

A K A D E M I A E K O N O M I C Z N A
im. Oskara Lengego we Wrocławiu
Instytut Resortowo-Uczelniany Handlu i Usług

Jerzy Prudzienica

BADANIA RYNKU TURYSTYCZNEGO

/na przykładzie karkonoskiego rejonu turystycznego/

Praca doktorska napisana
pod kierunkiem
doc.dra hab. Aleksandra Kornaka

W R O C Ł A W 1977

S P I S T R E Ś C I

Strona

WSTĘP		4
I	MECHANIZM RYNKU TURYSTYCZNEGO	
1.1.	Pojęcie rynku turystycznego i jego elementy	7
1.1.1.	Określenie rynku turystycznego	7
1.1.2.	Dobra turystyczne jako przedmioty rynku	12
1.1.3.	Elementy rynku turystycznego	15
1.2.	Czynniki kształtujące popyt turystyczny	17
1.2.1.	Cywilizacja przemysłowa = czynnik pierwotny	18
1.2.2.	Czynniki ekonomiczne	19
1.2.3.	Czynniki demograficzne	32
1.2.4.	Inne czynniki pozaekonomiczne	35
1.2.5.	Wybór czynników do badania popytu turystycznego	38
1.3.	Podaż turystyczna i jej źródła	41
1.3.1.	Czynniki inspirujące podaż	41
1.3.2.	Źródła podaży turystycznej	45
1.4.	Regionalny rynek turystyczny i jego funkcjonowanie	50
1.4.1.	Rynek a region turystyczny	50
1.4.2.	Miejsce regionalnego rynku turystycznego w systemie gospodarowania	58
II	KSZTAŁTOWANIE SIĘ ELEMENTÓW RYNKU W KARKONOSKIM REJONIE TURYSTYCZNYM	
2.1.	Ogólna charakterystyka rejonu	64
2.2.	Wielkość popytu turystycznego w rejonie	74
2.2.1.	Ruch turystyczny w układzie rodzajowym i przestrzenno- czasowym	74
2.2.2.	Ustalenie wydatków turystycznych w skali krajowej i regionalnej	88
2.3.	Wielkość podaży turystycznej	95
2.3.1.	Usługi komunikacyjne	95
2.3.2.	Usługi noclegowe	104
2.3.3.	Usługi gastronomiczne	116
2.4.	Organizacja dystrybucji dóbr turystycznych	121
2.4.1.	Charakterystyka jednostek gospodarki turystycznej	121

2.4.2. Zarządzanie gospodarką turystyczną w rejonie	126
2.4.3. Kierunki zmian	131

III - TENDENCJE W ROZWOJU RYNKU TURYSTYCZNEGO

3.1. Zmiany zachodzące w czynnikach determinujących popyt i podaż turystyczną	137
3.2. Kierunki dotychczasowych zmian elementów rynku	146
3.2.1. Zmiany w popycie turystycznym w rejonie karkonoskim	146
3.2.2. Zmiany w niektórych elementach podaży turystycznej	155
3.2.3. Wykorzystanie potencjału usługowego bazy noclegowej i żywnieniowej	162
3.3. Wzajemne relacje między popytem turystycznym a podażą	166

IV - ZASTOSOWANIE BADAŃ RYNKU DO REALIZACJI POLITYKI TURYSTYCZNEJ W REJONIE

4.1. Zadania polityki turystycznej	177
4.1.1. Pojęcie i zakres polityki turystycznej	177
4.1.2. Rodzaje zadań polityki turystycznej i relacje między nimi	181
4.2. Analiza zasobów niezbędnych do realizacji celów polityki turystycznej	188
4.2.1. Zasoby naturalne	189
4.2.2. Zasoby majątkowe	192
4.2.3. Zasoby pracy żywej	197
4.3. Prognoza rozwoju ruchu turystycznego w karkonoskim rejonie turystycznym	202
4.4. Hipoteza możliwości zaspokojenia potrzeb ruchu turystycznego w rejonie	209

ZAKOŃCZENIE	214
BIBLIOGRAFIA	222
SPIS TABLIC	232
SPIS RYSUNKÓW	235
ANEKS	236

W S T Ę P

Systematycznie rosnące dochody realne ludności powodują zmiany w strukturze spożycia społeczeństwa naszego kraju. Szybko wzrasta wielkość funduszu spożycia przeznaczonego na cele turystyczne, zarówno w wyniku dynamicznego rozwoju ruchu turystycznego, jak i wydatków turystycznych ludności i ze społecznego funduszu spożycia. Zaspokojenie popytu turystycznego związane jest z czasowym przemieszczaniem się ludzi z miejsc stałego zamieszkania do miejsc turystycznie atrakcyjnych. Potrzeby turystów pobudzane są bowiem przez czynnik, który ich w dany obszar przywiódł, czyli przez walory turystyczne.

Przemieszczanie się podmiotów popytu turystycznego w przestrzeni powoduje, że na obszarach docelowych, czyli w rejonach turystycznych powstają spocyficzne stosunki rynkowe, które nie zostały jeszcze w dostatecznym stopniu poznane. Konieczność poznania tych stosunków i ciągłego ich śledzenia wynika z zadań polityki społecznej państwa, w której zaspokajanie potrzeb w zakresie wypoczynku, regeneracji sił i poznania ma znaczące miejsce.

Polityka państwa wymaga od gospodarzy obszarów turystycznych podjęcia wielu istotnych decyzji gospodarczych. Nie mogą one być przypadkowe i krótkowzroczne. Procesy przygotowania informacji do podjęcia decyzji, ich trafność będą miały zasadniczy wpływ na zaspokojenie potrzeb w zakresie turystyki oraz na rozwój gospodarczy obszarów turystycznych i na zachowanie odpowiednich proporcji i ładu między różnymi funkcjami gospodarczymi tych obszarów.

W celu przygotowania wspomnianych decyzji niezbędne jest prowadzenie badań rynku turystycznego, które poprzez systematyczne mierzenie zjawisk rynkowych i ich analizę pozwolą na przewidywanie kształtu elementów rynku i zachowania się jego podmiotów. Wyniki badań umożliwią wczesne przedsięwzięcie odpowiednich kroków przez władze polityczno-administracyjne rejonów turystycznych zmierzających do właściwego i możliwie pełnego zaspokojenia potrzeb turystów. Powyższe przedsięwzięcia pozwolą uwzględnić również korzyści dla rejonów oraz jego mieszkańców, przedsiębiorstw i instytucji wytwarzających dobra turystyczne.

Celem niniejszej rozprawy, w świetle powyższych przesłanek, jest opracowanie systemu badań regionalnego rynku turystycznego, to znaczy ustalenie zbioru zasad postępowania zmierzających do oceny sytuacji rynkowej i wyboru sposobów oddziaływania na zjawiska i procesy rynkowe.

Zakres przestrzenny badań dotyczy części obszaru województwa jeleniogórskiego, która wyróżnia się zwartością przestrzenno-ekonomiczną, obejmując Kotlinę Jeleniogórską i przyległe do niej pasma górskie. Zaproponowano dla tego obszaru nazwę "karkonoski rejon turystyczny".

Zakres czasowy badań obejmuje lata 1967 - 1975. Analiza zjawisk rynkowych zachodzących w tym czasie jest w rozprawie podstawą do opracowania hipotez dotyczących kształtowania się elementów rynku turystycznego przyjętego do badań obszaru do 1990 roku.

W realizacji celu rozprawy posłużono się w szerokim zakresie metodami statystyczno-matematycznymi, między innymi:

- metodami badań szeregów czasowych, strukturalnych i przestrzennych,

- metodą trendu liniowego,
- metodami badań wzajemnych związków zjawisk ekonomicznych,
- liniowymi modelami ekonometrycznymi.

Metody powyższe wykorzystano do charakterystyki zjawisk rynkowych, dla których systematycznie gromadzone są dane statystyczne. Natomiast do oceny zjawisk występujących na rynku turystycznym, dla których brak jest statystycznych danych lub są one niekompletne zaproponowano nowe sposoby postępowania. Posłużono się również badaniami ankietowymi, z których informacje przetworzone na elektronicznej maszynie cyfrowej umożliwiły uzupełnienie i weryfikację przeprowadzonych badań statystycznych.

Praca składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy rozdział obejmuje teoretyczne zagadnienia dotyczące funkcjonowania regionalnego rynku turystycznego. W drugim rozdziale, na bazie materiału empirycznego dotyczącego roku 1975, dokonano wyboru oraz przedstawiono propozycje metod oceny zjawisk rynku turystycznego. Rozdział trzeci zawiera analizę zmian zachodzących w czynnikach i ich wpływ na elementy rynku turystycznego. Rozdział ostatni przedstawia propozycje wykorzystania wyników badań rynku turystycznego do określenia celów polityki turystycznej w rejonie i ich realizacji w przyszłych okresach.

Przeprowadzone badania w niniejszej rozprawie nie wyczerpują podjętego problemu badawczego. Stanowią one jedną z prób określenia systemu badań rynku turystycznego, a w szczególności jego układu regionalnego. Cel poznawczy badań tkwi w doborze metodologicznych dróg oceny zjawisk rynkowych. Przedstawione propozycje i przeprowadzone wywoody będą więc musiały być poddawane ciągłej weryfikacji w trakcie ich stosowania, co pozwoli na ich doskonalenie i odkrywanie nowych metod badań rynku turystycznego.

I. MECHANIZM RYNKU TURYSTYCZNEGO

1.1. Pojęcie rynku turystycznego i jego elementy

1.1.1. Określenie rynku turystycznego

Rynek należy do tych kategorii ekonomicznych, które mają wiele definicji ^{1/}. Jest rzeczą bezsporną, że rynek jest produktem społecznego podziału pracy. Wraz z pogłębiającym się podziałem prac produkcyjnych, wytwory tych prac stają się oddzielnymi przedmiotami wymiany. Rynek jest więc kategorią ekonomiczną ściśle związaną z produkcją towarową, bez której nie istnieje..

E.Garbacik uważa, że rynek to zespół warunków i czynników, które prowadzą do nawiązania stosunków wymiennych w formie aktów kupna i sprzedaży ^{2/}. American Marketing Association w swej definicji rynku wprowadza do powyższego ujęcia nowe elementy - rynek to "zbiór /zespół/ sił i warunków, w ramach których kupujący i sprzedający podejmują decyzje dające w wyniku transfer dóbr i usług" ^{3/}. Tymi elementami są podmioty aktu wymiany. Tę samą treść rynku A.Hodoly ujmuje w sformułowaniu: "rynek jako kategoria ekonomiczna stanowi ogół stosunków wymiennych między osobami i instytucjami sprzedającymi towary przedstawiającymi podaż a osobami i instytucjami nabywającymi towary - przedstawiającymi popyt" ^{4/}.

1/ E.Garbacik: *Ekonomika obrotu towarowego*, PWE, Warszawa 1970, s.341 i dalsze; K.Boczar, Z.Kossut: *Ekonomika handlu*, PWE, Warszawa 1965, s.165 i dalsze.

2/ E.Garbacik: *Ekonomika ...*, op.cit., s.341.

3/ *Marketing Definitions, A.Glossary of Marketing Terms*, Chicago 1963, s.15.

4/ A.Hodoly: *Wstęp do badań rynku*, PWG, Warszawa 1961, s.11.

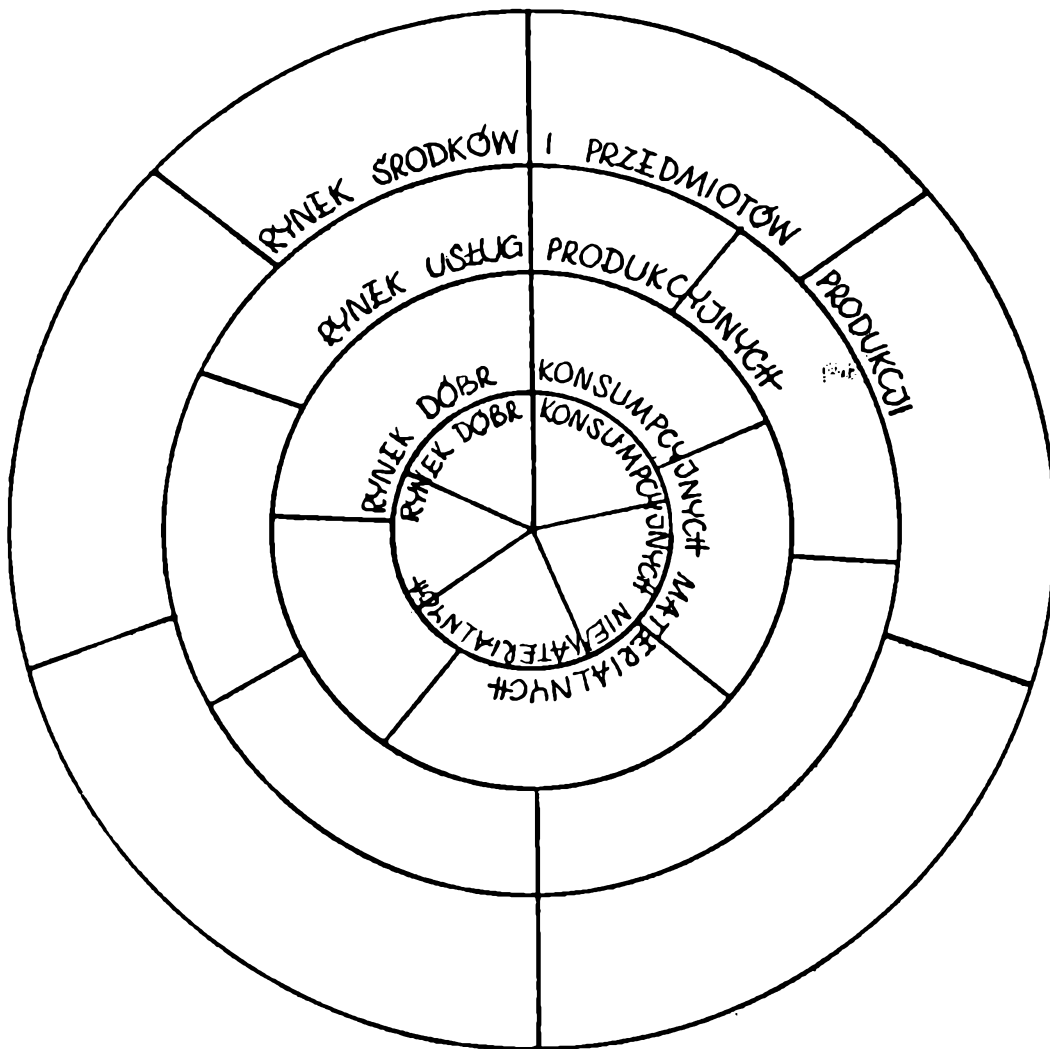
Dodać jednak trzeba tutaj, że nabywcy reprezentują potrzeby po-
parte określonymi funduszami. Takie rozumienie rynku jest ujęciem
ogólnoekonomicznym.

Pojęcie "rynek" używane jest również w wielu węższych znacze-
niach: geograficznym, technicznym, strukturalnym, przedmiotowym
i w innych znaczeniach specjalistycznych. W sensie geograficznym
rynkiem nazywa się określony obszar, na którym poszczególne akty
kupna-sprzedaży oddziałują na siebie i w ten sposób mają wpływ
na kształtowanie się cen. W warunkach gospodarki socjalistycznej,
gdzie ceny są jednolite, ustalone przez organy władzy państwowej,
rynkiem w tym ujęciu będzie obszar, gdzie występują jednolite wa-
runki zabezpieczenia potrzeb nabywców. Za rynek w sensie techni-
cznym uważa się miejsce, gdzie dokonują się akty kupna- sprzedaży.
Pojęcie rynku w sensie strukturalnym ujmuje zespół urządzeń słu-
żących do zakupu i sprzedaży. Rynek w ujęciu przedmiotowym jest
odmianą pojęcia strukturalnego i obejmuje zespół urządzeń obsłu-
gujących konsumentów w zakresie określonego rodzaju towaru lub
grupy towarów /np. rynek mięsny, rynek rolny itp./^{5/}. Są to więc
rynki branżowe rozumiane szerzej jako stosunki ekonomiczne między
wytwórcami i konsumentami /sprzedawcami i nabywcami/ określonych
grup towarów charakteryzujące się specyficznymi warunkami.
Powyższe przedstawić można w sposób graficzny.

Wyobraźmy sobie rynek jako pole zakreślone okręgiem o pro-
mieniu r /rys. 1.1/. Jest to rynek wszystkich towarów na określo-
nym obszarze, na przykład kraju. Rynki przedmiotowe oznaczyć można

5/ K.Boczar, Z.Kossut: *Ekonomika handlu*, *op.cit.*, s.165 i dalsze.

Rys. 1.1. GRAFICZNY OBRAZ RYNKU W PRZEKROJU PRZEDMIOTOWYM I TERYTORIALNYM

○ — RYNKI BRANZOWE

— — GRANICE BRANZOWYCH RYNKÓW TERYTORIALNYCH

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

kołami o różnych promieniach mniejszych od r. Linie przebiegające po promieniach okręgów wyznaczają nam rynki terytorialne. Oczywiście linie te będą przebiegały dla każdego rynku branżowego po innym promieniu, gdyż kryteria wyznaczające regionalne rynki branżowe są inne dla każdej branży. Niemniej w praktyce granice regionalnych rynków branżowych z przyczyn metodologicznych i organizacyjnych zbliżone są do granic administracyjnych województw lub kilku gmin.

Opierając się na powyższych rozważaniach dotyczących podziału rynku dokonujemy określenia rynku turystycznego, który ujawnia się zarówno w przekroju geograficznym, jak również w przedmiotowym.

W sensie geograficznym rynek turystyczny to pewien obszar o występującej rencie turystycznej^{6/}, na którym tworzy się sieć sprzężeń /stosunków wymiennych/ pomiędzy sprzedającymi dobra turystyczne a określoną grupą nabywców, którzy dysponują funduszem nabywczym i przybywają na dany obszar w celach niezarobkowych, to jest nie pomnażania dochodu lecz jego wydatkowania. Tak rozumiany rynek proponuje się określać jako regionalny rynek turystyczny.

Powszechne jest w literaturze ekonomicznej⁷ wyodrębnienie rynków branżowych za pomocą kryterium przedmiotu podaży. Traktowanie rynku turystycznego jako przedmiotowego w sferze przedmiotu

6/ Teorią renty turystycznej zajął się M.Tróści: Ekonomiczna teoria turystyki i renty turystycznej, w: Materiały i dokumenty turystyki, AWF, Warszawa 1966, s.9 - 175.

7/ K.Boczar, Z.Kossut: Ekonomia handlu, op.cit., s.165;
E.Garbacik: Ekonomia obrotu towarowego, op.cit., s.350;
A.Hodoly: Wstęp do badań rynku, op.cit., s.11 i dalsze;
Z.Zakrzewski: Ekonomia handlu wewnętrznego, PWE, Warszawa 1972, s.100-111.

podaż, z punktu widzenia tworzenia obiektywnych ujęć tego zagadnienia, nie jest możliwe. Nie wytworzyły się jeszcze charakterystyczne dla innych branż, organizacje pionowe obejmujące całość kształt procesów wytwórczych i dystrybucyjnych danej branży. Gospodarka turystyczna nie jest i nie może być tak zorganizowana. Jedynie w nielicznych konkretnych przypadkach przedmioty podaży, jak na przykład usługi zakładów noclegowych i biur podróży, zakładów gastronomicznych mogą stanowić organizacyjnie wyodrębniony jednolity pion branżowy. Jednak interesujące nas procesy rynkowe nie ograniczają się tylko do wyżej wymienionych przedmiotów. Realizacja potrzeb turystów wymaga bowiem włączenia w ten proces różnorodnych działów i gałęzi gospodarki, które niezależnie od warunków ujawniania się potrzeb, zaspokajają je - np komunikacja, gastronomia, kultura itp./.

Wydaje się więc, że za przedmiotowe kryterium określające rynek turystyczny należy przyjąć potrzeby. Wyodrębnienie potrzeb turystycznych⁸ z całokształtu potrzeb konsumpcyjnych wymaga istnienia określonych warunków. Warunki te tworzone są przez czynniki motywujące udział jednostki w ruchu turystycznym. Powodują one przemieszczanie w czasie i przestrzeni potrzeb konsumpcyjnych występujących w miejscu stałego zamieszkania /żywienie, nocleg/ oraz pojawienie się nowych potrzeb /poznanie, rekreacja, rozrywka i częściowo transport/. Dlatego też za rynek turystyczny w ujęciu przedmiotowym należy uznać ogół stosunków wymiennych zachodzących pomiędzy osobami i instytucjami zgłaszającymi potrzeby w zakresie turystyki, posiadającymi fundusze na ich realizację,

8/ Określenie potrzeby turystyczne rozumie się jako potrzeby konsumpcyjne turystów.

a osobami i instytucjami zaspokajającymi te potrzeby ⁹.

1.1.2. Dobra turystyczne jako przedmioty rynku

Przedmiotami rynku turystycznego w sferze podaży są dobra turystyczne zaspokajające potrzeby określonej grupy konsumentów.

Dobra turystyczne to:

- dobra naturalne, np. klimat, piękne krajobrazy;
- dobra materialne /przedmioty i usługi/, które w wyniku pracy produkcyjnej - czyli czynności przystosowujących zasoby i siły przyrody dla potrzeb człowieka - przyjmują postać fizyczną i przeznaczone są do zaspokojenia potrzeb nabywców udających się lub będących w podróży turystycznej, jak również w czasie pobytu turystycznego;
- usługi niematerialne, które są wytworem pracy nieprodukcyjnej, nie dającej efektu w postaci produktu materialnego i są "... związane bezpośrednio lub pośrednio z zaspokajaniem potrzeb przed i w czasie podróży turystycznej oraz pobytu turystycznego ..." ¹⁰. Kryterium funkcji celu decyduje więc o tym, które z dóbr materialnych i niematerialnych uznane będzie za dobro turystyczne. Oznacza to, że dobrem turystycznym jest każde udostępnione dobro wolne i wytworzone przez człowieka, materialne

9/ Taki charakter rynku turystycznego opisuje również definicja przyjęta przez K.Krapfa "rynek ... nie jest koniecznie miejscem określonym w przestrzeni, gdzie byłyby scentralizowane popyt i podaż. Turystyka dzieli się w szczególności dla niej sposób na niezliczoną ilość odizolowanych rynków, które powstają wszędzie tam, gdzie właściciele lub wytwórcy świadczeń turystycznych spotykają osoby mające na nie zapotrzebowanie". La consommation touristique Aix-en-Provence 1964, s.72.

10/ A.Kornak: Społeczno-ekonomiczne funkcje usług turystycznych, PWN, Warszawa - Poznań 1972, wkładka, Istota problemu, s.39.

i niematerialne, które zaspokajają potrzeby w zakresie wypoczynku, rekreacji, regeneracji sił, poznania.

Stosując kryterium pracy można dokonać podziału dóbr turystycznych według schematu przedstawionego na rysunku 1.2.

Dobra wolne są to specyficzne elementy i cechy środowiska geograficznego, takie jak klimat, występowanie źródeł wód mineralnych, konfiguracja terenu i jego pokrycie, cieki wodne.

Nagromadzone wytwory pracy ludzkiej mają postać zarówno materialną jak i niematerialną. Materialne dobra nagromadzone to:

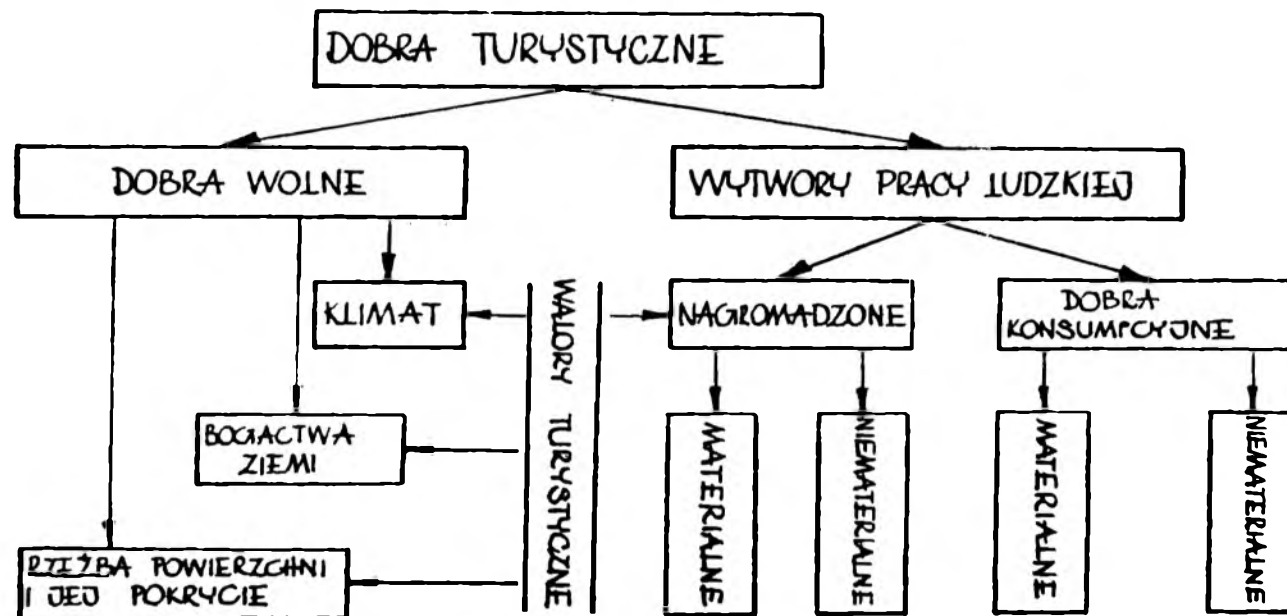
- a/ relikty ludowej kultury materialnej;
- b/ zabytki budownictwa i architektury, pamiątki historyczne, kultury materialnej;
- c/ obiekty współczesnej działalności gospodarczej człowieka.

Natomiast dobra niematerialne to przede wszystkim folklor, obrzędy ludowe, osiągnięcia nauki i kultury.

Turystyczne dobra konsumpcyjne są rezultatem pracy ludzkiej: produkcyjnej – przedmioty, usługi materialne, i nieprodukcyjnej – usługi niematerialne.

Dobra wolne i nagromadzone charakteryzują się tym, że stanowią cel podróży turystycznych, są więc walorami turystycznymi. Charakteryzują się również tym, że w trakcie realizacji potrzeb rzadko występują samodzielnie i nie ulegają spożyciu w toku konsumpcji. Cechuje je również ścisła komplementarność z dobrami konsumpcyjnymi. O dobrach wolnych i nagromadzonych możemy mówić, że są turystycznymi dopiero wówczas, gdy zostaną udostępnione i uzupełnione dobrami konsumpcyjnymi. Dobra turystyczne muszą występować na rynku kompleksowo, gdyż dopiero wówczas posiadają wartość

Rys. 1.2. KLASYFIKACJA DOBR TURYSTYCZNYCH

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

użytkową i wartość wymienną, czyli stają się towarem.

Dobra turystyczne nie są wyłącznymi przedmiotami rynku. Występują tu również takie zagregowane przedmioty, jak zapotrzebowanie i pieniądze. Ogólny schemat podziału przedmiotów rynku z ekonomicznego punktu widzenia przedstawia rys. 1.3.

1.1.3. Elementy rynku turystycznego

Na rynku turystycznym podmiotami popytu są konsumenci indywidualni i zbiorowi ¹¹, którzy uczestniczą w stosunkach wymiennych w celu zaspokojenia swoich potrzeb związanych z podróżą i pobytem turystycznym. Ilość dóbr jaką skłonni są oni nabyć po pewnych określonych cenach /w turystyce krajowej/ lub po określonym kursie wymiennym /w turystyce zagranicznej/ stanowi popyt turystyczny. Jest on "... określony przez stosunek oparty na porównaniu między użytecznością, którą przypisuje się dobrom a użytecznością pieniądza." ¹²

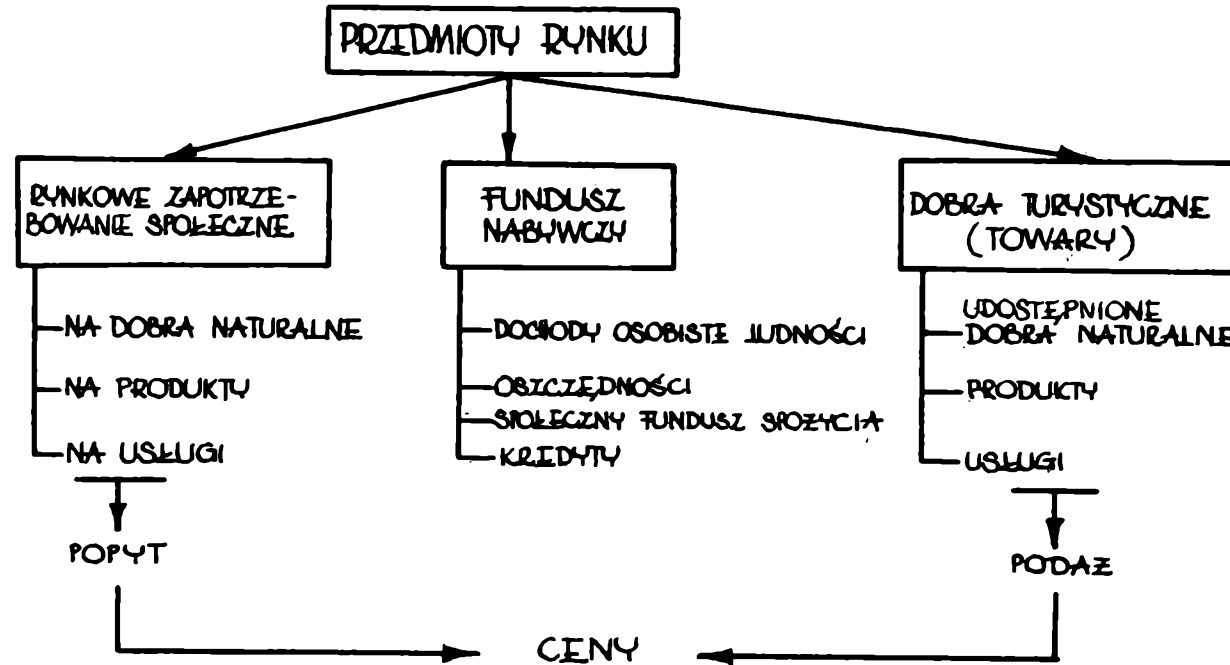
Popyt turystyczny cechuje duża elastyczność. Jest on również niejednorodny w swej strukturze rodzajowej i przestrzenno-czasowej ¹³. Negatywne właściwości tych zjawisk ujawniają się gdy chcemy obliczyć popyt turystyczny. Jest to bardzo trudne przy braku odpowiednich danych statystycznych i niedostatecznej ich ścisłości oraz niedoskonałości metod pomiaru, które uwzględniałyby również takie właściwości, jak heterogeniczność i mobilność popytu.

11/ M.Pohorille: Spożycie zbiorowe i świadczenia społeczne, PWE, Warszawa 1975, s.88.

12/ M.Troisi: Ekonomiczna teoria ..., op.cit., s.33. Podobne rozumienie popytu turystycznego przedstawiają W.Hunziker i K.Krapf Grundriss der allgemeinen Fremdenverkehrslehre, Zurich 1942, s.264.

13/ W.Hunziker i K.Krapf: Grundriss ..., op.cit., s.265.

Rys. 1.3. PODZIAŁ PRZEDMIOTÓW RYNKU TURYSTYCZNEGO

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE: A. HODOLY: WSTĘP DO BADAŃ RYNKU, OP. CIT., S. 79-80; E. MICHAŁSKI: BADAŃIE RYNKU W PRZEDSIĘBIORSTWACH PRZEMYSŁOWYCH I HANDLOWYCH, PWN, WARSZAWA 1971, S. 21; S. MYNARSKI: CYBERNETYCZNE ASPEKTY ANALIZY RYNKU, PWN, WARSZAWA 1973, S. 13-44.

Podaż turystyczną stanowi określona ilość dóbr turystycznych, którą wytwórcy skłonni są odstąpić nabywcom przy określonych cenach. Wynika ona z odwrotnego niż dla popytu stosunku porównawczego, to jest brakiem użyteczności dóbr turystycznych dla ich wytwórców /tym samym powstaje gotowość do ich odstąpienia/, a użytecznością przypisywaną pieniądzwowi ¹⁴. Podaż turystyczna jest w zasadzie stabilna i sztywna.

Z przedstawionych rozważań wynika, że zasadniczą cechą rynku turystycznego jest jego przedmiotowy i regionalny charakter. Podlega on ciągłym zmianom ilościowym i jakościowym, będącym wynikiem ścierania się krańcowo różnych cech popytu i podaży. Charakterystyczne jest też to, że przedmioty tego rynku służą do zaspokojenia potrzeb wyodrębnionej określonymi kryteriami ¹⁵ grupy konsumentów.

1.2. Czynniki kształtujące popyt turystyczny

Konkretne rozmiary popytu turystycznego są determinowane szeregiem czynników ekonomicznych, demograficznych, przyrodniczych, geograficznych, socjalnych, psychologicznych itp. Prawidłowe rozpoznanie popytu ludności w zakresie turystyki wymaga gruntownej znajomości tych czynników, ponieważ wchodzą one z elementami rynku, w szczególności z popytem, w określone związki korelacyjne, z których wiele ma charakter związków funkcyjnych.

14/ M.Troisi: Ekonomiczna teoria ..., op.cit., s.36.

15/ Są to kryteria definiujące pojęcie "turysty": kryterium podróży, pobytu i niezarobkowania, dobrowolna, czasowa zmiana miejsca pobytu i środowiska życia, K.Libera: Międzynarodowy ruch osobowy, PWE, Warszawa 1969, s.205 i następne; J.Gieźgała: Turystyka w gospodarce narodowej, PWE, Warszawa 1969, s.11 i następne.

Determinanty te mają różnorodny charakter oraz zróżnicowaną siłę oddziaływania na tworzenie się popytu, na jego strukturę rzeczową i czasowo-przestrzenną. Najistotniejsze znaczenie mają tutaj takie czynniki ¹⁶, jak:

1/ czynnik pierwotny - cywilizacja przemysłowa,

2/ czynniki ekonomiczne:

a/ czas wolny od pracy,

b/ dochody ludności,

c/ ceny dóbr turystycznych, substytucyjnych i komplementarnych,

d/ czynniki strony podażowej, a to: walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne, rozwój środków transportu /motoryzacji/,

3/ czynniki demograficzne,

4/ czynniki pozaekonomiczne.

Jedne zmienne /punkt 2b,c,3/ wyjaśniają przede wszystkim strukturę przedmiotową popytu turystycznego, inne / punkt 1,2a,d,4/ - strukturę czasową i przestrzenną. Część wymienionych czynników oddziałują na wszystkie struktury popytu turystycznego, np. polityka państwa, cywilizacja przemysłowa.

1.2.1. Cywilizacja przemysłowa - czynnik pierwotny

Czynnikiem pierwotnym powodującym pojawienie się i rozwój zjawiska społeczno-ekonomicznego - jakim jest turystyka - jest istnienie ekspansywnej cywilizacji przemysłowej. "Rozwój cywilizacji przemysłowej ciąży na środowisku, na życiu społecznym, na

16/ Wstępne studium do prognoz długookresowych. Problemy ekonomiczne turystyki, GKKFiT, Warszawa 1973, s.16 i dalsze.

życiu zawodowym i nanosi na życie osobiste szereg takich ograniczeń oraz powoduje taką szkodliwość dla zdrowia wynikającą z zanieczyszczeń środowiska naturalnego, że równowaga jednostki ulega zachwianiu" ¹⁷. Rozwijająca się cywilizacja przemysłowa zwiększa zdolność nabywczą jednostki dzięki wzrostowi dochodów osobistych, powiększa czas wolny od pracy poprzez wydłużenie okresu urlopów, skrócenie tygodniowego czasu pracy i obniżenie wieku emerytalnego. Powstanie takiej sytuacji wyzwała u ludzi wielorakie motywacje zmierzające do wykorzystania czasu wolnego w celu przywrócenia równowagi zarówno fizycznej jak i psychicznej.

Stąd też wniosek, "że cywilizacja przemysłowa i rozprzestrzenianie się zapotrzebowania na turystykę są ze sobą nierozdzielnie powiązane /.../, że rozwój cywilizacji przemysłowej zawiera w sobie nieuchronnie i korelatywnie ekspansję turystyki" ¹⁸. Inaczej mówiąc rozwój turystyki jest integralną częścią współczesnych procesów rozwoju społeczno-gospodarczego.

Występowanie tego czynnika pociąga za sobą w konsekwencji pojawienie się szeregu innych czynników, które w różnym stopniu oddziałują na popyt turystyczny.

1.2.2. Czynniki ekonomiczne

Czas wolny od pracy

Powiększenie się czasu wolnego od pracy jest - obok wzrostu dochodów ludności - główną konsekwencją istnienia cywilizacji przemysłowej. W wyniku ciągłego i szybkiego rozwoju gospodarczego

17/ Tamże s.16.

18/ Tamże s.16.

kraju regularnie maleje czas niezbędny do zapewnienia produkcji. Powiększa się czas wolny, którego proces wzrostu występuje w czterech układach: ¹⁹

- 1/ w układzie dziennym;
- 2/ w układzie tygodniowym - skracanie tygodnia pracy w wyniku nowego zagospodarowania czasu pracy;
- 3/ w układzie rocznym - poprzez wydłużenie ustawowych płatnych urlopów i ustanowienie nowych dni świątecznych;
- 4/ w układzie ogólnym - poprzez zastosowanie dwóch środków służących do kontrolowania potencjału siły roboczej niezbędnej do dobrego funkcjonowania gospodarki, a mianowicie:
 - wydłużenie wieku emerytalnego,
 - wydłużenie czasu nauczania i nowa jego organizacja, co powoduje opóźnienie wejścia młodzieży na rynek pracy.

Czas wolny od pracy człowiek może wykorzystać w następujący sposób:

- a/ we własnym zakresie, przeznaczając go na zajęcia nie oparte na usługach i urządzeniach publicznych;
- b/ może absorbować lokalny rynek usługowy poszukując rozrywki, rekreacji lub poszerzając wiedzę na zajęciach doskonalenia zawodowego czy intelektualnego;
- c/ może udać się w bardziej odległe miejsce na przykład na wycieczkę lub pobyt wczasowy.

Sposób wykorzystania czasu wolnego zależy przede wszystkim od jego ilości. Badania Głównego Urzędu Statystycznego dowiodły²⁰,

19/ Z. Skórzyński: Modele gospodarowania czasem a funkcje społeczne czasu wolnego, w: Kultura i społeczeństwo, R.12, Warszawa 1969, nr 4, s.91-109.

20/ Wykorzystanie urlopów wypoczynkowych przez członków badanych gospodarstw domowych 1969 r., GUS, Warszawa 1971. Opracowania analityczne.

że w miarę wydłużania się urlopów struktura wykorzystania czasu wolnego uległa zmianie; zmniejszyła się liczba dni urlopu przeznaczonych na takie zajęcia jak: prace we własnym gospodarstwie domowym, prace w charakterze pomocy w indywidualnym gospodarstwie rolnym, prace o charakterze zarobkowym - zwiększyła się natomiast liczba dni przeznaczonych na wypoczynek.

Ilość czasu wolnego ma więc wpływ na wielkość i strukturę czasową popytu turystycznego, jaki zgłasza jednostka w ramach wypoczynku. Ma też istotny wpływ na strukturę przestrzenną tego popytu; w miarę zwiększania się czasu wolnego zwiększa się najczęściej odległość między miejscem stałego zamieszkania a czasowego pobytu turystycznego.

Dochody ludności

Każdy człowiek chcąc nabywać dobra do celów konsumpcyjnych musi wprawdzie posiadać a następnie wydawać środki pieniężne. Jeżeli wzrasta dochód narodowy, to z reguły wzrastają dochody ludności. Jednak współczynnik udziału dochodów ludności w dochodzie narodowym nie jest wielkością stałą, bowiem państwo, w zależności od aktualnych potrzeb gospodarczych oraz prowadzonej polityki, decyduje jaka część dochodu narodowego przeznaczona jest na spożycie, a jaka na akumulację. Fundusz spożycia obejmuje wynagrodzenia, renty, emerytury, zapomogi i świadczenia, a także dochody indywidualne spółdzielców i gospodarki drobnotowarowej; część funduszu spożycia wydatkowana jest w formie świadczeń na spożycie zbiorowe ²¹.

21/ M. Pohorille: *Model konsumpcji w ustroju socjalistycznym*, PWE, Warszawa 1971, s. 102.

Istotne znaczenie dla badania wpływu dochodów na popyt ma nie tylko pierwotny podział dochodów otrzymywanych z wyżej wymienionych tytułów, lecz także ostateczny ich podział między różne kategorie konsumentów²². Ostateczny rozkład dochodów ma bowiem duży wpływ na strukturę rodzajową popytu. Większe zróżnicowanie dochodów, tak zwany rozkład "piramidalny", powoduje większe zróżnicowanie popytu pod względem rodzajowym, a zmniejszenie zróżnicowania - rozkład "spłaszczony".

Ludność przeznacza posiadane przez siebie dochody, w przeważającej części, na zakup dóbr zaspokajających bieżące potrzeby. Część dochodów odkładana jest w formie oszczędności, które zostaną wykorzystane na konsumpcję w późniejszych okresach czasu. Skłonność ludności do konsumpcji i oszczędzania, jak również kierunki wydatkowania są różne w zależności od charakteru otrzymywanego dochodu, tytułu jego pobierania i jego rozkładu w czasie.

Dochody stanowią podstawę warunków materialnych ludności.

Kształtować się mogą na różnych poziomach:

- najniższym, gdy zapewniają zaspokojenie tylko najniezbędniejszych potrzeb życiowych, a więc nabycie dóbr i usług pierwszej potrzeby;
- średnim, gdy podstawowy byt jest już zagwarantowany, a stać nas jeszcze na zaspokojenie wyższych aspiracji, ale tylko niektórych, poprzez rezygnację w tym czasie z innych;
- najwyższym, gdy dysponujemy możliwościami zaspokojenia każdej pojawiającej się w dowolnym czasie potrzeby wyższego rzędu²³.

22/ Z. Zakrzewski: *Ekonomika handlu ...*, op.cit., s.175.

23/ J. Wawrzyk: *Rozwój ruchu i spożycia turystycznego ze środków własnych ludności i społecznych w turystyce krajowej w latach 1966-1970. Problemy ekonomiczne turystyki*, GKKFiT, Warszawa 1972, s.69.

Wydatki na turystykę są wydatkami na dobro wyższego rzędu. Człowiek jest skłonny przeznaczyć część swych dochodów bieżących i oszczędności na zaspokojenie potrzeb w zakresie turystyki dopiero po zabezpieczeniu podstawowej, codziennej egzystencji. Turystyka bowiem wprowadza do koszyka spożycia nowe dobra, tzw. "idealne dobra turystyczne"²⁴, które mają swoją cenę i są możliwe do nabycia zazwyczaj poza stałym miejscem zamieszkania. Koszyk spożycia turysty obejmuje więc dobra niezbędne do życia jak żywność, ubranie, noclegi itp. oraz wspomniane już "idealne dobra turystyczne".

Główną cechą konsumpcji turystycznej jest przemieszczanie się w przestrzeni podmiotu konsumpcji, które wywołuje zmiany w udziale wydatków na transport, łączność i mieszkanie oraz jest przyczyną powstania wydatków nowych, jak wydatki na sprzęt turystyczny /w życiu osiadłym z reguły bezużyteczny/, na usługi biur podróży itp. Naturalnym warunkiem tego ruchu jest więc posiadanie przez konsumenta pewnej nadwyżki dochodu rozporządzalnej ponad niezbędną konsumpcję.

Generalną prawidłowością związku między dochodami a popytem jest wzrost popytu na dane dobro w miarę wzrostu dochodów, jakkolwiek z różną siłą w odniesieniu do poszczególnych dóbr. Stopień tej zależności funkcyjnej określa elastyczność dochodowa popytu przy założeniu niezmienności innych czynników.

Dobra, które charakteryzują się elastycznością dodatnią, są oceniane przez konsumentów - w świetle kryterium wartości użytkowej - dość wysoko. Ujemny znak występuje wtedy, gdy popyt na dane dobro spada przy wzroście dochodu. Oznacza to, że konsument

24/ Patrz: J.Gieżgała: Turystyka w gospodarce ..., op.cit., s.178 i dalsze

zachęcony wzrostem dochodu przechodzi na zakup substytutów o większej wartości użytkowej niż badane dobro. Wzrost dochodu traktowany jest w tym wypadku przez konsumenta jako realna obniżka ceny dóbr wyższej jakości.

W zależności popytu turystycznego od dochodów charakterystyczne jest to, że popyt turystyczny pojawia się przy pewnym minimum dochodów ludności, tj. po zaspokojeniu podstawowych potrzeb. Od momentu zainteresowania się turystyką popyt rośnie szybciej niż wzrastają dochody osobiste. Trwa to do określonego momentu stanowiącego naturalną granicę zaspokojenia potrzeb. Odtąd popyt turystyczny zaczyna rosnać wolniej niż dochody, co oznacza, że zapotrzebowanie na turystykę staje się mniej więcej proporcjonalne do przyrostu ludności²⁵.

Badanie zależności popytu turystycznego od dochodów ludności ma istotne znaczenie dla polityki gospodarczej. Znajomość siły tej zależności pozwala bowiem na zabezpieczenie realizacji popytu turystycznego, a uchwycenie w czasie wspomnianego momentu zaspokojenia potrzeb ma istotne znaczenie dla programowania bazy turystycznej.

Ceny dóbr turystycznych

Obliczając wskaźnik dochodowej elastyczności popytu przyjęliśmy założenia, że inne determinanty popytu są stałe. A przecież o rzeczywistej konsumpcji decyduje nie nominalna wysokość dochodów ale ich wysokość realna uzależniona od poziomu cen. Zatem kolejnym istotnym czynnikiem określającym wielkość popytu, a przed

25/ A.Adamowicz, Z.Bosiakowski: *Ekonomika turystyki*, SGPiS, Warszawa 1973, s.104.

wszystkim jego strukturę rzeczową, jest poziom cen.

Z teorii ekonomii wiadomo, że obniżka ceny określonego dobra powoduje wzrost popytu na to dobro. Znane jest też, że w ramach ogólnej prawidłowości reakcje popytu na zmianę ceny mogą być dla poszczególnych dóbr bardzo różne, pod względem swych rozmiarów i tempa. Miarą reakcji popytu na zmianę ceny jest współczynnik cenowej elastyczności popytu wyrażający stosunek relatywnej zmiany popytu do relatywnej zmiany ceny danego dobra.

Popyt na określone dobro może również reagować na zmiany cen innych dóbr. Do pomiaru natężenia tych zmian służy współczynnik elastyczności mieszanej /krzyżowej/. Jeżeli elastyczność mieszana jest dodatnia, to badane dwa dobra są względem siebie substytutami, a jeśli ujemna dobrami komplementarnymi.

Przy badaniu cenowej elastyczności popytu na dobra turystyczne występują trudności wynikające z tego, że turysta konsumuje dobra komplementarne. Popyt turystyczny jest sumą cząstkowych popytów na różne usługi turystyczne /i dobra materialne/, które nie są autonomiczne, lecz ściśle zależne. Wyliczenie elastyczności na pojedynczy produkt lub usługę może więc prowadzić do mylnych wniosków. Turysta kupuje na ogół "koszyk dóbr", w którym tylko nieliczne dobra są "czystymi" dobrami turystycznymi, czyli mogącymi samodzielnie zaspokajać potrzeby turysty. Pozostałe składniki konsumpcji turystycznej są przedmiotem popytu konsumenta również w stałym miejscu pobytu. Człowiek wybierając się w podróż turystyczną "uświadamia sobie bardziej wielkość całkowitego wydatku, niż jego strukturę rodzajową. Z tej ostatniej zna koszt podróży oraz ewentualnego pobytu w hotelu. Zaspokojenie tej

właśnie przymusowej konsumpcji turystycznej decyduje o wielkości i strukturze pozostałych wydatków" ²⁶. Stąd też trzeba rozważyć wpływ ceny "koszyka turystycznego" na wielkość i strukturę popytu turystycznego.

Napotykaemy tu jednak na szereg trudności teoretycznych i metodologicznych wynikających z braku przejrzystości i dokładnego sprecyzowania składników standardowego koszyka turysty ²⁷.

Innym istotnym zagadnieniem w rozważaniach nad wpływem cen na popyt turystyczny jest to, czy badamy wpływ cen dóbr turystycznych w stałym miejscu zamieszkania, czy też wpływ cen dóbr nabywanych w miejscu czasowego pobytu. Turysta w swym stałym miejscu zamieszkania kieruje zapotrzebowanie na takie dobra turystyczne, jak sprzęt biwakowy, ubiór turystyczny, usługi pośrednictwa. Natomiast zapotrzebowanie zgłaszane na inne dobra jest ściśle związane z jego codziennym życiem /codzienną egzystencją/. Turysta kieruje posiadane przez siebie fundusze nie tylko na zaspokojenie potrzeby, która skłoniła go do opuszczenia stałego miejsca pobytu, lecz także na wszystkie inne potrzeby i pragnienia, powstające często pod wpływem motywów irracjonalnych. Motywy te mogą zniekształcać teoretycznie uzasadnione oddziaływanie ceny na popyt.

Odmienna jest reakcja konsumenta na zmiany cen dóbr turystycznych w miejscu stałego zamieszkania, gdzie ma on jakieś takie rozeznanie w sytuacji rynkowej w dłuższym okresie czasu od reakcji w miejscu turystycznym, gdzie krótki pobyt nie stwarza możliwości dostatecznego rozeznania sytuacji rynkowej. W pierwszym przypadku w miarę wzrostu cen popyt maleje, przy innych niezmi-

26/ J.Gieźgała: Turystyka w gospodarce ..., op.cit., s.147.
27/ Tamże s.142.

nych warunkach. Cena wówczas jest regulatorem popytu, czyli tłumaczy zmiany kierunków i wielkości popytu w ogóle oraz częściowo wyjaśnia zmiany w popycie turystycznym. W przypadku drugim brak dostatecznego rozeznania rynku osłabia elastyczność cenową popytu turystycznego i nie decyduje w sposób zasadniczy o rodzaju i miejscu wydatku turysty, którego głównym motywem wyjazdu turystycznego jest dążność do wypoczynku i poznania. Intensywne oddziaływanie korzyści niematerialnych połączone z subiektywnymi preferencjami turysty prowadzi w pewnym stopniu do osłabienia wpływu ceny na popyt turystyczny.

Istotne znaczenie będą miały też zmiany dóbr zaspokajających potrzeby o większym stopniu natarczywości niż potrzeba wypoczynku i poznania, zwłaszcza w miejscu stałego zamieszkania. Występuje to przede wszystkim przy takim poziomie dochodów, który niewiele przekracza minimum podstawowe. Ceny tych dóbr mają znaczny wpływ na strukturę spożycia w miejscu stałego zamieszkania a ich wzrost może eliminować lub zmniejszać elementy składowe tej struktury, zwłaszcza potrzeb dalszego rzędu /w tym także w zakresie turystyki, kultury, rozrywki itp./. Zmiany cen dóbr pierwszej potrzeby będą wpływały na wielkość funduszu swobodnej decyzji, z której - po osiągnięciu pewnego poziomu - część zostanie przeznaczona na cele turystyczne.

Czynniki strony podaźowej

Czas wolny od pracy i dochody ludności są podstawowymi czynnikami kreującymi ogólną wielkość popytu turystycznego. Są to wstępne warunki do realizacji popytu, stwarzane w miejscu stałego

zamieszkania potencjalnego turysty.

Dominującymi pobudkami do odbywania przez ludzi podróży turystycznych nie jest chęć wypełnienia czasu wolnego i wydatkowania pieniędzy, lecz chęć wypoczynku i regeneracji sił oraz pragnienie rozszerzenia znajomości kraju i świata. Turysta będzie poszukiwał takich miejsc, gdzie będzie możliwa pełna realizacja tych potrzeb. Miejsca te wyznaczone są walorami turystycznymi, ich dostępnością i stopniem zagospodarowania. Są to czynniki, które mają decydujący wpływ na rozmieszczenie globalnego popytu turystycznego w przestrzeni i czasie. Czynniki te są więc stymulatorami popytu turystycznego w skali rynku regionalnego.

Podstawową rolę w rozwoju funkcji turystycznych określonego obszaru odgrywają walory turystyczne, wśród których wyróżnić można trzy grupy:

- 1/ walory naturalne - przyrodniczo-geograficzne; będą tu odgrywały rolę takie cechy, jak: ukształtowanie powierzchni, typy krajobrazu, klimat, zbiorniki i ciekły wodne, pory roku, szata roślinna;
- 2/ dobra kultury: zabytki, pomniki kultury narodowej itp.;
- 3/ współczesna działalność człowieka np.: wybitne osiągnięcia współczesnego budownictwa.

Walory turystyczne są czynnikiem przyciągającym turystów na dany obszar. Stopień zainteresowania nimi zależy przede wszystkim od ²⁸,

- stopnia rzadkości, względnie unikalności występowania /w kraju, na kontynencie lub świecie/,

28/ O.Rogalewski: Podstawy gospodarki przestrzennej w turystyce. Ruch turystyczny. Monografie nr 13, SGPiS, Warszawa 1972, s.32.

→ usytuowania w stosunku do innych osobliwości /zgrupowanie osobliwości podnosi ich walor/.

Od ich ilości i jakości zależy więc liczba turystów tu przybywających, okresy przyjazdów i długość pobytu. Natomiast od rodzaju walorów turystycznych uzależnione są formy ruchu turystycznego, które z kolei kształtują strukturę rzeczową i czasową popytu turystycznego.

Walory turystyczne są elementem podaży wiodącym we wzajemnych zależnościach między wielkością i rodzajem ruchu turystycznego i charakterem zagospodarowania turystycznego, stanowiącego drugi ważny element podaży turystycznej. Obszary i miejscowości posiadające walory turystyczne lecz niezagospodarowane turystycznie nie będą odwiedzane przez turystów. Nie posiadają możliwości zaspokojenia bytowych potrzeb turysty. "Koszyk dóbr turystycznych", w którym znajdują się tylko dobra turystyczne wolne, jest zbyt ubogi by zadowolić współczesnego turystę. Dlatego też zagospodarowanie turystyczne jest tym elementem wymienionej wyżej współzależności, który pośredniczy pomiędzy walorami turystycznymi a popytem turystycznym i który w dużym stopniu determinuje popyt turystyczny - zwłaszcza efektywny - w rejonie turystycznym.

Zagospodarowanie turystyczne jest wynikiem planowego procesu wyposażenia określonego rejonu lub miejscowości w zespół urządzeń do obsługi ruchu turystycznego. Urządzenia te są wielofunkcyjne, co jest określone przez prawidłowości wiążące się z kompleksowym występowaniem podstawowych potrzeb turystycznych.

Ze względu na spełniane funkcje urządzenia te można podzielić na cztery grupy, będącymi podstawowymi elementami zagospoda-

rowania turystycznego. Są to ²⁹:

- baza komunikacyjna,
- baza noclegowa,
- baza żywieniowa,
- baza towarzysząca.

Baza komunikacyjna spełnia szereg funkcji związanych z przemieszczaniem się ludzi w celach turystycznych. Od ilości i jakości urządzeń komunikacyjnych /sieci kolejowych, dróg, lotnisk/ zależy czy obszar i miejscowości turystyczne są łatwo dostępne dla turystów przemieszczających się środkami transportu. Do łatwo dostępnych obszarów i miejscowości, tj. posiadających dogodne połączenia komunikacyjne z większymi ośrodkami skupisk ludzkich, dobrze rozwiniętą sieć dróg i szlaków turystycznych oraz posiadających rozwinięte zaplecze techniczne, turysta przyjedzie chętniej niż do rejonu gdzie baza komunikacyjna jest nierozwinięta.

Nie mniejsze znaczenie ma baza noclegowa, której podstawową funkcją jest umożliwienie turystom przebywanie poza miejscem stałego zamieszkania dłużej niż jeden dzień. Istnienie w danym rejonie turystycznym dobrze rozwiniętej, pod względem ilościowym i jakościowym, bazy noclegowej jest czynnikiem stwarzającym warunki i bodźce do zatrzymania się na dłuższy pobyt.

Nieco mniejsze znaczenie dla turysty ma baza żywieniowa, chociaż jej rola w zakresie zaspokojenia potrzeb żywieniowych stale wzrasta. Turysta staje się coraz bardziej wygodny /wzrost zamożności też odgrywa tu niemałą rolę/ i niechętnie wybiera się w podróż turystyczną tam, gdzie sam będzie musiał troszczyć się o żywność.

29/ O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne, WSiP, Warszawa 1974, s.12.

Baza towarzysząca jest elementem uzupełniającym trzy wyżej wymienione. Jej zadaniem jest umożliwienie turystom korzystania z walorów turystycznych danego terenu, zapewnienie rozrywki i zabezpieczenie realizacji potrzeb, które stale niezależnie od miejsca pobytu, występują u ludzi /poza potrzebą spania i żywienia/.

Środki transportu są elementem składowym bazy komunikacyjnej. Jednak ich znaczenie w tworzeniu popytu turystycznego jest zupełnie inne niż pozostałych elementów tej bazy, tj. urządzeń komunikacyjnych i zaplecza technicznego transportu, które tworzą infrastrukturę regionu turystycznego. Znaczenie środków transportu uwidacznia się już w samej definicji turystyki, ruchu turystycznego i turysty, gdzie za jedno z kryteriów do określenia tych pojęć przyjmuje się konieczność czasowego przemieszczania się ludzi poza miejsce stałego zamieszkania. Można więc przyjąć tezę, że bez transportu nie byłoby turystyki powszechnej /masowej/. Związek ten w niektórych przypadkach jest związkiem korelacyjnym, gdyż bez turystyki nie byłoby takich rodzajów środków transportu, jak kolejki linowe, zębate, wyciągi itp., a inne nie miałyby bodźców do rozwoju, np : samolot, samochód osobowy. Stąd też konieczne jest osobne omówienie znaczenia tego elementu bazy komunikacyjnej w zależnościach z popytem turystycznym.

Rozwój środków transportu zwiększył mobilność turystyczną społeczeństwa. Turysta ma możliwość zwiedzania odległych regionów turystycznych. Ułatwienie podróży poprzez jej skrócenie i podniesienie wygody stwarza też, że turysta nie zadowala się jednym czy dwoma miejscami wakacyjnego pobytu ale stara się w ramach posiadanego wolnego czasu zwiedzić więcej miejsc turystycznych.

Skraca się więc czas pobytu w jednym miejscu.

W zależności od stosowanego środka transportu inny jest stopień zainteresowania różnymi usługami turystycznymi. Turyści podróżujący własnym środkiem lokomocji wykazują szczególnie duże zapotrzebowanie na usługi lekkiej bazy noclegowej, obejmującej formy obozowania na polach campingowych, jak i na kwaterowanie w domach letniskowych oraz motelach. Turyści podróżujący autokarami wykazują kilkakrotnie mniejsze zainteresowanie tymi formami kwaterowania. Turyści niezmotoryzowani korzystający z kolei i samolotów najchętniej korzystają z noclegów w hotelach, pensjonatach i domach wypoczynkowych.

Można więc zauważyć, że środki transportu mają szczególny wpływ na strukturę przestrzenną popytu turystycznego. Poza tym decydują też w pewnym stopniu o strukturze czasowej i rodzajowej tego popytu na rynku regionalnym. Dlatego też wpływ tego czynnika należy badać w czterech aspektach: przestrzennym, czasowym, rodzajowym i ilościowym.

1.2.3. Czynniki demograficzne

Wielkość popytu turystycznego i jego struktura przedmiotowa uzależniona jest od szeregu czynników demograficznych.

Spośród tej grupy czynników największe znaczenie mają:

- 1/ ilość jednostek konsumujących³⁰;
- 2/ cechy fizyczne ludności, zwłaszcza wiek i stan zdrowia;
- 3/ zawód;
- 4/ stan rodzinny;

30/ Termin "jednostka konsumująca" należy rozumieć odpowiednio do badanego zagadnienia.

5/ poziom cywilizacyjny i kulturalny konsumentów, środowiska i całego społeczeństwa.

Globalna wielkość popytu turystycznego w danym kraju zależy przede wszystkim od liczby osób uczestniczących w ruchu turystycznym. To z kolei zależy od aktywności turystycznej społeczeństwa danego kraju i ilości turystów zagranicznych przybywających do tego kraju. Część potrzeb turystów, znajdującą pokrycie w funduszu nabywczym, przeradza się w popyt turystyczny, który po skonfrontowaniu z podażą daje możliwość dokonania odpowiedniego zakupu towarów stanowiących podstawę zaspokojenia potrzeb w sferze konsumpcji turystycznej.

Aktywność turystyczna społeczeństwa jest uzależniona, przy niezmienności innych czynników przede wszystkim od:

- struktury wiekowej ludności; ludność najbardziej aktywna turystycznie znajduje się w przedziale wieku między 10-25 lat oraz 35-60 lat, tj. w wieku, "... w którym ludzie mają najmniej obowiązków, które by ich zmuszały do pozostawania w miejscu stałego zamieszkania" ³¹; od wieku zależy również forma uprawianej turystyki;
- stanu zdrowia ludności, który ma wpływ na potrzeby rehabilitacji kuracyjnej i ruchowej;
- struktury zawodowej ludności, jej poziomu kulturalnego i cywilizacyjnego;
- stopnia aktywności zawodowej gospodarstw domowych, liczonego jako stosunek osób czynnych zawodowo do ogólnej liczby osób pozostających w gospodarstwie.

31/ J.Gieźgała: Turystyka w gospodarce ..., op.cit., s.153.

Miarą jest współczynnik /stopa/ aktywności turystycznej, wyrażający w ujęciu procentowym udział osób uczestniczących w ruchu turystycznym w ogólnej liczbie ludności. Miernik ten przyjmuje różne wartości w zależności od sposobu szacowania liczby uczestników ruchu turystycznego. W pracach Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki ³² występują dwa sposoby:

- 1/ zakłada się, że liczba uczestników ruchu turystycznego jest równa liczbie uczestników turystyki pobytowej w rachunku "osób statystycznych",
- 2/ wielkość tę oblicza się z ilorazu łącznego czasu pobytu we wszystkich formach ruchu turystycznego /"osobodni"/ do - przyjętej w założeniu - średniej liczby dni uczestnictwa w ruchu turystycznym w ciągu roku w wysokości szesnastu dni.

Sposób pierwszy przyjmuje zbyt upraszczające założenie, ponieważ uczestnicy turystyki pobytowej na pewno nie reprezentują całej zbiorowości, a to z tego względu, że powiększający się czas wolny i wzrastające dochody ludności pozwoliły części społeczeństwa o najniższych dochodach na realizację potrzeb turystycznych przede wszystkim w tych formach ruchu, które relatywnie najmniej obciążają budżet gospodarstwa domowego, czyli w wypoczynku po pracy i w turystyce wycieczkowej.

Drugi sposób oceny aktywności turystycznej społeczeństwa również nie jest bez wad, głównie dlatego, że przyjęto stałą liczbę dni uczestnictwa w ruchu dla wszystkich lat okresu 1960-1970

32/ Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 r. GKkFiT, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Warszawa 1973, s.79 /maszynopis/. Program rozwoju Kultury fizycznej i turystyki w latach 1976-1990, GKkFiT, Warszawa 1974, s.39, /maszynopis/.

Wydaje się, że sposób ten jest możliwy do stosowania pod warunkiem, że będzie uwzględniona zmienność czasu uczestnictwa w ruchu. Ustalać go można przyjmując bardzo prawdopodobne założenie, że każdy z uczestników ruchu turystycznego korzystał w ciągu roku przynajmniej raz we wszystkich formach ruchu, czyli przeznaczył tyle czasu ile wynosi suma przeciętnych czasów uczestnictwa w każdej z form ruchu turystycznego. Zjawisko to można również badać metodami bezpośrednimi /ankiety, wywiady/, które uwzględniają zróżnicowanie czasu uczestnictwa w zależności od dochodów, ilości czasu wolnego, zawodu, wieku i płci respondentów. Systematyczne stosowanie metod bezpośrednich wyklucza potrzebę przyjmowania dodatkowych założeń. Badania wrywkowe mogą natomiast służyć do weryfikacji zaproponowanego wyżej założenia lub ekspertyz.

O strukturze przedmiotowej popytu turystycznego jednego turysty, z grupy czynników demograficznych będą decydować przede wszystkim następujące: wiek, stan zdrowia, wykonywany zawód i poziom kulturalny; oczywiście przy danym dochodzie i określonych cenach.

1.2.4. Inne czynniki pozaekonomiczne

Nie jesteśmy w stanie zmierzyć wszystkie czynniki wpływające na popyt turystyczny. Skutki ich działania są odczuwalne lecz sposób i siła oddziaływania nieuchwytnie. Często określa się te determinanty mianem "pozaekonomiczne", gdyż zawierają trudno wymierne inspiracje popytu turystycznego zwłaszcza przez modę, środowisko społeczne, tradycję, efekt reklamowy i szereg innych zjawisk natury psychologicznej oraz politykę państwa.

Moda i reklama są czynnikami stwarzającymi lub zmieniającymi strukturę popytu turystycznego. Wpływają one poprzez powodowanie zmiany gustów, poprzez kierowanie ich do wybranych celów oraz pobudzenie pragnień i zainteresowań.

J.Gieźgała z czynników psychologicznych wyróżnia następujące: ³³

- mobilność socjalna osoby; wyznacza ją przywiązanie danej osoby do rodzinnego stylu życia. Ludzie młodzi przejawiają znacznie większy pęd do podróżowania i poznawania nowych miejsc, rzeczy i ludzi niż osoby starsze;
- etnocentryzm; przejawia się on w przywiązaniu osoby do tego co jest narodowe, własne oraz w negatywnym stosunku do rzeczy obcych;
- stan zdrowia;
- zainteresowania intelektualne; wyrażają się one w chęci poznania nowego;
- obowiązki rodzinne, które bardzo poważnie wpływają na częstotliwość wyjazdów turystycznych;
- ryzyko niebezpieczeństwa podczas podróży i nieregularność w połączeniach komunikacyjnych.

Wszystkie te czynniki zawierają w sobie element przypadku i występują przede wszystkim w momencie motywacji wyjazdu turystycznego. Zmieniają więc wielkość popytu zgłaszanego na rynku turystycznym niezależnie nawet od warunków ekonomicznych człowieka.

Polityka państwa socjalistycznego w zakresie turystyki wynika z ogólnych założeń ustroju, które gwarantują pracującym prawo

33/ Tamże, s.156 i dalsze.

do wypoczynku, rekreacji i rehabilitacji zdrowotnej³⁴.

Bezpośrednie przesłanki szeregu posunięć w tym zakresie mają związek między innymi z rozwojem gospodarczym kraju, z aktualną gospodarczą sytuacją oraz ze stosunkami międzynarodowymi. Szybki rozwój gospodarki kraju stwarza możliwość skracania czasu pracy, wydłużenia urlopów wypoczynkowych, niżenia wieku emerytalnego.

Korzystna sytuacja gospodarcza kraju, a szczególnie finansowa pozwala wprowadzić ułatwienia dewizowe. Przyjazne stosunki z innymi krajami prowadzą do wzajemnych ułatwień prawnych, paszportowych i dewizowych. Państwo socjalistyczne ma możliwości oddziaływania prawie na wszystkie czynniki kreujące elementy rynku turystycznego, a przede wszystkim na popyt, ceny i podaż.

Polityka państwa socjalistycznego nie ogranicza się tylko do zwiększenia czasu wolnego od pracy. Państwo poprzez organy administracji i instytucje naukowe podejmuje próby badania sposobu wykorzystania czasu wolnego przez ludność, bilansuje zdolność zagospodarowania turystycznego; ustala pożądane wzorce zachowań w czasie wolnym; oddziałuje na elementy jakościowe usług wypełniających czas wolny. Stwarza także równe szanse wszystkim obywatelom w dostępności doznań i przeżyć związanych z mądrym i aktywnym wykorzystaniem czasu wolnego poprzez łagodzenie w sferze czasu wolnego skutków naturalnych dyspozycji wynikających ze zróżnicowanych płac i dochodów rodzin.

Omówione czynniki mają wpływ na model potrzeb turysty. Model ten wykształca się nie tyle w miejscu chwilowego pobytu, ile w środowisku, w którym stale mieszka i przebywa. W tym też miejscu potrzeby przekształcają się w popyt w wyniku powstania odpowiednich

34/ Konstytucja PRL, artykuł 59, KAW, Warszawa 1975.

warunków motywujących /koniecznych/ i umożliwiających /niezbędnych/ ich realizację.

Warunki motywujące są to subiektywne /egzogeniczne/ czynniki popytotwórcze. Mają one charakter jakościowy i nie zawsze można je skwantyfikować. Z tej też przyczyny w badaniach popytu są najczęściej pomijane lub co najwyżej ogólnie scharakteryzowane. Inną przyczyną takiego stanu jest to, że podstawowym źródłem informacji o tych czynnikach są kosztowne badania bezpośrednie /np. ankietowe/ które musiałyby być prowadzone systematycznie.

Warunkami niezbędnymi do przekształcenia się potrzeb w popyt i umożliwiającymi jego realizację są czynniki obiektywne /endogeniczne/. Niektóre z nich również nie nadają się do kwantyfikacji /np. polityka państwa/ i rzadko uwzględnione są w badaniach popytu. Również zupełny lub częściowy brak informacji o niektórych czynnikach nie pozwala na włączenie ich /np. czas wolny/ do badań empirycznych stosujących metody ekonometryczne.

1.2.5. Wybór czynników do badania popytu turystycznego

Przyjęcie do analizy określonego zbioru determinant jest najczęściej kompromisem między zamierzeniami a możliwościami zebrania odpowiedniego materiału statystycznego. Głównie chodzi o wybór takich zmiennych objaśniających, których łączny wpływ na kształtowanie się zmiennej objaśnianej /badanego zjawiska/ jest tak znaczny, że umożliwia zastosowanie modelu ekonometrycznego do analizy danego zjawiska oraz przewidywania kierunków jego rozwoju.

Do badania popytu turystycznego, określanego umownym miernikiem, jakim jest wielkość ruchu turystycznego w osobodniach, pro-

ponuje się wstępnie wybrać z zespołu czynników wyżej omówionych następujące:

- x_2 - nakłady inwestycyjne w mld zł,
- x_3 - nominalne dochody osobiste netto ludności w mld zł,
- x_4 - liczbę ludności czynnej zawodowo w mln,
- x_5 - liczbę miejsc noclegowych w obiektach turystyczno-wypoczynkowych w tys.,
- x_6 - liczbę miejsc konsumpcyjnych w uspołecznionych zakładach gastronomicznych w tys.

Do powyższego zestawu nie weszły takie zmienne możliwe do skwantyfikowania, jak wskaźnik cen na usługi kultury fizycznej, turystyki i wypoczynku oraz czas wolny od pracy. Pierwsza z tych determinant została pominięta z tego względu, że elastyczność cenowa popytu turystycznego jest ujemna, czyli wskazuje - wbrew teoretycznym stwierdzeniom³⁵ - że wraz ze wzrostem cen na dane usługi popyt na nie wzrasta³⁶. Natomiast drugi czynnik popytotwórczy nie wszedł do proponowanego zestawu, gdyż bardzo trudne jest uzyskanie o nim danych statystycznych.

Podjęta próba ostatecznego wyboru zmiennych objaśniających ze wstępnie zaproponowanego zestawu metodą St. Bartosiewicza³⁷ nie dała zadowalających rezultatów. W metodzie tej przyjmuje się bowiem założenie, że zmienne objaśniające wchodzące w skład modelu powinny być nieskorelowane między sobą, tj. $r_{ij} = 0$, a co najmniej $r_{ij} \approx 0$ dla wszystkich kombinacji wskaźników ij / $i, j=2, 3, \dots, m$

35/ Por. rozdz. 1.2.2.

36/ Elastyczność cenowa popytu zrealizowanego, mierzonego w osobodniach w roku 1975 wynosiła $e_p = -3,78$; mierzonego natomiast wielkością spożycia usług P kultury fizycznej, turystyki i wypoczynku $e_p = -4,1$, /obliczenia własne/.

37/ St. Bartosiewicz: Prosta metoda wyboru zmiennych objaśniających w modelu ekonometrycznym, Prace Naukowe WS², 43, Wrocław 1974, s. 93 i dalsze.

$i \neq j$ / i jednocześnie pozostawać w związku korelacyjnym ze zmienną objaśnianą, czyli $r_{ij} \neq 0$ / $j = 2, 3, \dots, m$ /. To ostatnie założenie dla wstępnie dobranych determinant zostało spełnione; wektor współczynników korelacji r_{ij} przybiera wartość: ³⁸

$$W_{1j} = \begin{bmatrix} 0,9883 \\ 0,9987 \\ 0,9842 \\ 0,9153 \\ 0,9648 \end{bmatrix}$$

Natomiast pierwsze z założeń nie jest spełnione. Współczynniki korelacji r_{ij} dla $i \neq j$ wyliczone z szeregów czasowych / $n = 9$ / są bardzo wysokie:

$$W_{ij} = \begin{bmatrix} 1 & 0,9927 & 0,9664 & 0,9087 & 0,9336 \\ 0,9927 & 1 & 0,9850 & 0,9240 & 0,9646 \\ 0,9664 & 0,9850 & 1 & 0,9417 & 0,9935 \\ 0,9087 & 0,9240 & 0,9417 & 1 & 0,9514 \\ 0,9336 & 0,9646 & 0,9935 & 0,9514 & 1 \end{bmatrix}$$

Tak wysokie wartości współczynników korelacji między zmiennymi objaśniającymi popyt turystyczny potwierdzają, że dynamika zmian tych czynników w latach 1967 - 1975 była jednokierunkowa i miała charakter dodatni. Z drugiej strony wskazują, że zastosowanie krótkich szeregów czasowych do wyboru zmiennych objaśniających metodami ekonometrycznymi, przyjmującymi założenia nieskorelowania tych zmiennych między sobą jest niemożliwe, gdy dynamika ich jednokierunkowych zmian jest zbliżona do siebie. W tej sytuacji należałoby wykorzystać szeregi przekrojowe, w których zróżnicowanie zmian czynników objaśniających popyt jest duże. Jednak z powodu

38/ Obliczenia własne: aneks, tabl. 13.

braku danych empirycznych o niektórych zmiennych w układzie przekrojowym, na przykład o ruchu turystycznym, takich szeregów nie można zbudować.

Do dalszych badań nad popytem turystycznym, z zastosowaniem metod statystyczno-matematycznych, przyjęć można zmienną objaśniającą najmocniej skorelowaną z popytem, to jest x_3 - nominalne dochody osobiste netto ludności oraz te zmienne, które są najslabiej skorelowane z dochodami, tj. reprezentujące stronę podażową i mające decydujący wpływ na przestrzenne zróżnicowanie popytu turystycznego, czyli x_5 - liczba miejsc noclegowych i x_6 - liczba miejsc konsumpcyjnych. Będą one również zawierały - ze względu na silne skorelowanie - wystarczający zasób informacji o pozostałych czynnikach.

1.3. Podaż turystyczna i jej źródła

1.3.1. Czynniki inspirujące podaż

Podaż turystyczna, czyli ilość dóbr materialnych i niematerialnych jaką wytwórcy oferują po określonych cenach nabywcom przed i w czasie podróży turystycznej oraz w czasie pobytu turystycznego jest drugim podstawowym - obok popytu - czynnikiem wyznaczającym sytuację na rynku. Podaż jest także ważnym czynnikiem determinującym wielkość popytu turystycznego. Między tymi dwoma elementami rynku występuje sprzężenie zwrotne, czyli popyt jest również stymulatorem podaży turystycznej.

Podaż turystyczna jest zróżnicowana pod względem rodzajowym, co wynika ze złożoności potrzeb zgłaszanych przez turystów na rynku. Potrzeby te występują komplementarnie, a im₁ musi odpowiadać komplementarna podaż.

Ciągle i intensywne zmiany wielkości i struktury popytu związane z rozwojem ruchu turystycznego, powodują zmiany w strukturze gospodarki turystycznej. Jest to zrozumiałe jeśli się rozważy zachodzące zmiany w bazie noclegowej i żywieniowej, a nawet komunikacyjnej. Za przykład niech posłuży budowa hoteli o wysokim standardzie rozwój moteli, zajazdów i gospód, wprowadzenie nowych międzynarodowych połączeń lotniczych i promowych. Analiza tendencji zmian strukturalnych popytu turystycznego może więc stanowić podstawę do określania struktury podaży turystycznej.

W omawianej sytuacji podaż turystyczna jest funkcją popytu turystycznego. Taka zależność będzie miała miejsce, jeśli założymy, że inne czynniki są niezmiennie. Z teorii ekonomii wiadomo, że podaż zależy też od wysokości ceny. To klasyczne sformułowanie ma jednak zastosowanie tylko w takiej gospodarce, gdzie ceny kształtują się swobodnie w wyniku procesów rynkowych, czyli:

$$\Delta p_1 = h / d_1 - s_1 / \quad /1.1/$$

gdzie:

Δp_1 - zmiany ceny dobra i,

$h / d_1 - s_1 /$ - funkcja różnicy między popytem na dobro i a podażą dobra i.

Czy w gospodarce socjalistycznej, gdzie ceny są ustalone przez państwo wykorzystanie podanej formuły zależności do badań podaży ma sens? Wydaje się, że w pewnym ograniczonym zakresie jest to możliwe. Czujność podaży turystycznej na zmiany cen dóbr turystycznych jest zauważalna w sferze gospodarki nieuspołecznionej, gdzie urządzenia służące do wytwarzania dóbr turystycznych są nastawione wyłącznie na osiągnięcie zysku oraz w tej części uspołecznio-

nej gospodarki turystycznej, która świadczy usługi i wytwarza dobra materialne dla turystów zagranicznych.

Nieopłacalna eksploatacja urządzeń w gospodarce nieuspołecznionej przy danym poziomie cen powoduje wycofywanie się z rynku lub - najczęściej - ustalanie własnej, nielegalnej ceny na poziomie przynoszącym efekty ekonomiczne. Im większy jest udział gospodarki nieuspołecznionej w oferowanej podaży turystycznej, tym większe winno mieć znaczenie badanie wpływu zmian cen na tę część podaży.

Natomiast podaż turystyczna oferowana przez sektor uspołeczniony dla turystów krajowych uzależniona jest przede wszystkim od potrzeb społecznych i na tej między innymi podstawie podejmowane są decyzje inwestycyjne. Jednak brak proporcji między efektywnością ekonomiczną a efektywnością społeczną w podejmowaniu decyzji inwestycyjnych w turystyce doprowadza do dużych rozbieżności między popytem a oferowaną podażą. Z tego między innymi względu wydaje się słuszne aby cena, jako parametr ekonomiczny, odgrywała większą rolę w regulowaniu wielkością podaży turystycznej. Kształtowanie ceny dóbr turystycznych nabywanych przez turystów krajowych nie może jednak zmierzać do maksymalizacji zysku. Przeczyłoby to społecznemu charakterowi turystyki. Osiąganie zysku może jedynie zmierzać do innego właściwego celu, jakim jest stworzenie warunków dla reprodukcji rozszerzonej. Cena powinna więc być ustalona na takim poziomie, aby zapewniła fundusze na odtworzenie zużytych czynników wytwórczych oraz pewną nadwyżkę na ich rozszerzenie

Podaż turystyczna w swej strukturze przedmiotowej jest również zróżnicowana w zależności od rodzaju jej podstawowego elementu składowego jakim są naturalne dobra turystyczne. Atrakcyjność

walorów naturalnych jest głównym inspiratorem popytu a poprzez to i podaży turystycznej. Same walory naturalne jak wiadomo nie stanowią jeszcze podaży. Muszą one być udostępnione i uzupełnione szeregiem dóbr wytworzonych przez człowieka tworzących łącznie z walorami naturalnymi innymi walorami turystycznymi tzw. "komplementarny koszyk dóbr turystycznych". Wzrost podaży dóbr udostępniających i uzupełniających naturalne walory turystyczne wymaga ponoszenia nakładów inwestycyjnych, których ogólna wielkość stanowi jeden z ważniejszych czynników współczesnych procesów rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Integralną częścią tych procesów jest niewątpliwie rozwój turystyki.

Ogólny kształt zależności podaży od omówionych czynników można przedstawić następująco:

$$S = f / A, I, D, P, \xi / , \quad /1.2./$$

gdzie:

- S - podaż turystyczna,
- A - atrakcyjność walorów turystycznych,
- I - nakłady inwestycyjne,
- D - popyt turystyczny,
- P - cena komplementarnych dóbr turystycznych,
- ξ - pozostałe czynniki.

Siła i sposób oddziaływania poszczególnych czynników jest różny w zależności od czasu i miejsca badań. Występuje również silna zależność między poszczególnymi czynnikami, np. między popytem a atrakcyjnością, a w badaniu podaży konkretnego dobra turystycznego istotna jest również siła związku komplementarnego między naturalnymi dobrami turystycznymi a wytwarzanymi przez człowieka.

Z zestawu czynników ujętych w funkcji 1.2 do badania podaży turystycznej przyjąć można tylko nakłady inwestycyjne i popyt /ruch turystyczny/ - do badań w układzie czasowym oraz atrakcyjność walorów turystycznych - do badań w układzie przestrzennym. Pozostałych czynników nie można uwzględnić, ponieważ brak jest o nich wystarczających informacji statystycznych, bądź też trudno je skwantyfikować.

1.3.2. Źródła podaży turystycznej

Podstawę materialną podaży turystycznej stanowi zagospodarowanie turystyczne. W literaturze turystycznej dotyczącej problemów ekonomicznych³⁹ można spotkać dwojakie ujęcie tego zagadnienia. Jedni autorzy zaliczają do zagospodarowania turystycznego tylko trzy typy urządzeń, które bezpośrednio, wyłącznie lub w poważnej mierze służą turystom. Druga grupa autorów włącza tu jeszcze urządzenia pośrednio wykorzystywane przez turystykę. Najbardziej reprezentatywne ujęcie zagospodarowania turystycznego w literaturze są te, które zostały przyjęte przez M.Band-Bovy'ego⁴⁰ i O.Rogalewskiego⁴¹.

Każdy podział elementów zagospodarowania turystycznego powinien być elastyczny na tyle aby uwzględniał zróżnicowane warunki kształtowania się popytu na regionalnych rynkach turystycznych. Stąd też wydaje się, że kryterium podziału podaży turystycznej należy poszukiwać w sferze potrzeb. Na gruncie potrzeb powstają i

39/ Por. J.Gieżgała: Turystyka w gospodarce ..., op.cit., s. 191-201
O.Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne, op.cit., s.46-68;
M.Band-Bovy: Definicja zagospodarowania turystycznego, SGPiS,
Warszawa 1965, s. 17-23 /maszynopis/.

40/ M.Band-Bovy, jak wyżej, s. 17 i następne.

41/ O.Rogalewski, jak wyżej, s.46 i następne.

rozwijają się bowiem konieczne czynności gospodarcze niezbędne do zaspokojenia potrzeb turystów. "Zróżnicowane w swej istocie czynności - pisze W.Gaworecki - gwarantują sprawny rozwój turystyki, tworzą pewną całość gospodarczą o wyraźnie zarysowanych powiązaniach wewnętrznych" ⁴². Dla określenia tego rodzaju całości gospodarczej przyjął się termin "gospodarka turystyczna".

W sensie przedmiotowym "gospodarka turystyczna jest kompleksem różnorodnych funkcji gospodarczych i społecznych bezpośrednio lub pośrednio rozwijanych w celu zaspokojenia noszących potrzeb materialnych i kulturalnych uczestników ruchu turystycznego" ⁴³. W sensie podmiotowym natomiast "... to kwantyfikowany agregat różnorodnych sektorów gospodarczych, tworzony lub pobudzony w związku z podróżami i pobytem turystów" ⁴⁴. Składa się ona z zespołu funkcji usługowych, przemysłowych i handlowych oraz podmiotów realizujących te funkcje, które dopiero łącznie zaspokajają popyt turystyczny. Komplementarność działań podmiotów podaży turystycznej ma w gospodarce turystycznej takie samo znaczenie jak kooperacja w przemyśle przetwórczym.

Działalność gospodarcza zaspokajająca potrzeby turystów obejmuje bezpośrednio lub pośrednio wszystkie działy gospodarki narodowej sfery wytwarzania oraz obrotu materialnymi i niematerialnymi dobrami konsumpcyjnymi. Związek bezpośredni lub pośredni określonego działu, gałęzi czy branży z turystyką wynika z konieczności zaspokajania potrzeb uczestników ruchu turystycznego dobrami kon-

42/ W.W.Gaworecki: *Ekonomika i organizacja turystyki. Zagadnienia wybrane*. Gdańsk 1975, s.77.

43/ Tamże, s.83.

44/ J.Gieźgała: *Turystyka w gospodarce ...*, op.cit., s.203.

sumpcyjnymi przez nie wytwarzanymi. Za bezpośrednią działalność zaspokajającą potrzeby turystyczne należy uznać tą, która jest związana z przygotowaniem do wyjazdu, z samym wyjazdem oraz z działalnością recepcyjną w miejscowościach, w których turysta ma zamiar spędzić czas przeznaczony na wypoczynek. Są to ⁴⁵: a/ informacja, organizacja i pośrednictwo, b/ przewozy turystyczne, c/ zaopatrzenie w sprzęt i odzież turystyczną oraz pamiątki, d/ działalność organizatorska za granicą, e/ działalność recepcyjna.

Informację turystyczną prowadzą nie tylko wyspecjalizowane instytucje /ośrodki informacji turystycznej/, ale również przewoźnicy, organizacje turystyczne, biura podróży, a coraz częściej zwłaszcza w sezonie - prasa, radio i telewizja. Działalność organizatorską na największą skalę prowadzą zakłady pracy i szkoły, organizacje turystyczne, biura skierowań Funduszu Wczasów Pracowniczych, biura podróży i turystyki.

Przewozy turystyczne obciążają głównie transport publiczny i zakładów pracy, chociaż stanowią one wycinek w całokształcie działalności tych podmiotów. Wyłącznym celem turystycznym służy niewielki tabor autobusowy biur podróży oraz pasażerska żegluga śródlądowa i kolejki górskie. W dużym stopniu do celów turystycznych wykorzystywane są prywatne pojazdy samochodowe, które wymagają odpowiednio rozbudowanej sieci zakładów obsługi technicznej i stacji benzynowych.

Produkcja odzieży i sprzętu turystycznego zgrupowana jest w przedsiębiorstwach państwowych i zakładach wytwórczych organizacji

45/ J.Krynicki; Krajowy i zagraniczny ruch turystyczny, WSE, Wrocław 1973, s.154.

społecznych należących do następujących branż: drzewnej, metalowej, skórzaney i odzieżowej. Część jednostek podlega lub jest nadzorowana oraz koordynowana przez Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki. Sprzedażą odzieży i sprzętu turystycznego zajmują się głównie jednostki handlu wewnętrznego. Wytworzone pamiątki przez artystów ludowych, rzemieślników i spółdzielczość pracy oraz Zakłady Wytwórcze "Foto-Pam" rozprowadzane są przez sieć handlową Zjednoczenia Ogólnobranżowego Przemysłu Pamiątkarskiego "Cepelia", punkty sprzedaży pamiątek Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego oraz częściowo przez handel prywatny.

Działalność organizatorska za granicą ma przede wszystkim na celu stworzenie warunków motywujących przyjazdy do Polski potencjalnych turystów. Do zawierania transakcji z nimi i zagranicznymi biurami podróży wyznaczone są wyspecjalizowane biura podróży /turystyki zagranicznej/, między innymi Centrala Turystyczna "Orbis", Biuro Turystyki Zagranicznej PTTK, Przedsiębiorstwo Imprez Sportowych i Turystycznych "Sport-Tourist", biura turystyki młodzieżowej "Juventur" i "Almatur".

Na działalność recepcyjną składają się różnorodne czynności związane z zaspokojeniem potrzeb turysty w miejscowości lub na obszarze turystycznym. Podstawą tej działalności są świadczenia noclegowe i - nie mniej ważne - żywieniowe. Duże znaczenie dla zaspokojenia kompleksowo zgłaszanych potrzeb turysty w tej działalności mają usługi kulturalne, rozrywkowe i rekreacyjne. Usługi noclegowe świadczą jednostki gospodarki uspołecznionej oraz sama ludność stale zamieszkująca w rejonie turystycznym. Usługi żywieniowe są świadczone przez zakłady żywienia zbiorowego, związane z obiektami noclegowymi oraz przede wszystkim przez uspołeczniony

handel detaliczny artykułami spożywczymi oraz przez uspołecznione i prywatne zakłady gastronomiczne.

Z punktu widzenia turysty podaż turystyczna to nie tylko wyżej omówione elementy gospodarki turystycznej. To również szereg czynności i środków materialnych, które w sposób pośredni stwarzają warunki do pełnej realizacji potrzeb turystów. Funkcje te wypełniają między innymi: gospodarka komunalna, budownictwo mieszkaniowe, rolnictwo, handel detaliczny, ochrona porządku publicznego itp. Źródła podaży turystycznej nie można zlokalizować w jednym miejscu. Muszą one występować tam, gdzie zachodzi konieczność realizacji potrzeb turystycznych. W zależności od tego można wyodrębnić cztery strefy koncentracji podaży:

1/ aglomeracyjna - w miejscu stałego zamieszkania turysty - znajdują się tu te elementy podaży, które zaspokajają potrzeby w sferze przygotowań do wyjazdu turystycznego, to jest: sprzedaż sprzętu turystycznego, informacja turystyczna i pośrednictwo, sprzedaż biletów podróży;

2/ liniowa - wzdłuż tras komunikacyjnych i turystycznych - strefa ta obejmuje takie elementy podaży, jak: usługi podróżnicze, żywieniowe, noclegowe /np. sleeping/, stacje benzynowe i obsługi samochodów, łączność; w tej strefie zaspokajane są potrzeby występujące w trakcie podróży i wędrówek turystycznych;

3/ punktowa - w pobliżu punktów krajoznawczych - koncentrują się tu głównie usługi udostępniające walory turystyczne, sprzedaż pamiątek, żywienie, ewentualnie usługi noclegowe;

4/ przestrzenna - strefa ta obejmuje obszary wycieczkowe i wypoczynkowe; zlokalizowanych jest tutaj najwięcej źródeł podaży turystycznej: usługi noclegowe, żywieniowe, informacja turystyczna,

pośrednictwo, usługi udostępniające walory turystyczne, usługi rekreacyjne, uzdrowiskowe, kulturalne i rozrywkowe oraz szereg innych.

W praktyce trudno jest wyraźnie wydzielić każdą ze stref, bowiem łączą się one ze sobą np. punktowa z aglomeracyjną czy przestrzenna z punktową.

1.4. Regionalny rynek turystyczny i jego funkcjonowanie

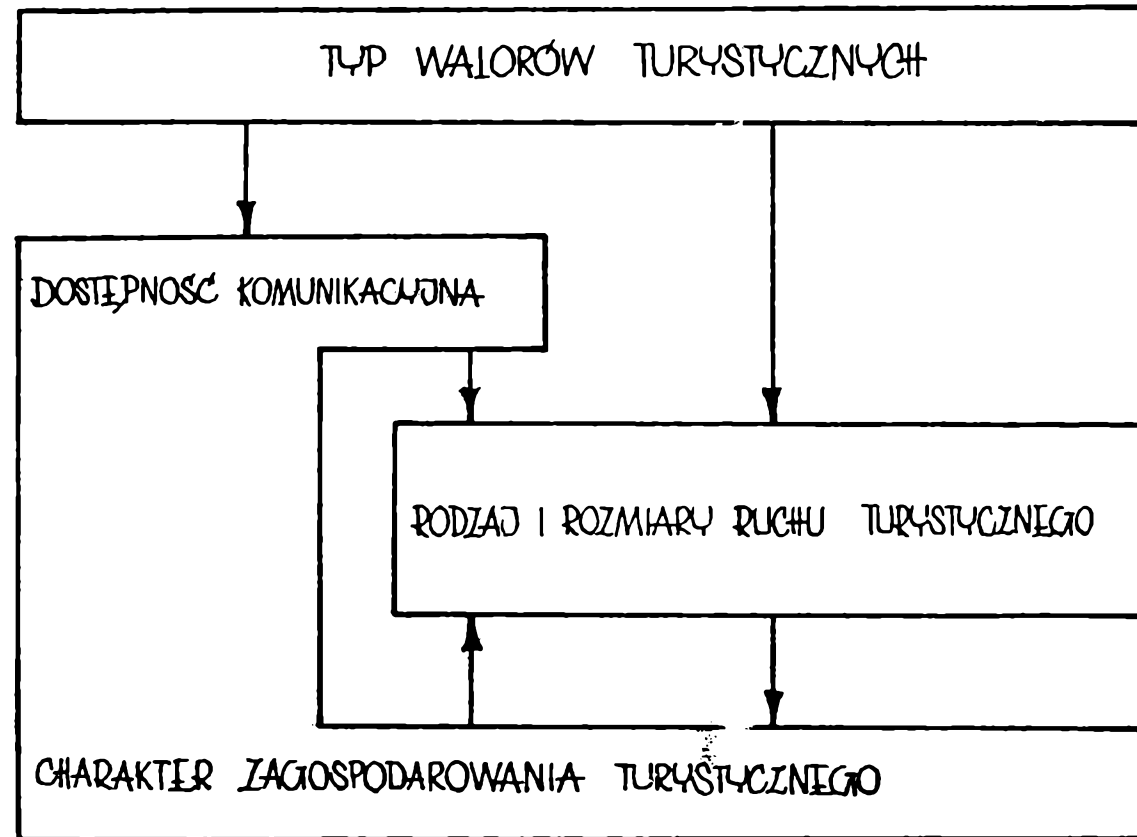
1.4.1. Rynek a region turystyczny

Obszary znajdujące się w przestrzennej strefie koncentracji podaży są najbardziej znaczące z punktu widzenia zjawisk ekonomicznych wywołanych ruchem turystycznym. Cechy tych zjawisk wyróżniają określony obszar spośród innych. Tworzy się tu region gospodarczy o charakterze turystycznym, to znaczy "... przestrzenny kompleks produkcyjno-usługowy o wyraźnie zaznaczającym się - na tle społecznego i terytorialnego podziału pracy - profilu lub specjalizacji" ⁴⁶.

Proces tworzenia się regionu czy też rejonu turystycznego opiera się głównie na walorach turystycznych i ich dostępności. W miejscowościach gdzie występują odpowiednio dostępne walory turystyczne pojawia się ruch turystyczny wymagający odpowiedniej bazy turystycznej. Typy walorów turystycznych określają rodzaj i rozmiary ruchu turystycznego oraz charakter zagospodarowania. Między tymi ostatnimi zjawiskami zachodzi sprzężenie zwrotne, to znaczy rodzaj i rozmiary ruchu turystycznego zależny jest również od charakteru zagospodarowania turystycznego /rys. 1.4./.

46/ T.Kramer /red./: Analiza rynku, Warszawa 1971, s.165.

Rys. 1.4. SPRZĘŻENIA WYSTĘPUJĄCE PRZY TWORZENIU SIĘ RYNKU TURYSTYCZNEGO

ŹRÓDŁO OPRACOWANIE WŁASNE.

W przedstawionych na rysunku sprzężeniach elementem wiodącym są walory turystyczne obszaru. One też wyznaczają optymalną możliwość zagospodarowywania i rozwoju ruchu turystycznego na danym obszarze. Walory turystyczne wpływają więc decydująco na faktyczne i potencjalne funkcje turystyczne określonego terenu ⁴⁷.

Główną funkcją regionu turystycznego jest stworzenie warunków do realizacji potrzeb zgłaszanych przez turystów. Ma to miejsce na regionalnym rynku. Rynek ten stanowi względnie odosobniony system /układ/ ⁴⁸, który dla potrzeb uchwycenia i poznania zjawisk wywołanych ruchem turystycznym można podzielić na podsystemy. Jeden z podsystemów obejmuje zjawiska rynkowe wywołane lokalną siłą nabywczą - stąd można przyjąć dla tego podsystemu określenie "rynek lokalny", drugi - siłą nabywczą reprezentowaną przez turystów jest to więc regionalny rynek turystyczny. Stopień spójności elementów w obu podsystemach nie jest jednak zbyt wyraźny. Na przykład ludność miejscowa również zgłasza potrzeby w zakresie turystyki; także niektóre elementy podaży nie są wyraźnie wydzielone i realizują potrzeby zarówno ludności miejscowej i turystów. Niemniej możliwe jest - w pewnym przybliżeniu - wyselekcjonowanie z systemu regionalnego rynku obiektu ⁴⁹ do badania zjawisk rynkowych wywołanych przez ruch turystyczny. Obiektem tym, czyli konkretnym systemem jest sfera regulacji zaspokojenia potrzeb turystycznych występujących w regionie.

Regionalny rynek turystyczny tworzy się w wyniku przemieszczania się turystów do określonego obszaru a wraz z nimi potrzeb

47/ O.Rogalewski: Podstawy gospodarki przestrzennej ..., op.cit., s.16.

48/ S.Mynarski: Cybernetyczne aspekty..., op.cit., s.16.

49/ Por. S.Mynarski: Elementy teorii systemów i cybernetyki, PWN, Warszawa 1974, s. 7 i dalsze.

i środków pieniężnych przeznaczonych na ich realizację z jednej strony oraz transferu towarów i akumulacji z drugiej strony /rys.1.5

Jak już wspomniano o wielkości ruchu turystycznego kierującego się do obszaru j decydują trzy główne zespoły czynników⁵⁰: stopień atrakcyjności badanego obszaru określony wartością walorów turystycznych i poziomem zagospodarowania turystycznego; potencjał turystyki aktywnej będący wypadkową czynników motywujących udział w ruchu turystycznym mieszkańców regionów, funkcja odległości j-tego obszaru od źródeł potencjału turystyki aktywnej. Zależność tę można przedstawić przy pomocy następującego wzoru⁵¹:

$$R_{ij} = \sum_{i=2}^n \frac{P_i / a_j - a_i}{f / D_{ij}} \quad /1.3./$$

gdzie:

R_{ij} - wielkość ruchu turystycznego napływającego do obszaru $j=1$ z obszarów $i=2, 3, \dots, n$,

P_i - potencjał turystyki aktywnej na i -tych obszarach, czyli liczba potencjalnych turystów,

a_i - stopień atrakcyjności turystycznej i -tych obszarów,

a_j - stopień atrakcyjności turystycznej j -tego obszaru,

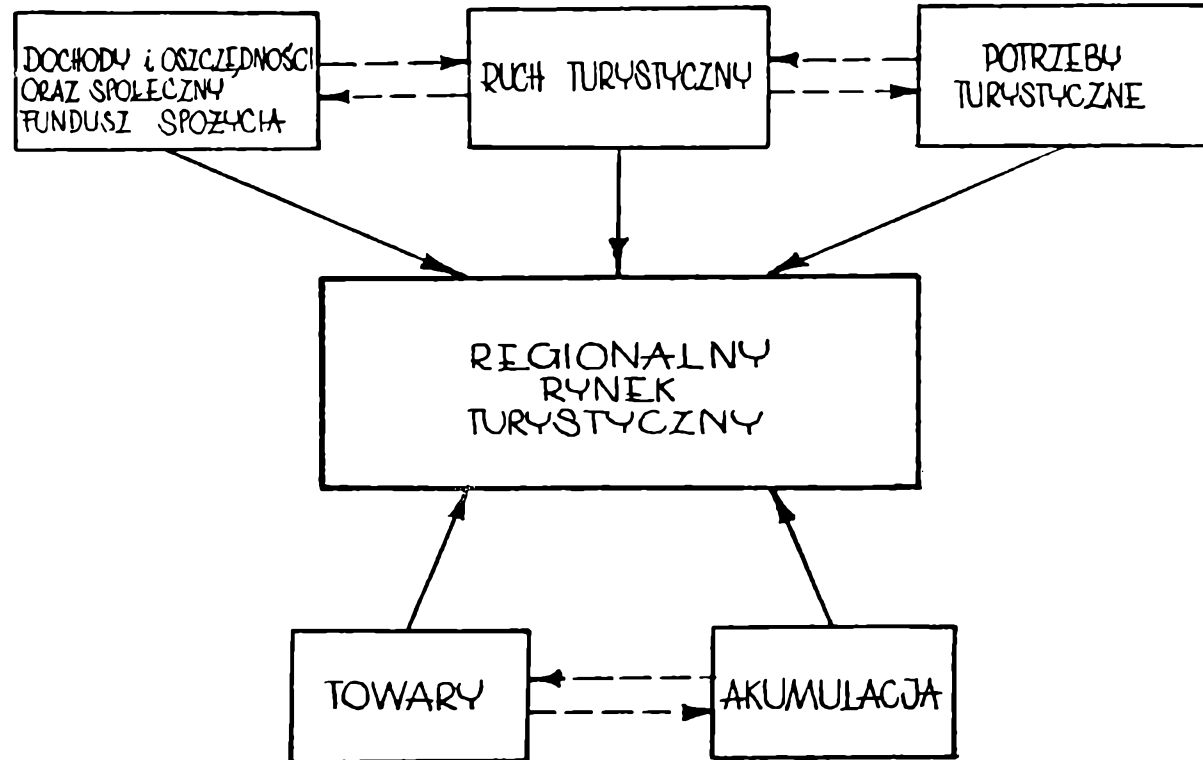
D_{ij} - zbiór zmiennych charakteryzujących odległość,

f - funkcja odległości między obszarami $j=1$ oraz $i=2, 3, \dots, n$

50/ P.Hałaciński: Ekonomiczne problemy współczesnej turystyki międzynarodowej, Ruch Turystyczny, Monografie Nr 13, SGPiS, Warszawa 1972, s.17.

51/ Podobną zależność, lecz dla dwóch regionów zaproponował na podstawie analizy propozycji Bo Björkmana, P.Hałaciński: Ekonomiczne problemy ..., op.cit., s.18; także J.Górecka: Problemy planowania gospodarki zasobami środowiska naturalnego. Gospodarka Planowa Nr 7 - 8, Warszawa 1976, s.429.

Rys. 15. GŁÓWNE KATEGORIE POWIĄZAŃ WIEDŹCIOWYCH REGIONALNEGO RYNKU TURYSTYCZNEGO Z OTOCZENIEM

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Podobnie można przedstawić wielkość ruchu turystycznego zmierzającego w przeciwnym kierunku, tzn. liczbę mieszkańców obszaru j wyjeżdżających w celach turystycznych do innych obszarów:

$$R_{ji} = \sum_{i=2}^n \frac{P_j / |a_i - a_j|}{f / |D_{ij}|}, \quad /1,4./$$

gdzie:

R_{ji} - wielkość ruchu turystycznego odpływającego z obszaru $j=1$ do obszarów $i=2,3,\dots,n$,

P_j - potencjał turystyki aktywnej j -tego obszaru,

a_i, a_j, D_{ij}, f - jak wyżej.

W wyniku przestrzennego przemieszczania się ludzi w celach turystycznych następuje przenoszenie potrzeb, przy czym nie jest to proste przemieszczenie ich w przestrzeni ale i przekształcenie w związku ze zmianą sposobu spędzania czasu wolnego od pracy oraz pobytem poza domem ⁵². Konsekwencją przenoszenia się potrzeb z miejsca zamieszkania turystów do regionów turystycznych jest transfer turystyczny w formie pieniężnej i towarowej. Transferowane środki pieniężne pochodzą zarówno z dochodów i oszczędności ludności, jak również ze społecznego funduszu spożycia oraz z akumulacji kumulowanej na rachunkach państwowych.

Transfer pieniężny ma szczególne znaczenie dla aktywizacji gospodarczej obszarów turystycznych, ponieważ jest on podstawą dla rozwijania działalności usługowej w turystyce i stanowi niebagatelne źródło dochodów ludności miejscowej. Ruch turystyczny

52/ Por. P. Peretiatkowicz: Przestrzenno-funkcjonalne powiązanie w turystyce w: Materiały na konferencję nt. "Ekonomiczne problemy turystyki", Zakopane, grudzień 1975, s.14 /maszynopis/.

wywołuje wielokierunkowe, wzajemnie krzyżujące się przepływy pieniądza, będące redystrybucją dochodu w przestrzeni ⁵³.

Kierunek przesuwania się pieniądza jest równoległy do strumienia dóbr i jednocześnie przeciwny do kierunku ruchu dóbr pracy ⁵⁴.

Wywołuje to szereg procesów gospodarczych w różnych sektorach.

Rozmiary tych procesów, wynikających z transferu pieniądza, mają charakter mnożnikowy. Problem efektów mnożnikowych krążenia pieniądza wywołanego ruchem turystycznym jest niezmiernie złożony i wymaga odrębnych badań. Opracowania traktujące o mnożniku turystycznym ⁵⁵ opierają się na teorii mnożnika inwestycyjnego i mnożnika handlu zagranicznego ⁵⁶.

Transferowane i transformowane w trakcie przepływu potrzeby turystów i transferowane środki pieniężne pochodzące z dochodów i oszczędności ludności oraz społecznego funduszu spożycia powiększają popyt turystyczny w miejscach gdzie istnieją realne i potencjalne możliwości realizacji potrzeb. Popyt turystyczny występujący na regionalnym rynku jest więc wielkością sumaryczną, czyli:

$$D_j = D_k + D_z + D_l - /D_{lk} + D_{lz} /, \quad /1.5./$$

53/ R.Łazarek: Przesłanki ekonomiczne kształtujące politykę państwa w dziedzinie turystyki. Ruch Turystyczny nr 6, SGPiS, Warszawa 1968, s.42 i dalsze.

54/ Z.Sprycha, L.Zabłocki: Międzyregionalny transfer pieniądza, "Finanse", nr 10, Warszawa 1965, s.62.

55/ A.Kornak: Ekonomia turystyki, AE Wrocław 1975, s.317 i dalsze, oraz M.Peters: International Tourism, Hutchison of London 1969, s. 235-241.

56/ Z.Kamecki, J.Soldaczuk, W.Sierpiński: Międzynarodowe stosunki ekonomiczne, PWE, Warszawa 1971, s.309 i dalsze; K.Kurihara: Introduction to Keynesian Dynamics, Hutchison of London 1956, s. 147 i dalsze.

gdzie:

D_j - popyt turystyczny na obszarze j ,

D_k - popyt turystów krajowych,

D_z - popyt turystów zagranicznych,

D_{1j} - popyt turystyczny ludności miejscowej zgłoszony na obszarze j ,

D_{1k} - popyt turystyczny ludności miejscowej zgłoszony w kraju poza obszarem j ,

D_{1z} - popyt ludności miejscowej na turystykę zagraniczną.

Z punktu widzenia finansowego istnieje podobieństwo między tradycyjnym eksportem towarów a realizacją popytu turystów zagranicznych. Przyjazdy turystów zagranicznych przyczyniają się poprzez transformację struktury tradycyjnego eksportu do powiększania i tworzenia rezerw dewizowych ^{57/}. Realizacja wyjazdów zagranicznych ludności obszaru j pomniejsza popyt wewnętrzny tego obszaru i ma charakter "niewidzialnego importu". Międzynarodowa wymiana turystyczna jest więc poważnym czynnikiem regulacji bilansów płatniczych ⁵⁸.

Żaden region turystyczny nie posiada takiego potencjału gospodarczego, który pozwoliłby na wytwarzanie wszystkich dóbr zaspokajających potrzeby turystów. Dlatego też niezbędne jest przemieszczanie części towarów z innych regionów. Jest to nieodczony warunek prawidłowego funkcjonowania regionalnego rynku turystycznego. Towary te będą pochodziły z nadwyżek produkcyjnych

57/ J.Gieźgala: Turystyka w gospodarce ..., op.cit., s.268.

58/ Por. R.Łazarek: Ekonomia i organizacja turystyki, PWE, Warszawa 1972; Z.Filipowicz; Problemy ekonomiczne turystyki, SiT Warszawa 1969; P.Hałaciński: Ekonomiczne problemy współczesnej turystyki międzynarodowej, op.cit.

/np. warzywa, owoce/, bądź też ze źródeł zlokalizowanych poza regionem turystycznym wytwarzających towary dla turystów, np. wytwórnice pamiątek, sprzętu turystycznego, import.

Transfer towarów zwiększa możliwości podaży regionalnego rynku turystycznego. Możliwości te powiększane są również drogą przepływu akumulacji gromadzonej na innych obszarach lub w budżetach jednostek centralnych. Transferowana akumulacja przeznaczona jest na realizację potrzeb inwestycyjnych regionu między innymi budowę, rozbudowę i remonty urządzeń turystycznych, komunalnych, socjalnych, kulturalnych, handlowych itp. Dla zabezpieczenia potrzeb inwestycyjnych j-tego obszaru turystycznego konieczne jest przesunięcie części własnych funduszy inwestycyjnych, remontowych i kredytów przedsiębiorstw zlokalizowanych na innych obszarach oraz środków inwestycyjnych i remontowych z budżetu centralnego i budżetów innych regionów do regionu j⁵⁹.

Przedstawione rodzaje transferów wyznaczają więc kierunki powiązań regionalnego rynku turystycznego z innymi podsystemami ekonomicznymi oraz jego miejsce w systemie gospodarowania.

1.4.2. Miejsce regionalnego rynku turystycznego w systemie gospodarowania

Omówione dotychczas kategorie powiązań regionalnego rynku turystycznego z otoczeniem stanowią część najważniejszych elementów materialno-energetycznych i informacyjnych o charakterze wejściowym⁶⁰. Wejściami tymi wyprodukowane towary poza regionem

59/ A.Kornak: Społeczno-ekonomiczne ..., op.cit., s.68.

60/ Por. O.Kryn, P.Pelikán: Cybernetyka a ekonomia, PWE, Warszawa 1967 oraz O.Lange: Całość i rozwój w świetle cybernetyki, PWE, Warszawa 1962.

turystycznym i pochodzące z importu zasilają miejscową podaż rynkową. Również transferowana akumulacja przyczynia się do zwiększenia podaży regionalnego rynku turystycznego. Wejściami zasileniowymi przedostają się na regionalny rynek turystyczny także dochody i oszczędności ludności oraz część społecznego funduszu spożycia w postaci funduszu socjalnego przeznaczonego na konsumpcję w turystyce. Z drugiej strony wejściami informacyjnymi napływają na rynek potrzeby, które poprzez fundusz nabywczy przekształcają się w popyt turystyczny.

Regionalny rynek turystyczny jest powiązany nie tylko z elementami o charakterze przedmiotowym, ale również z elementami zasilającymi podmiotową strukturę rynku. "Jest nią społeczeństwo występujące raz w roli wytwórców, a raz w roli konsumentów. Ta dwoista rola społeczeństwa, uwarunkowana dodatkowo procesami społecznego podziału pracy, jest źródłem nie tylko rzeczowej struktury otoczenia w postaci masy wytworzonych towarów z jednej strony i odczuwanych potrzeb z drugiej, ale również zasila podmiotową strukturę rynku ..."⁶¹.

W systemie gospodarki narodowej rynek jest usytuowany pomiędzy najważniejszymi jej działaniami: produkcją i spożyciem. W tym układzie - przyjmując na Kornai'em⁶² podział procesów gospodarowania na procesy realne i regulacyjne - rynek obejmuje sferę regulacji zakupów i sprzedaży oraz transakcji dotyczących produktów⁶³. Stąd też przeciwległym do produkcji elementem materialno-energetycznym, z którym układ regionalnego rynku turys-

61/ S.Mynarski: Cybernetyczne aspekty ..., op.cit., s.17.

62/ J.Kornai: Anti-Equilibrium, PWN, Warszawa 1973, s.68-69 i 105.

63/ T.Kramer: Rynek w polskiej gospodarce socjalistycznej, w: Rynek i konsumpcja w gospodarce socjalistycznej, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 73/95, Wrocław 1975, s.7

tycznego jest powiązany za pomocą wyjść zasileniowych, jest konsumpcja. Tymi wyjściami nabyte towary przedostają się do sfery realnej - spożycia - zaspokajając potrzeby. Cały układ regionalnego rynku turystycznego i jego powiązania z otoczeniem przedstawia rys. 1.6.

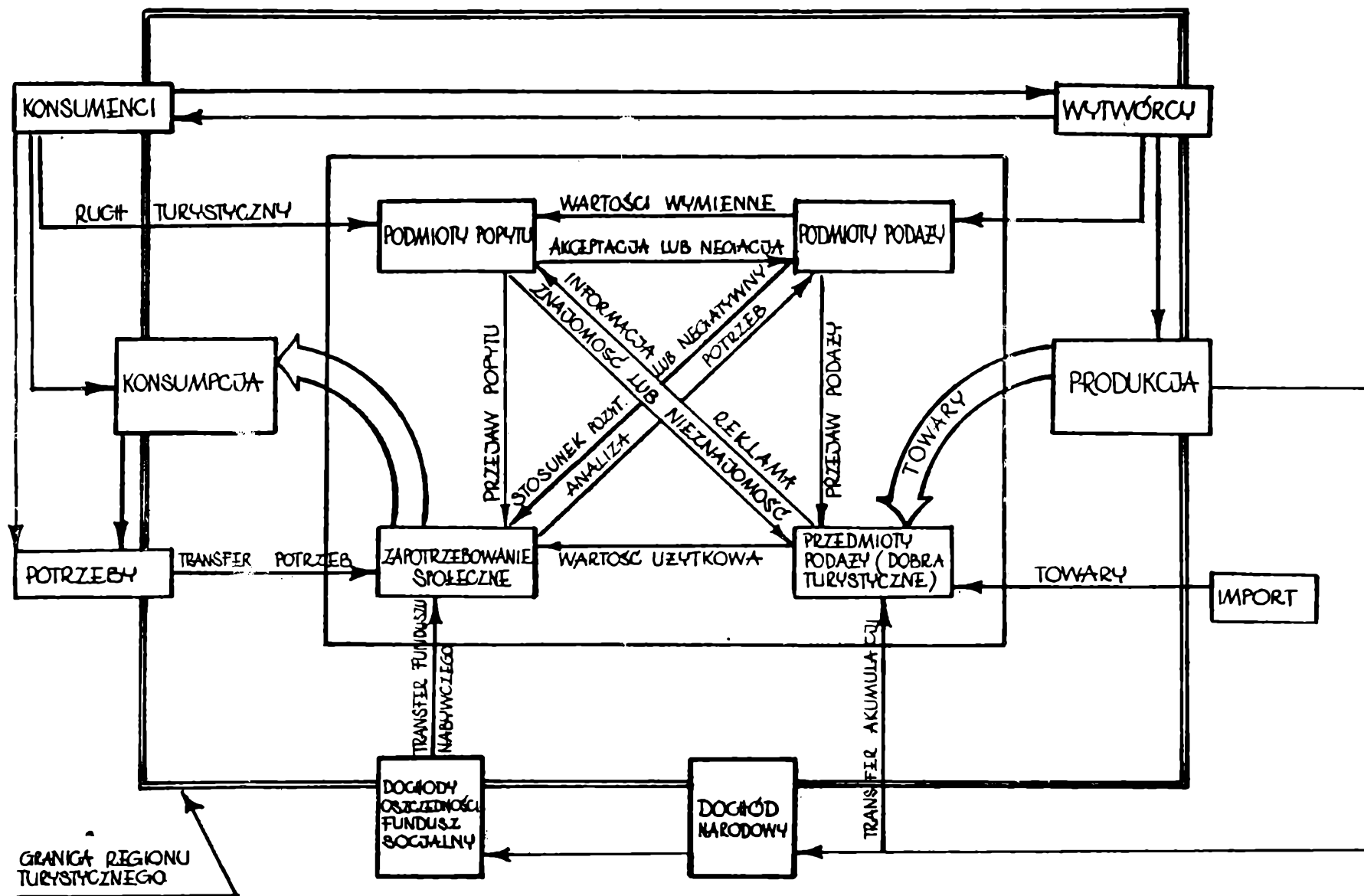
Widoczna na rysunku sfera realna, to jest produkcja, obrót i konsumpcja, znajduje się głównie na obszarze występowania regionalnego rynku turystycznego. Tylko niewielka część procesów spożycia i produkcji oraz sprzedaży zachodzi poza rejonem turystycznym. Należy podkreślić, że procesy realne znajdujące się w otoczeniu regionalnego rynku turystycznego mogą wystąpić w czterech formach:

- 1/ procesy wytwarzania, obrotu i konsumpcji występują łącznie;
- 2/ obrót wyprzedza łącznie procesy wytwarzania i konsumpcji;
- 3/ wytwarzanie wyprzedza łącznie procesy obrotu i konsumpcji;
- 4/ wszystkie trzy rodzaje procesów występują oddzielnie.

Można więc przyjąć, że do otoczenia regionalnego rynku turystycznego wchodzi te zespoły procesów realnych, w których co najmniej jeden element - produkcja, obrót lub spożycie - ma miejsce na obszarze występowania regionalnego rynku turystycznego. W otoczeniu omówionego układu znajdują się również ośrodki dyspozycyjne - zarówno centralny, jak i regionalny - powiązane z układem siecią wejść i wyjść informacyjnych. W systemie gospodarki uspołecznionej odgrywają one bardzo istotną rolę w procesie regulacji zjawisk rynkowych.

Mechanizm funkcjonowania regionalnego rynku turystycznego zależy od systemu powiązań wewnętrznych i zewnętrznych układu. Występowanie silniejszych powiązań zewnętrznych poważnie uzależnia

Rys. 1.6. UKŁAD REGIONALNEGO RYNKU TURYSTYCZNEGO I JEGO POWIĄZANIE Z OTOCZENIEM

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE S. MYNARSKI: CYBERNETYCZNE ASPEKTY..., op.cit., s. 18.

układ od otoczenia, a struktura wewnętrzna nie musi być tak rozbudowana jak wówczas, gdy istnieją słabe powiązania zewnętrzne i układ musi funkcjonować samodzielnie ⁶⁴. Elementy regionalnego rynku turystycznego nie są jednak na tyle elastyczne by reagowały natychmiast na każdą zmianę warunków układu. Wynika to po części z braku wewnętrznej zgodności, np. niesprawny system informacji o przedmiotach rynku pomiędzy podmiotami, a po części z wpływów otoczenia, głównie z zakłóceń w powiązaniach układu rynkowego z ośrodkami decyzyjnymi /przykładem może być sposób ustalania cen/. Dlatego też występuje permanentne zachwianie równowagi pomiędzy popytem /d/ a podażą /s/ przy sztywnej cenie /p=const./.

W gospodarce socjalistycznej istnieją jednak przesłanki do budowy sprawnego systemu regulacji układów rynkowych. Tkwią one w jedności interesów wytwórców i konsumentów, która stwarza możliwości zbudowania jednolitego systemu regulacji sterowanej z zewnątrz tzn. ingerowania zewnętrznego w procesy rynkowe - w postaci ośrodka koordynującego. "W gospodarce socjalistycznej regulacja i sterowanie może odbywać się z jednego ośrodka dyspozycyjnego, przy równoczesnym pozostawieniu swobody dyspozycji wewnątrz układu rynkowego" ⁶⁵. Jest bowiem możliwe kształtowanie przez Centrum odpowiedniego modelu spożycia turystycznego z uwzględnieniem czynnika czasu i przestrzeni oraz odpowiedniego kształtu i rozmiarów podaży turystycznej drogą prawidłowej polityki inwestycyjnej.

Z omówionych dotychczas problemów rynku turystycznego, jego elementów podmiotowych i przedmiotowych, kształtu przestrzennego

64/ S.Mynarski: Cybernetyczne aspekty ..., op.cit., s.21.

65/ Tamże s.36.

oraz funkcjonowania i miejsca w systemie gospodarowania wyłonić można istotne zagadnienia do badań. Badania obejmują te zjawiska, których poznanie stanowi podstawę podejmowania decyzji rynkowych zarówno przez podmioty rynkowe, jak też ośrodki polityki gospodarczej. Skupią się głównie na zjawiskach rynkowych wybranego obszaru - karkonoskiego rejonu turystycznego, na którym występują jednolite warunki zabezpieczenia potrzeb turystów ujawnianych w różnych formach ruchu turystycznego. Dla realizacji tych potrzeb organizuje się określoną sieć źródeł podaży turystycznej bazującą na miejscowych walorach turystycznych.

Walory turystyczne są z jednej strony czynnikiem stymulującym popyt, a z drugiej zaś strony elementem podaży turystycznej wchodzącym w związki komplementarne z dobrami konsumpcyjnymi zaspokajającymi potrzeby turystów. Stwierdzono, że walory turystyczne nie mogą być samodzielnym elementem podaży. Korzystanie z walorów turystycznych wymaga bowiem zawsze spożytkowania dobra konsumpcyjnego w postaci usług udostępniających lub dóbr materialnych i usług uzupełniających walory turystyczne oraz przedmiotów i usług zabezpieczających potrzeby biologiczne. Zainteresowania badawcze obejmą więc te procesy regulacji, które zachodzą wokół przedmiotów rynkowych decydujących o pojemności regionalnego rynku turystycznego. Są to usługi komunikacyjne, noclegowe i gastronomiczne.

II. KSZTAŁTOWANIE SIĘ ELEMENTÓW RYNKU W KARKONOSKIM REJONIE TURYSTYCZNYM

2.1. Ogólna charakterystyka rejonu

W literaturze ¹ spotyka się wiele statystycznych i geograficznych metod porządkowania przestrzeni określanych łącznym mianem rejonizacji lub regionalizacji, delimitacji. Przyjmują one różne cechy w zależności od celu jakiego wyodrębnienie obszarów ma służyć. Na przykład cechy faktograficzne służą rejonizacji geograficznej, cechy ekonomiczne - rejonizacji ekonomicznej, która w oparciu o analizę statystyczną wielkości ekonomicznych wyznacza zachodzące prawidłowości w przestrzeni.

Mimo tego nie ustalono dotychczas jednostki rejonizacyjnej i jednolitych kryteriów jej wydzielenia z całości. Cz.Bielecki ² rozważa szereg definicji ekonomicznej jednostki rejonizacyjnej sformułowanych przez różnych autorów i dochodzi do wniosku, że jest nią "region ekonomiczny, czyli obszar, część całości terytorium, który stanowi sprzężony funkcjonalnie kompleks produkcyjno-usługowy o określonym profilu gospodarczym /uksztaltowanym lub kształtującym się/ powiązany ściśle z całością gospodarki narodowej" ³.

-
- 1/ P.M.Ałampiew: Ekonomiczeskoje rejonirowanije SSSR, Moskwa 1959; H.S.Perloff: Regions Resources and Economic Growth, John Hopkins Press, Baltimore 1960; M.I.Mileska: Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju, PWN, Warszawa 1963; S.Berezowski: Wstęp do regionalizacji gospodarczej, PWE, Warszawa 1964; A.Probst: Lokalizacja przemysłu socjalistycznego. Szkice teoretyczne, PWN, Warszawa 1965; J.Kramer: Podstawy planowania handlu w regionach gospodarczych, PWE, Warszawa 1968; Z.Gługiewicz: Taksonomiczna metoda różnic przeciętnych jako metoda delimitacji rejonów gospodarczych. Mierniki rozwoju regionów, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, t.9, GUS, Warszawa 1969.
 - 2/ Cz.Bielecki: Ekonomia i planowanie rozwoju regionów, PWE, Warszawa 1974.
 - 3/ Jak wyżej s.17.

Powyższa definicja wskazuje na główne przesłanki ekonomicznie efektywnego funkcjonowania regionu jako przestrzennego elementu w układzie gospodarki narodowej. Do przesłanek tych należą ⁴:

- sprzężenia wewnętrzne gospodarki regionu /funkcje wewnętrzne, endologiczne/,
- specjalizacja jego gospodarki,
- powiązanie gospodarki regionu z całością gospodarki narodowej /funkcje zewnętrzne/.

Dla takiego układu przestrzennego przyjmowane są różne nazwy w zależności od jego wielkości. Używa się terminów: makroregion, region, mikroregion dodając przymiotniki określające kryterium przedmiotowe wyodrębnienia, np. geograficzny, ekonomiczny, rolniczy, turystyczny itp. lub synonimów powyższych terminów: obszar, kompleks, okręg, rejon.

W niniejszej pracy za podstawową jednostkę rejonizacyjną przyjmuje się rejon, którego synonimem jest mikroregion, obejmujący całość lub część obszaru wyraźnie wewnętrznie spójną i różniącą się od otaczających ją części. Ze względu na cele polityki gospodarczej rejon znajduje się w granicach kilku podstawowych jednostek administracyjnych /gmin/. Większą jednostką jest region odpowiadający pod względem obszaru 1-3 województwom, największą zaś - makroregion, stanowiący jednostkę najwyższego szczebla w ekonomicznym układzie przestrzennym kraju.

Za rejon turystyczny należy więc uznać obszar /część całości terytorium/, który stanowi zamkniętą i wyróżniającą się spośród innych jednostkę geograficzną i jednocześnie będący sprzężonym funkcjonalnie kompleksem produkcyjno-usługowym gospodarki turys-

4/ Tamże s.17.

tycznej /uksztaltowanym lub kształtującym się/ powiązany ściśle z całością gospodarki narodowej.

Prawidłowe zrozumienie zjawisk wywołanych ruchem turystycznym, a szczególnie procesu właściwej realizacji specyficznych potrzeb wywołanych przez ten ruch, wymaga wyznaczenia obszarów, w których potrzeby te ujawniają się z różnym nasileniem w zależności od szeregu czynników motywujących i ograniczających udział jednostki w ruchu turystycznym. W rozdziale pierwszym wskazano powiązania rynku turystycznego z przestrzenią i jej uwarunkowaniem geograficznym. Procesy rynku turystycznego są ściśle powiązane z czasowym przemieszczaniem się człowieka do innego środowiska geograficznego, w którym znajduje on korzystne warunki dla wypoczynku.

R.Peretiatkowicz stwierdza, że "... podstawową przesłanką dla kształtowania się wszelkich zjawisk przestrzennych w turystyce jest rozmieszczenie w terenie ruchu turystycznego decydującego o wytwarzaniu się rejonów i miejscowości turystycznych, o ich wielkości, charakterze i zagospodarowaniu..."⁵. Ruch turystyczny powoduje powstanie szeregu cech wyodrębniających, a zarazem różniących poszczególne obszary czy miejscowości. Stwarza też określone więzy funkcjonalne i organizacyjne wewnątrz tych obszarów. Tak więc środowisko geograficzne spełniające określone warunki, to znaczy atrakcyjne z punktu widzenia walorów przyrodniczych, klimatycznych, ukształtowania powierzchni oraz cechy ekonomiczne i funkcjonalne powstałe w wyniku pojawienia się ruchu turystycznego, są podstawą do wyodrębnienia obszarów turystycznych. Oznacza to, że aby wyodrębnić rejony turystyczne niezbędne jest przeprowadzenie rejoni-

zacji geograficznej i ekonomicznej. Pierwsza wskaże potencjalne

5/ R.Peretiatkowicz: Przestrzenno-funkcjonalne powiązania w turystyce, op.cit., s.5.

obszary turystyczne, druga spośród tych obszarów wyodrębni rejony ekonomiczne tworzone dzięki procesom gospodarczym wywołanym ruchem turystycznym.

W Instytucie Turystyki i Zakładzie Przestrzennego Zagospodarowania Polski Komisji Planowania przy Radzie Ministrów wyodrębniono rejony geograficzne dla turystyki wypoczynkowej i krajoznawczej oraz dla wypoczynku świątecznego. Za podstawę delimitacji przyjęto cechy faktograficzne ⁶:

- w grupie walorów wypoczynkowych: rzeźbę terenu, wodę, szatę roślinną, odpowiednie warunki terenowe do uprawiania sportów zimowych, okres zalegania pokrywy śnieżnej, zróżnicowanie warunków klimatycznych, występowanie źródeł mineralnych oraz niski stopień urbanizacji i brak zanieczyszczeń środowiska;
- w grupie walorów krajoznawczych: środowisko przyrodnicze, dobra kultury, pomniki historii, obiekty współczesnej działalności człowieka.

W rejonizacji geograficznej obejmującej klasyfikację typów krajobrazu do najwyższych kategorii zalicza się rejony wysokogórskie /Tatry, rejon Babiej Góry, rejon Śnieżnika, Karkonosze/, górskie /Bieszczady, Beskidy i Sudety/ oraz nadmorskie /całe po-brzeże Bałtyku ⁷.

Wyniki przeprowadzonej rejonizacji ekonomicznej ⁸ również potwierdzają znaczną koncentrację zjawisk ekonomicznych związanych z turystyką na niektórych obszarach. W zastosowanej metodzie rejo-

6/ Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 roku, op.cit., s.18 i dalsze.

7/ M.I.Mileska: Regiony turystyczne Polski ..., op.cit., s.19.

8/ J.Prudzienica, H.Wasiak: Przestrzenne zróżnicowanie popytu na usługi w rejonach turystycznych, Problem węzłowy 09.5.1, IHiU AE, Wrocław 1975, s.5-85 /maszynopis/.

nizacji za cechy diagnostyczne przyjęto: liczbę miejsc noclegowych, liczbę miejsc konsumpcyjnych i obroty w zakładach gastronomicznych oraz dostępność komunikacyjną wyrażoną siecią dróg i linii kolejowych. Drogą standaryzacji mierników powyższych cech wyodrębniono dwanaście nadmorskich i dziewięć górskich jednostek rejonizacyjnych /byłych powiatów/, w których suma punktów przekroczyła średni poziom dla wcześniej delimitowanych regionów za jakie przyjęto obszary byłych województw. Spośród obszarów nadmorskich największą koncentracją zjawisk gospodarczych wywołanych ruchem turystycznym charakteryzowały się rejony: Trójmiasta, Kołobrzegu i Świnoujścia /wyspy Wolin/, natomiast spośród obszarów górskich - rejon Tatr i Podhala oraz Karkonoszy i Kotliny Jeleniogórskiej.

Rejon karkonoski w układzie administracyjnym jest częścią województwa jeleniogórskiego i obejmuje pięć miast: Jelenią Górę, Karpacz, Kowary, Piechowice i Szklarską Porębę oraz pięć gmin: Janowice Wielkie, Jeżów Sudecki, Mysłakowice, Podgórzyn i Starą Kamienicę o łącznym obszarze 737,0 km² ⁹. Obszar ten jest jedną z bardziej zwartych jednostek zarówno geograficznych jak i ekonomicznych.

Na odznaczającym się dużym urozmaiceniem rzeźby obszarze rejonu karkonoskiego wyróżnić można dwa typy krajobrazu powstałe w wyniku wielokrotnego wypiętrzenia, fałdowania górotworu i długich okresów niszczenia i zrównywania ¹⁰: grzbiety górskie Karkonoszy z najwyższym szczytem Sudetów /Śnieżka 1602 m/, Gór Izerskich, Gór Kaczawskich i Rudaw Janowickich oraz rozległą /ok. 200 km²/ śródgórską Kotlinę Jeleniogórską położoną 420-450 m npm.

9/ Polska 75, PWN, Warszawa 1975, s.320.

10/ R.Chanas, J.Czerwiński: Sudety, SiT, Warszawa 1974, s.14-15.

Karkonosze stanowią największe i najwyższe pasmo Sudetów. Na wschodzie od Grzbietu Lasockiego odziela je Przełęcz Okraj, na zachód od Gór Izerskich Przełęcz Szklarska. Północną granicę tworzy stromo opadająca ku Kotlinie Jeleniogórskiej krawędź Przedgórze. Cały obszar Karkonoszy liczy około 650 km², z czego tylko 28% znajduje się w granicach Polski. W rzeźbie Karkonoszy charakterystyczne są powierzchnie zrównań powstałe w wyniku niszczenia górotworu pokryte licznymi torfowiskami. Postępujące procesy erozyjne wyłobily głębokie doliny z licznymi progami. Długotrwałym procesom selektywnego wietrzenia i denudacji zawdzięczają swe pochodzenie rumowiska często o cechach gołoborzy. W górach tych występują również właściwe obszarom górskim, a jedyne w Sudetach, formy polodowcowe /kotły, jeziora, wały morenowe/ ¹¹.

Pozostałe wzniesienia górskie znajdujące się w obszarze karkonoskiego rejonu turystycznego są niezbyt wysokie lecz charakteryzują się zróżnicowaną budową geologiczną i ciekawymi formami krajozobrazowymi. Najwyższe z nich to Góry Izerskie /Wysoka Kopa 1127 m/ o łagodnych wierzchołkach, z których wschodnie części grzbietu Wysokiego i Kamienieckiego są w najbliższym sąsiedztwie Karkonoszy. Rudawy Janowickie, będące najniższym masywem górskim znajdującym się w omawianym rejonie turystycznym, charakteryzują się licznymi formami skalnymi i krótkimi głęboko wciętymi dolinami rzek. Nieco odmiennie ukształtowane są Góry Kaczawskie. Kaczawa i jej dopływy dzielą grzbiety tych gór na szereg garbów i izolowanych masywów, z których grzbiet Południowy z najwyższym szczytem Gór Kaczawskich /Skopiec 724 m/ i Mały Grzbiet bezpośrednio sąsiadują z Kotliną Jeleniogórską ¹².

11/ Tamże, s. 51-52.

12/ Tamże, s. 35-36, 111, 117-118.

Kotlina Jeleniogórska otoczona ze wszystkich stron wspomnianymi wyżej grzbietami gór stanowi centrum karkonoskiego rejonu turystycznego. Dno Kotliny wyznaczają w okolicy Jeleniej Góry koncentrycznie zbiegające się płaskie doliny dopływów Bobru: Kamiennej, Łomnicy i Radmierki. Występują tu niewysokie, charakterystyczne w krajobrazie i uwieńczone malowniczymi skałkami Wzgórza Łomnickie. Na podłożu polodowcowym występują również w okolicach Jeleniej Góry - Cieplic, Podgórzyna i Karpnik niewielkie stawy. Liczne są tu źródła wód mineralnych.

Klimat karkonoskiego rejonu turystycznego jest oceaniczny i chłodniejszy od klimatu Karpat Zachodnich¹³. Napływające masy powietrza znaną Atlantyku, Skandynawii i północno-wschodniej Europy tworzą pewne charakterystyczne typy pogody. Niżom i frontom polarnym towarzyszą częste zachmurzenia, opady i wiatry: latem ochładzające, zimą ocieplające. Tworzące się latem kompleksy wyżowe przynoszą niekiedy okresy słonecznej, bezwietrznej pogody z porannymi zamgleniami, zwłaszcza w kotlinach¹⁴.

Lasy zajmują 350,4 km², to jest 47,5% powierzchni regionu. Skupiają się głównie na grzbietach górskich, gdzie występuje piętrowy układ stref roślinnych¹⁵.

Bogata i najbardziej interesująca pod względem florystycznym i krajobrazowym przyroda Karkonoszy została objęta ochroną dzięki utworzeniu w głównych partiach szczytowych Karkonoskiego Parku Narodowego zajmującego po stronie Polski powierzchnię 55,6 km².

Z przedstawionej charakterystyki karkonoskiego rejonu wynika, że występują tu wybitne walory krajobrazowe i wypoczynkowe. Są to

13/ Polska 75, op.cit., s.321.

14/ R.Chanas, J.Czerwiński: Sudety, op.cit., s.17.

15/ Tamże, s. 18-19, 51.

głównie: urozmaicona rzeźba, duże różnice wysokości, duże powierzchnie leśne, czyste powietrze, ostrość klimatu, długi okres zalegania pokrywy śnieżnej oraz wody mineralne. Nic więc dziwnego, że znajdujące się tu miejscowości przybrały charakter kuracyjnych /Cieplice Śląskie Zdrój, Kowary/ i wypoczynkowych /Szklarska Poręba, Karpacz, Przesieka, Sosnówka/.

Zasoby i warunki naturalne są, obok zasobów siły roboczej i majątku trwałego, jednym z głównych endogenicznych czynników rozwoju rejonu ¹⁶. Ich bogactwo w rejonie karkonoskim i otaczających go ze wszystkich stron obszarach stwarza możliwości osiągnięcia szybkiego rozwoju gospodarki turystycznej zarówno w rejonie, jak i w całym regionie /województwie/ jeleniogórskim.

Rejon karkonoski jest w wysokim stopniu zurbanizowany ¹⁷. Na ogólną liczbę 144,0 tys. mieszkańców w 1974 r. /prawie 30% ludności województwa jeleniogórskiego/ w miastach żyje 108,8 tys. osób, czyli 75%. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 195 osób na 1 km². Jest to najgęściej zaludniony obszar województwa. Występuje tu charakterystyczne łańcuchowe zgrupowanie miast między Jelenią Górą i Szklarską Porębą zamieszkałych przez 93 tys. osób.

Głównym źródłem utrzymania jest praca w zawodach pozarolniczych. Z ogólnej liczby 91,8 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym 62,5 tys. osób zatrudnionych jest w gospodarce społecznej, z tego zaledwie 2,2 tys. osób /3,5% ogółu zatrudnionych/ w rolnictwie

-
- 16/ B.Winiarski: Czynniki i etapy podnoszenia intensywności gospodarki obszarów nierozwiniętych, Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 1964, nr 31, s.36-37.
- 17/ Wszystkie informacje liczbowe zaczerpnięto: za rok 1973 z Rocznika statystycznego powiatów 1974, GUS, Warszawa 1974, s. 15-116, z Rocznika statystycznego województwa wrocławskiego 1974, WUS, Wrocław 1974, s.108-139, 156-161, 181-184, 213-215, 278-298; za rok 1974 = Polska 75, op.cit., s.323-330.

i leśnictwie. Duża część pracuje także w sektorze trzecim: w dziale ochrony zdrowia, opieki społecznej i kultury fizycznej /11,9%/, wynika to z rozwiniętych funkcji leczniczo-wypoczynkowych; w transporcie i łączności /7,9%/, w handlu /7,3%/, w nauce, oświacie i wychowaniu /6,7%/.

Obserwacja działkowej struktury zatrudnienia i nakładów inwestycyjnych /tablica 2.1/ wskazuje, że decydującą rolę w gospodarce rejonu odgrywa przemysł, którego produkcja globalna w 1973 roku wynosząca 8195 mln zł /w cenach porównywalnych z 1971 r./ stanowi blisko 25% wartości globalnej produkcji województwa jeleniogórskiego. Udział rejonu w sprzedaży wyrobów własnej produkcji i usług województwa jest jeszcze wyższy i wynosi 30%. Produkcja globalna na 1 mieszkańca w wysokości 57,6 tys. zł. stawia ten rejon w czołowie obszarów gospodarczych Polski.

Rejon karkonoski wraz z całym województwem wchodzi w skład Podesudeckiego Okręgu Przemysłowego, do którego należy również województwo wałbrzyskie i południowa część legnickiego.¹⁸

Warunki naturalne większej części rejonu nie sprzyjają rozwojowi rolnictwa. Grunty orne - w większości o niskiej jakości gleb - stanowią zaledwie 19,1% ogólnej powierzchni rejonu.

Karkonoski rejon turystyczny, pomimo znacznych przeszkód terenowych, ma sieć kolejową i drogową jedną z najlepiej rozwiniętych w porównaniu z innymi rejonami turystycznymi kraju. Liczne linie kolejowe łączą centrycznie względem rejonu położoną Jelenią Górę z pozostałymi miastami i wszystkimi gminami rejonu oraz resztą kraju. Linia kolejowa biegnąca ze Zgorzelca przez Jelenią Górę do

18/ A.Flank: Problemy i kierunki rozwoju przemysłu w Sudetach, w: Problemy przestrzenne gospodarczego rozwoju Sudetów, TUP, Wrocław 1975, s.65-67.

Tablica 2.1.

Zatrudnienie w gospodarce uspołecznionej i nakłady inwestycyjne według działów w rejonie karkonoskim w 1973 r.

LIE		DZIAŁY GOSPODARKI NARODOWEJ									Razem
		Prze- mysł	Budow- nictwo	Rolni- ctwo i leśni- ctwo	Transport i łącz- ność	Han- del	Gospo- darka mieszk. i komu- nalna	Nauka, oświata, wych- wanie	Ochro- na zdro- wia, o- pieka społ.	Pozos- tałe	
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznionej	w tys. osób	30,40	3,52	2,19	4,92	4,55	2,84	4,17	7,42	2,53	62,54
	w %	48,6	5,6	3,5	7,9	7,3	4,5	6,7	11,9	4,0	100
Nakłady inwestycyjne	w mln zł.	685,9	83,3	44,1	49,4	22,6	99,0	22,8	74,3	7,5	1 089
	w %	63,0	7,7	4,0	4,5	2,1	9,1	2,1	6,8	0,7	100

Źródło: Rocznik statystyczny powiatów 1974, s.15-30; Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego 1974, s.108-139.

Wałbrzycha i dalej do Wrocławia oraz Katowic należy do systemu połączeń międzynarodowych. Jelenia Góra ma bezpośrednie połączenie kolejowe ze wszystkimi większymi aglomeracjami kraju./z Warszawą, Łodzią, Wrocławiem, Krakowem, Poznaniem, Szczecinem, Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym/ i niektórymi za granicą /Berlin, Drezno, Lipsk, Paryż/. Układ sieci dróg o łącznej długości blisko 500 km również sprzyja dogodnej komunikacji. Z północy na południe przecina obszar rejonu międzynarodowa droga E 14 łącząca Bałtyk z Adriatykiem. W kierunku północno-wschodnim odgałęzia się od niej droga E 83 wiodąca z Jeleniej Góry przez Wrocław, Poznań do Gdańska. Do ważnych tras dojazdowych do rejonu należą także drogi biegnące do Jeleniej Góry z Lubiąsko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego przez Złotoryję, ze Zgorzelca oraz z Wałbrzycha przez Kamienną Górę.

Z powyższych rozważań wynika, że rejon karkonoski, mimo wysokiego stopnia zurbanizowania i uprzemysłowienia, ma korzystne warunki do rozwoju gospodarki turystycznej. Rozwojowi funkcji turystycznej sprzyjają istniejące tu naturalne walory turystyczne, korzystniejszy niż w innych rejonach stopień zagospodarowania turystycznego. Te czynniki powodują, że ruch turystyczny i transferowany z nim popyt są zjawiskami silnie oddziaływującymi na sytuację rynkową w rejonie.

2.2. Wielkość popytu turystycznego w rejonie

2.2.1. Ruch turystyczny w układzie rodzajowym i przestrzennym

Zakres badań samego ruchu turystycznego mieści się w kontekście badań popytu przy zastosowaniu ujęcia ilościowego ¹⁹.

19/ Por. G.Menges: Methoden und Probleme der deutschen Fremdenverkehrsstatistik, Frankfurt am Main, 1955.

Uczestnicy ruchu turystycznego są bowiem nośnikami popytu. W statystyce turystyki w Polsce i innych krajach dla określenia wielkości ruchu turystycznego stosuje się rachunek osób i osobodni /turystodni/. Sposób ten pozwala sumować odpowiednie wielkości poszczególnych form ruchu turystycznego w celu otrzymania wielkości globalnej.

Na podstawie obowiązującej sprawozdawczości Głównego Urzędu Statystycznego ²⁰ obejmującej ruch turystyczny rejestrowany w obiektach noclegowych ocenia się, że w karkonoskim rejonie turystycznym w 1975 roku przebywało ponad 550 tys. turystów /tablica 2,2/. Skorzystali oni z prawie 5 mln noclegów. Najwięcej turystów gościło w bazie noclegowej ogólnodostępnej - 265,1 tys. osób, to jest blisko 50%. W bazie noclegowej zamkniętej mniejsza liczba turystów /41,9%/ skorzystała z większej ilości noclegów - 2 843 tys., co stanowi 58,9% wszystkich udzielonych noclegów. Wskazuje to, że w obiektach noclegowych zamkniętych średni czas pobytu był dłuższy niż w obiektach ogólnodostępnych.

Do rejonu karkonoskiego przybywają turyści ze wszystkich stron kraju. Najliczniej reprezentowane są województwa dolnośląskie /jeleniogórskie, legnickie, wałbrzyskie, wrocławskie/ i sąsiadujące z nimi /zielonogórskie, leszczyńskie i poznańskie, kaliskie, opolskie/. Dla turystów z tych województw udzielono w 1975 roku 33% ogólnej liczby noclegów. Z około 25% noclegów skorzystali turyści dużych aglomeracji miejskich /Wrocław - 7%, Warszawa - 5%, Poznań - 5%, Łódź - 3%, GOP - 3%, Kraków - 2%/. Stosunkowo dużo - biorąc pod uwagę odległości i miejscowe walory turystyczne - było turystów

20/ Formularze sprawozdawcze "K - tur."

Tablica 2.2.

Osoby korzystające i udzielone noclegi w rejonie karkonoskim w 1975 roku

Rodzaje obiektów	Osoby korzystające	Udzielone noclegi	Średni czas pobytu
Obiekty turystyczne /ogólnodostępne/	265102	984484	3,71
Hotele	83940	244467	2,91
Domy wycieczkowe	18900	62370	3,30
Schroniska	15090	51004	3,38
Schroniska młodzieżowe	20298	42626	2,10
Campingi i pola biwakowe	17074	44480	2,61
Pokoje gościnne	95500	463175	4,85
Inne obiekty turystyczne	14300	76362	5,34
Obiekty wypoczynkowe /zamknięte/	232292	2843002	12,24
Domy wczasowe zakładów	101037	1033609	10,23
Domy wczasowe FWP	119373	1667641	13,97
Inne obiekty wczasowe	11882	141752	11,93
Inne obiekty noclegowe	56685	997210	17,59
Kolonie	32600	586800	18,00
Obozy młodzieżowe	5780	80920	14,00
Sanatoria	18305	329490	18,00
Razem	554079	4824696	8,71

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów źródłowych Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze oraz Zarządu Okręgu FWP w Karpaczu i w Szklarskiej Porębie.

z województw nadmorskich - 8%. Turysci zagraniczni natomiast skorzystaliby z 10,3% ogólnej liczby noclegów, z czego z krajów socjalistycznych - 9,3%, z krajów pozostałych zaledwie 1% ²¹.

Rejestracja w bazie noclegowej obejmuje tylko część ruchu turystycznego. Dlatego też braki w informacji ²² są uzupełnione szacunkami przeprowadzonymi w regionach turystycznych, gdzie bez znajomości skali zjawiska ruchu turystycznego niemożliwe byłoby jakiegokolwiek sterowanie procesami rynkowymi. Próby szacunku podejmowane są zarówno przez organy władzy państwowej, przedsiębiorstwa obsługujące ruch turystyczny, jak i instytucje naukowe.

Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze oszacował, że w roku 1975 w regionie /województwie/ jeleniogórskim przebywało 5 980 tys. turystów, w tym 19% turystów uczestniczyło w formie pobytowej, 37% w turystyce wycieczkowej i 44% w wypoczynku świątecznym ²³. Z badań Instytutu Geografii Uniwersytetu Wrocławskiego natomiast wynika, że ok. 2/3 ogólnej wielkości ruchu turystycznego w województwie w skali roku koncentruje się w rejonie karkonoskim ²⁴, czyli około 3 987 tys. osób w strukturze form turystyki zbliżonej do struktury wojewódzkiej, tzn. 757,5 tys. turystów uczestniczyło w formie pobytowej, 1 475,2 tys. osób w wycieczkach i 1 754,3 tys. w wypoczynku świątecznym. Przyjmując, obliczony ze statystyki udzielonych noclegów w obiek-

21/ Źródło: Materiały Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze.

22/ Źródła powszechnie dostępne /roczniki statystyczne GUS, biuletyny informacyjne, GKKFiT/ publikują materiały dotyczące ruchu turystycznego krajowego i zagranicznego w skali kraju bez podania struktury czasowej i przestrzennej tego zjawiska.

23/ Stan i kierunki rozwoju turystyki w województwie jeleniogórskim do 1990 r., Urząd Wojewódzki, Jelenia Góra 1976, s.41.

24/ Tamże s.42.

tach turystyczno-wypoczynkowych przeciętny czas pobytu dla turystyki pobytowej 14 dni, dla turystyki wycieczkowej 3 dni oraz przybliżony czas uczestnictwa w wypoczynku po pracy 1,25 dnia można obliczyć, że łączny czas pobytu w rejonie karkonoskim w 1975 roku przekroczył 17 mln dni.

Powyższe wyniki są bardzo zbliżone do tych, które otrzymano przy zastosowaniu metody szacunku ruchu turystycznego w układzie regionalnym. W metodzie tej przyjęto, że ruch turystyczny w kraju jest sumą zagranicznego przyjazdowego i krajowego ruchu turystycznego, który jest w przybliżeniu iloczynem liczby mieszkańców kraju i aktywności turystycznej społeczeństwa, czyli:

$$R_t = R_{zt} + L_t A_t , \quad /2.1/$$

gdzie:

- R_t - ruch turystyczny w okresie t /w osobach/,
- R_{zt} - zagraniczny ruch turystyczny przyjazdowy w okresie t ,
- L_t - liczba ludności w okresie t ,
- A_t - współczynnik aktywności turystycznej w okresie t ,
oznaczający tu przeciętną wielokrotność wyjazdów
w celach turystycznych ²⁵

oraz, że ruch turystyczny w układzie regionalnym rozkłada się proporcjonalnie do wartości współczynników atrakcyjności poszczególnych regionów /województw/, to znaczy, że:

$$R_{jt} = R_t \cdot a_{jt} , \quad /2.2/$$

gdzie:

- R_{jt} - ruch turystyczny w regionie j w okresie t ,
- a_{jt} - współczynnik atrakcyjności turystycznej j -tego regionu /województwa/ w okresie t .

25/ Jest to jeszcze jeden poza omówionymi w rozdziale 1.2.3. sposób ustalania aktywności turystycznej. Tak obliczony współczynnik wyraża stosunek uczestników ruchu turystycznego do liczby ludności.

Dla okresów przeszłych przyjęte R_t jest w zasadzie równe sumie wielkości krajowego ruchu turystycznego i przyjazdowego ruchu zagranicznego ujętych w publikacjach GUS, czyli dla roku 1975

$R_t = 132,4$ mln turystów, gdzie:

$$R_{zt} = 7,3 \text{ mln osób, }^{26}$$

$$L_t = 34,2 \text{ mln osób,}$$

$$A_t = 3,66.$$

Atrakcyjność turystyczna danego regionu jest kształtowana wielkością i jakością obszarów turystycznych znajdujących się w regionie oraz poziomem zagospodarowania turystycznego, co charakteryzują takie miary, jak miejsca noclegowe, miejsca konsumpcyjne w zakładach gastronomicznych, drogi publiczne i linie kolejowe na 100 km² powierzchni regionu. Współczynnik atrakcyjności turystycznej jest procentowym udziałem miary atrakcyjności turystycznej j-tego regionu /województwa/, będącej sumą wartości cech diagnostycznych pozbytych mian²⁷, w sumarycznej wielkości tych miar dla całego szeregu przestrzennego. Wielkość obszarów turystycznych /wypoczynkowych i krajoznawczych/I i II kategorii/ jest tu zsumowana po standaryzacji i zweryfikowana o współczynnik wartości naturalnych walorów turystycznych w poszczególnych regionach, czyli

26/ Wielkość ta jest mniejsza od podanej w Roczniku Statystycznym 1976, s.489. Ocenia się, że ok. 2 mln obywateli NRD przekracza granicę pieszo i przebywa kilka godzin w miejscowościach przygranicznych, stanowiąc oddzielny - statystycznie i gospodarczo problem; M.Grossmann: O ruchu turystycznym z NRD do PRL w okresie 1964-1975, Akademia Ekonomiczna w Jeleniej Górze 1976, s.4, /maszynopis/.

27/ Dla pozbycia się mian cech przyjętych do konstrukcji współczynnika atrakcyjności turystycznej wykorzystano sposób zaproponowany przez A.Fajferka $N = \frac{x}{\bar{x}} \cdot 100$, gdzie N - wartość cechy

po standaryzacji, x - wartość empiryczna cechy, \bar{x} - średnia tej cechy. A. Fajferka: Mierniki i metody badań statystycznych w zakresie oceny poziomu gospodarki regionów. Mierniki rozwoju regionów, GUS, Warszawa 1969, s.79.

w danym przypadku:

$$a_{jt} = \frac{\sum_{i=1}^2 \frac{x_{ij}}{\bar{x}_i} \cdot 100 W_j + \sum_{i=3}^6 \frac{x_{ijt}}{x_{iot}} \cdot 100}{\sum_{j=1}^{49} \sum_{i=1}^2 \frac{x_{ij}}{x_i} \cdot 100 W_j + \sum_{i=3}^6 \frac{x_{ijt}}{x_{iot}} \cdot 100} \cdot 100, /2.3/$$

gdzie: a_{jt} - współczynnik atrakcyjności turystycznej regionu j
w okresie t ,

x_{ij} /dla $i=1,2/$ - powierzchnia walorów wypoczynkowych i krajoznawczych I i II kategorii w j -tym regionie,

$$\bar{x}_i - \text{średnia arytmetyczna} = \frac{\sum_{j=1}^{49} x_{ij}}{49},$$

x_{ijt} /dla $i=3,4,5,6/$ - cechy diagnostyczne charakteryzujące zagospodarowanie turystyczne w okresie t j -tego regionu,

x_{iot} /dla $i=3,4,5,6/$ - cechy diagnostyczne charakteryzujące zagospodarowanie turystyczne całej zbiorowości,

W_j - współczynnik wartości naturalnych walorów turystycznych j -tej jednostki przestrzennej²⁸,

$j = 1,2,\dots, 49$ - kolejne jednostki przestrzenne.

Postać wzoru na obliczenie współczynnika atrakcyjności można przedstawić w sposób uproszczony przyjmując, że:

28/ Wartość współczynnika przyjęto według ustaleń GKKFiT ujętych w publikacji: J.Walski: Uzdrowiska. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 6-7, Warszawa 1975, s.14-15.

$$M_{jt} = \sum_{i=1}^2 \frac{x_{ij}}{\bar{x}_i} \cdot 100 W_j + \sum_{i=3}^6 \frac{x_{ijt}}{x_{iot}} \cdot 100, \quad /2.4/$$

wówczas:

$$a_{jt} = \frac{M_{jt}}{\sum_{j=1}^{49} M_{jt}} \cdot 100, \quad /2.5/$$

gdzie:

M_{jt} - miara atrakcyjności turystycznej j-tego regionu w okresie t.

Z przeprowadzonych wyliczeń wynika ²⁹, że współczynnik atrakcyjności turystycznej dla województwa jeleniogórskiego wynosił 4,33. Podstawiając tę wartość do wzoru 2.4 otrzymamy wielkość ruchu turystycznego w regionie jeleniogórskim /j=12/ w roku 1975:

$$R_{12,1975} = 132,4 \cdot 4,33 = 5733 \text{ tys. turystów.}$$

Stopień przydatności zaprezentowanej metody do ustalenia rozkładu przestrzennego ruchu turystycznego zależy od dokładności i zawartości informacji statystycznych o tym zjawisku. Założenie, że ruch turystyczny rozkłada się proporcjonalnie do wielkości współczynnika atrakcyjności turystycznej jest założeniem upraszczającym, ponieważ zależność ta ma charakter funkcyjny. Jednak obliczenie parametrów funkcji, ze względu na jej złożoność jest praktycznie niemożliwe. Pozostaje więc przeprowadzenie analizy porównawczej między rozkładem przestrzennym ruchu turystycznego doko-

29/ Aneks, tabl. 1.

nymy za pomocą współczynnika atrakcyjności, a szacunkami wydziałów kultury fizycznej i turystyki oraz ocenami Instytutu Turystyki ³⁰. Największe różnice względne ³¹ między szeregiem R_1 /ustalony na podstawie współczynnika atrakcyjności/ a szeregiem R_2 /według szacunków WKKFiT/ i szeregiem R_3 /oceny Instytutu Turystyki/ występują najczęściej na tych obszarach, na których wielkość ruchu turystycznego oraz potencjał bazy turystycznej jest stosunkowo niewielki, a korelacja między wielkością ruchu a atrakcyjnością turystyczną słaba. W miarę wzrostu siły zależności oraz rozmiarów ruchu turystycznego i bazy turystycznej różnice względne maleją, między innymi w województwach: gdańskim, jeleniogórskim, nowosądeckim, krakowskim, szczecińskim.

Jest jeszcze jedna możliwość oszacowania wielkości ruchu turystycznego, która ze względu na brak systematycznego stosowania innych metod szacunku ³² jest przydatna do oceny zjawiska w rejonach, mikrorejonach /gminach/ i w miejscowościach. W sposobie tym przyjmuje się założenie, że ruch turystyczny ogółem rozkłada się w przestrzeni wprost proporcjonalnie do rozkładu przestrzennego ruchu turystycznego /w osobach/ rejestrowanego w bazie noclegowej. Takie postępowanie uwzględnia również wpływ atrakcyjności turystycznej na całkowitą wielkość ruchu za pośrednictwem liczby osób korzystających z noclegów i średniego czasu pobytu, który zależy od rodzaju walorów i ich wartości.

Według dokonanej w ten sposób oceny /tablica 2.3./ w karko-

30/J.Głównia, P.Wacławski: Ocena ruchu turystycznego w Polsce w 1975 r., Instytut Turystyki, Warszawa 1976, tabl. I.i II. /maszynopis/.

31/Aneks, tabl. 2, kol. 8,9.

32/ Niektóre z tych metod omawia H. Schmidhauser: Markfortschung im Fremdenverkehr, Verbandsdruckerei AG, Bern 1962.

noskim rejonie turystycznym w 1975 roku przebywało 3972 tys. turystów przez 17164 tys. dni. Różnice między tymi wielkościami a oceną Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki oraz dokonaną przy pomocy współczynnika atrakcyjności turystycznej jest niewielka /zamyka się w granicach 4%/.

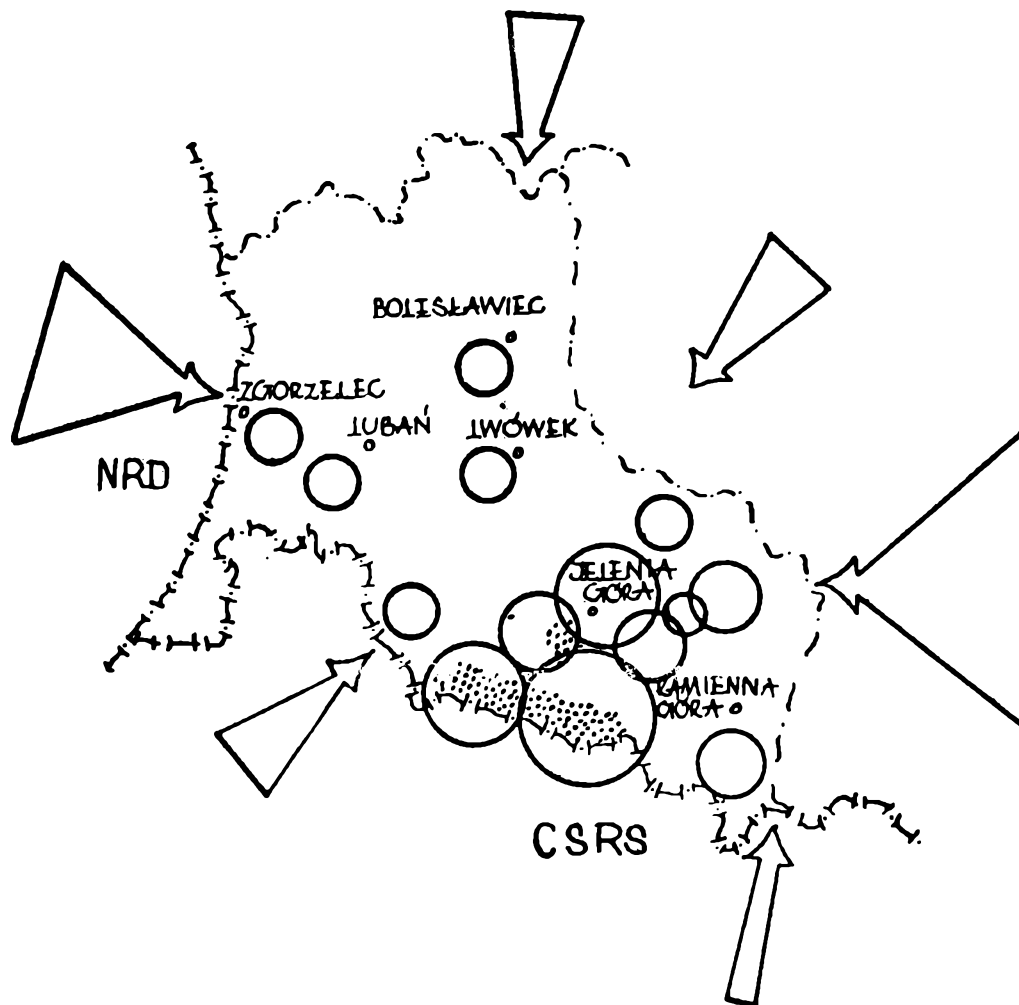
Przestrzenne rozmieszczenie ruchu turystycznego ujęte jest w tablicy 2.3, a uproszczony obraz graficzny przedstawia rys. 2.1. Największą koncentrację ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim notuje się w Karpaczu-Bierutowicach - 35,45% ogólnej liczby turystów i 37,5% łącznego czasu pobytu /turystodni/ oraz w Szklarskiej Porębie-Jakuszycach - odpowiednio: 27,36% i 33,5%. Znaczny ruch turystyczny lokuje się w Jeleniogórskim Zespole Miejskim - 659,4 tys. turystów, którzy łącznie przebywali przez 1268,0 tys. dni.

Obok zróżnicowania przestrzennego ruchu turystycznego charakterystyczną jego cechą jest również zmienność rozkładu w czasie, która ma istotny wpływ na organizacyjne i ekonomiczne procesy zachodzące na rynku. Zmiany nasilenia ruchu turystycznego w poszczególnych porach roku wiążą się głównie z warunkami klimatycznymi oraz układem urlopów, wakacji i świąt, jak również z ukształtowaniem geograficznym kraju. W polskich warunkach klimatycznych należy uważać wahania sezonowe za naturalne, nie do uniknięcia³³.

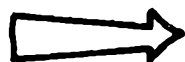
Zmiany ruchu turystycznego występują nie tylko w okresach rocznych, ale i w miesięcznych, tygodniowych, a nawet w ciągu dnia. Są one bardzo uciążliwe dla podmiotów obsługujących ruch turystyczny, wywołują również wiele zjawisk negatywnych, między innymi: perturbacje rynkowe - w jednych okresach w wyniku nad-

33/ A. Kornak: *Ekonomika turystyki*, op. cit., s. 86.

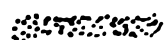
Rys.2.1. KIERUNKI I MIEJSCA KONCENTRACJI RUCHU TURYSTYCZNEGO W WOJEWÓDZTWIE JELENIOGÓRSKIM

- OBSZARY KONCENTRACJI

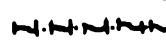
- KIERUNKI NAPŁYWU RUCHU TURYSTYCZNEGO

- OBSZAR KARKONOSKIEGO PARKU NARODOWEGO

- GRANICA WOJEWÓDZTWA

- GRANICA PAŃSTWA

ŹRÓDŁO: A.KORNAK: MIEJSCA TURYSTYKI W ROZWOJU WOJEWÓDZTWA JELENIOGÓRSKIEGO. PRACE NAUKOWE AE WROCŁAW 1976, S.203.

Tablica 2.3.

Struktura przestrzenna ruchu turystycznego
w rejonie karkonoskim w 1975 roku

Miejscowość	Rozkład przestrzenny korzystających z noclegów	Liczba turystów w tys.	Średni czas pobytu	Łączny czas pobytu /turystodni/ w tys.
Jelenia Góra - Zespół miejski	16,60	659,4	1,9	1268,0
w tym Cieplice Śląskie	5,56	220,8	2,4	530,8
Jagniątków	1,35	53,6	7,2	386,5
Jeżów Sudecki	1,22	48,5	1,7	81,6
Karpacz - Bierutowice	35,45	1408,1	4,6	6431,1
Kowary	1,61	63,9	2,3	145,9
Michałowice	1,55	61,6	6,8	421,9
Miłek	1,18	46,9	2,5	118,4
Piechowice	0,83	33,0	2,3	75,4
Podgórzyn	0,95	37,7	4,2	117,8
Przesieka	4,31	171,2	3,8	658,4
Sosnówka	1,52	60,4	6,1	370,2
Szklarska Poręba - Jakuszyce	27,36	1086,7	5,3	5746,9
Zachełmie	2,31	52,0	3,8	200,0
Pozostałe miejscowości	5,64	189,0	6,0	1141,9
Razem rejon	100,00=3%			
	Korzysta z noclegów ogółem w kraju	3972	4,3	17164,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie statystyki WUS w Jeleniej Górze.

wyżki popytu nad podażą, w innych podaży nad popytem; straty społeczne spowodowane niezrealizowaniem części potrzeb turystycznych; straty ekonomiczne, których źródłem jest niewykorzystanie potencjału usługowego /ludzkiego i rzeczowego/.

Występują również pozytywne skutki sezonowości, aczkolwiek nie równoważące zjawisk negatywnych. Są to przede wszystkim: możliwość skupienia wysiłku organizacyjnego i środków w określonym czasie i na określonym obszarze; zwiększenie efektywności ekonomicznej tych jednostek gospodarczych, w których obsługa ruchu turystycznego nie jest funkcją podstawową; w okresie małego nasilenia ruchu ułatwienie wykonywania remontów i napraw ³⁴.

Analiza sezonowości i jej wpływu na procesy zachodzące w jednostkach gospodarki turystycznej, na rynku i w konsumpcji jest przedsięwzięciem wymagającym udoskonalenia systemu informacji rynkowej i metod badawczych. W dotychczasowych badaniach najczęściej oblicza się miary sezonowości ruchu turystycznego rejestrowanego w bazie noclegowej i przenosi się je na całość szacowanego ruchu turystycznego. Mimo że taki sposób nie w pełni odzwierciedla badane zjawisko, to daje jednak przybliżony pogląd na sezonowość ruchu turystycznego i zjawisk wtórnych, jak popyt, wydatki i konsumpcja turystyczna.

Zróżnicowanie czasowe ruchu turystycznego w ciągu roku w karkonoskim rejonie turystycznym przedstawia tablica 2.4, gdzie wskaźnikiem sezonowości jest względne odchylenie od średniej miesięcznej. Największe nasilenie ruchu turystycznego występuje w czerwcu, lipcu, sierpniu i wrześniu, przy czym w miesiącu lipcu osiąga najwyższy poziom. Najniższe wskaźniki sezonowości są w listopadzie /52,2/ i kwietniu /65,3/. W pozo-

34/ Tamże s. 91-92.

Tablica 2.4.

Czasowy rozkład ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim w 1975 roku.

MIESIĄCE	RAZEM		POBYTY		WYCIECZKI		WYPOCZYNEK PO PRACY	
	Wskaźniki sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	Wskaźniki sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	Wskaźniki sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	Wskaźniki sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"
Styczeń	71,4	1022,0	68,4	602,5	79,3	291,4	70,4	128,1
Luty	86,7	1239,5	81,6	718,8	110,7	406,8	62,6	113,9
Marzec	91,9	1315,0	100,8	887,9	85,3	313,5	62,4	113,6
Kwiecień	65,3	933,4	64,9	571,7	64,9	238,5	67,7	123,2
Maj	89,9	1286,5	70,9	624,5	100,8	370,4	160,2	291,6
Czerwiec	124,3	1777,8	114,0	1004,1	127,3	467,8	168,1	305,9
Lipiec	169,5	2424,0	175,1	1542,3	147,7	542,8	186,2	338,9
Sierpień	165,9	2372,8	172,7	1521,2	145,3	534,0	174,5	317,6
Wrzesień	117,8	1684,7	123,5	1087,8	112,9	414,9	100,0	182,0
Październik	77,5	1108,5	74,4	655,3	97,3	357,6	52,5	95,6
Listopad	52,2	746,2	52,9	466,0	50,5	185,6	52,0	94,6
Grudzień	87,6	1253,6	100,8	887,9	78,0	286,7	43,4	79,0
ROK 1975	1200,0	17164,0	1200,0	10570,0	1200,0	4410,0	1200,0	2184,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów WUS i Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze.

stałych miesiącach poziom wskaźników jest wyrównany i mieści się w granicach 72-92 punktów. W rozkładzie całego ruchu turystycznego w roku występują więc dwa sezony: letni - o największym natężeniu ruchu turystycznego ze szczytem w lipcu oraz zimowy - o mniejszym natężeniu i prawie równomiernym rozkładzie w czterech miesiącach sezonu.

Nieco odmiennie kształtują się wskaźniki sezonowości w turystyce pobytowej /pobyty w domach wczasowych/, w której sezon letni rozpoczyna się w czerwcu i kończy we wrześniu a najwyższe natężenie osiąga w lipcu i sierpniu /175,1 - 172,7/. Natomiast sezon zimowy rozkłada się na dwa miesiące: grudzień /okres świąteczny/ i marzec /najlepsze warunki narciarskie/, w których natężenie ruchu pobytowego jest nieco większe od średniego miesięcznego.

W turystyce wykorzystującej ogólnodostępną bazę noclegową /wycieczki/ rozkład czasowy w sezonie letnim jest zbliżony do rozkładu całego ruchu turystycznego /maj - wrzesień, ze szczytem w lipcu i sierpniu/, natomiast w sezonie zimowym /grudzień - marzec/ występuje wyraźne natężenie w miesiącu lutym, przekraczające średni miesięczny poziom.

Największa aktywność w wypoczynku po pracy przypada na miesiące letnie /czerwiec, lipiec i sierpień/, w których liczba dni pobytu /turystodni/ jest największa. Godny odnotowania jest wysoki poziom ruchu wypoczynkowego w maju /160,2/.

Poznanie ruchu turystycznego, jego struktury rodzajowej i przestrzenno-czasowej daje obraz ilościowych rozmiarów popytu turystycznego. Aby ocenić to zjawisko w wyrażeniu wartościowym niezbędne jest ustalenie wielkości i struktury wydatków turystycznych.

2.2.2. Ustalanie wydatków turystycznych w skali krajowej i regionalnej

Z ekonomicznego punktu widzenia turystyka stanowi swoistą formę konsumpcji, której znaczenie wzrasta jednocześnie ze wzrostem wydatków ponoszonych przez ludność na ten cel. Między wydatkami a ruchem turystycznym występuje bardzo złożona zależność przyczynowo-skutkowa. Ruch turystyczny występuje tu zarazem jako skutek i przyczyna określonej struktury spożycia i jego rozmiarów. Aby uprawiać turystykę jednostka musi osiągnąć pewien próg zamożności. Z drugiej strony ruch turystyczny jest przyczyną przesuwania się z miejsc stałego pobytu jego uczestników do miejsc wybranych za cel podróży turystycznej oraz części dochodów przeznaczonych przez turystów na konsumpcję. Wydatki te cechuje koncentracja w czasie oraz zmienność ich struktury rodzajowej. Pojawiają się nowe cele oraz wzrastają rozmiary wydatków na dobra stale nabywane, na przykład żywność, mieszkanie itp. Wydatki turystyczne dotyczą "koszyka dóbr i usług" zaspokajającego ogół potrzeb turysty poza miejscem stałego zamieszkania.

W literaturze przedmiotu wydatki turystyczne znalazły głównie teoretyczne omówienie, a podejmowane próby obliczenia ich wielkości mają charakter szacunków dokonywanych różnymi metodami, przyjmującymi najczęściej założenia upraszczające zagadnienie ³⁵. Również w niniejszej pracy jest wykorzystana metoda szacunku,

35/ M. Troisi: Ekonomiczna teoria..., op. cit., s. 32-73; J. Gieźgała: Turystyka w gospodarce..., op. cit., s. 65 i następne; G. Menges: Die Entwicklung der touristischen Konsumgüter, Der Fremdenverkehr 1957, S. 11-12; M. Boyer: Obliczenie ruchu turystycznego na szczeblu państwowym na przykładzie Francji, w: Tłumaczenie materiałów dotyczących statystyki ruchu turystycznego w różnych krajach, SGPiS, Warszawa 1961, s. 127-161; G. Labau: Badanie ruchu turystycznego w Belgii, w: jak wyżej, s. 9-10.

opierająca się na ogólnie dostępnych materiałach statystycznych z uwzględnieniem poczynionych już badań w tym zakresie ³⁶.

Obliczenia dotyczące 1975 roku przeprowadzone są według następującego schematu:

Wariant A. Punktem wyjścia są pieniądze dochody osobiste ludności.

- 1/ w badanym okresie wynosiły one 883 mld zł, a na jednego mieszkańca przypadało 25819 zł;
- 2/ w badaniach Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług przeprowadzonych w 1974 roku i w latach poprzednich ³⁷ ustalono, że przeciętne roczne wydatki turystyczne jednej osoby w Polsce stanowią 6,7% rocznego dochodu przypadającego na 1 osobę;
- 3/ oznacza to, że w 1975 roku wynosiły 1730 zł;
- 4/ za pomocą zaproponowanej przez Instytut Turystyki metody ustalania aktywności turystycznej społeczeństwa ³⁸ wyliczono, że w 1975 roku wynosiła ona 76,3%, czyli w turystyce uczestniczyło 26,1 mln osób;
- 5/ pieniądze wydatki na turystykę ludności Polski / w tym na wyjazdy zagraniczne / wyniosły więc około 45,2 mld zł /26,1 · 1730/;
- 6/ dodając do tej wielkości świadczenia społeczne przeznaczone na turystykę i wypoczynek ³⁹ w wysokości

36/ Z.Filipowicz: Problemy ekonomiczne ..., op.cit., s.97-104; S.Bosiacki: Analiza wydatków na urlopy i turystykę. IHW, Warszawa 1973; S.Bosiacki: Wydatki turystyczne ludności /na przykładzie reprezentatywnych badań ankietowych/. Rocznik IHW, Warszawa 1976, s.67-74, z.1.

37/ S.Bosiacki: Wydatki związane z wypoczynkiem urlopowym. Rocznik IHW, Warszawa 1972, z.1, s.99; S.Bosiacki: Wydatki turystyczne ..., op.cit., s.69.

38/ Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski, op.cit., s.79.

39/ Informacja Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych.

7,2 mld zł otrzymujemy łączne wydatki na turystykę poniesione z dochodów osobistych ludności kraju i ze świadczeń społecznych, które wyniosły 52,4 mld zł;

7/ dodanie do powyższej wielkości wpływów z tytułu przyjazdowej turystyki zagranicznej⁴⁰ - 6,7 mld zł - pozwala ustalić poziom ogólnych obrotów z tytułu turystyki w Polsce, który osiągnął 59,1 mld zł;

8/ na jednego turystę /w ruchu krajowym i zagranicznym bez obywateli NRD, uczestniczących w kilkugodzinnym pobycie w miejscowościach przygranicznych/ przypadało więc 1769 zł.

Wariant B. Punktem wyjścia jest ogólne spożycie przez ludność dóbr materialnych i niematerialnych.

1/ w badanym okresie spożycie to wynosiło 946,3 mld zł;

2/ z badań przeprowadzonych przez A.Kornaka⁴¹ wynika, że wydatki turystyczne ludności kraju stanowią około 5,5% ogólnego spożycia dóbr i usług, czyli w 1975 roku wynosiły 52,1 mld zł;

3/ dodając wpływy z tytułu przyjazdowej turystyki zagranicznej - 6,7 mld zł - otrzymujemy ogólne obroty z tytułu turystyki w Polskę w wysokości 58,8 mld zł;

4/ po odjęciu świadczeń społecznych przeznaczonych na turystykę i wypoczynek od wydatków ogólnych otrzymujemy pieniężne wydatki ludności na turystykę

40/ Wpływy te są wyższe o ok. 1/3 wartości podawanej w roczniku statystycznym GUS /5 mld zł obiegowych/, czyli o ok. 1,7 mld zł głównie z powodu nielegalnej wymiany po kursie wyższym od oficjalnego. A.Kornak: *Ekonomika turystyki*, AE Jelenia Góra 1977 /maszynopis/.

41/ A.Kornak: *Ekonomika turystyki*, op.cit., s.292.

w kraju i za granicą, to jest 44,9 mld zł;

5/ na jedną osobę uczestniczącą w ruchu turystycznym przypada więc 1718 zł;

6/ natomiast na jednego turystę krajowego i zagranicznego - 1760 zł.

Zaproponowane warianty szacunkowych obliczeń wydatków turystycznych w kraju doprowadziły do bardzo zbliżonych wielkości. Na przykład różnica między obliczonymi wydatkami 1 turysty wynosi za ledwie 12 zł. /ok. 0,7%/, a między ogólnymi obrotami z tytułu turystyki - 0,5% /306 mln zł./. Otrzymane wyżej wyniki są też bliskie tym, które uzyskano w badaniach przeprowadzonych innymi metodami⁴².

Dotychczas nie rozwiązano jeszcze problemu jak ocenić rozmiary popytu na rynku turystycznym w układzie przestrzennym. Część popytu zrealizowanego można ustalić na podstawie przychodów jednostek obsługujących ruch turystyczny⁴³. Jednak nie we wszystkich jednostkach wyodrębnia się wpływy z tytułu obsługi ruchu turystycznego, a w niektórych jest to wręcz niemożliwe. Przeprowadzono więc próbę oceny rozkładu przestrzennego wydatków przy pomocy miar przeciętnych.

Znajomość wad miar przeciętnych stwarza pewne opory przy stosowaniu ich w metodach oceny tak złożonego zjawiska, jakim jest

42/ W 1974 r., w którym determinanty popytu turystycznego nie różniły się zbyt w porównaniu z rokiem 1975, wydatki turystyczne w gospodarstwie domowym przypadające na 1 osobę wynosiły 1679 zł.; S.Bosiacki: Wydatki turystyczne..., op.cit., s.68; A.Kornak: Ekonomia turystyki, op.cit., obliczył, że wydatki na turystykę /w kraju i zagranicą/ z dochodów osobistych ludności wynosiły 45,4 mld zł. /bez świadczeń społecznych/, wpływy z turystyki zagranicznej przyjazdowej ok. 6,7 mld zł.

43/ Według własnych obliczeń na podstawie materiałów sprawozdawczych dziewięciu podstawowych jednostek /objekty FWP oraz zakładowe przyjęto za jednostki/ gospodarki turystycznej województwa jeleniogórskiego ustalono, że ich wpływy osiągnęły w 1975 roku 809,4 mln zł.

turystyka. Mimo to miary te są jedynym sposobem, obok badań ankietowych, który może dać wyobrażenie o tym, ile złotych turysty pozostawiają, bądź mogliby zostawić w regionach turystycznych.

Jedną z zasad w polityce turystycznej naszego kraju jest dążenie do równoważenia wydatków ponoszonych na turystykę zagraniczną /w dewizach/ z wpływami z tego tytułu. A zatem przy ustalaniu rozkładu przestrzennego zrealizowanego popytu turystycznego w kraju wpływy z tytułu przyjazdowej turystyki zagranicznej można pominąć. Wiadomo jednak, że w związku z różnicami w turystycznych kursach walutowych dla turystów zagranicznych i dla obywateli polskich, ci ostatni ponoszą wyższe wydatki na turystykę zagraniczną niż wpływy od turystów zagranicznych wyrażone w złotych obiegowych. Z drugiej strony trzeba uwzględnić, że zanim obywatel polski wyjeżdżający za granicę w celach turystycznych rozpocznie realizować swe potrzeby na tamtym rynku turystycznym, uczestniczy już w procesach rynkowych w kraju zaspokajając część swych potrzeb, na przykład w transporcie, w biurach podróży itp.

Z kolei konieczne jest ustalenie liczby jednostek konsumujących, za których pośrednictwem popyt turystyczny rozmieszcza się w przestrzeni. Wydaje się, że tę kategorię prezentuje ruch turystyczny ustalany w osobach:

- a/ krajowy, którego wielkość w 1975 r. wynosiła 125,1 mln osób i
- b/ zagraniczny przyjazdowy - 7,3 mln osób, czyli łącznie 132,4 mln turystów⁴⁴.

Jeżeli przyjmiemy, że proporcjonalnie do rozkładu przestrzennego ruchu turystycznego rozmieszcza się popyt w wyrażeniu warto-

44/ Rocznik Statystyczny 1976, GUS, Warszawa 1976, s.486, 489.

ściowym, to przy 444 - 446 zł⁴⁵ wydatków ogólnych przypadających na 1 turystę statystycznego, w rejonie karkonoskim wartość popytu turystycznego kształtowała się w granicach 1763,6 - 1771,5 mln zł. Na jeden dzień pobytu przypadało więc około 103 zł.⁴⁶

Wyższe rezultaty otrzymano wykorzystując - ustaloną drogą obserwacji i wywiadów bezpośrednich uzyskanych od turystów i pracowników jednostek gospodarki turystycznej - przeciętną ilość dni pobytu turystycznego w ciągu roku. Jeden turysta /jako osoba/ przebywał w 1975 r. w rejonie karkonoskim przez około 16 dni w ciągu roku. Po podstawieniu danych do następującej formuły:

$$K_j = \frac{T_{pj}}{\bar{t}_j} \cdot \bar{K} , \quad /2.6/$$

gdzie:

K_j - wydatki turystyczne w rejonie j,

\bar{K} - średni wydatek turysty krajowego i zagranicznego razem,

T_{pj} - ogólna liczba dni pobytu w rejonie j,

\bar{t} - przeciętna liczba dni pobytu turysty w rejonie j w ciągu roku,

otrzymamy, że turyści pozostawali w rejonie karkonoskim:

$$K_{1j} = \frac{17164}{16} \cdot 1769 = 1072,75 \cdot 1769 = 1897,6 \text{ mln zł.},$$

$$K_{2j} = \frac{17164}{16} \cdot 1760 = 1072,75 \cdot 1760 = 1888,0 \text{ mln zł.},$$

45/ Wartość ta jest ilorazem ogólnych obrotów z tytułu turystyki w Polsce obliczonych według wariantu A i B do łącznej liczby turystów w kraju.

46/ Obliczenia własne.

czyli w jednym dniu pobytu wydatkowali - 110 zł.

Obok wyżej omówionych zjawisk związanych z popytem turystycznym, to jest liczby fizycznych jednostek konsumujących, wartości siły nabywczej reprezentowanej przez te jednostki oraz układu przestrzenno-czasowego tych zjawisk, bardzo istotne znaczenie ma znajomość struktury rodzajowej popytu turystycznego. Poznanie tego zjawiska wymaga przeprowadzenia badań bezpośrednich.

W roku 1976 przeprowadzono sondażowe badania ankietowe wśród ludności kraju w ich stałych miejscach zamieszkania⁴⁷. Z próbki 2 tys. ankiet tylko około 25% odpowiadało kryterium weryfikacyjnemu; jakim była pełna odpowiedź na pytania dotyczące wielkości, struktury i miejsca wydatku. Z tej liczby około 1/3 respondentów przebywała w celach turystycznych w miejscowościach górskich. Ich wydatki w przeliczeniu na jeden dzień pobytu wynosiły ogółem 146 zł, w tym: na przejazdy - 14,4%, na wyżywienie - 34,9%, na noclegi - 15,7%, na zakupy towarów i pamiątek - 15,1% oraz na inne cele - 19,9%⁴⁸.

Powyższe informacje liczbowe dają pewien obraz struktury realizowanego popytu. Wyniki te nie odbiegają zbyt od tych, jakie uzyskano w innych badaniach, obejmujące inne okresy⁴⁹. Okazuje się, że nadal utrzymuje się wysoki udział wydatków na wyżywienie, na niezmiennym poziomie wydatki na przejazdy, nieco zwiększyły się wydatki na noclegi oraz znacznie zmniejszył się udział wydatków związanych z zakupem towarów i pamiątek. Fakt ten sygnalizuje, że

47/ Badania własne.

48/ Obliczenia przeprowadzono na EMC.

49/ M.Troisi: Ekonomiczna teoria turystyki ..., op.cit., s.71-73;
Z.Filipowicz: Problemy ekonomiczne turystyki, op.cit., s.100;
S.Bosiacki: Wydatki turystyczne ..., op.cit., s.72; S.Bosiacki:
Analiza wydatków na urlopy ..., op.cit., s.20.

cel przyjazdów turystycznych do górskich rejonów, w tym głównie karkonoskiego i tatrzańskiego, jest coraz pełniej realizowany. Nienaruszalność pozycji w strukturze wydatków na inne opłaty i usługi nasuwa przypuszczenie, że zestaw dóbr turystycznych uzupełniających i wzbogacających naturalne walory turystyczne jest nadal zbyt skromny.

2.3. Wielkość podaży turystycznej

2.3.1. Usługi komunikacyjne

Podstawowe dobra turystyczne cechuje stałość miejsca ich występowania. Z tej przyczyny podmioty popytu turystycznego zmuszone są do zmiany miejsc pobytu. Kierunek ruchu podmiotów popytu jest oczywisty: miejsce stałego zamieszkania - rejon turystyczny /bądź miejscowość turystyczna/ - miejsce stałego zamieszkania. Podróż poprzedza więc i zamyka główną fazę realizacji potrzeb turysty, a w niektórych formach turystyki towarzyszy tej fazie. Z tego też względu usługi przewozowe, ich rodzaj, ilość i jakość determinują kierunki przemieszczania się turystów. Dla turysty istotne są bowiem warunki dojazdu do wybranego obszaru czy miejscowości turystycznej. Składa się na to wiele elementów⁵⁰, ale najważniejsze z nich to: gęstość i układ sieci transportowej oraz organizacja połączeń transportowych.

W rejonie karkonoskim gęstość dróg kołowych w roku 1975 wynosiła 67 km/100 km² powierzchni i była wyższa od średniej wojewódzkiej /ok. 50 km/100 km²/ i krajowej /45 km/100 km²/. Również gęstość

50/ B.Prażanowski: Kryteria i mierniki oceny dostępności komunikacyjnej, Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 6-7, Warszawa 1974, s.24-28.

linii kolejowych - uwzględniając trudne warunki geograficzne - należy uznać za dobrą. Kształtowała się ona w roku 1975 na poziomie 15,2 km/100 km².

Głównym węzłem komunikacyjnym rejonu karkonoskiego jest Jelenia Góra /rys. 2.2./. Tutaj w ciągu doby przyjeżdżają 52 pociągi w tym 16 dalekobieżnych. Oprócz tego uruchomionych jest 7 połączeń sezonowych. Połączeń autobusowych jest znacznie więcej. Jednak z ogólnej liczby 423 połączeń jedynie 21 to dalekobieżne. Pozostałe mają charakter podmiejski i wewnątrzregionalny.

Analiza warunków sieciowych transportu nie daje jeszcze możliwości syntetycznej oceny dostępności komunikacyjnej badanego obszaru. W ocenie trzeba bowiem uwzględnić również organizację połączeń transportowych kolejowych i autobusowych.

Organizację połączeń komunikacyjnych dla każdego rejonu turystycznego należy oceniać w dwu układach:

- a/ międzyregionalnym - gdzie istotne znaczenie mają połączenia dalekobieżne między ośrodkiem rozrządowym rejonu turystycznego a miejscami powstawania popytu turystycznego;
- b/ wewnątrzregionalnym - sieć połączeń między ośrodkiem /centrum/ rozrządowym a miejscowościami rejonu i obszarami penetracji turystycznej.

Zarówno w pierwszym, jak i w drugim układzie do oceny przyjmuje się te cechy, które mają istotne znaczenie w kształtowaniu racjonalnych i dogodnych warunków przejazdu. W układzie międzyregionalnym najważniejszymi są: częstotliwość połączeń bezpośrednich, długość, czas, szybkość oraz bezpośredniość przejazdu. Jako mierniki powyższych cech przyjmuje się: 51

51/ B.Prażanowski: Analiza i ocena połączeń kolejowych obsługujących główne rejon turystyczne Polski, Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki, Warszawa 1976, s.23 i dalsze.

Rys.2.2. SIĘĆ DALEKOBIEŻNYCH BEZPOŚREDNICH POŁĄCZEŃ KOLEJOWYCH I AUTOBUSOWYCH JELENIEJ GÓRY W 1975 ROKU.

● WIELKIE WEZŁY KOMUNIKACYJNE
● DUŻE WEZŁY KOMUNIKACYJNE

— POŁĄCZENIA KOLEJOWE
- - - POŁĄCZENIA AUTOBUSOWE

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

- w zakresie częstotliwości - liczbę połączeń na dobę,
- w zakresie długości - współczynnik wydłużenia, będący stosunkiem odległości trasy komunikacyjnej między badanymi miejscowościami do odległości w linii prostej,
- w zakresie szybkości - prędkość handlową przejazdu,
- w zakresie bezpośredniości - ilość przesiadek.

Według tak dobranych mierników ⁵² dokonano oceny połączeń kolejowych z miast wojewódzkich do Jeleniej Góry. Z przeprowadzonych badań wynika, że długość połączeń jest bardzo zróżnicowana i waha się od 47 km z Wałbrzycha, do 765 z Suwałk przy średniej wynoszącej 465 km /aneks tabl.4/. Również racjonalność przebiegu linii kolejowych do Jeleniej Góry - mierzona współczynnikiem wydłużenia - jest mocno zróżnicowana. Najwyższy współczynnik wydłużenia mają Leszno /1,85/ i Legnica /1,82/, najniższy natomiast Wałbrzych /1,18/ oraz Kraków, Rzeszów, Tarnów /1,19/ /aneks tabl. 5/. Różnice te wynikają w głównym stopniu z położenia rozpatrywanych miejscowości w stosunku do Jeleniej Góry.

Długość połączeń jest jedną ze zmiennych wyznaczających czas przejazdu, który z kolei ma wpływ na długość pobytu turystycznego i efektywność wypoczynku. Średni czas podróży pomiędzy miastami wojewódzkimi a Jelenią Górą wynosi 9,14 godz., a rozpiętość jego waha się od 54 min. na trasie Wałbrzych - Jelenia Góra do 16,29 godz. na trasie Suwałki - Jelenia Góra /aneks tabl. 6/.

O czasie podróży decyduje również szybkość handlowa rozumiana jako stosunek drogi do czasu przejazdu rozpatrywanego łącznie z czasem postojów oraz czasem oczekiwania na połączenie pośrednie. Jest to cecha najbardziej preferowana przez turystów. Na jej wiel-

52/ Zestawienie mierników cech w aneksie tabl. 3.

kość mają wpływ takie czynniki, jak: stan techniczny sieci kolejowej i taboru, rodzaj pociągów /osobowe, pośpieszne/, liczba przystanków na trasie, liczba przesiadek i czas oczekiwania na połączenia pośrednie oraz warunki terenowe przebiegu linii kolejowych 53.

Średnią szybkość przejazdu z miast wojewódzkich do Jeleniej Góry wynoszącą 50 km/godz., należy uznać za dostateczną. Najwyższą prędkość /68 km/godz./ osiągają pociągi na trasie Warszawa - Łódź - Wrocław - Jelenia Góra, najniższą natomiast /29 km/godz./ pociągi kursujące na trasie Zielona Góra - Żagań - Jelenia Góra /aneks tabl. 7/.

Dogodność przejazdu do rejonu turystycznego zależy w poważnym stopniu od bezpośredniości przejazdu. Osiemnaście dalekobieżnych połączeń kolejowych zapewnia mieszkańcom 21 miast wojewódzkich bezpośredni przejazd do Jeleniej Góry. Połączenia z jedną przesiadką mają 22 miasta, zaś pozostałe 5 - z dwiema przesiadkami /aneks tabl. 8/.

Od właściwego doboru kryteriów opartych na omówionych miernikach ilościowych zależy prawidłowość oceny jakości połączeń. Wydaje się, że najważniejsze są te, które zawiera tabl. 2.5.

W świetle powyższych kryteriów w pierwszej kategorii jakościowej sklasyfikowano połączenia Jeleniej Góry z sześcioma miastami wojewódzkimi, w drugiej z 27 miastami, czyli 68,7% miast wojewódzkich ma dostateczne i dobre połączenie kolejowe z Jelenią Górą. /tabl. 2.6/.

Trzeba jednak podkreślić, że problem jakości połączeń jest sprawą umowną. Jakość bowiem przejawia się z jednej strony w możli-

53/ B.Prażanowski: Analiza i ocena ..., opacit., s.30.

Tablica 2.5

Kryteria oceny jakości połączeń kolejowych

Kryteria	Jakość połączeń			
	dobra	dostateczna	słaba	bardzo słaba
Częstotliwość połączeń	co najmniej 1	co najmniej 1	co najmniej 1	co najmniej 1 lub brak
Współczynnik wydłużenia	1,40	1,41 - 1,50	1,51 - 1,60	powyżej 1,60
Szybkość przejazdu	powyżej 55 km/godz.	45-55 km/godz.	40-45 km/godz.	poniżej 40 km/godz.
Liczba przesiadek	bez przesiadek	1 przesiadka	2 przesiadki	3 i więcej przesiadek

Źródło: Opracowanie własne na podstawie B.Prażanowski: Analiza i ocena ..., op.cit., s.23.

Tablica 2.6

Jakość połączeń kolejowych z miast wojewódzkich do Jeleniej Góry

Ilość miast wojewódzkich	Ogółem	Połączenia o dobrej jakości	Połączenia o dostatecznej jakości	Połączenia o słabej jakości	Połączenia o bardzo słabej jakości
w liczbach bezwzględnych	48	6	27	6	9
w odsetkach	100	12,5	56,2	12,5	18,8

Źródło: Obliczenia własne.

wościach technicznych i organizacyjnych transportu w zakresie usług przewozowych, z drugiej zaś w wymaganiach podróźnych. Oba te elementy są zmienne i zmieniają się również relacje między nimi.

Transport autobusowy w obsłudze dalekobieżnych przewozów turystycznych odgrywa rolę mniejszą niż transport kolejowy i ma cha-

rakter uzupełniający. Połączenia autobusowe utrzymuje się najczęściej w celu zmiany - na lepsze - cech jakościowych połączeń między odległymi miejscowościami /aglomeracjami miejskimi/ a miejscowością rozrządową lub docelową w ruchu turystycznym, których cechy jakościowe połączeń kolejowych są wybitnie niekorzystne. Ilustruje to tablica 2.7.

Tablica 2.7

Mierniki cech jakościowych połączeń kolejowych i bezpośrednich połączeń autobusowych z miast wojewódzkich do Jeleniej Góry w 1975 roku /analiza porównawcza/

Miasta wojewódzkie	Długość trasy		Współczynnik wydłużenia połączeń		Czas przejazdu w godz.		Prędkość handlowa przejazdu	
	kolejowej	autobusowej	kolejowych	autobusowych	pociągiem	autobusem	pociągiem	autobusem
Gorzów Wlkp.	322	276	1,56	1,34	9,34	5,29	34	50
Koszalin	546	500	1,48	1,36	11,29	10,29	46	48
Legnica	82	60	1,82	1,33	2,33	1,15	32	48
Łódź	396	328	1,45	1,20	5,56	7,29	67	44
Opole	208	198	1,33	1,27	4,37	4,15	45	47
Poznań	291	248	1,58	1,35	4,56	5,35	59	44
Szczecin	383	383	1,31	1,31	9,53	8,13	39	47
Wałbrzych	47	61	1,18	1,53	0,54	1,30	52,	41
Wrocław	126	110	1,34	1,17	2,13	2,20	57	44
Zielona Góra	168	159	1,45	1,37	5,46	3,15	29	49

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sieciowych rozkładów jazdy pociągów PKP 1975/1976, autobusów PKS 1975/1976.

W wyniku wprowadzenia połączeń autobusowych PKS wyraźnie poprawiła się dostępność komunikacyjna z województw zachodnich /legnickie, zielonogórskie, gorzowskie, szczecińskie, koszalińskie/. Jedynie z Wałbrzycha warunki przejazdu są gorsze w porównaniu z koleją. Główna przyczyna tkwi w warunkach terenowych /góry, przełęcz, kręte szosy/. Z pozostałych miast wojewódzkich warunki przejazdu - nie uległy zasadniczym zmianom.

Charakter uzupełniający transportu autobusowego wynika głównie z małej pojemności autobusów i z uciążliwości /małej wygody/ podróży. Techniczna pojemność autobusu wynosi ok. 50 osób, natomiast pociąg dalekobieżny składający się przeciętnie z siedmiu wagonów może przewieźć 560 osób. Tak więc w ciągu doby 21 autobusów może przewieźć z 10 miast wojewódzkich 1 050 osób, natomiast 16 pociągów dalekobieżnych z 21 województw może przewieźć 8 960 osób, czyli ponad oświokrotnie więcej.

W układzie wewnątrzregionalnym organizacji połączeń główny ciężar w przewozach pasażerskich spoczywa na komunikacji autobusowej PKS. Wynika to z podziału zadań przewozowych w Polskim systemie transportowym. Komunikacja autobusowa nastawiona jest na obsługę przewozów na krótkie odległości, dowożenie i odwożenie podróżnych do i z regionalnych ośrodków ciężenia funkcjonalnego, /ośrodek przemysłowy, obsługi rolnictwa, węzeł komunikacji kolejowej, ośrodek turystyczny/.

W takim układzie do oceny organizacji połączeń należy przyjąć następujące miary cech: gęstość sieci połączeń, częstotliwość połączeń, szybkość przejazdu.

Sieć połączeń PKS obejmuje wszystkie drogi o twardej nawierzchni. Niemal co 3,5 km ustawione są przystanki PKS. Autobusy docierają więc do wszystkich miejscowości rejonu karkonoskiego, a nawet do niektórych miejsc, gdzie rozpoczynają się górskie trasy wędrówek pieszych.

Częstotliwość połączeń między Jelenią Górą a pobliskimi miejscowościami uzależniona jest od wartości walorów turystycznych znajdujących się w pobliżu danej miejscowości, a tym samym od znaczenia dla ruchu turystycznego. Miejscowości turystyczne o znaczeniu międzynarodowym mają najwięcej połączeń: Karpacz - 80, Szklarska Poręba - 78, Bierutowice - 44. Również miejscowości uzdrowiskowe Kowary, Cieplice obsługiwane są przez dużą liczbę kursów, między innymi dzięki położeniu na trasach z Jeleniej Góry do Karpacza i Szklarskiej Poręby. Oprócz tego dość dużą częstotliwością połączeń charakteryzują się trasy do Jagniątkowa, Dziwiszowa, Chromca, Sosnówki, Janowic Wielkich. Częstotliwość połączeń na niektórych odcinkach tras powiększa system komunikacji miejskiej, obsługujący położone bliżej Jeleniej Góry miejscowości, między innymi Mysłakowice, Wojanów, Łomnicę, Podgórzyn.

Szybkość przejazdu autobusów jest zróżnicowana /tabl. 2.7 i 2.8/ w zależności od warunków technicznych dróg /nawierzchnie, szerokość jezdni, zakręty, nachylenie, zabudowania itp./. W dalekich podróżach o szybkości przejazdu decyduje również skomplikowanie połączeń wewnątrzregionalnych na uczęszczanych trasach z pociągami dalekobieżnymi kończącymi bieg w centrum rozrządowym. W rejonie karkonoskim taki system połączeń funkcjonuje głównie między Jelenią Górą a miejscowościami leżącymi u podnóża Karkonoszy, Rudaw Janowickich i Gór Izerskich. Słabo natomiast skomunikowane są miejscowości leżące w Górach Kaczawskich.

Wewnątrzregionalny system połączeń kolejowych w porównaniu z autobusowym jest skromny. Obejmuje on swym zasięgiem wszystkie miasta i siedziby gmin rejonu, lecz w przewozach turystycznych nie odgrywa większej roli. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy na-

Tablica 2.8

Charakterystyka połączeń autobusowych i kolejowych między Jelenią Górą a ważnymi miejscowościami turystycznymi rejonu karkonoskiego w 1975 roku.

Miejscowości docelowe	Połączenia autobusowe PKS				Połączenia kolejowe			
	Długość trasy w km	Liczba połączeń na dobę	Przeciętny czas przejazdu w min.	Przeciętna prędkość w km/godz.	Długość trasy w km	Liczba połączeń na dobę	Przeciętny czas przejazdu w min.	Przeciętna prędkość w km/godz.
Karpacz	23	80	35	39	17	6	41	25
Szklarska Poręba Górna	25	78	40	38	32	9	75	26
Kowary	17	92	25	41	15	6	35	26
Kowary Górne /Przełęcz/	20	15	35	34	25	5	60	25
Piechowice	17	80	27	38	17	5	32	32
Janowice Wielkie	21	10	30	42	12	17	16	45
Bierutowice	30	44	50	36				
Jakuszyce	35	7	60	35				
Jagniątków	15	18	28	32				
Michałowice	21	17	40	32				
Przesieka	18	4	35	31				
Borowice	16	4	30	32				
Sosnówka Górna	18	12	30	36				
Karpniki	14	13	25	34				

Źródło: jak w tabl. 2.7.

leży poszukiwać w czynnikach wpływających na szybkość przejazdu i w częstotliwości połączeń. Porównanie miar cech organizacji wewnątrzregionalnych połączeń autobusowych i kolejowych ilustruje tabl. 2.8.

2.3.2. Usługi noclegowe

Człowiek zawsze i wszędzie musi przede wszystkim zaspokajać podstawowe potrzeby wynikające z procesów fizjologicznych, zachodzących w jego organizmie. Po pokonaniu zatem odległości i znalezieniu się w rejonie o bardzo bogatych nawet walorach turystycznych - turysta musi otrzymać nocleg i wyżywienie. W przeciwnym razie jego dłuższy pobyt będzie tam zupełnie niemożliwy⁵⁴.

Zdecydowana większość wyjazdów turystycznych związana jest z nocowaniem w terenie. Tylko część podróży turystycznych /wypoczynek po pracy, wycieczki krajoznawcze/ może odbywać się w ciągu jednego dnia. Dlatego też usługi noclegowe, zapewniając turyście nocleg i zakwaterowanie wraz ze świadczeniami pomocniczymi, są tym elementem podaży, który z jednej strony warunkuje rozwój funkcji turystycznej w określonych rejonach, z drugiej natomiast decyduje o rozmiarach ruchu turystycznego na danym obszarze, a więc o zdolności recepcyjnej rejonu czy miejscowości.

W bazie materialnej świadczącej usługi noclegowe rozróżnia się obiekty /często zwane zakładami/ noclegowe ogólnodostępne /otwarte /, które w założeniu mają świadczyć usługi turystom indywidualnym i małym grupom wycieczkowym najczęściej w krótkim okresie

54/ W.Hunziker, K.Krapf: Zarys ogólnej nauki o turystyce, Berno 1942, SGPiS, część I, s.26 /maszynopis/.

czasu oraz obiekty środowiskowe /zamknięte/, które świadczą usługi określonym grupom turystów /wczasowiczom/ w dłuższym okresie czasu.

Do bazy ogólnodostępnej zalicza się hotele, domy wycieczkowe, motele, schroniska, pensjonaty i pokoje gościnne oraz obozowiska turystyczne. Bazę środowiskową stanowią przede wszystkim resortowe /zakładowe/ domy wczasowe, domy wczasowe Funduszu Wczasów Pracowniczych oraz pokoje gościnne wynajmowane przez zakłady pracy i FWP oraz obiekty kolonijne i uzdrowiskowe.

Strukturę rodzajową bazy noclegowej w rejonie karkonoskim na tle województwa jeleniogórskiego i Polski przedstawia tablica 2.9.

W rejonie karkonoskim największą liczbą miejsc noclegowych dysponują obiekty zamknięte = 29941 miejsc /łącznie z koloniami, obozowiskami i uzdrowiskami/, co stanowi 80,4% ogólnej wielkości /tabl. 2.9/, w tym miejsca noclegowe w obiektach wypoczynkowych = 41,8%. Natomiast w obiektach turystyczno-wypoczynkowych skupione jest 61,6% miejsc, w tym 19,8% w obiektach turystycznych. Struktura rodzajowa miejsc noclegowych stałych w rejonie jest bardzo zbliżona do struktury miejsc noclegowych w obiektach turystyczno-wypoczynkowych razem. Dowodzi to, że większość obiektów jest przystosowana do świadczenia usług noclegowych przez cały rok, a tylko kempingi i pola biwakowe oraz część kwatery prywatnych /zwłaszcza wynajmowanych na wczasy/ czynna jest w sezonie letnim. Struktura rodzajowa miejsc noclegowych w obiektach turystyczno-wypoczynkowych rejonu karkonoskiego wykazuje większy udział miejsc noclegowych w obiektach wypoczynkowych /67,9%/ w porównaniu ze strukturą miejsc noclegowych w województwie /63,3%/ i w kraju /60,5%/. Nie ma natomiast wielkiej różnicy między rejonem karkonoskim a województwem w strukturze miejsc noclegowych stałych, w przeciwieństwie do wielkości krajowych, w których zmiany osiągają 25 punktów.

Brak znacznych różnic w strukturach miejsc noclegowych rejonu

Struktura rodzajowa miejsc noclegowych w rejonie karkonoskim,
w województwie jeleniogórskim i w Polsce w roku 1974.

Tablica 2.9

Rodzaje obiektów	Miejsca noclegowe w rejonie karkonoskim						Miejsca noclegowe w województwie jeleniogórskim						Miejsca noclegowe w kraju			
	Razem			w tym stałe			Razem			w tym stałe			Razem		w tym stałe	
	ilość	struk- tura	struk- tura	ilość	struk- tura	struk- tura	ilość	struk- tura	struk- tura	ilość	struk- tura	struk- tura	ilość	struk- tura	ilość	struk- tura
Obiekty turystyczne	7370	19,8	32,1	5455	29,0	30,3	10918	18,7	36,7	7590	33,1	35,7	321740	39,5	140102	64,7
Hotele i motele	988	2,7	4,3	963	5,1	5,3	1703	2,9	5,7	1661	7,3	7,8	44809	5,5	44016	20,3
Domy wycieczkowe	189	0,5	0,8	189	1,0	1,1	224	0,4	0,8	200	0,9	0,9	29357	3,6	23799	11,0
Schroniska	803	2,2	3,5	731	3,9	4,1	868	1,5	2,9	795	3,5	3,7	6224	1,0	4692	2,1
Schroniska młodzieżowe	502	1,3	2,2	366	1,9	2,0	1191	2,0	4,0	400	1,7	1,9	35567	4,4	5892	2,7
Pokoje gościnne	3137	8,4	13,7	3034	16,2	16,8	4365	7,5	14,7	4190	18,3	19,6	94780	11,6	56570	27,0
Kempingi i pole biwakowe	1579	4,2	6,9	-	-	-	2140	3,7	7,2	-	-	-	96272	11,8	131	0,1
Inne obiekty turystyczne	172	0,5	0,7	172	0,9	1,0	427	0,7	1,4	377	1,6	1,8	12731	1,6	3297	1,5
Obiekty wypoczynkowe	15595	41,8	67,9	12555	66,9	69,7	18760	32,1	63,3	15720	59,9	64,3	494632	60,5	76621	35,3
Zakładowe, resortowe i inne domy wczasowe	7132	19,1	31,1	5861	31,2	32,5	7861	13,5	26,5	6061	26,4	28,4	323204	39,6	42106	19,4
Domy wczasowe FWP	7165	19,2	31,2	6406	34,1	35,6	8308	14,2	28,0	6806	29,7	31,9	37906	4,6	21971	10,1
Kwatery prywatne	1081	2,9	4,7	254	1,4	1,4	1086	3,2	6,4	451	2,0	2,1	111375	13,6	10102	4,7
Inne obiekty wypoczynkowe	217	0,6	0,9	34	0,2	0,2	713	1,2	2,4	402	1,6	1,9	22147	2,7	2442	1,1
Razem obiekty turystyczno- wypoczynkowe	22965	61,6	100	18010	95,9	100	29686	50,6	100	21310	93,0	100	816372	100	216723	100
Pozostałe obiekty noclegowe	14346	38,4	x	770	4,1	x	28750	49,2	x	1600	7,0	x	x	x	x	x
Kolonie	11076	29,6	x	-	-	x	19350	33,1	x	-	-	x	x	x	x	x
Obozy młodzieżowe	2500	6,7	x	-	-	x	7600	13,3	x	-	-	x	x	x	x	x
Uzdrowiska	770	2,1	x	770	4,1	x	1600	2,8	x	1600	7,0	x	x	x	x	x
O G Ń Ł B M	37311	100	x	18780	100	x	58436	100	x	22910	100	x	x	x	x	x

Źródło: Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze;
Turystyka i Wypoczynek 1974, GUS, Warszawa 1975; obliczenia własne.

i województwa jest wynikiem dużej koncentracji bazy noclegowej województwa w rejonie karkonoskim. Miejsca noclegowe w obiektach turystyczno-wypoczynkowych zlokalizowanych w rejonie stanowią bowiem 77,4% wielkości wojewódzkiej. Największy udział rejonu jest w miejscach noclegowych skupionych w obiektach wypoczynkowych /83,1%/, z tego w domach wczasowych zakładów /90,7%/, w domach FWP /86,2%/. Poza tym dużym udziałem miejsc w wielkości wojewódzkiej charakteryzują się schroniska /92,5%/ i domy wycieczkowe /84,4%/.

Wskaźnik nasycenia rejonu karkonoskiego miejscami noclegowymi jest bardzo wysoki i wynosi 3116 miejsc na 100 km², podczas gdy w województwie - 677, a w kraju - 261 miejsc na 100 km².

Rozlokowanie źródeł podaży usług noclegowych w każdym obszarze uzależnione jest jednak od wartości znajdujących się tam walorów turystycznych. W przypadku rejonu karkonoskiego najwięcej obiektów i miejsc noclegowych znajduje się w południowej części rejonu, w miejscowościach położonych najbliżej Karkonoszy. Są to Karpacz - Bierutowice z blisko 8 tys. miejsc noclegowych i Szklarska Poręba z ponad 6 tys. miejsc, Przesieka i Jagniątków /każda po ponad 1 tys miejsc noclegowych/. Łącznie w miejscowościach położonych u podnóża Karkonoszy znajduje się 91% miejsc noclegowych w obiektach turystyczno-wypoczynkowych. Znaczna liczba miejsc noclegowych /blisko 3 tys./ jest w Jeleniej Górze, która jako uzdrowisko /Jelenia Góra-Cieplice/ oraz ważny węzeł kolejowy i drogowy jest punktem rozrządowym ruchu turystycznego w kierunku Karkonoszy, Gór Izerskich, Gór Kaczawskich, Rudaw Janowickich. Obiekty noclegowe w omawianym rejonie zlokalizowane są w 27 miejscowościach. W niektórych z nich liczba miejsc jest niewielka /np. Siedlęcín - 22/, jednak ich charakter - przewaga miejsc ogólnodostępnych - i miejsce w ogólnej

sieci decydują o ich znaczeniu w zaspokojeniu potrzeb turystów. Zróżnicowanie przestrzenne miejsc noclegowych w rejonie karkonoskim przedstawia tablica 2.10, a ilustrację graficzną rysunek 2.3.

Część miejsc noclegowych udostępniona jest turystom tylko w letnim okresie. Jest to związane z charakterem obiektów /kempingi i pola biwakowe/, bądź też z zapotrzebowaniem, które wzrasta latem, czyli w okresie najbardziej urlopowym. Wśród obiektów turystyczno-wypoczynkowych najwięcej miejsc będących w eksploatacji sezonowej w 1974 roku miały obiekty wypoczynkowe - 3040 miejsc, w tym najwięcej domy wczasowe zakładów pracy, resortów itp. - 1271 i kwatery prywatne - 827 miejsc. Oferta obiektów turystycznych w okresie letnim 1974 r. wzrosła natomiast o 1915 miejsc, w tym głównie na kempingach i polach biwakowych - 1579 miejsc noclegowych, czyli pozostałe obiekty turystyczne, mające charakter budownictwa trwałego dysponowały zaledwie 336 miejscami sezonowymi, to jest 4,6% wszystkich miejsc w tych obiektach. W obiektach wypoczynkowych proporcje te wyglądały mniej korzystnie. W zasadzie są to obiekty trwałego budownictwa przystosowane lub przy niewielkim nakładzie środków /ogrzewanie/ mogą być przystosowane do eksploatacji całorocznej. Na ogólną ich liczbę 15 595 miejsc noclegowych prawie 20% to miejsca wykorzystywane tylko latem.

Należy również zwrócić uwagę, że część miejsc noclegowych w wyniku obowiązujących, niezbyt precyzyjnych zasad gromadzenia danych statystycznych jest w statystyce pomijana. Przykładowo w roku 1972 w obowiązującej sprawozdawczości zarejestrowano w rejonie karkonoskim 28 693 miejsca noclegowe, przy czym w pierwszym półroczu 26 032 miejsc, w III kwartale 38 220 miejsc, w IV kwartale 21 828 miejsc noclegowych ⁵⁵. W liczbie miejsc noclegowych zare-

55/ Zestawienia zbiorcze sprawozdań "k-tur 3", Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu.

Tabela 2.10

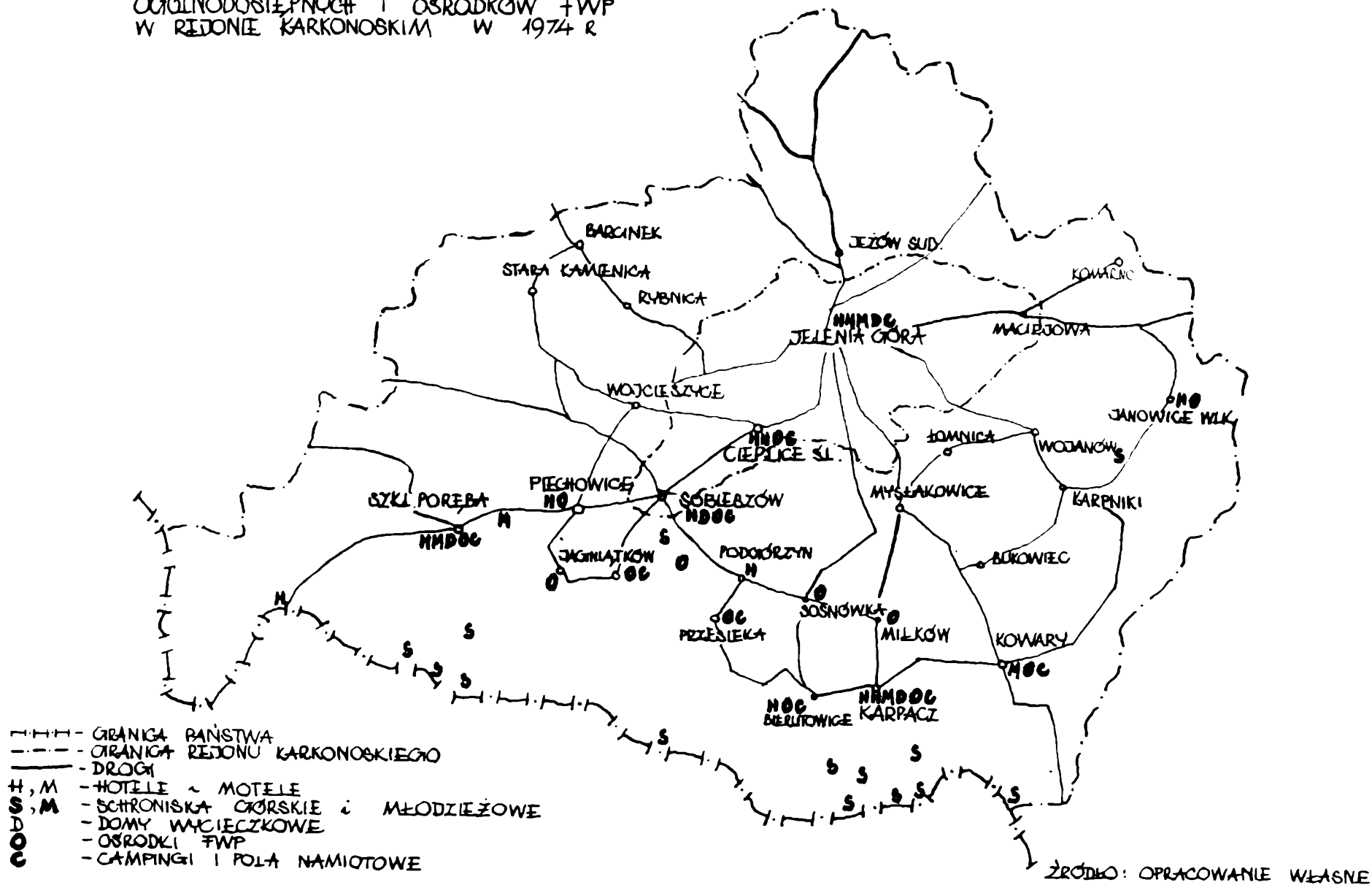
Struktura przestrzenna miejsc noclegowych w bazie
 turystyczno-wypoczynkowej w regionie karkonoskim w 1974 r.

L.p.	Miejscowość i rodzaj bazy	Miejsca noclegowe a/			L.p.	Miejscowość i rodzaj bazy	Miejsca noclegowe		
		ogółem		w tym stałe			ogółem		w tym stałe
		ilość	struktura				ilość	struktura	
1	BŁONOWICE baza zamknięta	262	1,2	262	15	MICHAŁOWICE baza otwarta	589	2,6	373
		262	1,8	262		baza zamknięta	20	0,3	-
2	CIEPLICE /Jelenia Góra/ baza otwarta	1029	4,5	590	16	MILIKÓW baza otwarta	309	1,3	199
	baza zamknięta	630	11,3	550		baza zamknięta	127	1,4	127
		199	1,3	68			162	1,2	72
3	GÓRZYNIĘCO baza otwarta	163	0,7	163	17	MYŚLIKOWICE baza otwarta	53	0,2	53
	baza zamknięta	43	0,6	43		Piechocice	53	0,7	53
		120	0,8	120			131	0,6	131
4	JANIKÓW baza otwarta	243	4,2	241	18	baza otwarta	61	1,1	61
	baza zamknięta	190	2,1	-		baza zamknięta	50	0,3	50
		203	5,1	241			240	1,1	240
5	JANOWICE WIELKIE baza otwarta	265	1,2	149	19	baza otwarta	145	2,0	145
	baza zamknięta	50	0,7	50		baza zamknięta	95	0,6	95
		215	1,4	95			1001	4,7	941
6	JELEŃIA GÓRA baza otwarta	661	3,7	621	20	PIESZKOWA baza otwarta	231	3,2	231
	baza zamknięta	851	11,5	611		baza zamknięta	650	5,4	710
		10	0,1	10			22	0,1	22
7	JESZÓW SUDOBSKI baza otwarta	174	0,8	174	21	STEDŁĘCIN baza otwarta	22	0,3	22
	baza zamknięta	54	0,7	54			317	1,4	130
		120	0,6	120		baza otwarta	170	2,3	70
8	KARPAZ-BIERNOWICE baza otwarta	6041	35,0	6582	22	baza zamknięta	147	0,9	60
	baza zamknięta	2013	27,3	1500	23	JASZÓWKA baza zamknięta	624	2,7	476
		5926	3,0	4982			624	4,0	426
9	KARPIKI baza otwarta	170	0,7	70	24	SZKLAŃSKA PORĘBA - baza otwarta	6426	28,0	5976
	baza zamknięta	130	1,8	70		JAKUSZYCE	1604	21,8	1413
		40	0,3	-		baza zamknięta	4822	30,9	417
10	KOPANINO baza zamknięta	90	0,4	90	25	ŚWIEŻY baza otwarta	12	0,1	12
11	KOWARY baza otwarta	468	2,0	327	26	WOJCIECHOWICE baza otwarta	70	0,3	70
	baza zamknięta	369	5,0	263			70	1,0	70
		99	0,6	64			463	2,0	306
12	KRZYŻANICA baza otwarta	54	0,2	54	27	ZACHEŁNICE baza otwarta	103	1,4	79
		54	0,7	54		baza zamknięta	360	2,3	207
13	KRZYŻANOWA baza otwarta	34	0,1	34			22965	100	10010
		34	0,5	34		baza otwarta	7370	100	5455
14	KRZYŻYCE baza otwarta	54	0,2	54		baza zamknięta	15595	100	12555

a/ bez kolonii, obozów młodzieżowych i sanatoriów.

Źródło: na oryale Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze.

Rys. 2.5. UKŁAD PRZESTRZENNY OBIEKTÓW NOCLOWYCH OGÓLNODESTĘPNYCH I OSRODKÓW FWP W REJONIE KARKONOSKIM W 1974 R.

jestrowanych w III kwartale są niewątpliwie i takie, które mogłyby być udostępnione w innych okresach, np. sezonu zimowego.

Relacja miejsc noclegowych stałych do sezonowych /tabl. 2.11/ w rejonie karkonoskim jest korzystniejsza aniżeli w województwie i w kraju.

Tablica 2.11

Relacja miejsc noclegowych stałych do sezonowych w obiektach turystyczno-wypoczynkowych w 1974 roku

Wyszczególnienie	Miejsca noclegowe ^{a/}		Stosunek miejsc stałych do sezonowych
	stałe	sezonowe	
Polska razem	216 723	599 649	1 : 2,77
obiekty turystyczne	140 102	181 638	1 : 1,30
obiekty wypoczynkowe	76 621	418 011	1 : 5,46
województwo jeleniogórskie razem	21 310	8 376	1 : 0,39
obiekty turystyczne	7 590	3 328	1 : 0,44
obiekty wypoczynkowe	13 720	5 048	1 : 0,37
rejon karkonoski - razem	18 010	4 955	1 : 0,28
obiekty turystyczne	5 455	1 915	1 : 0,35
obiekty wypoczynkowe	12 555	3 040	1 : 0,24

a/ bez kolonii, półkolonii i obozów młodzieżowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabl. 2.9.

Jeśli w kraju na 100 stałych miejsc noclegowych przypada prawie trzysta miejsc sezonowych, to w województwie jeleniogórskim /podobnie jak w innych województwach górskich/ wskaźnik ten zmniejsza się do 39 miejsc, a w rejonie karkonoskim do 28 sezonowych miejsc na 100 stałych. Relacja ta zmienia się też w układzie rodzajowym obiektów noclegowych; w krajowych wielkościach bardziej niekorzystna jest w obiektach wypoczynkowych, w województwie i rejonie w obiektach

turystycznych.

Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w cyklu rocznym jest bardzo różny i uzależniony przede wszystkim od sezonowości ruchu turystycznego. Ta z kolei, jak już wspomniano, wynika z warunków klimatycznych obszarów turystycznych, przyzwyczajęń ludności do spędzania urlopów w określonym czasie i miejscu. Poza tym warunki techniczne nie zawsze pozwalają na całoroczne eksploatowanie potencjału usługowego, np. część miejsc noclegowych i żywieniowych jest przystosowana do eksploatacji tylko w okresie letnim, część musi być wyłączona z eksploatacji ze względu na bieżącą konserwację i remonty obiektów.

Z powyższych względów przyjmuje się, że miejsca noclegowe nadające się do eksploatacji w każdej porze roku nie powinny być wykorzystywane w mniejszym stopniu niż: ⁵⁶

- ok. 80% - obiekty turystyczne /czyli prawie 300 dni/,
- ok. 90% - obiekty wczasowe FWP i zakładów pracy /330 dni/,
- ok. 95% - obiekty sanatoryjne /350 dni/,
- ok. 60 - 90% - pensjonaty i kwatery prywatne /220-330 dni/.

Natomiast miejsca noclegowe nadające się tylko do eksploatacji w okresie letnim powinny być wykorzystywane conajmniej przez trzy miesiące, to jest 92 dni.

Znając teoretyczny okres eksploatacji miejsc noclegowych przystosowanych do użytkowania całorocznego i sezonowego można ustalić zdolność eksploatacyjną bazy noclegowej według wzoru:

56/ Ocena własna na podstawie badań ankietowych Koła Naukowego Turystyki AE w Jeleniej Górze przeprowadzonych w 1973 r. w obiektach noclegowych rejonu karkonoskiego oraz J.Szafraniec: Koszt własny usług hotelarskich, WSE Wrocław 1973, s.151-157 /praca doktorska/.

$$Z_n = \sum_{i=1}^n N_i T_i \quad , \quad /2.7/$$

gdzie:

Z_n - zdolność eksploatacyjna w liczbie noclegów,

N - liczba miejsc noclegowych,

T - okres eksploatacji w ciągu roku w dniach,

$i = 1, 2, \dots, n$ - rodzaje obiektów, np. turystyczne, wypoczynkowe, stałe, sezonowe itd.

Dla rejonu karkonoskiego obliczenia zdolności eksploatacyjnej bazy noclegowej według rodzajów obiektów przeprowadzono w tabelicy 2.12. Jak wynika z obliczeń zlokalizowana w badanym rejonie baza noclegowa w roku 1974 mogła udzielić 7739,0 tysięcy noclegów, co przy przeciętnym czasie pobytu w rejonie w tymże roku równym 7,4 dnia wyznacza potencjalną możliwość zaspokojenia popytu na usługi noclegowe 1046 tys. turystów. Największe możliwości posiadały obiekty Funduszu Wczasów Pracowniczych i resortowe domy wczasowe oraz kwatery prywatne. W stosunku do wyżej wymienionych możliwości usługowe uspołecznionych obiektów ogólnodostępnych były bardzo skromne.

Stopień wykorzystania zdolności eksploatacyjnej wszystkich obiektów wynosił 54,8%, przy czym zróżnicowany był w zależności od rodzaju obiektu noclegowego. Stopień rzeczywistego wykorzystania zdolności eksploatacyjnej w porównaniu z pożądanym był najbardziej korzystny w obiektach uzdrowiskowych, wczasowych FWP oraz w hotelach, motelach i domach wycieczkowych /tabl. 2.12/.

Tablica 2.12

Zdolność eksploatacyjna bazy noclegowej według
rodzajów obiektów w rejonie karkonoskim w 1974 roku

Rodzaje obiektów	Zdolność eksploatacyjna w tys. noclegów			Ilość udziałów w tys.	Stopień wykorzystania zdolności eksploatacyjnej w %
	miejsc stałych	miejsc sezonowych	razem		
Obiekty ogólnodostępne	1636,5	176,2	1812,7	818,3	45,1
w tym:					
Hotele, motele, domy wycieczkowe	345,6	2,3	347,9	233,5	67,1
Schroniska	219,3	6,6	225,9	113,9	50,4
Schroniska młodzieżowe	109,8	12,5	122,3	43,0	35,2
Kempingi i pola biwakowe	x	145,3	145,3	21,7	14,9
Pokoje gościnne	910,2	9,5	919,7	364,2	39,6
Inne	51,5	x	51,6	42,0	81,4
Obiekty środowiskowe	4128,1	279,7	4407,8	2542,8	57,7
w tym:					
Resortowe domy wczasowe	1934,1	116,9	2051,0	961,6	46,9
Domy wczasowe FWP	2114,0	69,8	2183,8	1497,9	68,6
Kwatery prywatne	69,8	76,2	146,0	74,7	51,2
Inne	10,2	16,8	27,0	8,6	31,9
Pozostałe obiekty	269,5	1249,0	1518,5	879,9	57,9
w tym:					
Kolonie i półkolonie	x	1019,0	1019,0	565,8	55,5
Obozy młodzieżowe	x	230,0	230,0	67,4	29,3
Uzdrowiska	269,5	x	269,5	246,7	91,5
Rejon karkonoski OGÓŁEM	6034,1	1704,9	7739,0	4241,0	54,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie tabl. 2.9 oraz materiałów Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze.

2.3.3. Usługi gastronomiczne

Usługi gastronomiczne są świadczone przez obiekty będące elementem bazy żywieniowej. Wyróżnia się trzy główne rodzaje urządzeń tej bazy: 57

- urządzenia, których zadaniem jest dostarczenie turystom gotowych i ciepłych posiłków - są to zakłady gastronomiczne,
- urządzenia, których zadaniem jest zaopatrzenie turystów w artykuły żywnościowe - są to detaliczne sklepy spożywcze,
- urządzenia warunkujące odpowiednie zaopatrzenie zakładów gastronomicznych i sklepów detalicznych w masę towarową - jest to zaplecze produkcyjne, magazynowe i transportowe.

Baza żywieniowa realizuje swoje zadania przede wszystkim bezpośrednio poprzez sieć zakładów gastronomicznych. Ten rodzaj urządzeń - nie pomniejszając roli zaplecza produkcyjnego, magazynowego i transportowego - decyduje o zaspokojeniu potrzeb turystów w zakresie żywienia.

Strukturę rodzajową i czasową miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych rejonu karkonoskiego w 1975 r. przedstawia tablica 2.13.

W rejonie karkonoskim w 1975 r. najwięcej miejsc konsumpcyjnych było w obiektach ogólnodostępnych - 52,4%, pozostałe znajdują się w domach wczasowych FWP - 23,6%, w domach wypoczynkowych zakładów pracy 21,6% oraz w sanatoriach - 2,4% ogólnej liczby miejsc. Przy czym 81,7% miejsc konsumpcyjnych było w zakładach gastronomicznych typu żywieniowego. Podobne relacje występują w strukturze miejsc konsumpcyjnych będących w eksploatacji przez cały rok. Wiąże się to z niewielką liczbą, bo zaledwie 886 /3,4%/

Tablica 2.13

Miejsca konsumpcyjne w zakładach gastronomicznych
rejonu karkonoskiego w 1975 roku

Rodzaje zakładów	Miejsca konsumpcyjne					
	razem		w tym stałe		sezonowe	
	ilość	struk- tura	ilość	struk- tura	ilość	struk- tura
O G Ó Ł E M	26411	100,0	25525	96,6	886	3,4
Ogólnodostępne	13839	52,4	13507	51,1	332	1,3
Restauracje	5119	19,4	4863	x	256	x
Jadłodajnie	1210	4,6	1210	x	-	x
Bary: uniwersalne	1508	5,7	1508	x	-	x
szybkiej obsługi	780	2,9	780	x	-	x
mleczne	402	1,5	402	x	-	x
Kawiarnie	4036	15,3	4000	x	36	x
Punkty gastronomiczne	784	3,0	744	x	40	x
Środowiskowe	12572	47,6	12018	45,5	554	2,1
w obiektach wypoczyn- kowych FWP	6230	23,6	6190	x	40	x
w obiektach wypocz. zakł. pracy	5710	21,6	5196	x	514	x
w obiektach sanato- ryjnych	632	2,4	632	x	-	x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów źródłowych
Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki, Wydziału
Handlu i Usług Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej
Górze oraz Zarządów Okręgowych FWP w Karpaczu i
Szlarskiej Porębie.

miejsc czynnych sezonowo.

Struktura przestrzenna miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych ogólnodostępnych jest mniej zróżnicowana niż w obiektach środowiskowych. W tych ostatnich miejsca konsumpcyjne występują w ścisłym związku z miejscami /obiettami/ noclegowymi. Wskazuje na to między innymi relacja jaka występuje między nimi, a wynosząca 0,78 1 /tabl. 2.14/. Natomiast baza gastronomiczna ogólnodostępna koncentruje się głównie w miastach - 81,9% ogólnej liczby miejsc konsumpcyjnych w tych obiektach, w tym w Jeleniej Górze 35,7%, w Karpaczu - 23,8% i w Szklarskiej Porębie - 14% miejsc ogólnodostępnych. Wśród miejscowości wiejskich najwięcej miejsc konsumpcyjnych jest w gminie Podgórzyn - 7,6% oraz w gminie Mysłakowice - 4,9%. /aneks tabl. 9, rys. 2.4/.

Ogólną prawidłowością proporcji między bazą noclegową a gastronomiczną /tabl. 2.14/ jest przewaga miejsc konsumpcyjnych nad noclegowymi. Od tej prawidłowości odbiegają proporcje w bazie środowiskowej, gdzie są odwrotne. Inną ciekawą prawidłowość można zauważyć analizując kształtowanie się proporcji miejsc noclegowych i konsumpcyjnych w zależności od atrakcyjności badanego obszaru. Już pobieżna obserwacja trzech obszarów: kraj, województwo jeleniogórskie, rejon karkonoski wskazuje, że im atrakcyjniejszy pod względem turystycznym jest badany obszar, tym stosunek miejsc konsumpcyjnych do noclegowych w bazie ogólnodostępnej jest mniejszy a w bazie środowiskowej jest większy. Oznacza to, że w rejonach turystycznych baza gastronomiczna jest nastawiona na obsługę ludności przyjazdowej, a w mniejszym stopniu ludności miejscowej.

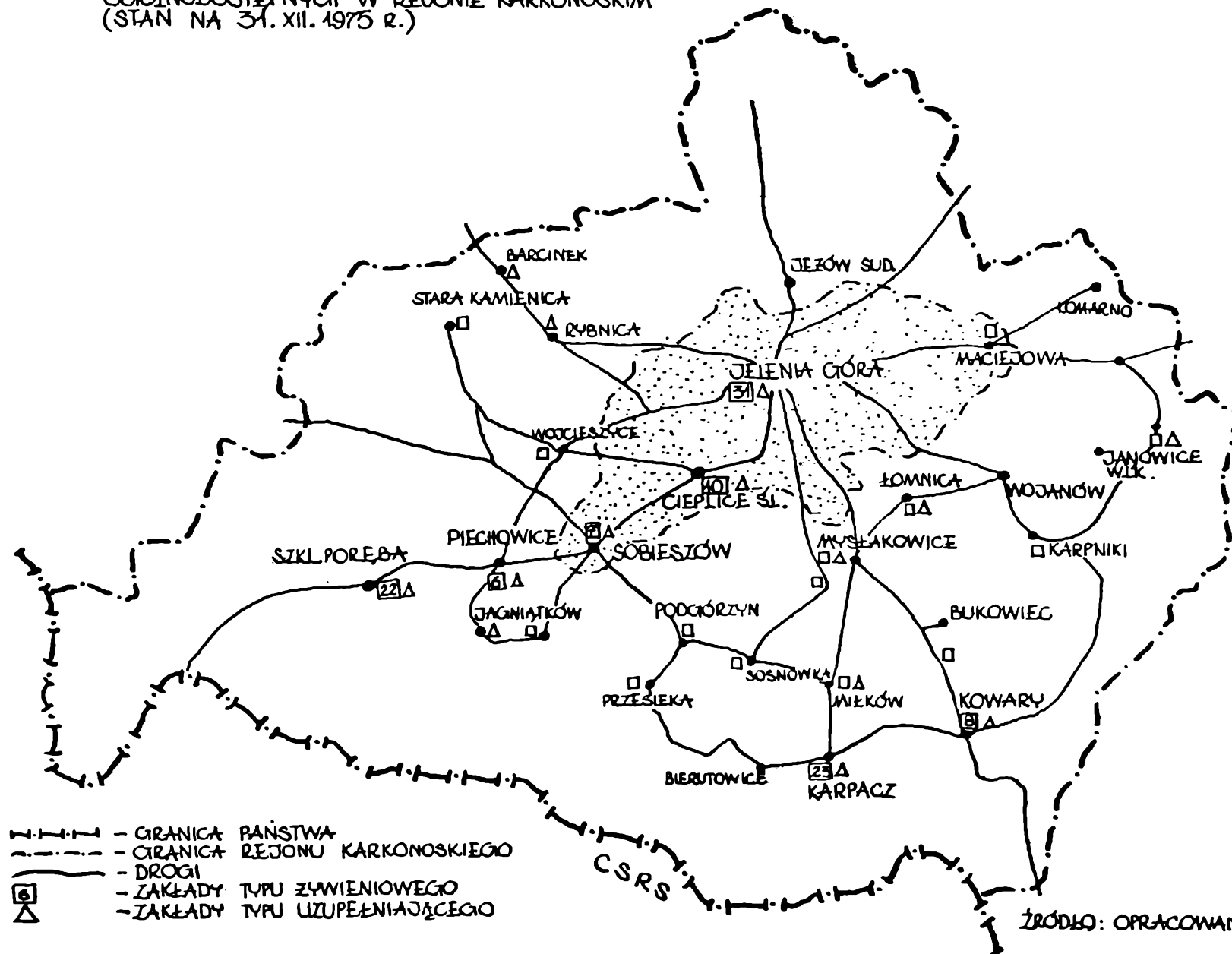
Tablica 2.14

Relacja miejsc noclegowych do miejsc konsumpcyjnych
w zakładach gastronomicznych w 1975 roku

Wyszczególnienie	Liczba miejsc		Stosunek miejsc no- clegowych do konsump- cyjnych
	noclego- wych	konsump- cyjnych	
Polska - razem	693038	1353315	1 : 1,95
Miejsca ogólnodostępne	332740	1093900	1 3,29
Miejsca środowiskowe	360298	259415	1 0,72
Województwo jeleniogórskie razem	28045	36184	1 1,29
Miejsca ogólnodostępne	10662	22800	1 2,14
Miejsca środowiskowe	17383	13384	1 0,77
Rejon karkonoski - razem	23404	26411	1 1,13
Miejsca ogólnodostępne	7283	13839	1 1,90
Miejsca środowiskowe	16121	12572	1 0,78

Źródło: Obliczenia własne na podstawie tablicy 2.9 i 2.13.

Rys. 2.4. SIĘĆ ZAKŁADÓW GASTRONOMICZNYCH
OGÓLNODOSTĘPNYCH W REJONIE KARKONOSKIM
(STAN NA 31. XII. 1975 R.)

2.4. Organizacja dystrybucji dóbr turystycznych w badanym rejonie

2.4.1. Charakterystyka jednostek gospodarki turystycznej

Sprawne funkcjonowanie całości jest uzależnione od prawidłowego działania jej części. Zakłócenie występujące tylko w jednym elemencie całości jest przyczyną niedomagania całego układu. Fundamentalnym elementem systemu rynku turystycznego jest niewątpliwie szeroko rozumiana podaż. Spełnia ona szereg funkcji względem podmiotów popytu: inspiruje popyt, wytycza kierunki jego przemieszczania i realizuje go, czyli wytwarza i udostępnia dobra turystyczne. Jedną z tych ostatnich funkcji powoduje, że układ organizacyjny gospodarki turystycznej przybiera specyficzny kształt: produkcją i sprzedażą zajmuje się ten sam podmiot.

Inne czynniki spowodowały, że na rynku turystycznym występuje wiele, o różnym sposobie zorganizowania podmiotów podaży turystycznej. Kryterium własności wyodrębnia: 1/ jednostki państwowe, 2/ spółdzielcze, 3/ organizacje społeczne, 4/ prywatne. W wyniku zastosowania kryterium funkcji wydzielić można: 1/ biura podróży, 2/ przedsiębiorstwa hotelowo-gastronomiczne /w tym hotele, domy wczasowe, pensjonaty/, 3/ przedsiębiorstwa transportowe. Kryterium środowiskowe różnicuje podmioty podaży na działające w środowisku: 1/ miejskim, 2/ wiejskim, 3/ młodzieżowym, 4/ w zakładach pracy i branżowych związkach zawodowych. Kryterium przestrzenne określa dwie grupy: 1/ o ogólnokrajowym zasięgu działania, 2/ jednostki regionalne. Kryterium źródeł finansowania dzieli jednostki gospodarki turystycznej na: 1/ opierające swą działalność gospodarczą na indywidualnym funduszu spożycia klientów, 2/ finansujące swą działalność z części społecz-

nego funduszu spożycia.

Konsekwencją ostatniego z wymienionych kryteriów^{jest} instytucjonalne rozdzielenie /zniekształcenie/ rynku turystycznego. Występuje tu bowiem realizacja popytu według:

- zasad kupna - sprzedaży dóbr turystycznych /zasady rynkowe/;
- zasad reglamentacji z częściowym lub całkowitym finansowaniem popytu konsumenta ze środków społecznego funduszu spożycia.

Kryterium podziału podmiotów podaży turystycznej według źródeł finansowania^{jest} jest bardzo istotne z punktu widzenia turysty. Turysta finansując potrzeby z własnego funduszu ma większą swobodę w wyborze miejsca, czasu i formy ich realizacji. Korzystając natomiast ze społecznego funduszu spożycia takiej swobody wyboru niestety nie ma. Korzyści przejawiają się tu jednak w znacznym zmniejszeniu kosztów realizacji potrzeb, co dla niektórych grup społeczno-zawodowych jest podstawowym warunkiem motywacyjnym uczestniczenia w ruchu turystycznym.

Jednostki gospodarcze i instytucje działające według zasad rynkowych nazywa się umownie "przedsiębiorstwami turystycznymi". Pozostałe określa się jako "jednostki obsługi turystyki socjalnej".

W wyniku procesów tworzenia nowego układu organizacyjnego turystyki w Polsce główny ciężar w realizacji podstawowych potrzeb turystycznych spoczywa na regionalnych /wojewódzkich/ przedsiębiorstwach turystycznych. Jest to wynikiem koncentracji potencjału usług turystycznych w organizmy nadzorowane przez władze terenowe w myśl zasady, że usługi są integralną częścią gospodarki terenowej oraz preferencji konsumentów, którzy domagają się kompleksowej obsługi w miejscu wypoczynku.

Powyższy proces zapoczątkowany został w roku 1959 powstaniem w Polsce dwu terenowych przedsiębiorstw turystycznych, w tym

Powiatowego Przedsiębiorstwa Usług Turystycznych "Turystyka" w Jeleniej Górze. Początkowo przedsiębiorstwo to miało ograniczony zakres i możliwości działania, swym klientom oferowało głównie usługi pośrednictwa i informacji oraz w niewielkim stopniu usługi hotelowo-gastronomiczne. Wzmocnienie podstaw organizacyjnych i ekonomicznych terenowego przedsiębiorstwa w rejonie karkonoskim nastąpiło w roku 1974 na mocy zarządzenia Ministra Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, Ministra Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 8 kwietnia 1974 r., które było wynikiem realizacji wcześniejszych decyzji Partii i Rządu⁵⁸. Zwiększył się potencjał usługowy przedsiębiorstwa, które przyjęło nową nazwę Przedsiębiorstwo Gospodarki Turystycznej "Karkonosze". W 1976 r. nastąpiła, w wyniku wprowadzenia dwuszczeblowego układu administracji państwowej, kolejna zmiana w organizacji przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo swym zasięgiem działania objęło województwo jeleniogórskie wchłaniając terenowe Przedsiębiorstwo Gospodarki Turystycznej "Izery" we Lwówku Śląskim oraz przejmując dalsze obiekty turystyczne pod swój zarząd.

W obecnym kształcie organizacyjnym głównym zadaniem Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Turystycznej "Karkonosze" w Jeleniej Górze jest eksploatacja miejscowych walorów turystycznych w interesie społecznym drogą realizacji między innymi takich funkcji, jak:

- udostępnianie walorów turystycznych zarówno miejscowych, jak i

58/ Uchwała VI Zjazdu PZPR "O dalszy socjalistyczny rozwój Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1971-1975", VI Zjazd PZPR, 6-11 grudnia 1971, KiW, Warszawa 1972, s.243 oraz Uchwała Rady Ministrów nr 267 z dnia 30 listopada 1973 r. zmieniająca uchwałę w sprawie koordynacji działalności w zakresie zagospodarowania turystycznego kraju, MP, Nr 55, poz. 305.

w innych regionach,

- zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych turystów /noclegi, wyżywienie/,
- świadczenie usług pośrednictwa,
- kompleksowa informacja i reklama walorów turystycznych obszaru objętego zasięgiem działania przedsiębiorstwa.

Funkcje te realizowane są przez zespoły komórek wyodrębnione z systemu organizacyjnego przedsiębiorstwa na podstawie kryterium produkcyjno-terytorialnego, czyli przez zakłady usługowe podstawowe, oddziały terenowe i oddziały wyspecjalizowane.

Ważną rolę w systemie regionalnego rynku turystycznego odgrywają jednostki gospodarcze zarządzane centralnie. Są to zakłady terenowe przedsiębiorstw turystycznych i oddziały terenowe organizacji społecznych o krajowym zasięgu działania. Z całości organizacyjnej zakłady są wyodrębnione organizacyjnie /mają własne zarządy/ oraz częściowo ekonomicznie /działają według zasad wewnętrznego rozrachunku gospodarczego/ i prawnie. Z tego typu jednostek w rejonie karkonoskim działają: Oddział Terenowy Polskiego Biura Podróży "Orbis", Oddział Terenowy Ogólnokrajowej Spółdzielni Turystycznej "Gromada", Okręgowy Zespół Gospodarki Turystycznej PTTK. Natomiast w oddziałach terenowych organizacji społecznych wyodrębniono komórki organizacyjne, które prowadzą statutową działalność gospodarczą organizacji. W rejonie karkonoskim takimi komórkami są:

- Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego PTTK,
- Oddział Wojewódzki Biura Zagranicznej Turystyki Młodzieży "Juventur"

Polskie Biuro Podróży "Orbis" jest przedsiębiorstwem wiodącym w krajowym systemie obsługi ruchu turystycznego. Jest ono głównym

organizatorem turystyki zagranicznej, a w zakresie turystyki przyjazdowej z krajów kapitalistycznych - wyłącznym.

Spółdzielnia Turystyczna "Gromada" oferuje takie same usługi jak PBP "Orbis". Inne jest natomiast środowisko społeczne, do którego kierowana jest oferta. Z usług "Gromady" korzystają głównie pracownicy rolnictwa i gospodarki żywnościowej, dla nich bowiem spółdzielnia organizuje interesujące zagraniczne wycieczki specjalistyczne.

Okręgowy Zespół Gospodarki Turystycznej PTTK prowadzi działalność gospodarczą wyodrębnioną z działalności statutowej PTTK. OZGT jest jednostką samodzielną nadzorowaną przez Zrzeszenie Gospodarki Turystycznej PTTK, z którym rozlicza się ze swej działalności według zasad wewnętrznego rozrachunku gospodarczego. Jest organizacją wielozakładową. w skład której wchodzi zespoły obiektów turystycznych, samodzielne obiekty turystyczne, okręgowe biuro turystyki zagranicznej i wczasów oraz zespół gospodarki pomocniczej⁵⁹. Zadaniem Okręgowego Zespołu Gospodarki Turystycznej PTTK jest eksploatacja obiektów turystycznych /noclegowo-gastronomicznych/ w celu zaspokojenia potrzeb turystów.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze oprócz wyodrębnionej działalności gospodarczej prowadziło w ramach obowiązków statutowych działalność gospodarczą nie wyodrębnioną, którą powierzono Biurom Obsługi Ruchu Turystycznego. Zadaniem BORT jest świadczenie usług pośrednictwa, przewodnictwa, transportowych i organizowanie imprez turystycznych.

Wojewódzkie Biuro Zagranicznej Turystyki Młodzieży "Juventur" jest wydzieloną komórką Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej,

59/ J.Prudzienica: Kierunki zmian w organizacji i zarządzaniu przedsiębiorstwami turystycznymi. Prace KTN, Seria E, Nr 2, Jelenia Góra, 1975, s.206.

której zadaniem jest organizowanie i rozwijanie turystyki zagranicznej wśród członków organizacji młodzieżowych.

Obok scharakteryzowanych wyżej "przedsiębiorstw turystycznych" sprzedających dobra turystyczne na zasadach rynkowych działają w rejonie karkonoskim jednostki gospodarcze realizujące społeczny fundusz spożycia przeznaczony na turystykę. Są to Zarządy Okręgu Funduszu Wczasów Pracowniczych w Karpaczu i w Szklarskiej Porębie oraz domy wczasowe zakładów pracy, instytucji i związków zawodowych. Celem działalności tych jednostek jest realizacja potrzeb ludzi pracy w zakresie wypoczynku. Składa się na to wiele świadczeń, między innymi zapewnienie noclegu i wyżywienia, organizacja imprez kulturalno-rozrywkowych oraz turystycznych.

Fundusze socjalne przeznaczone na turystykę są bardzo istotnym instrumentem dystrybucji dóbr turystycznych. W gospodarowaniu tymi funduszami chodzi przede wszystkim o sprawiedliwy ich podział i takie wykorzystanie aby zapewniały realizację potrzeb turystycznych społeczeństwa zgodnie z jego preferencjami przy optymalnym społecznym koszcie wytwarzania dóbr turystycznych. W 1975 r. Sejm PRL uchwalił Ustawę o zasadach tworzenia i podziału zakładowego funduszu nagród oraz zakładowego funduszu mieszkaniowego i socjalnego ⁶⁰.

2.4.2. Zarządzanie gospodarką turystyczną w rejonie

Turystyka, będąc jednym z elementów konsumpcji wchodzi w sferę produkcji, podziału i wymiany. Jako sfera produkcji dóbr turystycznych i ich spożycia służy urozmaicaniu i podnoszeniu

60/ Ustawa z dnia 25 czerwca 1975 r. o zasadach tworzenia i podziału zakładowego funduszu nagród oraz zakładowych funduszy mieszkaniowego i socjalnego /Dz.U.nr 7 z dnia 30 czerwca 1975 r. poz. 150/.

poziomu życia, rozwojowi człowieka oraz utrzymaniu równowagi rynkowej. W obrocie międzynarodowym, w sytuacji wysokiej recepcji turystycznej jest bardzo intratnym źródłem intensyfikacji gospodarki regionalnej.

Sfera wytwarzania dóbr turystycznych wymaga odrębnego planistycznego i przestrzennego potraktowania. Wskazane jest stosowanie dla niej innej metodyki, a co najmniej nie przenoszeniu wszystkich metod, form analiz i ocen, jakie słusznie stosuje się w przemyśle, rolnictwie i usługach materialnych⁶¹. Istniejący system organizacji przedsiębiorstw i instytucji turystycznych charakteryzuje bardzo duże rozproszenie i niejednorodność. Niektóre z nich podlegają radom narodowym, inne organizacjom społecznym i zawodowym, pozostałe przedsiębiorstwom produkcyjnym i instytucjom, których są własnością. Część obiektów jest własnością indywidualną i koordynowana jest przez zrzeszenia prywatnego handlu i usług. Do tego dochodzą różne podporządkowania i związki między jednostkami zwierzchnimi a zakładem oraz bardzo różne formy prawne funkcjonowania, sposoby kierowania, finansowania, wpłat do budżetów, podziału nadwyżek, finansowania i realizacji inwestycji, sposoby organizowania informacji, rezerwacji itp. Taki stan nie zapewnia kompleksowości świadczonych turystom usług, nie stwarza też warunków dla jednolitego i scentralizowanego na szczeblu regionu kumulowania środków dla rozwoju bazy materialnej, a także uniemożliwia optymalne w danych warunkach wykorzystanie bazy.

Straty wynikają również z wadliwego systemu finansowania jednostek sfery usług turystycznych. Jednostki te są w większości podporządkowane gestorom mającym swą siedzibę poza rejonem turys-

61/ Z. Bosiakowski, M. Walczak: Problemy zarządzania w turystyce, w: Problemy turystyki zagranicznej, WKFiT Kraków, s. 91-93.

tycznym /w większości poza województwem/. System finansowy centralnych i zamiejscowych gestorów sprzyja postawie eksploatorskiej wobec obszarów turystycznych nie zapewniając wkładu do budżetów właściwych ze względu na lokalizację obiektu turystycznego⁶²

Przeprowadzone w roku 1975 w karkonoskim rejonie turystycznym badania dotyczące szeroko rozumianego systemu zarządzania gospodarką turystyczną potwierdzają nieekonomiczne i duże rozdrobnienie jednostek gospodarczych świadczących usługi na rzecz turystów. Informacje o sposobie podporządkowania i finansowania oraz rodzaju realizowanych funkcji uzyskano drogą ankietową z 58 jednostek reprezentujących wszystkie podmioty podaży scharakteryzowane wyżej. Dla takiej liczby jednostek ankietowanych występuje 41 różnorodnych zwierzchników.

Z 34 przebadanych domów wczasowych tyleż miało swych odrębnych gestorów, których siedziby znajdują się poza obszarem badanego rejonu w 13 miejscowościach, między innymi we Wrocławiu /dla 14 domów wczasowych/, w Warszawie /dla 8/, w Wałbrzychu /dla dwóch domów wczasowych/. Z pozostałych jednostek osiemnaście zarządzanych było centralnie poprzez oddziały terenowe, sześć natomiast było podporządkowanych regionalnemu przedsiębiorstwu "Karkonosze", Karkonoskim Zakładom Gastronomicznym, Wydziałowi Oświaty i Wychowania w Jeleniej Górze.

Rozdrobniona i zdeintegrowana sfera gospodarki turystycznej w Polsce przez swą zasofaną i wadliwą strukturę organizacyjno-ekonomiczną szczególnie negatywnie oddziałuje więc na procesy gospodarcze w rejonach turystycznych. Nie ulegając istotniejszym zmianom integracyjnym sfera ta pozostaje w coraz bardziej widocznej

62/ A.Kornak /red./: Organizacja i zarządzanie turystyką ..., op.cit. s. 16-17.

dysproporcji do innych dziedzin gospodarki. Dalsze utrzymanie niewłaściwych rozwiązań systemowych byłoby równoznaczne z forsowaniem ekstensywnej gospodarki, a w związku z tym godzenie się na obniżkę dochodu narodowego w stosunku do potencjalnych możliwości jego wzrostu.

Wszelkie niedomagania w systemie organizacyjnym gospodarki turystycznej najjaskrawiej uwidaczniają się na rynku. Powstaje tu paradoksalna sytuacja: ⁶³

- z jednej strony oferowana masa usług nie wystarcza na zaspokojenie potrzeb turystów. Żaden podmiot podaży turystycznej nie ma bowiem w swej gestii możliwości bezpośredniego, a więc również szybkiego i skutecznego wpływu na wszystkie odcinki realizacji potrzeb na obszarze turystycznym,
- z drugiej strony niektóre podmioty podaży turystycznej oraz zakłady i instytucje nie mające bezpośrednio związku z obsługą ruchu turystycznego, dysponując urządzeniami niezbędnymi w procesie wytwarzania usług turystycznych /urządzenia kuchenne, obiekty noclegowe, środki transportu/, nie udostępniają ich w wolnej sprzedaży w miejscu i czasie występowania napięć na rynku turystycznym.

Świadczy to o braku współdziałania o charakterze produkcyjnym i marketingowym między rozdrobnionymi wytwórcami dóbr turystycznych, konsumentami a gospodarką terenową.

Analiza zadań realizowanych przez różne instytucje świadczące usługi turystom wyraźnie wskazuje na wybitnie nieuporządkowany charakter funkcjonowania poszczególnych jednostek organizacyjnych /tabl. 2.15/. Niektóre zadania wykonywane są przez kilka jednostek. Nieskoordynowany wysiłek poszczególnych jednostek oraz występująca

63/ Tamże, s.18.

Tablica 2.15

Rodzaje realizowanych zadań przez jednostki obsługujące ruch turystycznych
w rejonie karkonoskim w 1975 roku

L.p.	Nazwa jednostki	Liczba pełnio- tych funkcji	Rekla- ma i infor- macja	Tran- sportu	Żywie- nie	Nocle- gi	Kultu- ralno- roz- rywko- we	Rekre- acyjno- spor- towe	Pilotaż i prze- wodni- ctwo	Orga- niza- cja impres	Wymia- na wa- lut	Han- dlo- we	Remon- towo- budo- wlane
1	Aeroklub	2				X		X					
2	Agrokompleks "Sudety"	3			X			X					X
3	BORT PTK	4	X		X				X	X			
4	HPiT SZSP "Almatur"	1				X							
5	Centralny Ośrodek Sportu	2		X				X					
6	Dolnośląski Ośrodek IT	1	X										
7	Domy wczasów dziecięcych	1				X							
8	Domy wczasów branżowe	5	X	X	X	X				X			
9	BTZM "Juventur"	6	X	X	X	X			X	X			
10	Kluby sportowe	2		X				X					
11	Karkonoskie Zakł. Gastron.	2			X		X						
12	OZGT PTK	6		X	X	X	X					X	X
13	OST "Gromada"	6	X	X	X	X			X	X			
14	PGT "Karkonosze"	8	X	X	X	X	X			X		X	X
15	PZMot	1									X		
16	PBP "Orbis"	7	X	X	X	X			X	X	X		
17	Narodowy Bank Polski	1									X		
18	PTSM	1				X							
19	FWP	5	X	X	X	X				X			
20	Ośrodki Sportu i Rekreacji	3				X		X					X
21	WZGS	4		X	X	X						X	
22	WSS	3			X		X					X	
23	PKB	1		X									
24	FKP	1		X									
25	Domy kultury, kluby	1					X						

Źródło: Materiały Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze,
badania własne.

niezdrowa konkurencja przejawia się głównie w realizacji takich funkcji, jak reklama i informacja, remonty i inwestycje, noclegi, organizacja imprez oraz częściowo w przewozach.

Najwięcej zadań realizuje Przedsiębiorstwo Gospodarki Turystycznej "Karkonosze". Swoją działalnością nie obejmuje jednak wszystkich funkcji. W rejonie karkonoskim nie ma w ogóle takiej jednostki, która obsługiwałaby kompleksowo turystę od momentu jego przyjazdu do rejonu do momentu wyjazdu.

2.4.3. Kierunki zmian

Nowe rozwiązania w zakresie funkcjonowania administracji państwowej i podziału kraju pozwalają na wprowadzenie istotnych zmian w zarządzaniu gospodarką turystyczną. Dotychczasowe rozwiązania dotyczyły podmiotów sterujących. Natomiast nie wprowadzono konkretnych zmian w jednostkach sterowanych oraz w sferze koordynacji regionalnej.

Wszelkie poczynania w zakresie zmian systemowych w gospodarce turystycznej muszą koncentrować się na:

- skuteczniejszym i pełniejszym zaspokojeniu zainteresowań i potrzeb ludności,
- ustaleniu takich form i systemu organizacji i zarządzania, które zapewnią optymalną eksploatację walorów i urządzeń turystycznych,
- spełnianiu warunków wynikających z zasad ochrony środowiska człowieka oraz ochrony naturalnych i materialnych wartości obszarów wzmożonej penetracji turystyczno-rekreacyjnej,
- przestrzeganiu zasad socjalistycznego rozrachunku gospodarczego i kontroli ludzi pracy nad sferą obrotu turystycznego.

Rozwiązania regionalne ⁶⁴ mogą być osiągnięte w drodze dwu rodzajów zgrupowań podmiotowej dyspozycji gospodarczej: ⁶⁵

- 1/ związków celowych, to jest regionalnych zrzeszeń /jako związków przejściowych/ organizacji i jednostek obsługi ruchu turystycznego,
- 2/ regionalnych przedsiębiorstw turystycznych /kombinatów/ z rozbudowaną instytucją wewnętrznego rozrachunku gospodarczego.

Zrzeszenie gospodarcze, jako dobrowolny związek, byłoby kierowane przez członków i pełniłoby określone funkcje administracyjno-gospodarcze i marketingowe na rzecz członków. Funkcje te polegałyby na przejęciu szeregu zadań ze sfery wytwórczości, obrotu, zaopatrzenia, transportu, inwestycji i remontów, reklamy, akwizycji, rezerwacji i innych form kooperacyjno-marketingowych.

W drugim z proponowanych rozwiązań charakterystyczną cechą jest koncentracja środków służących do realizacji zadań w zakresie gospodarki turystycznej oraz decentralizacja dyspozycji na szczeble bezpośredniego wykonawstwa. Koncentracja miałaby zasięg branżowo-terytorialny i skupiłaby wszystkie zadania, których realizacja jest niezbędna w kompleksowym zaspokojeniu potrzeb turystów. Układ takich zadań przedstawia tablica 2.16.

Z analizy celów i zakresów działań przedstawionych w tablicy 2.16 można wywnioskować, że utworzona organizacja turystyczna obejmie gospodarkę całością zasobów turystycznych województwa jeleniogórskiego. Realizacja wymienionych zadań w ramach jednego przedsiębiorstwa winna przyczynić się do:

- 1/ pełnego, kompleksowego zaspokojenia potrzeb społecznych w zakresie turystyki, wypoczynku i rozrywki ruchowej zgłoszonych na

64/ Region rozumiany jest tutaj jako obszar województwa.

65/ A.Kornak /red./: Organizacja i zarządzanie turystyką, ..., op.cit., s. 40-56.

Układ celów i zakresów działań w regionalnym przedsiębiorstwie turystycznym

Rodzaje celów	Zakres działań
1	2
A. Cele główne	Świadczenia usługowe i rzeczowe dla turystów przybywających do regionu i miejscowej ludności zgłaszającej zapotrzebowanie na usługi turystyczne.
B. Cele cząstkowe	
I. <u>Podstawowe</u>	
1. Prowadzenie bazy noclegowej	Realizacja zadania związana jest z funduszem swobodnej decyzji. Bez znaczenia pozostają źródła finansowania potrzeb turystycznych.
2. Prowadzenie bazy żywieniowej	W zadaniu tym wyodrębniają się czynności: - zaopatrzenia i usług, - wytwarzania i sprzedaży potraw.
3. Obsługa ruchu turystycznego	Pośrednictwo w nabywaniu ^{dobr} na czas podróży i okres pobytu turystów w miejscowościach ich chwilowego pobytu. Wyodrębniają się tu zespoły czynności związane z obsługą: - ruchu przyjazdowego krajowego i zagranicznego do województwa, - ruchu wyjazdowego krajowego i zagranicznego ludności województwa.
4. Przewozy turystyczne	Przewozy dokonywane w ramach zespołu świadczeń oferowanych przez własne biura podróży i na zamówienie innych instytucji, przewozy grupowe oraz na zamówienie indywidualne, wynajem samochodów osobowych i przyczep turystycznych.
5. Eksploatacja obiektów rekreacyjno-wypoczynkowych i rozrywkowych.	Zadanie to obejmuje zespoły świadczeń związanych z wypoczynkiem świątecznym.
6. Kompleksowa informacja i reklama	Przygotowanie pełnych zestawów informacji o walorach regionu, możliwościach realizacji potrzeb turystów. Propagowanie walorów turystycznych regionu i nowych form rekreacji i wypoczynku.

c.d. tabl. 2.16

1	2
<p>7. Prowadzenie biur zakwaterowań /rezerwacja i recepcja/.</p> <p>8. Inne zadania podstawowe:</p> <ul style="list-style-type: none">- współpraca z centralnymi biurami podróży- kooperacja z uzdrowiskami- przewodnictwo <p>II. Zadania dodatkowe:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Wymiana walut2. Wytwarzanie pamiątek3. Sprzedaż pamiątek <p>III. Zadania pomocnicze:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Obsługa remontowo-inwestycyjna2. Transport gospodarczy <p>IV. Zadania pośrednie:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Wszelkie zadania związane z zarządzaniem	<p>Pośrednictwo w świadczeniu noclegów i wyżywienia oraz transportu turystycznego eksploatowanego przez przedsiębiorstwo.</p> <p>Realizacja zamówień centralnych biur podróży. Lokowanie własnych zamówień na świadczenia pośrednictwa.</p> <p>Realizacja zadań powinna zmierzać do kompleksowego wykorzystywania istniejących w regionie walorów uzdrowiskowych.</p> <p>Obsługa imprez organizowanych przez własne biura obsługi ruchu turystycznego oraz zamówień instytucji i grup turystycznych.</p> <p>Zadania te poszerzają wachlarz świadczeń przedsiębiorstwa. Są również realizowane przez inne przedsiębiorstwa, rzemiosło, handel detaliczny.</p> <p>Utrzymywanie w stanie przydatności do realizacji świadczeń materialnej bazy turystycznej oraz realizacja programu rozwoju tej bazy.</p> <p>Zabezpieczenie realizacji zadań zaopatrzeniowych i transportu służbowego.</p> <p>Zadania organizacyjne, rachunkowe, majątkowe, personalne, planistyczne, analityczne itp.</p>

Źródło: Opracowanie własne.

obszarze regionu,

- 2/ efektywnego wykorzystania zasobów turystycznych zarówno naturalnych, jak i stworzonych przez człowieka bez naruszenia równowagi w środowisku naturalnym,
- 3/ obniżenia społecznych kosztów świadczeń rzeczowych i usługowych w turystyce /w żadnym wypadku zmiany organizacyjne nie mogą być przyczyną wzrostu cen/,
- 4/ likwidacji rozdrobnienia podaży turystycznej, a tym samym do pełnego wykorzystania zdolności eksploatacyjnej bazy turystycznej
- 5/ powiązania działalności turystycznej z gospodarką regionalną,
- 6/ zapobieżenia transferom środków wygoszparowanych w działalności turystycznej poza region,
- 7/ stworzenia warunków do wprowadzenia nowoczesnego systemu informacji rynkowej i reklamy.

Zaproponowane zadania przedsiębiorstwo turystyczne może realizować poprzez swoje oddziały terenowe i zakłady branżowe, które winny funkcjonować według zasad pełnego wewnętrznego rozrachunku gospodarczego. Możliwe jest tworzenie samodzielnych obiektów turystycznych i kompleksów rekreacyjno-rozrywkowych działających na ograniczonym rozrachunku gospodarczym. Konieczna jest też koordynacja terenowo-branżowa z przedsiębiorstwami przewozów pasażerskich, handlowymi i Państwowymi Przedsiębiorstwami "Uzdrowiska Polskie".

Przedsiębiorstwo jako całość powinno być bezpośrednio nadzorowane przez Urząd Wojewódzki. Należy uwzględnić centralną koordynację branżową prowadzoną przez Zjednoczenie Gospodarki Turystycznej. Działalność przedsiębiorstwa musi być oparta na zasadach pełnego rozrachunku gospodarczego w powiązaniu z budżetem wojewódzkim. Rachunek kosztów, wyników i analiza ekonomiczna dzia-

łalności mogą być prowadzone według miejsc powstawania zdarzeń gospodarczych.

Zaproponowana w ogólnym zarysie modelowa koncepcja rozwiązań organizacyjnych regionalnej gospodarki turystycznej⁶⁶ nie jest możliwa do realizowania w krótkim czasie. Urzeczywistnienie tego rozwiązania wymaga dalszych szczegółowych badań zwłaszcza funkcjonowania istniejących struktur organizacyjnych, pojemności i chłonności rynku turystycznego oraz prowadzenia systematycznej obserwacji i badań w trakcie etapowego wprowadzania szczegółowo rozwiniętej propozycji. Wyniki badań i doświadczenie zdobyte w trakcie próbnych i etapowych zastosowań winny przesądzić o formie jaka będzie najlepsza dla regionu.

Należy jednak zwrócić uwagę, że przyjęcie jednolitej organizacji dla wszystkich obszarów turystycznych jest niemożliwe do zastosowania. Nowe wewnątrzregionalne układy organizacyjne w turystyce muszą bowiem uwzględnić uwarunkowanie społeczno-ekonomiczne każdego z regionów.

66/ Szczegółowa docelowa propozycja została opracowana przez autora w pracy: A.Kornak /red./, "Organizacja i zarządzanie...", op.cit., s. 42-52. Jej realizacja została zapoczątkowana w województwie jeleniogórskim od 1 stycznia 1976 r.

III TENDENCJE W ROZWOJU RYNKU TURYSTYCZNEGO

3.1 Zmiany zachodzące w czynnikach determinujących popyt i podaż turystyczną

Możliwe do skwantyfikowania zmienne objaśniające popyt i podaż turystyczną w latach 1965-1975 zgromadzono w tabelicy 3.1¹.

Za miarę ekspansywnej cywilizacji przemysłowej uznano nakłady inwestycyjne ogółem i na jednego mieszkańca. Wielkość tej miary w roku 1975 była prawie 3,5 krotnie większa niż w roku 1965, który przyjęto za rok wyjściowy. Średnioroczne tempo przyrostu nakładów inwestycyjnych ogółem wynosiło 11,5%, natomiast przypadających na jednego mieszkańca 10,7%. Tempo przyrostu nakładów inwestycyjnych było jednak zróżnicowane w poszczególnych pięcioletkach: w latach 1966-1970 wzrastały one średnio o 7,7%, natomiast w latach 1971-1975 średnio o 17,0%. Podobne zmiany zaszły w wielkości nakładów inwestycyjnych przypadających na 1 mieszkańca.

Nominalne dochody osobiste netto ludności są to faktycznie uzyskane dochody pieniężne i w naturze z pracy, świadczeń społecznych i innych źródeł. Obserwacja tego zjawiska w latach 1965-1975 wskazuje na wyraźną tendencję wzrostową. W roku 1965 poziom tych dochodów wynosił 371,1 mld zł., w roku 1970 był wyższy już o 141,6%, a w 1975 roku aż o 258,5% w porównaniu z rokiem 1965. Średnioroczne tempo przyrostu wynosiło więc 9,6%.

Powyższe zmiany spowodowane zostały głównie w wyniku dynamicznego wzrostu wynagrodzeń za pracę w gospodarce uspołecznionej, zwłaszcza w ostatnich pięciu latach /1971-1975/, kiedy to średnio-

1/ Ogólną charakterystykę i wybór zmiennych objaśniających popyt i podaż turystyczną przeprowadzono w rozdziale 1.2, 1.3.

Tablica 3.1

Potencjalne czynniki determinujące popyt i podaż turystyczną w Polsce w latach 1965 - 1975

Wyszczególnienie a - w liczbach bez- względnych b - dynamika w % /rok poprzedni = 100/	L A T A											Średnie tempo przy- rostu
	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	
Nakłady inwestycyjne w mld zł /ceny stałe 1971 r./	a 154,2 b 100,0	167,1 108,4	166,1 111,3	202,3 108,7	218,8 108,2	227,7 104,1	244,8 107,5	302,6 123,6	378,3 125,0	463,6 122,5	529,6 114,3	x 11,5
Nakłady inwestycyjne przypadające na 1 mieszkańca w tys. zł	a 4,9 b 100,0	5,3 108,2	5,8 109,4	6,3 108,6	6,7 106,3	7,0 104,5	7,5 107,1	9,2 122,7	11,3 122,8	13,8 122,1	15,6 113,1	x 10,7
Nominalne dochody osobiste netto lud- ności w mld zł	a 371,1 b 100,0	400,1 107,8	426,5 106,6	457,6 107,3	490,9 107,3	525,4 107,0	581,2 110,6	653,4 112,5	742,4 113,6	848,0 114,2	959,2 113,1	x 9,6
Nominalne dochody osobiste netto lud- ności na 1 miesz- kańca w tys. zł	a 11,8 b 100,0	12,6 106,8	13,3 105,5	14,1 106,0	15,0 106,4	16,1 107,3	17,7 110,0	19,7 111,3	22,2 112,7	25,1 113,1	28,1 111,9	x 8,7
Liczba ludności /stan 31.XII/ ogółem w mln	a 31,6 b 100,0	31,8 100,6	32,2 101,9	32,4 102,5	32,7 103,5	32,7 103,5	32,9 104,1	33,2 105,1	33,5 106,0	33,9 107,3	34,2 108,2	x x
Ludność w wieku pro- dukcyjnym ^c w mln /wariant A/	a 17,1 b 100,0	17,3 101,2	17,6 102,9	17,9 104,7	18,2 106,4	18,3 107,0	18,6 108,8	18,9 110,5	19,3 112,9	19,6 114,6	20,0 117,0	x x
udział ogółem w %	54,1	54,4	54,7	55,2	55,7	56,0	56,5	56,9	57,6	57,8	58,5	x
Ozypni zawodowo w mln ^d	a 13,5 b 100,0	13,8 102,2	14,4 106,7	14,7 108,9	15,0 111,1	15,2 112,6	15,5 114,8	15,9 117,8	16,3 120,7	16,7 123,7	17,0 125,9	x x
Aktywność zawodowa	42,7	43,4	44,7	45,4	45,9	46,4	47,1	47,9	48,7	49,3	49,7	x
Miejsca noclegowe w obiektach turystycz- no-wypoczynkowych w tys. ^e	a 302,7 b x	370,9 x	611,0 100,0	647,9 106,0	719,2 111,0	723,1 100,5	699,0 96,7	741,1 106,0	744,3 100,4	818,3 104,7	834,7 102,2	x 2,2
Miejsca konsumpcyjne w uspołecznionych za- kładach gastronomicz- nych w tys.	a 703,8 b 100,0	734,5 104,3	783,6 106,7	832,3 106,2	875,3 105,2	913,7 104,4	944,6 103,3	986,8 104,5	1020,2 103,4	1075,3 105,4	1093,9 101,7	x 4,2
Krajowy ruch turys- tyczny w mln osób	a 45,6 b 100,0	51,3 112,5	56,7 110,5	59,2 104,4	58,7 99,2	63,9 108,9	73,8 115,5	85,4 115,8	101,0 118,3	110,5 109,4	125,1 113,2	x 8,6
w mln osobodni	a 151,9 b 100,0	167,9 110,5	187,7 111,9	210,7 112,2	216,8 102,9	239,9 110,7	280,0 116,7	310,8 111,0	353,0 113,6	407,0 115,3	470,6 115,6	x 11,1
Zagraniczny ruch tu- rystyczny w mln osób	a 1,2 b 100,0	1,3 108,3	1,6 133,3	1,7 106,3	2,0 117,6	1,9 95,0	1,9 100,0	2,3 436,8	2,9 83,1	3,9 114,5	4,3 117,7	x x
Razem ruch turys- tyczny w mln osób	a 46,8 b 100,0	52,6 112,4	58,3 110,9	60,9 104,4	60,7 99,7	65,8 108,4	75,7 115,1	93,7 123,8	107,9 115,2	118,4 109,8	134,4 113,5	x 9,0

c/ Dane szacunkowe; d/ Przeciętne w roku bez uczniów; e/ W obiektach turystycznych stan w dniu 31.IX, w obiektach wypoczynkowych - maksymalna liczba miejsc do dyspozycji w okresie największego nasilenia; f/ Bez moteli, pól biwakowych, obozów młodzieżowych i pokojów gościnnych.

Źródło: Rocznik statystyczny GUS 1968, s.512, 514; 1970- s.38, 326, 487-491; 1972, s.135; 1973, s.544-547; 1976, s.29, 36,79,122,372,485-490.

roczne tempo wzrostu wynagrodzeń wynosiło 17,2%. Udział tej wielkości w dochodach osobistych wzrósł z 56,9% w roku 1970 do 59,1% w roku 1975 /tabl. 3.2/. Tym samym wzrósł udział dochodów pieniężnych w roku 1975 do 92,1% /1970 = 90,1%/ ogólnej sumy dochodów osobistych.

Tablica 3.2

Nominalne dochody osobiste netto ludności i ich struktura w Polsce w latach 1965, 1970, 1975*

Wyszczególnienie	Ogółem w miliardach zł			Wskaźniki struktury w %		
	1965	1970	1975	1965	1970	1975
Dochody osobiste ^{a/}	371,1	525,4	959,4	100,0	100,0	100,0
w tym:						
Wynagrodzenie za pracę	211,8	303,3	574,1	57,1	57,7	59,9
= w gospodarce uspołecznionej	210,1	298,7	566,8	56,6	56,9	59,1
= w gospodarce nieuspołecznionej	1,7	4,6	7,3	0,5	0,8	0,8
Świadczenia społeczne pieniężne	32,9	53,1	103,2	8,9	10,1	10,8
Dochody z produkcji rolniczej ^{b/} przeznaczonej na spożycie i inwestycje nieprodukcyjne	92,1	98,3	148,4	24,8	18,7	15,5
Dochody właścicieli prywatnych ^{c/} zakładów oraz wolnych zawodów	14,2	19,7	25,0	3,8	3,7	2,6
Dochody ludności z ubocznej działalności gospodarczej	8,2	10,1	17,9	2,2	1,9	1,9
Saldo kredytów na konsumpcję i na indywidualne budownictwo mieszkalne	1,3	1,8	1,8	0,4	0,3	0,2

a/ Na dochody osobiste, oprócz pozycji wymienionych w tabeli, składają się m.in. wynagrodzenia za pracę w jednostkach budżetowych, resortów obrony narodowej i spraw wewnętrznych, dopisane odsetki do wkładów oszczędnościowych, wymiana dewiz na złote, dochody z delegacji służbowych, wypłaty z podziału czystej nadwyżki spółdzielni itp.

b/ Dochody z pracy w gospodarstwach indywidualnych i rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz z tytułu salda kredytów.

c/ Poza rolnictwem.

Źródło: Rocznik statystyczny 1971, s.565-568; Rocznik statystyczny 1976, s.79; obliczenia własne.

Podobne zmiany zaszły w wielkości dochodów osobistych przypadających na jednego mieszkańca. Średnioroczne tempo ich przyrostu było nieco mniejsze niż dochodów osobistych ogółem i wynosiło w latach 1965-1975 = 8,7%. Do roku 1970 średnie przyrosty były niewielkie = zaledwie 6,4%, dopiero od 1970 roku nastąpił bardziej dynamiczny wzrost dochodów ludności: średnioroczne przyrosty osiągnęły poziom 11,7%, a w wielkościach bezwzględnych dochody osobiste przypadające na jednego mieszkańca w roku 1975 były dwa razy większe niż w roku 1968 i 2,4 raza większe aniżeli w roku 1960

Przebieg zmian dochodów osobistych ludności można zbadać funkcją trendu o postaci wykładniczej:

$$y_t = ba^t, \quad /3.1./$$

gdzie:

$$t = 1, 2, \dots, n.$$

Obliczone metodą najmniejszych kwadratów parametry tej funkcji dla szeregów chronologicznych dochodów /tabl. 3.1/ przyjmują wartość: ²

dla dochodów ogółem: $a = 1,1$; $b = 319,6$;

dla dochodów na 1 mieszkańca: $a = 1,09$; $b = 10,2$.

Wyodrębnione tendencje rozwojowe z badanych szeregów mają więc postać:

dla dochodów ogółem $\hat{y}_t = 319,6 \cdot 1,1^t$,

dla dochodów na 1 mieszkańca $\hat{y}_t = 10,2 \cdot 1,09^t$.

Przyrosty dochodów osobistych ludności ogółem w badanym okresie wynosiły więc:

$$\Delta y = 319,6 \cdot 1,1^t - 319,6 \cdot 1,1^{t-1},$$

2/ Obliczenia: aneks, tabl. 10,11.

a dochodów przypadających na 1 mieszkańca:

$$\Delta y = 10,2 \cdot 1,09^t - 10,2 \cdot 1,1^{t-1}$$

Ilustracją przebiegu szeregów empirycznych trendów dochodów ludności są rys. 3.1 i 3.2.

W grupie czynników demograficznych determinujących popyt turystyczny istotne znaczenie mają te, które decydują o aktywności turystycznej społeczeństwa. Są to między innymi różnice struktury liczby ludności i aktywność zawodowa społeczeństwa ³.

Systematycznie wzrastała liczba osób w wieku produkcyjnym. Według wariantu A szacunków Głównego Urzędu Statystycznego ⁴, przyjmującego wiek produkcyjny dla mężczyzn 18-64 lata, a dla kobiet 18-59 lat, udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności wynosił w 1965 roku 54,1%, w 1970 r. - 56,0%, a w roku 1975 - 58,5%. Oznacza to, że tempo przyrostu ludności w wieku produkcyjnym, czyli tej najbardziej aktywnej społecznie i ekonomicznie, było wyższe od tempa przyrostu ludności ogółem.

Dużą rolę w oddziaływaniu na popyt turystyczny odgrywają także układy, które wskazują zwłaszcza na postępujący proces urbanizacji kraju. Liczba ludności w ośrodkach miejskich, skupiających w 1965 r. 49,4% ludności kraju, zwiększyła się do poziomu 55% w roku 1975. Mimo postępującego procesu unifikacji życia ludności miejskiej i wiejskiej, potrzeby tej pierwszej są większe, z uwagi na charakter wykonywanej pracy, znaczny stopień koncentracji produkcji i inne czynniki.

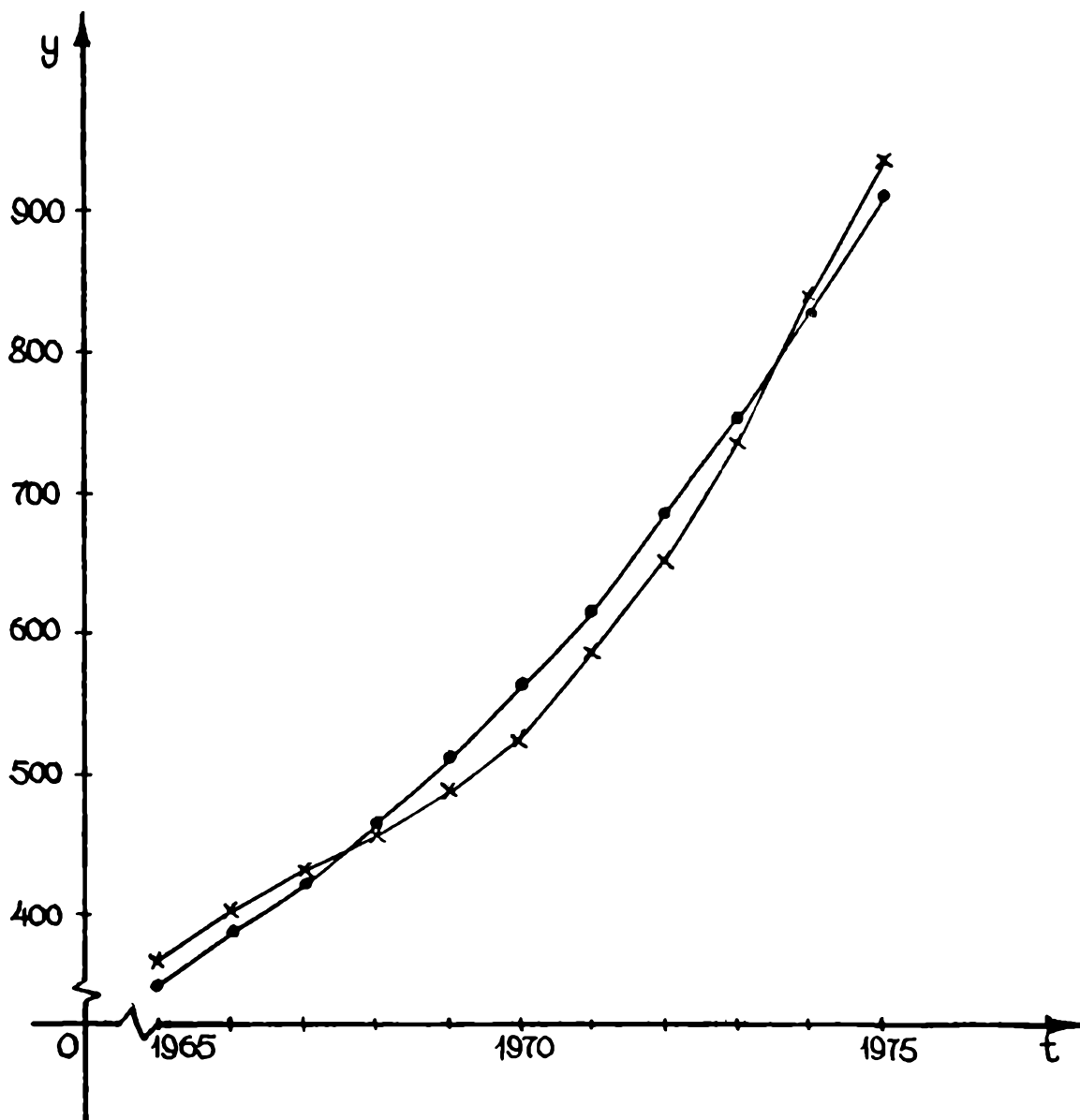
Bardzo interesująca zależność występuje między popytem na usługi a poziomem wykształcenia. R.V.Fuchs ⁵ podaje, że wzrost

3/ O pozostałych przesłankach omówionych w rozdziale 1 niniejszej pracy, wpływających na aktywność turystyczną brak jest informacji liczbowych w powszechnie dostępnych źródłach.

4/ Por. Rocznik Statystyczny 1976, s.36.

5/ R.V.Fuchs: The Service Economy, NBER, New York 1968.

Rys. 3.1. KSZTAŁTOWANIE SIĘ DOCHODÓW OSOBISTYCH NETTO
LUDNOŚCI OGÓLNIEM (y) W LATACH 1965 - 1975

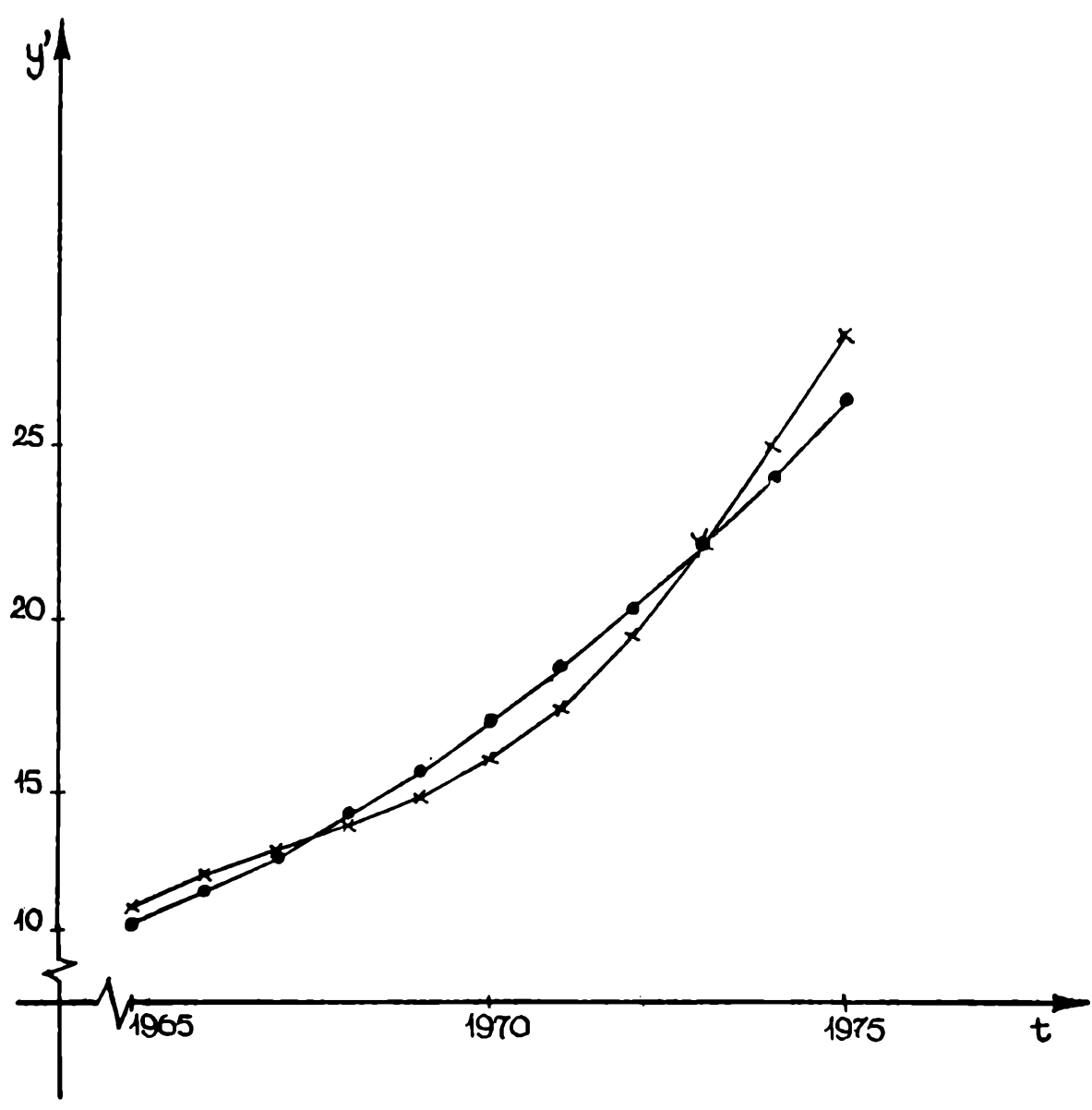

x — x SZEREG EMPIRYCZNY
 o — o SZEREG WYRÓWNANY /TREND/

$$\hat{y}_t = 319,6 \cdot 1,1^t$$

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 3.2. KSZTAŁTOWANIE SIĘ DOCHODÓW OSOBISTYCH NETTO LUDNOŚCI PRZYPADAJĄCYCH NA 1 MIESZKAŃCA (y') W LATACH 1965 - 1975

SZEREGI EMPIRYCZNY
 SZEREGI WYRÓWNAŃY / TREND/
 $\hat{y}'_t = 10,2 \cdot 1,09^t$

ŹRÓDŁO : OPRACOWANIE WŁASNE

wykształcenia o 10% /około jednego roku nauki/ powoduje wzrost popytu na usługi o 1,9%. Natomiast A.Styś⁶ zależność tę, dla warunków Polski, potwierdza niemal dwukrotnie większymi wydatkami na usługi w grupie pracowników umysłowych w porównaniu z fizycznymi. Faktem jest niezmiernie szybki wzrost zatrudnionych z wykształceniem od zasadniczego wzwyż w ogólnej liczbie zatrudnionych w gospodarce społecznej. W roku 1964 udział ten wynosił 28,3%, w roku 1975 już 50,6%, w tym z wykształceniem średnim, policealnym i wyższym odpowiednio - 19,1% i 28,9%⁷.

Korelacja między liczbą zatrudnionych z wykształceniem wyższym od zasadniczego zawodowego a krajowym ruchem turystycznym, liczonym w osobodniach, jest bardzo wysoka: $r=0,9915$ /aneks, tabl. 12/.

Aktywność zawodowa społeczeństwa ściśle wiąże się z przemianami w strukturze wiekowej i ze wzrostem poziomu wykształcenia. Jest to bowiem stosunek czynnych zawodowo do absolutnej liczby ludności. W latach 1965-1975 aktywność zawodowa ludności ciągle wzrastała: w roku 1965 wynosiła 42,7%, w 1970 - 46,4%, w 1975 roku 49,7% /tabl. 3.1/.

Kolejnymi zmiennymi mającymi znaczący wpływ na popyt turystyczny są czynniki strony podażowej. Główną rolę odgrywają tutaj baza noclegowa i gastronomiczna. Ich znaczenie polega przede wszystkim na stymulowaniu wielkości popytu turystycznego i jego rozkładzie w przestrzeni.

Ze względu na niejednorodną statystykę bazy turystyczno-wypoczynkowej w latach 1965-1966 i 1967-1975, z konieczności za okres analityczny przyjmuje się ten ostatni dla obydwu czynników podażowych. Dynamika zmian w liczbie miejsc noclegowych była mocno

6/ A.Styś: Rynek usług w ujęciu przestrzennym, IHWiU, Wrocław - Warszawa 197, s.51 /maszynopis/.

7/ Rocznik statystyczny 1976, s.51.

zróznicowania w poszczególnych latach okresu analitycznego. W pierwszych latach wystąpił dość wyraźny przyrost liczby miejsc - o 18,3% podczas gdy w roku 1971 zmiany miały charakter ujemny - spadek o 3,3% w stosunku do roku poprzedniego. W następnych latach zmiany były już dodatnie jednak nierównomierne: w 1972 roku wzrost o 6%, a w 1974 o prawie 10% w stosunku do lat poprzednich. Oba te fakty wiążą się ze zmianami cen na usługi kultury fizycznej, turystyki i wypoczynku. O zmianach tego zjawiska w roku 1974 już wspomniano, natomiast w roku 1972 zostały uregulowane zarządzeniami nr 83, 84 i 85 Przewodniczącego GKKFiT⁸ ceny za usługi noclegowe w domach wycieczkowych, schroniskach, na obozowiskach i kempingach oraz w pensjonatach. Zmiany te uitorowały drogę do szybkiego powstawania kempingów oraz aktywizowały sektor prywatny na rynku usług noclegowych.

Nieco odmiennie przebiegał proces zmian w liczbie miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych. Średnioroczna dynamika zmian wynosiła ok. 4,2%, przy czym do roku 1974 mieściła się w przedziale 3,3 - 6,7% i systematycznie malała, natomiast w roku 1974 wystąpił najwyższy bezwzględny przyrost badanego zjawiska wynoszący 55,1 tys. miejsc. Przyczyną takiego stanu rzeczy były zmiany cen na towary żywnościowe i usługi w zakładach gastronomicznych /wskaznik cen tych towarów zwiększył się o 9,5% w porównaniu do roku 1973/, które uruchomiły poważne rezerwy występujące w ogólnodostępnej bazie gastronomicznej. O tym, że nie były to wyłącznie inwestycje świadczy obniżenie się dynamiki przyrostu w roku 1975 do 1,7%. Niemniej powiązania miejsc konsumpcyjnych z nakładami inwestycyjnymi ponoszonymi w gospodarce narodowej są wyraźne, co potwierdza współczynnik korelacji między nimi, wyno-

^{8/} Dziennik Urzędowy GKKFiT Nr 1/1972, poz. 4,5,6.

szący 0,9336; mniejszy ale równie silny wzajemny związek występuje między wysokością nakładów inwestycyjnych a liczbą miejsc noclegowych / $r=0,9087$ / ⁹

3.2. Kierunki dotychczasowych zmian elementów rynku

3.2.1. Zmiany w popycie turystycznym w rejonie karkonoskim

Podjmując badania przestrzenno-czasowe układów ruchu turystycznego jest się bieżącym wobec występujących braków w informacjach statystycznych zarówno wtórnych, jak bezpośrednich. Źródła statystyczne ograniczają się bowiem do tej części uczestników ruchu turystycznego, którzy mieli możliwość korzystania z noclegów w obiektach objętych sprawozdawczością Głównego Urzędu Statystycznego.

Już pobieżne porównanie wielkości z tablic 3.3, 13 i 15 /aneks/ pozwala stwierdzić, że wystąpiły różne tendencje w rozwoju ruchu turystycznego i w jego części rejestrowanej w obiektach noclegowych. Wyjaśnić można by poszukiwać w tym, że z noclegów korzystają głównie uczestnicy turystyki pobytowej i wycieczkowej oraz turyści zagraniczni, czyli na wysoką dynamikę ogólnej wielkości ruchu turystycznego miał wpływ szybszy niż kiedykolwiek rozwój wypoczynku po pracy. Takie zjawisko wystąpiło w latach 1974-1975, kiedy zwiększyła się liczba dni wolnych od pracy o dwanaście sobót. Kierunek tych zmian jest ten sam, różnice występują tylko w tempie zmian, co charakteryzują równania trendów liniowych: ¹⁰

$$\hat{Y}_{1i} = 17 t_i + 147,9$$

$$\hat{Y}_{2i} = 6,5 t_i + 132,8$$

9/ Obliczenia własne: aneks, tabl. 13.

10/ Aneks, tabl. 16

Tablica 3.3

Korzystający z noclegów i udzielone noclegi w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych w Polsce i karkonoskim rejonie turystycznym w latach 1967-1975

Lata	Polska		Rejon karkonoski		Udział rejonu karkonoskiego w wielkościach krajowych		Przeciętny czas pobytu	
	Korzystający z noclegów	Udzielone noclegi	Korzystający z noclegów	Udzielone noclegi	Korzystający z noclegów	Udzielone noclegi	Polska	Rejon karkonoski
	w tysiącach				w odsetkach		w dniach	
1967	11487	75891	426,4	4802	3,7	6,3	6,6	11,3
1968	12536	83140	416,7	3795	3,3	4,6	6,6	9,1
1969	13321	90038	404,8	4457	3,6	5,0	6,8	9,2
1970	13711	96827	475,1	4362	3,5	4,5	7,1	9,2
1971	15354	114806	460,0	4232	3,0	3,7	7,5	9,2
1972	16729	128384	454,7	4185	2,7	3,3	7,7	9,2
1973	17632	132364	435,4	3532	2,5	2,7	7,5	8,1
1974	17862	142291	538,3	4141	3,0	2,9	8,0	7,4
1975	18700	155148	554,1	4825	3,0	3,1	8,3	8,7
w odsetkach /rok poprzedni = 100/								
1967	100,0	100,0	100,0	100,0				
1968	109,1	109,6	97,7	79,0				
1969	106,3	108,3	116,3	117,4				
1970	102,9	107,5	98,0	97,9				
1971	112,0	118,6	96,8	97,0				
1972	109,0	111,8	98,8	98,9				
1973	105,4	103,1	95,4	84,4				
1974	101,3	107,5	123,6	117,2				
1975	104,7	109,0	102,9	116,5				

Źródło: Rocznik statystyczny GUS 1970, s.487, 491; 1976 s.485,490; Turystyka 1973, GUS, s.12,13; Obliczenia własne na podstawie sprawozdań "k-tur" jednostek obsługi ruchu turystycznego.

gdzie:

Y_{1i} = wskaźniki dynamiki ruchu turystycznego /w osobach/,

Y_{2i} = wskaźniki dynamiki korzystających z noclegów,

t = 4, = 3, ..., 3, 4 czas,

i = 1, 2, ..., 9 = numery kolejne lat w okresie 1967-1975.

Zupełnie odmienne od powyższych tendencje występowały w zmianach ruchu turystycznego /krajowego i zagranicznego/ rejestrowanego w obiektach noclegowych zlokalizowanych w karkonoskim rejonie turystycznym /tabl. 3.3/. W wielkościach absolutnych i względnych zarówno liczby korzystających z noclegów, jak i udzielonych noclegów występowały te same procesy. W roku 1968 wielkość zjawisk zmniejszyła się w porównaniu do roku 1967, następnie w roku 1969 nastąpił wzrost absolutny i względny do rozmiarów przewyższających poziom z roku 1967. Od tego momentu przez następne cztery lata rejestrowany ruch turystyczny w rejonie systematycznie malał. W krytycznym roku 1973 liczba korzystających z noclegów była mniejsza o 10% niż w roku 1969, a udzielonych noclegów o ponad 20%. W następnym roku dynamika wzrosła o 23,6% /korzystający z noclegów/ i 17,2% /udzielone noclegi/ w stosunku do roku poprzedniego. W roku 1975 relatywny wzrost liczby korzystających z noclegów był już o wiele niższy, a udzielonych noclegów utrzymał się prawie na poprzednim poziomie. Wydłużył się więc czas przebywania w rejonie, który do roku 1974 ulegał skracaniu /tabl. 3.3/.

W ogólnej wielkości rejestrowanego ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim turyści zagraniczni stanowili niewielki odsetek /tabl. 3.4/. Jednak ich udział systematycznie wzrastał w wyniku szybko wzrastającej liczby przejazdów do Polski. Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów wzrosła ponad 2,5 krotnie,

Tablica 3.4

Zagraniczny ruch turystyczny rejestrowany w bazie noclegowej rejonu karkonoskiego w latach 1967-1975

Lata	w liczbach bezwzględnych w tys.		w odsetkach rok poprzedni = 100		procentowy udział w ogólnych wielkościach rejonu		Przeciętny czas pobytu
	korzystający z noclegów	udzielone noclegi	korzystający z noclegów	udzielone noclegi	korzystający z noclegów	udzielone noclegi	
1967	27,7	60,1	142,8	109,9	6,5	1,3	2,2
1968	20,8	96,4	75,1	160,4	5,0	2,5	4,6
1969	38,6	166,1	185,6	172,3	8,0	3,7	4,3
1970	36,3	192,7	94,0	116,0	7,6	4,4	5,3
1971	28,7	173,8	79,1	90,2	6,2	4,1	6,1
1972	31,1	114,6	108,4	65,9	6,8	2,7	3,7
1973	48,3	239,5	155,3	209,0	11,1	6,8	5,0
1974	66,7	429,4	138,1	179,3	12,4	10,4	6,4
1975	72,0	496,8	107,9	115,7	13,0	10,3	6,9

Źródło: Jak w tabl. 3.3

przy czym tempo rozwoju tego zjawiska było bardzo zmienne..

Okazuje się, że tendencja w zmianach rejestrowanego ruchu turystycznego są w zasadzie niezależne od tych, jakimi charakteryzuje się całkowity ruch turystyczny. Dlatego nie można w sposób bezpośredni przenosić tendencji występujących w liczbie osób korzystających z noclegów i udzielonych noclegów na cały ruch turystyczny, zwłaszcza w rejonach turystycznych. Jednak w związku z prawie całkowitym brakiem danych o ruchu turystycznym w układach przestrzennym i czasowym z powyższych informacji nie można zrezygnować. Różnice w tendencji zmian rejestrowanego i całkowitego ruchu turystycznego w rejonie w pewnym stopniu można zmniejszyć przyjmując założenie, że ruch turystyczny rozkłada się w przestrzeni wprost proporcjo-

nalnie do liczby osób korzystających z noclegów w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych, czyli:

$$R_{jt} = \frac{N_{jt}}{\sum_{j=1}^m N_{jt}} \cdot E_t, \quad /3.2/$$

gdzie:

R_{jt} - ruch turystyczny w rejonie /w osobach/,

R_t - ruch turystyczny w kraju /w osobach/,

N_{jt} - osoby korzystające z noclegów w rejonie,

$\sum N_{jt}$ - osoby korzystające z noclegów w kraju,

$j = 1, 2, \dots, m$ - liczba rejonów,

$t = 1, 2, \dots, n$ - kolejne okresy /np. roczne/.

Zachodząca tendencja zmian w uzyskanych, przy zastosowaniu powyższego wzoru, wielkościach ruchu w karkonoskim rejonie turystycznym /tabl. 3.5/ jest w pewnym stopniu wypadkową tendencji rejestrowanego ruchu turystycznego w rejonie i całkowitego ruchu turystycznego w kraju. Tendencja ta na przestrzeni lat 1967-1975 jest rosnąca. W okresie 1967-1970 średnioroczne tempo wzrostu wynosiło około 2,4%, w okresie 1970-1973 zwiększyło się do 8,3% a w latach 1973-1975 - wzrosło do 20,9%.

Ruch turystyczny w rejonie mierzony łącznym czasem pobytu /osobodni/ ustalono w tabl. 3.5 przy pomocy statystyki udzielonych noclegów według rodzaju obiektów noclegowych. Przyjęto średni czas pobytu wyliczony z ogólnych wielkości krajowego ruchu turystycznego w osobach i osobodniach i pomnożono tą przeciętną przez liczbę

Tablica 3.5

Ruch turystyczny w rejonie karkonoskim w latach 1967-1975

Lata	Ogółem		Pobyty	Wycieczki i wypoczynek po pracy
	osoby	osobodni	osoby	
	w tysiącach			
1967	2157	7140	554	1603
1968	2010	7154	565	1445
1969	2185	8070	582	1603
1970	2303	8646	600	1703
1971	2271	8616	602	1669
1972	2449	8913	657	1792
1973	2648	9255	672	1976
1974	3492	12862	701	2791
1975	3972	14946	755	3217
w odsetkach /rok poprzedni = 100/				
1967	100,0	100,0	100,0	100,0
1968	93,2	100,2	102,0	90,1
1969	108,7	112,8	103,0	110,9
1970	105,5	107,1	103,1	106,2
1971	105,3	99,7	100,3	98,0
1972	113,5	103,4	109,1	107,4
1973	108,1	103,8	102,3	110,3
1974	131,9	139,0	104,3	141,2
1975	113,7	116,2	107,7	115,3

Źródło: Materiały Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu i w Jeleniej Górze, obliczenia własne.

turystów w rejonie.

W strukturze rodzajowej ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim w latach 1967-1975 największy udział miały wycieczki i wypoczynek po pracy. W ciągu badanego dziesięciolecia daje się zauważyć stałą zmianę tej struktury na niekorzyść turystyki pobytowej. W ogólnej liczbie turystów w 1975 r. około 10% ¹¹, to turyści zagraniczni, czyli blisko 400 tys. osób.

Analiza rozkładu czasowego ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim wskazuje na znaczne różnice w sezonowości tego zjawiska w latach 1970-1975. W roku 1975 odchylenie od przeciętnej w miesiącach letnich i zimowych było mniejsze niż w roku 1970. Na graficznym obrazie tego zjawiska /rys. 3.3/ widoczne jest znaczne "spłaszczenie". Taki sam przebieg ma wykres dla przeciętnych wskaźników sezonowości obliczonych dla lat 1970-1975: najbardziej uprzywilejowany jest trzeci kwartał, kiedy wskaźnik przeciętny dla tych lat osiąga 176,7%, a w miesiącu lipcu aż 195,3% ¹².

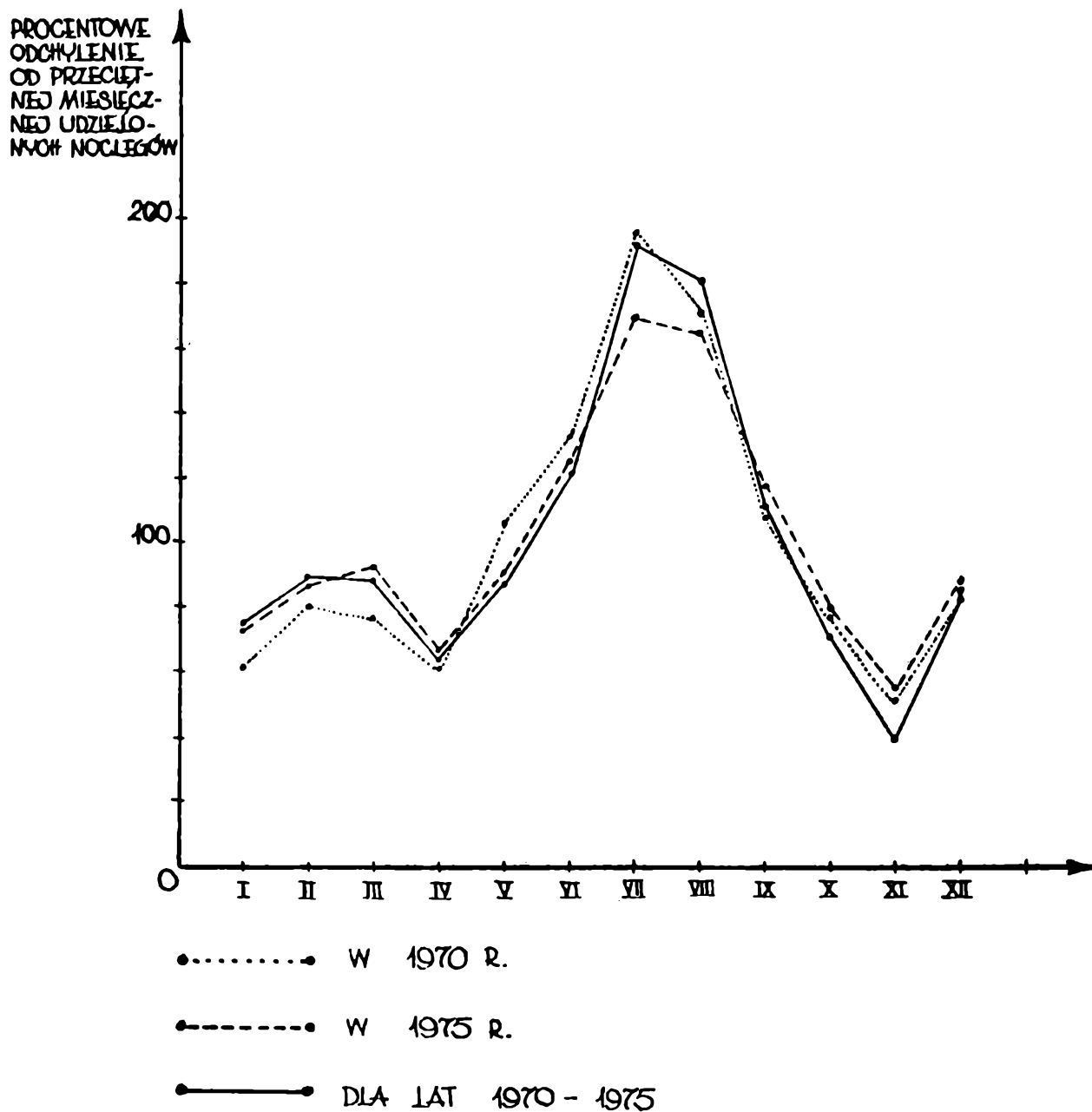
Niewystarczające są więc dotychczasowe wysiłki zmierzające do przystosowania podaży do świadczenia usług turystycznych w okresach poza sezonem. Mimo, że sezonowość ruchu turystycznego jest cechą trwałą nie należy rezygnować z jej łagodzenia, przede wszystkim przez dostosowanie podaży usług turystycznych do sezonu zimowego, wczesno-wiosennego i jesiennego oraz przez aktywizację popytu w tych okresach atrakcyjną, zgodną z preferencjami konsumentów ofertą świadczeń turystycznych w rejonie.

Przyjęcie czasu za zmienną objaśniającą ruch turystyczny pozwala poznać kierunki i tempo zmian zachodzących w badanym zja-

11/ Materiały Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze.

12/ Aneks, tabl. 17.

Rys. 3.3. SEZONOWOŚĆ RUCHU TURYSTYCZNEGO W REJONIE KARKONOSKIM W LATACH 1970 - 1975

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE TABL. 17, ANEKS.

wisku pod wpływem czynników, które łącznie reprezentuje czas. Zmiany zachodzące w ruchu turystycznym najlepiej opisują jednak dochody i podaż, w tym przede wszystkim usług noclegowych i gastronomicznych.

Ruch turystyczny występujący w rejonie karkonoskim jest w wysokim stopniu uzależniony od dochodów osobistych ludności kraju: $r = 0,943$. Regresja liniowa przyjmująca postać ¹³:

$$\hat{Y}_t = 123,55 x_t + 262,55 \quad / \varphi^2 = 0,1005/$$

dobrze opisuje zależność ruchu turystycznego w rejonie od dochodów ludności kraju.

Biórac pod uwagę czynniki podażowe determinujące ruch turystyczny należy stwierdzić, że występuje silna korelacja między miejscami noclegowymi a ruchem turystycznym w rejonie $/r=0,88/$ ¹⁴, jednak siła związku nie jest tak duża, jak by należało oczekiwać uwzględniając znaczenie funkcji turystycznej w badanym rejonie. Natomiast wzajemna zależność między ogólnie dostępnymi miejscami konsumpcyjnymi w uspołecznionych zakładach gastronomicznych $/r=0,59/$ ¹⁵ ujawnia rozbieżność w rozwoju jednego z podstawowych źródeł podaży turystycznej w stosunku do ruchu turystycznego występującego w rejonie karkonoskim. Podaż świadczeń tych zakładów nie nadąża za potrzebami. Znaczna część popytu pozostaje więc - ze szkodą społeczną i ekonomiczną - niezrealizowana,

Rozmiary popytu turystycznego w ujęciu wartościowym nie były, w przeciwieństwie do jego rozmiarów ilościowych, jak dotychczas notowane w materiałach statystycznych w szeregach chronologicznych

13/ Obliczenia własne: aneks, tabl. 18.

14/ Obliczenia własne: aneks, tabl. 21.

15/ Tamże.

i przekrojowych. Dla zorientowania się w tendencjach zmian tych wielkości pozostaje badającemu tylko możliwość posługiwania się wielkościami obejmującymi zjawisko w skali makro.

Według Głównego Urzędu Statystycznego ¹⁶ spożycie przez ludność dóbr materialnych i usług w zakresie turystyki, wypoczynku i sportu /w cenach stałych/ w porównaniu z rokiem 1960 wzrosło w 1965 o 223,1%, w 1970 o 347,6% a w 1975 o 590,6%. Coroczne wskaźniki dynamiki ulegały niewielkim zmianom i wahały się w latach 1971-1975 od 107,7 do 116,3%, przy średniorocznym tempie wzrostu 11,2% /w latach 1966-1970 = 9,3%/.

Mimo, że powyższe wielkości nie obejmują wszystkich dóbr materialnych i usług, które nabywają turyści, dają jednak przybliżony obraz tendencji w zmianach popytu turystycznego wyrażonego wartościowo. Wydatki na cele turystyczne, a tym samym na konsumpcję w turystyce rosną więc w Polsce szybciej niż ogólne spożycie ludności, którego średnioroczne tempo wzrostu w latach 1966-1970 wynosiło 5%, a w latach 1971-1975 = 8,4%.

3.2.2 Zmiany w niektórych elementach podaży turystycznej

Usługi noclegowe

Potencjał usługowy bazy noclegowej w Polsce w latach 1967-1975 wzrastał znacznie wolniej niż ruch turystyczny ¹⁷. Podczas gdy ruch turystyczny w omawianym okresie wzrósł prawie trzykrotnie, to liczba miejsc noclegowych w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych zwiększyła się w roku 1975 o 138,4% w porównaniu z 1967 r. Należy zwrócić uwagę, że na tę dynamikę miała wpływ przede wszystkim

16/ Rocznik statystyczny 1976, s.83.

17/ Aneks, tabl. 19.

zwiększająca się liczba miejsc w obiektach wczasowych i częściowo sanatoryjnych. W obiektach turystycznych natomiast od roku 1969, w którym był najwyższy przyrost, liczba miejsc noclegowych systematycznie malała by w 1973 r. osiągnąć najniższy poziom. Od roku 1974 następuje nieznaczny wzrost zjawiska, które nie osiągnęło poziomu z roku 1967.

Przyczyny powyższych procesów można ustalić wnikając w wewnętrzną strukturę miejsc noclegowych w obiektach turystycznych; liczba miejsc noclegowych zmniejszyła się w domach wycieczkowych i schroniskach oraz w pokojach gościnnych. W pierwszych dwu przypadkach przyczyną jest wycofywanie zbyt zużytych obiektów oraz brak środków na odbudowę i rozbudowę sieci tych obiektów. W przypadku drugim przyczyny tkwią w zaostrzających się przepisach finansowych i administracyjnych wobec gestorów prowadzących pokoje gościnne, którymi są w zasadzie osoby fizyczne.

W karkonoskim rejonie turystycznym ogólna liczba miejsc noclegowych w latach 1967-1975 systematycznie wzrastała. Przyrosty te były jednak mniejsze niż w wielkościach krajowych, w roku 1975 liczba miejsc noclegowych wzrosła tylko o 23,1% w porównaniu z rokiem 1967, a średnioroczne tempo wynosiło zaledwie 1,7% /tabl.3.6/

W strukturze rodzajowej miejsc noclegowych /tabl. 3.7/, w przeciwieństwie do procesów zachodzących w wielkościach krajowych, nastąpił szybszy przyrost miejsc w obiektach turystycznych, tj, ogólnodostępnych niż w obiektach pozostałych. Jest to zjawisko bardzo interesujące w świetle zmian zachodzących w wielkościach krajowych i prawie niezmiennej liczebności miejsc w obiektach wczasowych /resortowych i FWP/, tym bardziej, że zwiększała się liczba miejsc w sektorze nieuspołecznionym /pokoje gościnne i kwatery prywatne/. Aktywizacja sektora nieuspołecznionego świadczyć

Tablica 3.6

Miejsca noclegowe w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych w rejonie karkonoskim w latach 1967-1975.

Lata	Miejsca noclegowe a/			Dynamika wzrostu	
	Razem	W całorocznej eksploatacji	W sezonowej eksploatacji	1967=100	rok poprzedni = 100
1967	31867	.	.	100,0	.
1968	32277	19090	13187	101,3	101,3
1969	32349	.	.	101,5	100,2
1970	34787	19834	14953	109,2	107,6
1971	35060	.	.	110,0	100,7
1972	35961	18414	17547	112,8	102,5
1973	36752	18767	17985	115,3	102,2
1974	37311	18780	18531	117,1	101,6
1975	39242	19644	19598	123,1	105,1

a/ stan na koniec III kwartału

Źródło: Materiały WUS we Wrocławiu i Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki w Jeleniej Górze.

może o bardzo dużej sile nacisku popytu turystycznego na podaż usług noclegowych. Prywatni gestorzy elastycznie dostosowywali się do sytuacji rynkowej w przeciwieństwie do gestorów uspołecznionych.

Mimo na ogół korzystniejszych procesów zachodzących w potencjale usług noclegowych w rejonie karkonoskim niż w ogólnokrajowym nadal podstawą tego potencjału jest baza środowiskowa, nie zawsze dostępna ogółowi turystów i nie zawsze w pełni wykorzystana.

Poza tym udział potencjału regionalnego w krajowym miał tendencję malejącą; w roku 1967 = 5,1%, w roku 1975 = 4,1%.

Tabela 3.7

Struktura miejsc noclegowych w rejonie karkonoskim według rodzaju obiektów w latach 1968, 1970, 1972, 1974, 1975

	Liczba miejsc noclegowych a/					Wskaźniki struktury				
	1968	1970	1972	1974	1975	1968	1970	1972	1974	1975
Obiekty turystyczne	4590	5359	5617	7370	7321	14,2	15,4	15,6	19,8	18,6
Hotele, domy wycieczkowe	883	968	1042	1177	1258	2,7	2,8	2,9	3,2	3,2
Schroniska	912	868	861	803	486	2,8	2,5	2,4	2,2	1,2
Schroniska młodzieżowe	394	558	314	502	460	1,2	1,6	0,9	1,3	1,2
Campingi i pola namiotowe	1200	1530	1480	1579	1855	3,7	4,4	4,1	4,2	4,7
Pokoje gościnne	700	811	1701	3137	2774	2,2	2,3	4,7	8,4	7,1
Inne obiekty turystyczne	501	624	219	172	488	1,6	1,8	0,6	0,5	1,2
Obiekty wczasowe	15017	15395	15457	15595	16121	46,5	44,3	43,1	41,6	41,1
Resortowe domy wczasowe	7164	7076	7056	7132	7320	22,2	20,3	19,6	18,1	18,7
Domy wczasowe FWP	7013	7039	7031	7165	7465	21,7	20,2	19,6	19,2	19,0
Kwatery prywatne	440	900	1000	1081	1095	1,4	2,7	2,8	2,9	2,8
Inne obiekty wczasowe	380	380	380	217	240	1,2	1,1	1,1	0,6	0,6
Inne	12670 ^{b/}	14033	14877 ^{b/}	14346	15800 ^{b/}	39,3	40,3	41,3	38,4	40,3
Kolonie i półkolonie	9287	10615	11300	11076	12000	28,8	30,5	31,4	29,6	30,6
Obozy młodzieżowe	2600	2640	2800	2500	3000	8,1	7,6	7,8	6,7	7,6
Sanatoria ^{c/}	783	778	777	770	800	2,4	2,2	2,1	2,1	2,1
OGÓŁEM	32277	34787	35961	37311	39242	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

a/ stan na koniec III kwartału; b/ dane częściowo szacunkowe; c/ podległe Centralnemu Zarządowi Uzdrawisk.

Źródło: WUS we Wrocławiu i w Jeleniej Górze. Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu i w Jeleniej Górze; Obliczenia własne.

Usługi gastronomiczne

Integralną częścią "koszyka dóbr turystycznych" są dobra żywnościowe, a wśród nich usługi gastronomiczne. Ich rozwój charakteryzuje liczba miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych. Ilustruje to tablica 3.8.

Tablica 3.8

Miejsca konsumpcyjne w uspołecznionych zakładach gastronomicznych ^{a/} w Polsce i w rejonie karkonoskim w latach 1967-1975

Lata	Miejsca konsumpcyjne ^{b/}			
	w tysiącach		w odsetkach rok poprzedni = 100	
	Polska	rejon karkonoski	Polska	rejon karkonoski
1967	783,6		106,7	.
1968	832,4		106,2	.
1969	875,3	11,3	105,2	.
1970	913,7	12,1	104,4	107,6
1971	944,6	13,2	103,4	108,6
1972	986,8	13,6	104,4	103,7
1973	1020,2	13,4	103,4	98,2
1974	1075,3	13,5	105,4	100,9
1975	1093,9	13,8	101,7	102,4

a/ bez miejsc w domach wycieczkowych FWP i zakładowych,
b/ stan w dniu 31.XII.

Źródło: Rocznik statystyczny 1970, s.326; 1976, s.372;
Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego
1970, s.224; 1973, s.372; 1974, s.352; materiały
WUS w Jeleniej Górze.

W kraju dynamika wzrostu liczby miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych utrzymywała się prawie na niezmiennym poziomie w latach 1967-1974 i wahała się w granicach 3,4 - 6,7%. W roku 1975 wystąpił nieznaczny spadek dynamiki wzrostu. W karkonoskim rejonie turystycznym tendencje zmian były bardziej zróżnicowane. W latach 1970-1971 dynamika przyrostu była wyższa niż w kraju, jednak w roku 1972 nastąpiło obniżenie dotychczasowego tempa, a w roku następnym - spadek. Nieznaczne ożywienie procesu wzrostu w 1974 r. nie spowodowało zwiększenia się liczby miejsc konsumpcyjnych do rozmiarów z roku 1972, w którym poziom był dotychczas najwyższy. Przekroczenie nastąpiło w roku 1975, w którym odnotowano 13 839 miejsc konsumpcyjnych w uspołecznionych zakładach gastronomicznych.

Ogólna liczba miejsc we wszystkich zakładach żywieniowych dostępnych dla turystów wzrosła w 1975 r. o 107,7% w porównaniu z rokiem 1970 /tabl. 3.9/. Na to złożyły się głównie przyrost miejsc w ogólnodostępnych zakładach gastronomicznych w wyniku uruchomienia nowych i powiększenia starych zakładów. W stołówkach obiektów wczasowych wzrost liczby miejsc był nieznaczny, a spowodowany włączeniem do eksploatacji stołówek będących w badanym okresie w remoncie. W strukturze rodzajowej miejsc konsumpcyjnych nastąpiły szybsze przyrosty miejsc w zakładach ogólnodostępnych, których udział ogółem wzrósł z 49,4% w roku 1970 do 52,4% w roku 1975.

W świetle dynamicznie rozwijającego się ruchu turystycznego powolny wzrost potencjału usług noclegowych i gastronomicznych nasuwa wątpliwości czy jest on w stanie zaspokoić potrzeby konsumentów, zarówno turystów, jak i stałych mieszkańców. Niewątpliwie występują jeszcze pewne rezerwy w istniejącej bazie, zwłaszcza w obiektach wczasowych, które z różnych przyczyn /niedostosowanie

obiektów do całorocznej eksploatacji, partykularyzm, niefunkcjonalny system organizacyjny/ nie są wykorzystywane w pełni.

Tablica 3.9

Struktura miejsc konsumpcyjnych w uspołecznionych zakładach gastronomicznych według rodzaju w rejonie karkonoskim w latach 1970, 1975

Rodzaj zakładu	Miejsca konsumpcyjne				Wskaźniki struktury	
	1970		1975		1970	1975
	Razem	w tym sezonowe	Razem	w tym sezonowe		
Restauracje	4980	624	5119	675	20,3	19,4
Jadłodajnie	1110	-	1210	-	4,5	4,6
Bary: uniwersalne	1193	-	1508	-	4,9	5,7
szybkiej obsługi	648	-	780	-	2,7	2,9
mleczne	470	-	462	-	1,9	1,7
Kawiarnie	3069	12	4036	36	12,5	15,2
Punkty gastronom.	642	40	784	40	2,6	2,9
Razem zakłady ogólnodostępne	12112	676	13839	751	49,4	52,4
Stołówki w obiektach czasowych FWP	6168	40	6230	40	25,1	23,6
Stołówki w zakładach obiek. czas.	5620	514	5710	514	22,9	21,6
Stołówki w obiektach sanatoryjnych	632	-	632	-	2,6	2,4
Ogółem	24532	1811	26411	1305	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów Wydziału Handlu Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze, Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki w Jeleniej Górze oraz Zarządu Okręgu IFWP w Karpaczu i Szklarskiej Porębie.

3.2.3. Wykorzystanie potencjału usługowego bazy noclegowej i żywieniowej

W tablicy 3.10 ustalono stopień wykorzystania zdolności eksploatacyjnej miejsc noclegowych, obliczonej według formuły i założeń przyjętych w rozdziale 2.3.2., dla rejonu karkonoskiego w latach 1968, 1970-1975. Względny przyrost zdolności eksploatacyjnej w badanym okresie był mniejszy niż przyrost ogólnej liczby miejsc, ponieważ zwiększył się udział miejsc o charakterze sezonowym w całej zbiorowości, przede wszystkim kolonii, półkolonii i obozów młodzieżowych. Jak wynika z obliczeń stopień wykorzystania zdolności eksploatacyjnej był bardzo niski i wahał się od 51,2% w roku 1968 do 59,3% w roku 1975. Rezerwy są więc bardzo duże. Na przykład w roku 1975, przy danym średnim czasie pobytu wynoszącym 8,7 dnia /por. tablica 3.3/, około 300 tys. turystów mogło jeszcze skorzystać z noclegów.

Stopień wykorzystania bazy noclegowej ma wpływ na koszty sprzedawanych usług dla turystów. W przeprowadzonych badaniach ¹⁸ stwierdzono bardzo ścisłą zależność między tymi zjawiskami. Współczynnik korelacji wynosi $= 0,98$, czyli wraz ze wzrostem stopnia wykorzystania zdolności eksploatacyjnej koszty jednostkowe maleją. Ilustruje to tablica 3.11.

Straty wynikające z niewykorzystania bazy można obliczyć analizując kształtowanie się kosztów stałych i zmiennych działalności obiektów turystycznych. Całkowite koszty stałe ulegają w zasadzie zmianom pod wpływem zmian w ilości sprzedawanych usług, natomiast

18/ A.Kornak /red./: Organizacja i zarządzanie turystyką, ..., op.cit. s. 18 i następane.

Stopień wykorzystania zdolności eksploatacyjnej bazy noclegowej w rejonie karkonoskim w latach 1968, 1970, 1972, 1974, 1975

Lata	Miejsca noclegowe ^{a/}		Zdolność eksploatacyjna miejsc w tys. osobonoclegów	Udziołowe noclegi w tys. osobonoclegów	Wskaźnik wykorzystania zdolności eksploatacyjnej	Osoby korzystające z noclegów w tys.	Liczba turystów, którzy mogliby skorzystać z noclegów przy danym przeciętnym czasie pobytu
	w całkowitej eksploatacji	w sezonowej eksploatacji					
1968	19090	13187	7407	3795	51,2	416,6	814,0
1970	19834	14953	8074	4362	54,0	475,1	877,6
1972	18414	17547	7555	4185	55,4	454,7	821,2
1974	18780	18531	7739	4141	53,5	538,3	1045,8
1975	19644	19598	8131	4825	59,3	554,1	934,6

a/ stan na koniec III kwartału

Źródło: WUS we Wrocławiu, Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze; obliczenia własne /aneks, tabl. 20/

koszty zmienne kształtują się niemal wprost proporcjonalnie do ilości świadczonych usług. Na wielkość kosztu jednostkowego wpływają więc koszty stałe.

W cytowanej pracy¹⁹ obliczono, że przy 100% wykorzystania zdolności eksploatacyjnej czasowej bazy noclegowej jednostkowy koszt przeciętny jest równy cenie i wynosi 80 zł. Przy 40% wykorzystania obiektu koszt jednego osobodnia wzrasta do 160 zł, czyli niewykorzystanie zdolności eksploatacyjnej obiektu czasowego o 1%

^{19/} Tamże, s.20.

Tablica 3.11

Wykorzystanie zdolności eksploatacyjnej bazy noclegowej i koszt jednostkowy osobodnia w domach wczasowych rejonu karkonoskiego w latach 1973, 1974

Lata	Wskaźnik wykorzystania zdolności eksploatacyjnej w kwartałach			
	I	II	III	IV
1973	39,9	65,8	110,9	127,4
1974	49,8	59,9	123,9	39,4
	Jednostkowy koszt osobodnia w zł			
1973	117,8	105,3	91,4	40,8
1974	112,5	113,5	72,8	150,4

Źródło: A.Kornak: Organizacja i zarządzanie turystyką..., op.cit., s.19.

daje przyrost kosztu jednostkowego o 1,33 zł na 1 miejsce noclegowe. Straty są więc ewidentne. Na przykład w roku 1974 zdolność eksploatacyjna obiektów wczasowych w rejonie karkonoskim wynosiła 4059 tys. dni pobytu, faktyczne zaś wykorzystanie - 2468 tys. dni, czyli 60,8%. Oznacza to, że na każdą niewykorzystaną jednostkę usługową /dzień pobytu 1 osoby/ przypadało 52,1 zł kosztów stałych / $39,2 \times 1,33 = 52,1$ /. Z tego tytułu roczne straty społeczne równały się prawie 114 tys. miejsc wczasowych na 14 dniowych turnusach, a ekonomiczne wynosiły:

$$/4059 - 2468/ \quad 52,1 = 82\,891 \text{ tys. zł.}$$

Są to nakłady, które nie przyniosły żadnych wartości użytkowych, czyli bezproduktywne. Jest to jedynie część strat poniesio-

nych w rejonie karkonoskim, badaniami objęto bowiem tylko obiekty wypoczynkowe, które w porównaniu z obiektami turystycznymi były nieco lepiej wykorzystane. W tych ostatnich stopień wykorzystania zdolności w 1974 r. wynosił 50%. Jeżeli przyjmiemy, że relacja przyrostu kosztu jednostkowego do wzrostu wskaźnika wykorzystania zdolności eksploatacyjnej w obiektach turystycznych jest taka sama jak w obiektach wczasowych, to łączne straty osiągnęły 137,3 mln zł w ciągu jednego tylko roku.

Stopień wykorzystania bazy gastronomicznej, zwłaszcza ogólnodostępnej, nie jest tak łatwy do ustalenia, jak bazy noclegowej. Wymaga bowiem uwzględnienia obu ogniw obsługi, to jest zdolności wytwórczej zaplecza produkującego potrawy i sal konsumpcyjnych z miejscami. Oprócz tego baza ogólnodostępna służy również potrzebom ludności miejscowej, a to wymaga innych metod badawczych niż popyt turystów. Z powyższych względów ograniczono się do zbadania rezerw i stopnia wykorzystania potencjału usług żywieniowych w obiektach wczasowych.

Zdolność usługowa stołówek wczasowych, przy założeniu świadczenia trzech posiłków dziennie i trzykrotnej rotacji oraz trzydniowym okresie eksploatacji, w roku 1975 wynosiła 10,7 mln "statystycznych konsumentów", czyli 32,1 mln posiłków²⁰, przyjmując, że zdolność zaplecza produkcyjnego jest dostosowana do przepustowości sal konsumpcyjnych. Faktycznie z tych świadczeń skorzystało tyle turystów, ile korzystało z noclegów w obiektach wczasowych, to jest ok. 220 tys.; mnożąc przez przeciętny czas pobytu równy 14 dni otrzymujemy 3,1 mln "turystodni". Stanowi to zaledwie 28,9% potencjalnych możliwości. Gdyby nawet założyć, że trzykrotna rotacja

20/ Obliczenia własne na podstawie tabl. 3.9.

jest niemożliwa z przyczyn technicznych, to przy dwukrotnej rotacji zdolność wykorzystana byłaby tylko w 43%. Rezerwy wynoszą więc przy dwukrotnej rotacji - 4,1 mln, przy rotacji trzykrotnej - 7,6 mln. "turystodni". Należy jednak pamiętać, że część potencjału musi zabezpieczyć potrzeby liczebne równe rezerwom w noclegowych obiektach czasowych, to jest 4226 tys. 2040 tys. = 1586 tys. dni pobytu /"turystodni"/. Oznacza to, że czasowa baza gastronomiczna mogłaby zaspokoić przy rotacji dwukrotnej potrzeby żywieniowe dla około 180 tys. czasowiczów na 14-dniowych turnusach w ciągu jednego roku. Natomiast przy rotacji trzykrotnej około 430 tys. turystów.

W celu wykorzystania wykazanych rezerw i likwidacji sygnalizowanych strat niezbędne jest usunięcie - wspomnianych na wstępie niniejszego rozdziału - podstawowych, subiektywnych przesłanek przyczyniających się do opisywanych sytuacji, a przede wszystkim usprawnienia systemu zarządzania oraz dostosowanie polityki i metod sprzedaży do warunków rynkowych.

3.3. Wzajemne relacje między popytem turystycznym a podażą

Dotychczas poznane rozmiary i struktury elementów rynku oraz czynniki, które mają ustalony wpływ na te elementy, pozwalają jedynie na ogólną ocenę równowagi rynku głównie z tego względu, że informacje nie są dostatecznie szczegółowe, nie wpływają systematycznie i w odpowiednim czasie. "Dokładniejszy obraz równowagi rynku w skali regionu otrzymamy w wyniku dalszego etapu analizy, tzn. badanie wzajemnych związków między podażą i popytem w regionie" ²¹. Siłą związku najlepiej charakteryzują współczynniki korelacji:

21/ T.Kramer /red/: Analiza rynku, op.cit., s.196

Współczynniki korelacji występujące między ruchem turystycznym a podstawowymi elementami podaży turystycznej w kraju i w rejonie karkonoskim zestawiono w tabelicy 3.12.

Tabela 3.12

Współczynniki korelacji między ruchem turystycznym a bazą noclegową i gastronomiczną w kraju i rejonie karkonoskim

Wyszczególnienie		Ruch turystyczny /w osobodniach/	
		w Polsce	w rejonie karkonoskim
Miejsca noclegowe w obiektach turystyczno-wypoczynkowych	w szeregu czasowym	0,92	0,80
	w szeregu przekrojowym	0,96	0,94
Miejsca konsumpcyjne w zakładach uspołecznionych	w szeregu czasowym	0,96	0,59
	w szeregu przekrojowym	0,89	0,59

Źródło: Obliczenia własne: aneks, tabl. 13,21,22.

Dla karkonoskiego rejonu turystycznego współczynniki korelacji między badanymi zjawiskami są mniej korzystne od tych, które obliczono dla kraju. Porównania te wskazują na występowanie dysproporcji między podstawowymi elementami podaży turystycznej a ruchem turystycznym w rejonie. Rozwój bazy noclegowej w kraju był ściślej związany z ruchem turystycznym aniżeli w rejonie karkonoskim. Współczynniki wyliczone z szeregów czasowych dowodzą, że w rejonie występuje duża rozbieżność w rozwoju podstawowych elementów podaży i ruchu turystycznego. Wyliczone natomiast z szeregów przekrojowych świadczą o niekorzystnym rozkładzie elementów podaży w stosunku do rozmieszczenia ruchu turystycznego. Szczególnie nie-

korzystna sytuacja, przy niezmiennym systemie udostępnienia środowiskowej bazy gastronomicznej, występuje w podaży usług gastronomicznych, których współczynniki korelacji są o 1/3 niższe od krajowych.

Opisana sytuacja nasuwa więc przypuszczenie, że na rynku turystycznym w rejonie karkonoskim występuje brak równowagi ogólnej, czyli:

$$P_j > S_j \quad /3.3/$$

oraz

$$\Delta P_j > \Delta S_j, \quad /3.4/$$

gdzie:

P_j = popyt w j-tym rejonie turystycznym,

S_j = podaż w j-tym rejonie turystycznym.

Rozbieżność ta z biegiem czasu $T = 1$ rok pogłębia się, na przykład relacja zdolności eksploatacyjnej bazy noclegowej do ruchu turystycznego /w osobodniach/ w rejonie karkonoskim miały się w: ²²

1968 r. jak	1,04	1,
1970 r. jak	0,93	1,
1972 r. jak	0,85	1;
1974 r. jak	0,60	1,
1975 r. jak	0,54	1.

W latach 1968-1975 zdolność eksploatacyjna bazy noclegowej relatywnie zmalała względem ruchu turystycznego niemal dwukrotnie. Jeśli jeszcze w roku 1968 baza noclegowa mogła w pełni zaspokoić potrzeby ruchu turystycznego, to już w 1975 zaledwie w 54%.

22/ Obliczenia własne na podstawie tabl. 3.5 i 3.10.

Podaż turystyczna musi też występować na odpowiednim do popytu turystycznego obszarze i miejscowości. Jak już wspomniano występują tu jednak duże dysproporcje, które szczególnie jaskrawo ujawniają się w miejscach dużego nasilenia popytu /Szklarska Poręba, Karpacz. Na przykład stosunek między ruchem turystycznym mierzonym łącznym czasem pobytu a zdolnością eksploatacyjną urządzeń noclegowych wyrażoną liczbą noclegów w miastach i gminach karkonoskiego rejonu turystycznego przyjmowały następujące wartości: ²³

miasto	Jelenia Góra	= 1	0,58
"	Karpacz	= 1	0,36
"	Kowary	= 1	0,99
"	Piechowice	= 1	0,55
"	Szklarska Poręba	= 1	0,33
gmina	Janowice Wielkie	= 1	0,61
"	Jeżów Sudecki	= 1	0,40
"	Mysłakowice	= 1	0,43
"	Podgórzyn	= 1	0,69
"	Stara Kamienica	= 1	1,70

Występujące w turystyce cechy sezonowości zjawisk podaży i popytu na dobra turystyczne powodują, że te dwie kategorie rynkowe /popyt i podaż/ wzajemnie sprzężone stwarzają stan permanentnej nierównowagi. W okresach nasilonego ruchu turystycznego występuje niedobór podaży, w pozostałych okresach jest sytuacja odwrotna ²⁴.

Kształtowanie się w czasie relacji między popytem turystycznym a podażą można prześledzić analizując stosunek między łącznym

23/ Obliczenia własne: aneks, tabl. 23.

24/ A.Kornak: Elementy prognozowania ruchu turystycznego. Prace Naukowe AE 78, Wrocław 1976, s.168 i dalsze.

czasem pobytu /"turystodni"/ a możliwościami świadczeń bazy noclegowej. Zdolność eksploatacyjna bazy noclegowej w ciągu roku w poszczególnych cząstkowych okresach zmienia się w niewielkim stopniu jest nieco większa w miesiącach letnich, kiedy włączone są do eksploatacji obiekty sezonowe /kolonijne, pola biwakowe, kempingi itp/ /tabl. 3.13/.

Jeżeli przyjmiemy, że w ciągu całego badanego okresu podaż usług noclegowych równoważy popyt na nie, to możemy do analizy równowagi przyjąć miesięczne relacje względne między ruchem turystycznym, zweryfikowanym o współczynnik zrównoważenia /stosunek rocznej zdolności eksploatacyjnej do ruchu turystycznego/, a zdolnością eksploatacyjną. Wyliczenie tych relacji zawiera tablica 3.13.

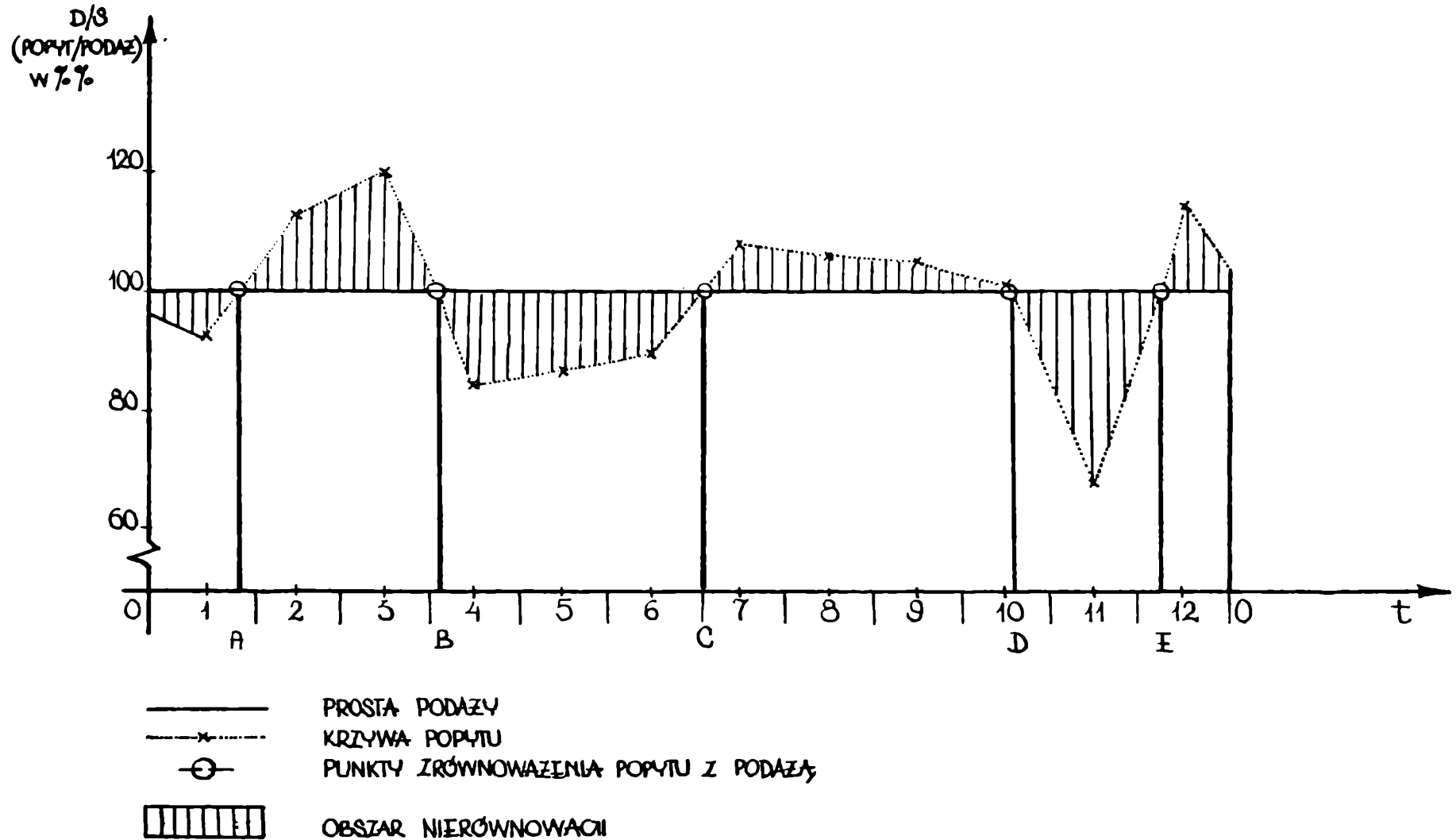
Tablica 3.13

Relacja między ruchem turystycznym a podażą usług noclegowych w rejonie karkonoskim 1975 roku według miesięcy

Miesiące	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	Zdolność eksploatacyjna w tys. noclegów	Zweryfikowana wielkość ruchu turystycznego	Relacja między zweryfikowaną wielkością ruchu turystycznego a zdolnością eksploatacyjną
styczeń	1022,0	518,8	485,6	0,936 : 1
luty	1239,5	518,8	587,9	1,132 : 1
marzec	1315,0	518,8	623,5	1,202 : 1
kwiecień	933,4	518,8	440,0	0,856 : 1
maj	1286,5	695,6	610,0	0,877 : 1
czerwiec	1777,5	933,7	840,8	0,901 : 1
lipiec	2424,0	1056,6	1144,7	1,063 : 1
sierpień	2372,8	1056,6	1120,6	1,061 : 1
wrzesień	1684,7	757,0	797,2	1,053 : 1
październik	1108,5	518,8	526,3	1,014 : 1
listopad	746,2	518,8	356,0	0,686 : 1
grudzień	1253,6	518,8	594,5	1,146 : 1
Razem	17164,0	8131,1	8131,1	1 : 1
współczynnik zrównoważenia	0,47			

Źródło: Obliczenia własne na podstawie tabl. 2.4 i tabl. 3.10,

Rys. 3.4. SYNTETYCZNY OBRAZ SYTUACJI NA RYNKU TURYSTYCZNYM W REJONIE KARKONOSKIM W 1975 R.

ŹRÓDŁO : OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE TABL. 3.13.

Naniesienie wartości obliczonych wskaźników na oś współrzędnych daje syntetyczny obraz sytuacji na rynku turystycznym w rejonie /rys. 3.4/. Z obserwacji przebiegu linii popytu i podaży wynika, że w badanym okresie miało miejsce pięciokrotne zrównoważenie tych elementów rynku w momentach A /trzecia dekada stycznia/, B /pierwsza dekada kwietnia/, C /na przełomie czerwca i lipca/, D /druga dekada listopada/ i E /druga dekada grudnia/. Między tymi okresami występowała rozbieżność między wielkością popytu a podażą. Na odcinkach czasu AB, CD i EO - popyt przewyższał możliwości podaży, przy czym największe dodatnie odchylenie względne wystąpiło w miesiącu marcu. Natomiast odcinki czasu OA, BC i DE wyznaczają obszary nadwyżki podaży nad popytem. Największe odchylenie wystąpiło w listopadzie, kiedy popyt był niższy od podaży o około 32%.

Źródłem nierównowagi rynku turystycznego jest więc sezonowość popytu i podaży. W poprzednich rozważaniach stwierdzono, że sezonowość popytu turystycznego jest zjawiskiem trwałym, natomiast podaż nie jest tak zmienna jak popyt, czyli w stosunku do popytu jest sztywna. Istnieje jednak wiele alternatywnych działań, które mogą zmniejszać relacje między popytem a podażą w strukturze czasowej. Jednym z nich jest zwiększenie podaży dóbr turystycznych, które zawsze pociąga za sobą określone nakłady inwestycyjne. W sytuacji gdy zapotrzebowanie na inwestycje będzie większe od możliwości określonych optymalną efektywnością nieunikniony jest, w warunkach funkcji cen równoważącej rynek, wzrost cen dóbr turystycznych. Istnieje jeszcze możliwość pokrycia dodatkowych nakładów inwestycyjnych w drodze uzysku środków z przyjazdowego zagranicznego ruchu turystycznego. W przypadku gdy istnieją niewykorzystane rezerwy, to znaczy gdy zapotrzebowanie na przyrost podaży

dóbr turystycznych jest mniejsze aniżeli optymalne zainwestowanie, możliwe jest obniżenie cen na dobra turystyczne, bądź zwiększenie zagranicznej turystyki wyjazdowej²⁵. W tym przypadku może zaistnieć również taka sytuacja kiedy występuje niedoinwestowanie któregoś z elementów struktury podaży. Zlikwidowanie tego "wąskiego gardła" może osiągnąć przyrost popytu na inne dobra turystyczne, których podaż jest większa od popytu na nie.

Relacja popytu turystycznego z podażą w układzie rodzajowym wiąże się z komplementarnością dóbr turystycznych. Zestaw komplementarnych urządzeń usługowych, które są potrzebne na obszarach i w miejscowościach turystycznych do realizacji popytu turystów uczestniczących w różnych rodzajach turystyki prezentuje tablica 3.14.

W układzie rodzajowym urządzeń usługowych należy zwrócić uwagę na wzajemną substytucyjność tych urządzeń, które służą realizacji potrzeb tego samego rodzaju. W takim wzajemnym stosunku są wszystkie urządzenia noclegowe. Wśród urządzeń grupy II /zakłady gastronomiczne/ występują już związki komplementarne np. kawiarni i restauracji. W grupie trzeciej każde z urządzeń realizuje inną potrzebę, która nie musi ujawniać się we wszystkich rodzajach turystyki. Są jednak urządzenia, np. rekreacyjno-sportowe, zakłady fotograficzne, które zaspokajają potrzeby turystów uczestniczących we wszystkich rodzajach turystyki. Grupa czwarta obejmuje pozostałe urządzenia mające w zasadzie charakter uzupełniający w "koszyku dóbr turystycznych".

Spośród dziesięciu podstawowych rodzajów turystyki najbardziej obszerny zestaw urządzeń usługowych potrzebny jest turystom ucze-

25/ A.Adamowicz, Z.Bosiakowski: *Ekonomia Turystyki*, op.cit., s.109-112; A.Kornak: *Elementy prognozowania ...*, op.cit., s.170.

Zapotrzebowanie turystów na różne elementy bazy usługowej według form turystyki

Rodzaje urządzeń usługowych	FORMY TURYSTYKI										Liczba obsługiwanych rodzajów turystyki
	POBYTY			WYCIĘZKI		WĘDRÓWKI		WYPOCZYNEK PO PRACY			
	Sanatoryjno-uzdrowiskowa	Wczasowy	Letniskowa	Kolonizacyjno-obożniczo-narodowa	Zorganizowana	Indywidualna	Zmotoryzowana	Kwalifikacyjna	Miejscowa	Przejazdowa	
I OBIEKTY NOCLEGOWE:											
1. Hotele			x		x	x	x				4
2. Domy wczasowe, sanatoryjne	x	x		x							3
3. Domy wycieczkowe					x	x	x	x			4
4. Motele							x	x			2
5. Schroniska						x		x			3
6. Schroniska młodzieżowe				x		x				x	2
7. Kempingi i pola biwakowe			x	x			x	x		x	5
8. Pokoje gościnne		x	x		x	x	x			x	6
II ZAKŁADY GASTRONOMICZNE:											
9. Restauracje typu rozrywkowego		x	x		x						3
10. Restauracje z szybką obsługą			x		x	x	x	x	x	x	7
11. Jadalnie /stolówki/	x	x	x	x		x					5
12. Bary			x	x		x		x	x	x	6
13. Kioski gastronomiczne			x	x	x	x	x	x	x	x	8
14. Kawiarnie	x	x	x		x	x	x	x			7
III ZAKŁADY USŁUGOWE:											
15. Komunikacja	x	x	x	x		x		x	x	x	8
16. Wypożyczalnie sprzętu turyst.		x	x							x	3
17. Urządzenia rekreacyjno-sport.	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
18. Urzędy pocztowe	x	x	x	x			x	x			6
19. Przychodnie lekarskie		x	x	x			x	x			5
20. Kina, biblioteki	x	x	x	x							4
21. Punkty IT		x	x	x	x	x	x	x		x	8
22. Fryzjerskie	x	x	x								3
23. Krawieckie, szewskie	x	x	x								3
24. Fotograficzne	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
IV SKLEPY:											
25. Ogólnospożywcze			x	x		x	x	x	x	x	7
26. Cukiernicze	x	x	x	x	x				x	x	7
27. Mięsne			x				x	x			3
28. Warzywno-owocowe	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
29. 3 art. przeznaczone do użytku osobistego	x	x	x			x	x	x			6
30. 2 art. sportowo-turystycznymi		x	x	x				x			4
31. 2 pamiątkami	x	x	x	x	x	x	x	x		x	9
32. Apteki	x	x	x	x		x	x	x			7
33. 2 art. i wyr. tytoniowymi	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10
Liczba urządzeń	19	20	28	19	13	19	19	21	9	17	x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. Perettiakowicz: Organizacja ośrodków handlowo-usługowych dla obsługi ruchu turystycznego na wsi i w miastach, Problemy ekonomiczne, Kraków 1967, s. 54; Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 r., op.cit., s.9; własne badania ankietowe.

stniczących w ruchu letniskowym /28 różnych urządzeń usługowych/. Wynika to z tego, że jest to rodzaj turystyki spobytovej niezorganizowanej i nie posiadającej, jak np. wczasy czy kolonie, specjalnie przystosowanej podaży. Duży zestaw urządzeń potrzebny jest również wędrowniej turystyce kwalifikowanej /21/.

Brak urządzeń grupy I i II uniemożliwia rozwój turystyki pobytowej, wycieczkowej i wędrowniej oraz hamuje rozwój wypoczynku po pracy. Istnienie niektórych urządzeń grupy IV nie rekompensuje braku urządzeń grupy I i II, a wystarcza tylko tym nielicznym już turystom, których forma turystyki jest zbliżona do dawnych, klasycznych wzorców wędrówek.

Z powyższych rozważań wynika, że planowanie, rozbudowa i eksploatacja bazy turystycznej musi być dostosowana do struktury przestrzennej, czasowej i rodzajowej popytu turystycznego, a nie popyt do aktualnych możliwości bazy.

Z przeprowadzonych w niniejszym rozdziale badań wynika, że wielkość czynników determinujących popyt i podaż turystyczną wzrastała dynamicznie w latach 1965-1975. Wśród nich najbardziej istotną rolę we wzroście popytu odgrywały dochody osobiste ludności, natomiast w rozkładzie przestrzennym popytu = walory turystyczne oraz baza noclegowa i gastronomiczna. O podaży turystycznej decyduje przede wszystkim ruch turystyczny.

Popyt turystyczny w wyniku oddziaływania powyższych czynników wzrastał bardzo szybko w kraju /2,5 krotnie w badanym okresie/, jak również w karkonoskim rejonie turystycznym /prawie dwukrotnie/. Pod wpływem dynamicznie rozwijającego się ruchu turystycznego zwiększał się także jednak w znacznie słabszym tempie = potencjał

usługowy decydujący o możliwościach recepcyjnych rejonu karkonoskiego. Tendencje w rozwoju tych dwóch elementów rynku były więc różne, co powodowało pogłębienie się stanu nierównowagi rynku turystycznego w rejonie karkonoskim.

Powstaje więc pytanie czy istnieją narzędzia, które doprowadzą do naprawy sytuacji rynkowej w rejonie i spowodują, że nie będą występowały w przyszłości zjawiska naruszające procesy zaspokojenia potrzeb społeczeństwa w zakresie turystyki.

IV ZASTOSOWANIE BADAŃ RYNKU DO REALIZACJI POLITYKI TURYSTYCZNEJ W REJONIE

4.1. Zadania polityki turystycznej i relacje między nimi

4.1.1. Pojęcie i zakres polityki turystycznej

Opisane w poprzednich rozdziałach procesy zachodzące na regionalnym rynku turystycznym nie są obojętne władzy państwowej zarówno centralnej, jak też terenowej. Podejmuje ona szereg działań świadomie kształtujących te procesy w interesie ludności kraju, jak i mieszkańców poszczególnych rejonów. Opiera je na przesłankach społecznych, ekonomicznych i ekologicznych. Zespół tych świadomych i celowych działań i zasad je ujmujących określa się terminem "polityka" ¹. Polityka swym zakresem obejmuje stosunki między narodami i państwami /polityka zagraniczna/, stosunki społeczne i ekonomiczne wewnątrz kraju /społeczno-ekonomiczna polityka wewnętrzna/ ², procesy w aspektach przestrzennych /polityka przestrzenna/ ³, procesy społeczno-ekonomiczne w regionach /polityka regionalna/ ⁴, procesy zachodzące w układzie branżowym /np. polityka przemysłowa, rolna itp./, przedmiotowym /np. polityka finansowa/, organizacyjnym /np. polityka centralna, terenowa/ ⁵.

Określenie pojęcia polityki turystycznej jest niezmiernie trudne z uwagi na złożoność dziedziny, którą ma obejmować.

-
- 1/ K.Secomski: Elementy polityki ekonomicznej, PWE, Warszawa 1972, s. 19 i następne. Kenneth E.Boulding: Principles of Economics Policy, New York 1970, Englewood Cliffs, s.1.
 - 2/ K.Secomski: jak wyżej.
 - 3/ M.Zawadzki: Polska - przestrzeń - społeczeństwo, PWE, Warszawa 1973, s.272 i dalsze.
 - 4/ B.Winiarski: Polityka regionalna, PWE, Warszawa 1976, s.134.
 - 5/ K.Secomski: Elementy polityki ekonomicznej, op.cit., s.15-16.

Najogólniej turystykę traktuje się jako zjawisko społeczne i gospodarcze⁶ w tym sensie, że obejmuje te procesy, w których "człowiek występuje z jednej strony jako producent dóbr materialnych i usług, a z drugiej strony jako ich konsument"⁷. Turystyka jest więc w kręgu zainteresowań polityki społeczno-ekonomicznej państwa. Celem tej polityki jest rozwijanie socjalistycznych stosunków produkcji i określanie kierunków rozwoju gospodarki narodowej zapewniających lepsze zaspokojenie potrzeb indywidualnych i zbiorowych, a w szczególności wzrost stopy życiowej i jej korzystne przemiany strukturalne oraz właściwe warunki pracy i wypoczynku⁸.

Zapewnienie korzystnych warunków wypoczynku wyznacza zakres polityki turystycznej państwa. Jednak jej ramy nie dadzą się ująć w żadnym układzie jednostkowym. Działania państwa zmierzające do zaspokojenia potrzeb w zakresie wypoczynku wchodzą w zakres wszystkich układów polityki, na przykład obejmują niektóre elementy polityki zagranicznej, społecznej, inwestycyjnej, przestrzennej itp.

Przez politykę turystyczną należy więc rozumieć całokształt działań państwa oraz występujących w jego imieniu władz centralnych i terenowych w zakresie świadomego kształtowania procesów społeczno-ekonomicznych związanych z rozwojem turystyki. Celem polityki turystycznej jest kształtowanie wielkości, struktury i dynamiki ruchu turystycznego krajowego i zagranicznego, zapewnienie warunków realizacji potrzeb w zakresie turystyki oraz gromadzenie i celowe użycie zasobów i środków materialnych umożliwiających

6/ K.Libera: Międzynarodowy ruch osobowy, op.cit., s.183.

7/ K.Secomski: Elementy polityki ..., op.cit., s.35.

8/ O.Lange: Ekonomia polityczna, t.1, PWN, Warszawa 1967, s.190;
W.Szubert: Polityka społeczna w systemie gospodarki planowej,
Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Studia prawno-ekonomiczne, t.I,
Łódź 1968, s.20.

bieżący i przyszły rozwój turystyki⁹.

Spółeczno-gospodarcze procesy w turystyce odbywają się w przestrzeni w różnorodnych układach. W skali międzynarodowej można przyjąć podział polityki turystycznej na zagraniczną /przyjazdową i wyjazdową/. Z kolei wewnętrzną można podzielić na krajową i regionalną, następnie regionalną na międzyregionalną i wewnątrzregionalną¹⁰. Podział polityki turystycznej w aspekcie przestrzeni jest istotny z tego względu, że elementem każdej decyzji gospodarczej w turystyce jest określenie miejsca prowadzenia działalności.

Zagraniczna polityka turystyczna ma ścisły związek z sytuacją gospodarczą i polityczną państwa. Jest też wypadkową bilateralnych i multilateralnych stosunków międzynarodowych. Fakt ten ma istotny wpływ na przesłanki kształtujące cel tej polityki. Dotyczy ona zarówno przyjazdów turystów z innych krajów, jak też wyjazdów za granicę obywateli danego kraju. Jeżeli państwo nie stosuje poważnych ograniczeń w ruchu osobowym, mamy do czynienia z polityką liberalną, jeżeli takie ograniczenia istnieją - z polityką protekcyjną lub prohibicyjną¹¹. Ograniczenia te mogą dotyczyć tylko przyjazdów, bądź tylko wyjazdów, mogą też obejmować wymianę turystyczną tylko z niektórymi krajami. W Polsce przykładem liberalizacji zagranicznej polityki turystycznej może być "Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Niemieckiej Republiki Demokratycznej o wzajemnych podróżach obywateli obu państw

9/ S.Wodejko: Czynniki wpływające na rozwój turystyki międzynarodowej, Ruch Turystyczny nr 15, SGPiS, Warszawa 1975, s.148.

B.Winiarski: Polityka regionalna, op.cit., s.19.

10/ Te rodzaje polityki regionalnej, nawiązując do podejścia przyjmowanego w niektórych krajach zachodnich, omawia A.Kukliński: Cele regionalnej polityki i zadania planowania regionalnego, Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, PAN, 1972, nr 64, s.10, 19-21.

11/ S.Wodejko: Czynniki ..., op.cit., s.152; K.Libera: Międzynarodowy ruch ..., op.cit., s. 262 i następne.

podpisana w Warszawie dnia 25 listopada 1971 r." ¹² oraz "Umowa między Rządem Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej a Rządem Czesko-słowackiej Republiki Socjalistycznej o ułatwieniach w ruchu osobowym obywateli obu państw", ¹³ które umożliwiły przekraczanie granicy Polski z tymi krajami na podstawie dowodów osobistych i przebywania w celach turystycznych na całych terytoriach NRD i CSRS.

Zagraniczna polityka turystyczna nie ogranicza się do oddziaływania tylko na stronę popytową. W zakresie jej zainteresowania jest również podaż, co wynika z celów, które turystyka zagraniczna ma spełniać w życiu gospodarczym i społeczno-kulturalnym kraju.

W wewnętrznej **polityce** turystycznej Polski i innych krajów socjalistycznych podstawowe znaczenie mają cele wynikające z przesłanek społecznych. Wynika to z zasad ustroju socjalistycznego, które gwarantują - poprzez rozbudowany system świadczeń socjalnych wszechstronne zaspokojenie potrzeb indywidualnych i społecznych w tym w zakresie wypoczynku, regeneracji sił i poznania. ¹⁴.

Jednak korzystanie z funduszu socjalnego ogranicza swobodę turysty w doborze dóbr wchodzących w skład "koszyka turystycznego" zarówno w aspekcie ilościowym, jak i jakościowym.

Systematyczny wzrost funduszu swobodnej decyzji spowodował, że zapotrzebowanie społeczne na dobra turystyczne zaczęło ujawniać się na rynku turystycznym w formie popytu pokrywanego w całości z dochodów indywidualnych ludności. W ten sposób zaktywizowane zostały procesy na rynku turystycznym wymagające kompleksowego ujmowania w polityce turystycznej zjawisk społecznych i ekono-

12/ Dz.U. nr 35/1971, poz. 306.

13/ Trybuna Ludu z dnia 8 lipca 1977

14/ K. Secomski: Rozwój gospodarczy a postęp społeczny, w: Polityka gospodarcza a polityka społeczna, WP, Warszawa 1971, s.24-25.

micznych ¹⁵. Polityka turystyczna z jednej strony stwarza więc podstawy do wzrostu poziomu życia i coraz pełniejszego zaspokojenia potrzeb turystycznych, z drugiej strony określa kierunki organizacji procesu zaspokojenia tych potrzeb.

Z racji zróżnicowanego rozmieszczenia ludności, zasobów i warunków środowiskowych w konkretnych miejscowościach, rejonach i regionach polityka turystyczna przybiera postać działań przestrzennie skonkretyzowanych i wzajemnie skoordynowanych. W gospodarce socjalistycznej chodzi o działanie ujęte w przestrzennych wymiarach ogólnej polityki turystycznej państwa i dezagregację określających ją programów i planów, czyli o politykę międzyregionalną ¹⁶. Władze regionalne występują tu jako niższy hierarchicznie podmiot polityki turystycznej.

4.1.2. Rodzaje zadań polityki turystycznej w rejonie i relacje między nimi

Ustalone zadania ogólnej polityki turystycznej państwa są następnie dezagregowane według regionów kraju. Ustalenia te są rozwijane i uszczegółowiane przez władze terenowe - wojewódzkie, miejskie i gminne. Zestaw zadań kierowanych do rejonów turystycznych kraju jest zróżnicowany w zależności od typu rejonu. W turystyce mamy /przyjmując uproszczony sposób delimitacji/ do czynienia z dwoma typami:

~~-----~~
15/R.Chwieduk, B.Libicki: Problemy turystyki socjalnej w Polsce, referat na XXIII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Naukowego Ekspertów Turystyki w Polsce, II, Warszawa 1977, s. 40-43 /maszynopis/.

16/ Przeciwnieństwem polityki międzyregionalnej jest polityka wewnątrzregionalna /jednoregionalna/ prowadzona najczęściej w formie działalności autonomicznej lub półautonomicznej określonych regionów. B.Winiarski: Polityka regionalna .., op.cit., s. 137.

a/ z rejonami powstawania zapotrzebowania społecznego na dobra turystyczne /rejonny ekonomiczne/,

b/ z rejonami, w których następuje realizacja zgłaszanego popytu turystycznego /rejonny geograficzno-ekonomiczne/, i gdzie występują również cechy rejonów typu pierwszego.

Zadania polityki turystycznej w rejonach pierwszego typu obejmują głównie działania kształtujące potrzeby turystyczne, ich rozmiary i strukturę, warunkujące przekształcanie się potrzeb w popyt oraz zapewniające transfer popytu turystycznego do obszarów jego zaspokajania.

Te same zadania występują także w rejonach drugiego typu, których przedmiotem polityki turystycznej są również działania obejmujące inne procesy ekonomiczne, jak też zjawiska geograficzne, a przede wszystkim:

- wzrost stopnia zaspokojenia indywidualnych i społecznych potrzeb turystycznych,
- podniesienie efektywności działań gospodarczych w turystyce,
- uniknięcie dewastacji a nawet wzbogacenie naturalnych walorów turystycznych.

Działania polityki turystycznej w obu typach rejonów powinny być skorelowane. Brak wzajemnych powiązań między ustaleniami podmiotów polityki turystycznej w rejonach może doprowadzić do tego, że w rejonach realizacji popytu nie będzie on w odpowiednim stopniu rozpoznany, tym samym wszelkie poczynania polityki turystycznej w układzie regionalnym mogą stać się nieskuteczne a często nawet bezprzedmiotowe. Naruszone zostaną wtedy proporcje w stymulowaniu popytu turystycznego, stopnia jego zaspokojenia, efektywności gospodarki turystycznej, atrakcyjności turystycznej konkretnych

obszarów, eksploatacji bogactw turystycznych itp.

Relacje między poszczególnymi zadaniami polityki turystycznej w rejonach, obejmującymi cele społeczne, ekonomiczne i ekologiczne muszą być optymalnie wyważone. Występują bowiem między nimi zależności o charakterze dialektycznym. Rozwój ruchu turystycznego pod wpływem wielu czynników - z punktu widzenia rejonu realizacji popytu - egzogenicznych, przybrał charakter masowy i lawinowy. Czynniki endogeniczne rejonu z zespołu atrakcyjności turystycznej powodują, że np. około 3% ogólnej wielkości ruchu w kraju kieruje się do rejonu karkonoskiego.¹⁷ Znaczenie czynników endogenicznych /atrakcyjności turystycznej/ wzrasta wraz z intensywnością oddziaływania czynników egzogenicznych, takich np. jak rozwój cywilizacji przemysłowej i urbanizacji.

Zwiększenie stopnia zaspokojenia potrzeb zgłaszanych przez uczestników ruchu turystycznego wymaga rozwoju elementów podaży w tempie szybszym niż wzrasta zapotrzebowanie społeczne na dobra turystyczne. Dotyczy to głównie tych elementów, które decydują o recepcji rejonu turystycznego, tj. usług noclegowych i żywieniowych. Środki materialne służące do realizacji tych usług w stosunku do potrzeb systematycznie maleją¹⁸.

Przyspieszenie tempa rozwoju podaży turystycznej będzie możliwe wówczas, gdy stosunek efektów ekonomicznych uzyskiwanych w realizacji popytu turystycznego do wielkości popytu zaspokojonego będzie mniejszy od relacji efektów ekonomicznych uzyskiwanych przy pełnym zaspokojeniu popytu do jego wielkości, czyli:

$$\frac{E'}{D'} < \frac{E}{D} , \quad /4.1/$$

17/ Por. rozdział 2.2.

18/ Problematykę tę omówiono w rozdziale 3.3.

gdzie:

D - popyt turystyczny,

D' - popyt turystyczny zaspokojony,

E - efekty ekonomiczne uzyskane przy pełnym zaspokojeniu popytu D,

E' - efekty ekonomiczne uzyskane przy danej wielkości popytu zaspokojonego D'.

Trzeba podkreślić, że w celu zrównoważenia powyższych relacji działania polityki turystycznej winny być tak ukierunkowane, aby w czasie $t = 1, 2, \dots, n$ przy każdorazowej ocenie popytu zrealizowanego występowały następujące zależności:

$$D'_1 < D'_2 < \dots < D'_n \leq D \quad /4.2/$$

i

$$\frac{E'_1}{D'_1} < \frac{E'_2}{D'_2} < \dots < \frac{E'_n}{D'_n} \leq \frac{E}{D}, \quad /4.3/$$

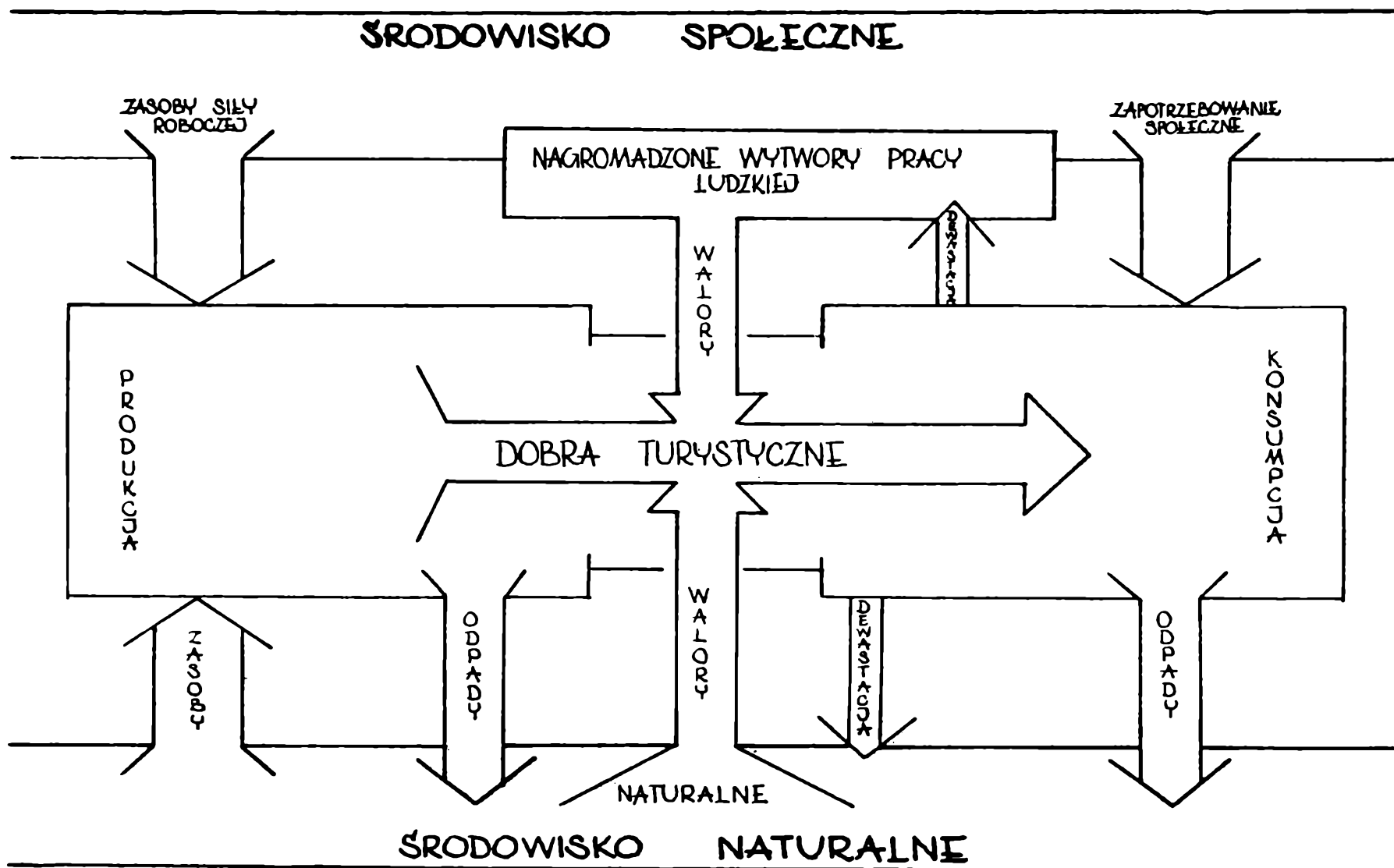
aż do momentu zrównoważenia się popytu zaspokojonego /D'/ ze zgłoszonym /D/.

Wszystkie kategorie ujęte w powyższych sformułowaniach występują w wyrażeniu wartościowym. Jako efekty ekonomiczne wystąpią te części przychodów jednostek gospodarki turystycznej, w których pomnażaniu są one najbardziej zainteresowane.

Proces wytwarzania dóbr turystycznych i zaspokajania potrzeb turystów wchodzi w ścisłe związki ze środowiskiem naturalnym. Graficzny obraz tych związków przedstawia rysunek 4.1.

Turystyka jako zjawisko społeczno-ekonomiczne obejmuje więc fazę produkcji, wymiany i spożycia. Produkcja zasilana jest przez środowisko naturalne zasobami w postaci surowców i energii.

Rys.4.1. RELACJA MIĘDZY TURYSTYKĄ A ŚRODOWISKIEM SPOŁECZNYM I NATURALNYM CZŁOWIEKA

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Część niezużytej materii powraca do środowiska naturalnego jako odpady. Wytworzone dobra natomiast przechodzą w sferę dystrybucji skąd, w połączeniu z walorami naturalnymi i wytworzonymi przez człowieka, zasilają konsumpcję. W trakcie zaspokajania potrzeb również powstają odpady, które powracają do środowiska naturalnego oraz następuje naruszenie materialnej części walorów turystycznych.

Naruszenie naturalnego środowiska jest w odpowiednich granicach nieuniknione. Granice te wyznacza taki stan walorów, w którym zachowana jest ich atrakcyjność, to znaczy, że nie zostały naruszone cechy budzące u człowieka zainteresowanie. Dotyczy to nie tylko walorów naturalnych, ale i stworzonych przez człowieka. Zachowanie cech walorów jest możliwe w granicach ustalonych normami /wskaźnikami/ chłonności turystycznej.

Aktualnie stosowane definicje chłonności turystycznej, zwanej inaczej obciążeniem granicznym lub naturalną pojemnością rekreacyjną terenu¹⁹, są jednoznaczne i sprowadzają się do określenia zdolności środowiska przyrodniczego obszarów do przyjęcia jednocześnie pewnej liczby turystów bez wszczęcia procesów degradacji tego środowiska. Miarą chłonności są wskaźniki określające odporność środowiska przyrodniczego na obciążenie ruchem, przy którym

19/ A.S.Kostrowicki: Zastosowanie badań geobotanicznych w planowaniu przestrzennym. "Miasto" nr 9/1972, s.12-17; B.Malisz, J.Żurawski: Metoda analizy progowej. Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, PAN, tom XXXIV, Warszawa 1971; A.Marsz: Metoda obliczania pojemności rekreacyjnej ośrodków wypoczynkowych na Niżu. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace Komisji Geograficzno-Geologicznej, tom XII, z.3, Poznań 1972; S.Regel: Chłonność obszarów turystyczno-wypoczynkowych, Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki, nr 2-3, Warszawa 1973, s.109-115; M.Stalski: Przestrzenne aspekty zagospodarowania turystycznego. Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, PAN, tom XLI, Warszawa 1973, s.65-67; S.Ziemolżyński: Elementy prognozy przestrzennego zagospodarowania turystycznego województwa bydgoskiego. Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, Prace Wydziału Nauk Humanistycznych, Warszawa - Poznań 1973, s.70-72.

zapewnione jest trwałe użytkowanie obszarów turystycznych w nieograniczonym czasie.

Kategoria chłonności związana jest tylko ze środowiskiem przyrodniczym. Walory turystyczne nie są wyłącznie komponentami środowiska przyrodniczego lecz również geograficznego. Do oceny obciążenia granicznego tego ostatniego przyjmuje się pojemność turystyczną obszaru, która mówi o możliwości maksymalnego wykorzystania przestrzeni w zależności od zagospodarowania. Miara pojemności wyraża tym samym liczbę osób, która może przebywać na jednostce powierzchni obszaru zagospodarowanego przy pełnych korzyściach rekreacyjnych i bez uszczerbku dla wartości środowiska geograficznego i organizacji życia społeczno-gospodarczego ²⁰.

Wzajemne relacje między elementami układu regionalnego rynku turystycznego muszą przebiegać tak, aby popyt reprezentowany przez ruch turystyczny był w pełni realizowany co najmniej przez recepcyjną /podstawową/ część podaży, która z kolei nie powinna przekraczać chłonności turystycznej rejonu, czyli:

$$C \geq V \geq S \geq D \quad , \quad /4.4/$$

gdzie:

- C - chłonność turystyczna rejonu,
- V - pojemność turystyczna rejonu,
- S - wielkość recepcyjnej części podaży,
- D - popyt turystyczny w wyrażeniu fizycznym.

Przedstawiony układ zależności jest optymalny, a przy równowadze wszystkich jego elementów byłby modelem idealnym. W rzeczywistości jednak relacje te są zachwiane, zwłaszcza między podsta-

20/ S.Regel: Chłonność i pojemność obszarów, miejscowości, obiektów i szlaków o walorach turystycznych. Materiały na konferencję "Turystyka a ochrona środowiska naturalnego", Zielona Góra 1975, z.3, s.68; M.Stalski: Przestrzenne aspekty ..., op.cit., s.65.

wową częścią podaży a wielkością ruchu turystycznego. Nie ma w Polsce takiego rejonu turystycznego, w którym nie wystąpiłaby w krótkim odcinku czasu - mniejszym niż rok - nadwyżka popytu nad tą częścią podaży. Niewykluczone jest też, że w niektórych rejonach turystycznych /część wybrzeża, rejon Tatr/ może również występować, w szczytowych sezonach turystycznych, przekroczenie pojemności turystycznej rejonu.

Z powyższych rozważań wynika, że cele ekonomiczne /zachowanie równowagi środowiska i zasobów naturalnych/ są czynnikiem ograniczającym i hamującym - przy określonym poziomie rozwiązań technologicznych - rozwój celów społecznych /zaspokojenie potrzeb/ i ekonomicznych /efektywność działalności gospodarczej/. Aby w pełni móc te cele realizować w optymalnym układzie należy przewidywać ich rozwój i relacje między komponentami warunkującymi ten rozwój w przyszłości.

4.2. Analiza zasobów niezbędnych do realizacji celów polityki turystycznej

Zasoby które służą do realizacji celów polityki turystycznej czyli przede wszystkim do zaspokajania społecznych potrzeb w zakresie turystyki, są komponentami układu regionalnego i jednocześnie nośnikami czynników wzrostu. W zbiorze tych komponentów wyróżnia się środowisko naturalne, zasoby majątkowe i zasoby pracy żywej²¹. Stanowią one zbiór elementów współzależnych, warunkujących prowadzenie na określonym obszarze działalności społeczno-ekonomicznej.

21/ K.Secomski: Elementy polityki ..., op.cit., s. 67-80;
B.Winiarski: Polityka regionalna ..., op.cit., s.147-148.

4.2.1. Zasoby naturalne

Pierwotnym elementem układu regionalnego i rynku turystycznego są zasoby środowiska naturalnego. "Zasoby" to dobra mierzalne, których wartość można ściśle określić za pomocą jednostek fizycznych /np. bogactwa mineralne, energia cieplna itp./. Ocena ich wartości nie następuje większych trudności, gdyż opiera na rachunku ekonomicznym²². Takie ujęcie nie jest jednak wystarczające do badań powiązań środowiska ze zjawiskami w turystyce. Znaczenie "zasobów" w turystyce jest szersze i mieści w sobie elementy przestrzeni geograficznej, to znaczy również te jej elementy, których nie można wyrazić w jednostkach miar, na przykład: rzeźba, klimat, gleby, biosfera, krajobrazy²³, a które w zespole tworzą walory turystyczne. Do oceny wartości tych elementów służą metody, które wykorzystywane są najczęściej przez geografów²⁴.

Koncentracja zasobów środowiska geograficznego na niektórych obszarach - zwłaszcza nadmorskich, pojeziernych i górskich - nie stwarza wątpliwości dokąd turyści chcą jeździć i gdzie przebywać i że te tereny należy odpowiednio przygotować. Problem jednak tkwi w tym, aby nie dopuścić do nadmiernego obciążenia środowiska. Aby ten problem rozwiązać konieczne jest określenie dopuszczalnej chłonności, a zwłaszcza pojemności turystycznej rejonu, które wyznaczają rozmiary zagospodarowania turystycznego.

22/T.Bartkowski: O pojęciu zasobów-użytków środowiska geograficznego i metodyce ich mierzenia. Przegląd Geograficzny, t.44, z.1, Warszawa 1972, s.32.

23/J.Warszyńska: Ocena zasobów środowiska naturalnego dla potrzeb turystyki /na przykładzie woj. krakowskiego/. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Geograficzne, z.36, Warszawa-Kraków 1974, s.6.

24/J.Warszyńska: op.cit., s.9-13.

Z.Chojnicki: Metody matematyczne w geografii fizycznej, Przegląd Geograficzny, t.43, z.3, Warszawa 1971.

Ustalenie optymalnej chłonności turystycznej obszaru wymaga znajomości powierzchni terenów o cechach właściwych dla użytkowania turystycznego oraz wskaźników chłonności odpowiednich dla środowiska przyrodniczego badanego obszaru. Chłonność wyraża się bowiem w postaci iloczynu:

$$C = P_c \cdot V_c \quad , \quad /4.5/$$

gdzie:

C - chłonność turystyczna,

P_c - powierzchnia terenów przydatnych do celów turystycznych,

V_c - wskaźnik chłonności terenu.

Powierzchnia karkonoskiego rejonu turystycznego wynosi 737 km². Nie wszystkie części tej powierzchni nadają się do celów turystycznych. Ponieważ człowiek użytkuje w trakcie wypoczynku głównie środowisko roślinne, należy więc przyjąć, że istotną rolę w przydatności terenów rejonu karkonoskiego, obok ich rzeźby, odgrywa szata roślinna. Rzeźba terenu jest zróżnicowana niemal na całym badanym obszarze. Z szaty roślinnej przyjmuje się, że dla turystyki przydatne są na całej powierzchni lasy i pastwiska oraz w 50% łąki, sady i ogrody²⁵. Z danych zawartych w tabelicy 24 /aneks/ wynika, że tereny turystyczne w rejonie karkonoskim obejmują powierzchnię 465,2 km², to jest 63,1% powierzchni rejonu.

Powierzchnie terenów turystycznych można określić również przy pomocy danych kartograficznych. Na podstawie delimitacji przeprowadzonej metodą kartograficzną przez Instytut Turystyki²⁶

25/ J.Staszewski: Perspektywy zagospodarowania turystycznego powiatu Bystrzyca Kłodzka. Urząd Wojewódzki, Wrocław 1969 /za/ Wskaźniki chłonności środowiska przyrodniczego na obszarach turystycznych, Instytut Turystyki, Bydgoszcz 1973, s.25.

26/ Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski, Instytut Turystyki, Wrocław 1969.

ocenia się, że tereny turystyczne w rejonie karkonoskim obejmują 470 km². Wyliczenia te są więc nieznacznie większe /o 0,6%/ od dokonanych na podstawie danych o użytkowaniu gruntów.

W dotychczas prowadzonych badaniach chłonności nie uzyskano zbliżonych wyników. W zestawieniu tabelarycznym wskaźników chłonności wykonanym przez Instytut Turystyki²⁷ występują duże różnice między wskaźnikami odnoszącymi się do tych samych obszarów i tego samego typu szaty roślinnej. Na przykład dla obszarów leśnych Dolnego Śląska występujące w zestawieniu wskaźniki chłonności wynoszą 2-3 osoby / ha według jednego źródła²⁸, 5-10 osób/ według innego źródła²⁹, natomiast dla obszaru byłego powiatu Bystrzyca Kłodzka wskaźnik chłonności dla lasów, pastwisk, łąk i ogrodów wynosi 4 osoby/ha³⁰. Norma górską dla obszarów atrakcyjnych niezależnie od rodzaju szaty roślinnej, przewiduje obciążenie 2 osoby/ha³¹. Wielkość ta odnosi się do podstawowej jednostki rejonizacyjnej wyznaczonej kryteriami geograficzno-ekonomicznymi.

Ze względu na duże podobieństwo środowiska przyrodniczego rejonu karkonoskiego i obszaru byłego powiatu bystrzyckiego do obliczenia chłonności można przyjąć wskaźnik ustalony dla tego ostatniego obszaru, czyli 4 osoby/ha. Chłonność turystyczna karkonoskiego rejonu turystycznego wynosi więc:

$$465,2 \text{ km}^2 \cdot 400 \text{ osób/km}^2 = 186 \text{ 080 osób} \quad 32$$

Wskaźnik chłonności dla całego badanego obszaru kształtuje się na poziomie:

27/ Wskaźniki chłonności środowiska przyrodniczego ..., op.cit.,

28/ Jak wyżej, s.24, tabl. B.e, poz.4.

29/ Tamże, s.25, tabl. B.e, poz. 12.

30/ Tamże, s.25, tabl. B.e, poz. 15.

31/ Tamże, s.54, tabl. D.d, poz.1.

32/ Chłonność turystyczną województwa jeleniogórskiego określa się na 250 000 osób, "Stan i kierunki rozwoju turystyki...", op.cit s.47.

186 080 osób 73700 ha = 2,5 osoby/ha ³³

Wskaźnik ten jest więc większy o 0,5 osoby/ha od normy górskiej, przy której chłonność badanego rejonu wynosi 147400 osób. Chłonność turystyczna mieścić się będzie w granicach 147,4 - 186,1 tys. osób ³⁴. Chłonność nie uwzględnia przydatności obszarów do celów zainwestowania oraz rodzaju i wielkości majątku ~~urządowego~~ służącego do realizacji potrzeb turystów. Te elementy są uwzględnione natomiast w pojemności turystycznej warunkowanej zasobami majątkowymi.

4.2.2. Zasoby majątkowe

Kolejnym komponentem rozpatrywanego układu regionalnego rynku turystycznego są zasoby majątkowe, na które składają się wszystkie rzeczowe elementy podaży turystycznej. Główne ogniwo stanowią obiekty noclegowe, których rozwój będzie nadal stymulować stopień zaspokojenia potrzeb turystycznych w rejonie.

Dotychczasowa tendencja rozwoju bazy noclegowej w karkonoskim rejonie turystycznym opisana funkcją liniową o postaci:

$$\hat{y}_t = 0,9 t + 35,1$$

pozwała przypuszczać, że na badanym obszarze będzie ³⁵:

w 1980 roku - 43,2 tys. miejsc noclegowych,

^{33/} Identyczną wielkość wskaźnika chłonności turystycznej przyjęła W. Bresler-Gaczek dla wysoce atrakcyjnego rejonu Solina-Myczków w Bieszczadach. Zob. W. Bresler-Gaczek: Chłonność turystyczna a wymogi ochrony środowiska naturalnego regionu Bieszczadów, Czasopismo Geograficzne, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Tom XLV, z.3, Wrocław 1974, s.328.

^{34/} Wielkość chłonności turystycznej nie powinna ulegać poważnym zmianom w czasie. Wydaje się, że dotychczasowa degradacja środowiska prędzej czy później napotka skuteczny opór w polityce ochrony środowiska człowieka. Poza tym w miarę rozwoju cywilizacji przemysłowej ulegną złagodzeniu kryteria oceny przydatności terenów do celów turystycznych.

^{35/} Obliczenia własne, aneks, tabl. 25.

w 1985 roku - 47,7 tys. miejsc noclegowych,

w 1990 roku - 52,2 tys. miejsc noclegowych.

Powyższa funkcja dobrze opisuje tendencję rozwojową bazy noclegowej w rejonie / $\varphi^2 = 0,0364$ /. Mimo tego wydaje się słuszne zwrócenie uwagi na wpływ nakładów inwestycyjnych ponoszonych w województwie na rozwój bazy noclegowej w rejonie karkonoskim ³⁶. Wielkość podaży turystycznej jest bowiem funkcją inwestycji ³⁷, a siła związku między wielkością nakładów inwestycyjnych w województwie jeleniogórskim a liczbą miejsc noclegowych w rejonie karkonoskim jest dość wysoka i wynosi $r = 0,83$ ³⁸.

Na podstawie empirycznego rozkładu punktów na osi współrzędnych /rys. 42/ ustalono, że funkcją opisującą zależność między miejscami noclegowymi /y/ a nakładami inwestycyjnymi /x/ będzie funkcja wykładnicza o postaci:

$$y_t = ba^{x_t} \pm \xi. \quad /4.6/$$

Na podstawie obliczeń regresja liniowa miejsc noclegowych względem nakładów inwestycyjnych ma postać ³⁹:

$$\hat{y}_t = 26,5 \cdot 1,1^{x_t}, \quad \varphi^2 = 0,1025.$$

Zastosowanie tej funkcji do predykcji miejsc noclegowych jest możliwe wówczas; gdy znana będzie zmienna niezależna x_t , czyli wielkość nakładów inwestycyjnych w okresach przyszłych. Ustalone na podstawie trendu liniowego wielkości x_t wynoszą ⁴⁰:

36/ Z konieczności przyjęto do badań nakłady ogółem, ponieważ w strukturze tych nakładów nie można wyodrębnić części przeznaczonej na turystykę. Aneks, tabl. 17.

37/ A.Adamowicz, Z.Bosiakowski: *Ekonomika turystyki*, op.cit., s. 108-109.

38/ Aneks, tabl. 26.

39/ Tamże.

40/ Aneks, tabl. 27.

dla roku 1980 - 5,4 mld zł.,

dla roku 1985 - 6,7 mld zł.,

dla roku 1990 - 8,0 mld zł. w cenach stałych z 1971 r.

Liczba miejsc noclegowych w karkonoskim rejonie turystycznym powinna więc kształtować się następująco:

w roku 1980 - $\hat{y} = 26,5 \cdot 1,1^{5,4} = 43,0$ tys.

w roku 1985 - $\hat{y} = 26,5 \cdot 1,1^{6,7} = 48,4$ tys.

w roku 1990 - $\hat{y} = 26,5 \cdot 1,1^{8,0} = 54,3$ tys.

przy średnich błędach prognozy wynoszących ⁴¹:

$$S / \hat{y}_{1980} / = 3,7,$$

$$S / \hat{y}_{1985} / = 4,8,$$

$$S / \hat{y}_{1990} / = 6,1.$$

Baza noclegowa jest podstawowym, ale nie jedynym czynnikiem wyznaczającym pojemność turystyczną obszaru. Ważny element stanowią linie komunikacyjne i szlaki turystyczne. Jednorazowa /w ciągu dnia/ przepustowość szlaków i linii komunikacyjnych zwiększa pojemność miejscowości i obszarów.

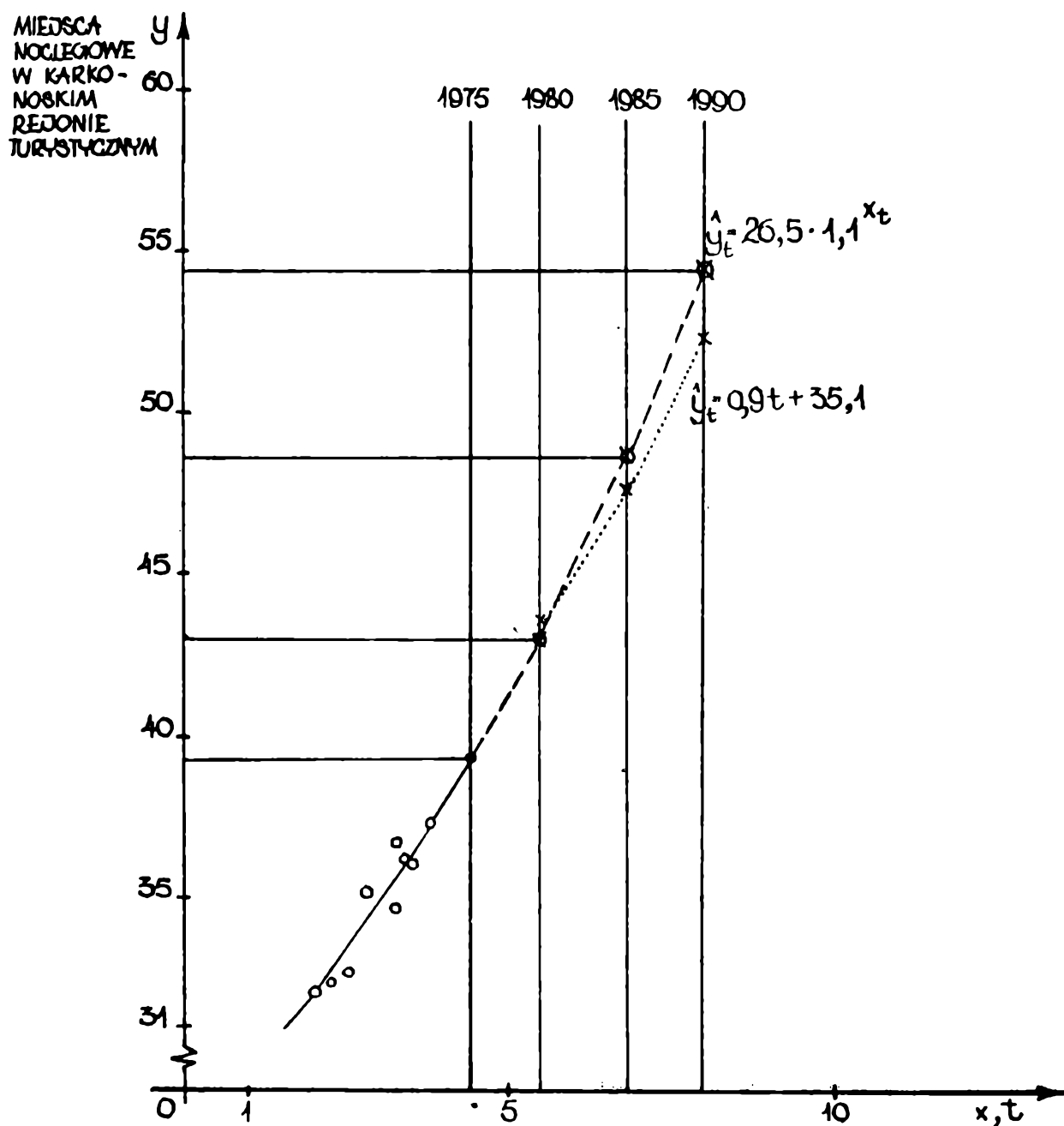
Przy określaniu przepustowości szlaków pieszych przyjmuje się wskaźnik 10 osób/km szlaku, natomiast dla szlaków komunikacyjnych 1 samochód osobowy lub 3 osoby na 1 km bieżący drogi i 5 osób na 1 km linii kolejowej ⁴².

Wyliczenie pojemności turystycznej rejonu karkonoskiego przedstawia tablica 4.1. W przeprowadzonych obliczeniach przyjęto prognozę miejsc noclegowych ustaloną na podstawie linii regresji

41/ Obliczenia według wzorów z: W.Welfe /red./: Ekonometryczne modele rynku, t.1, Metody ekonometryczne, PWE, Warszawa 1977, s.164-165.

42/ S.Regel /red./: Zagospodarowanie turystyczno-wypoczynkowych obszarów województwa chełmskiego, IT, Toruń 1976/maszynopis/.

Rys.4.2. PROGNOZA ROZWOJU MIEJSC NOCLEGIOWYCH W KARKONOSKIM REJONIE TURYSTYCZNYM

X - NAKŁADY INWESTYCYJNE W WOJEWÓDZTWIE JELENIOGÓRSKIM

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE TABL.25,26, ANEKS.

Tablica 4.1

Pojemność turystyczna rejonu karkonoskiego w latach 1975, 1980, 1985, 1990

Zasoby majątkowe decydujące o pojemności turystycznej obszaru	Stan zasobów w roku				wskaznik pojemności	Pojemność turystyczna w tys. osób			
	1975	1980	1985	1990		1975	1980	1985	1990
Miejsca noclegowe w tys.	39,2	43,0	48,4	54,3	1	39,2	43,0	48,4	54,3
Drogi bite w km	500	522	552	572	3	1,5	1,6	1,7	1,7
Linie kolejowe w km	120	120	120	120	5	0,6	0,6	0,6	0,6
Pieszne szlaki turystyczne w km	655	655	680	700	10	6,6	6,6	6,8	7,0
Ośrodki wypoczynku świątecznego	1	1	2	3	-	2,0	2,0	4,0	6,0
Razem	x	x	x	x	x	49,9	53,8	61,5	69,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Stan i kierunki rozwoju turystyki ..., op.cit., s. 56; Program społeczno-gospodarczego rozwoju miasta i powiatu Jelenia Góra ..., op.cit., s. 11, 83; S.Regel /red/: Zagospodarowanie obszarów turystycznych województwa chełmskiego, op.cit., s. 47.

miejsc i nakładów inwestycyjnych; rozwój linii komunikacyjnych i pieszych szlaków turystycznych oraz ośrodków wypoczynku świątecznego według ustaleń władz terenowych⁴³; założono również, że długość linii kolejowych nie zmieni się.

Według obliczeń przeprowadzonych w tablicy 4.1. należy spodziewać się, że jednorazowa pojemność karkonoskiego rejonu turystycznego wzrośnie do 1990 r. o około 40% i wyniesie blisko 70 tys. osób, co stanowi prawie 42% średniego poziomu chłonności turystycznej rejonu.

4.2.3. Zasoby pracy żywej

Ludność stanowi aktywny i motoryczny element układu regionalnego. Istotne znaczenie odgrywa tutaj ta część ludności, która tworzy zasoby siły roboczej⁴⁴. Część tych zasobów wykorzystując środki majątkowe w turystyce zaspokaja potrzeby zgłaszane przez turystów.

Sposób wykorzystania pracy żywej stanowi bardzo ważną przesłankę aktywizowania wszechstronnego rozwoju zarówno całego kraju, jak też poszczególnych rejonów, miejscowości oraz przedsiębiorstw i instytucji. W układzie wewnątrzregionalnym istotnego znaczenia nabiera sposób rozmieszczenia siły roboczej według działów i gałęzi gospodarki narodowej. Wiąże się to ściśle z występującymi zasobami naturalnymi oraz z zasobami gospodarczymi już istniejącymi, a także z tymi, które zamierza się dopiero wprowadzić do układu regionalnego; inaczej mówiąc z funkcjami gospodarczymi i społecznymi, jakie są i będą realizowane w danym rejonie czy miejscowości.

43/ Program społeczno-gospodarczego rozwoju miasta i powiatu Jelenia Góra, Urząd Powiatowy, Jelenia Góra 1973, s.11, 83.

44/ B.Winiarski: Polityka regionalna, op.cit., s.156.

W karkonoskim rejonie turystycznym za główne funkcje gospo-
darcze uznano przemysł i turystykę ⁴⁵. Waga funkcji przemysłowej
wiąże się z istniejącymi już zasobami majątkowymi, a także co
jest nie mniej istotne - z kulturą produkcyjną ⁴⁶ ludności tu za-
mieszkałej. Natomiast waga funkcji turystycznej wynika - co już
wielokrotnie podkreślano - z istniejących na tym obszarze natural-
nych walorów turystycznych. Trzecia funkcja gospodarcza: rolnictwo
ma charakter uzupełniający ze względu na ukierunkowanie produkcji
nieuwzględniające lokalnych warunków klimatycznych i glebowych.

Biorąc pod uwagę ogólne tendencje w świecie i w kraju, to
rozwój przemysłu w rejonie powinien zmierzać w kierunku mechani-
zacji i automatyzacji procesów produkcji w zakładach istniejących
oraz rozbudowy i budowy takich zakładów, których produkcja nie
będzie dewastować walorów naturalnych rejonu. Technika nie ominie
również rolnictwa, w którym nastąpi zmiana profilu produkcji ze
zbożowej na hodowlano-zbożową ⁴⁷.

Tak więc, wzrost wydajności pracy w przemyśle i rolnictwie
uwolni część zasobów pracy żywej, która znajdzie zatrudnienie w
usługach. W rejonie karkonoskim najszybszego przyrostu zatrudnie-
nia należy spodziewać się w tych działach i branżach usługowych,
które zapewnią sprawną realizację funkcji turystycznej.

Ogólną ocenę zasobów pracy żywej dla potrzeb turystyki można
przeprowadzić wykorzystując relacje ilości turystów do mieszkańców
stałych w rejonie, którą zaproponował J.Piperoglou ⁴⁸, wynoszącą

45/ Stan i kierunki rozwoju turystyki w województwie jeleniogórskim
do roku 1990, op.cit.,

46/ Pod pojęciem kultury produkcyjnej rozumie się tu zdyscyplino-
wanie organizacyjne i technologiczne, kwalifikacje zawodowe,
a także poziom wydajności pracy.

47/ Program rozwoju województwa jeleniogórskiego, Urząd Wojewódzki,
Jelenia Góra 1977 /maszynopis/.

48/ M.Stalski: Metoda określania chłonności turystycznej. Przegląd
Geograficzny, t. XLII, z.4, PWN, Warszawa 1970, s.707.

w przybliżeniu 3 1, obliczoną według wzoru:

$$Z_{rt} = \frac{L_t \cdot T_t}{R_t}, \quad /4.7/$$

gdzie:

Z_{rt} - wskaźnik liczby osób przypadających na jednego turystę w okresie t,

L_t - liczba mieszkańców stałych w okresie t,

T_t - liczba dni w okresie t,

R_t - ruch turystyczny w osobodniach w okresie t.

Relacja ta jest podstawą zapewnienia właściwego zatrudnienia ludności miejscowej we wszystkich usługach dla turystów.

Dla rejonu karkonoskiego powyższy wskaźnik w 1975 r. wynosił:

$$Z_r = \frac{146,5 \text{ tys.} \cdot 364}{14946 \text{ tys.}} = 3,6$$

czyli na jednego turystę przypadało ponad trzech mieszkańców stałych rejonu. Jak wynika z obliczeń brak jest znacznych ekstensywnych rezerw pracy żywej, które mogłyby być wykorzystane w gospodarce turystycznej. Konieczne są więc zmiany w strukturze branżowej zatrudnienia.

Informacje uzyskane z obowiązującej statystyki wskazują, że w "hotelarstwie" zatrudnionych było w 1975 roku około 4,8 tys. osób /tabl. 4.2/. Uwzględniając, że stanowi to 90% wszystkich zatrudnionych w bezpośredniej obsłudze turystów⁴⁹, można przypuszczać, że ogólna liczba zatrudnionych w gospodarce turystycznej wynosiła około 5,3 tys. osób.

49/ J.Sierpiński, H.Schupp: Kadry w hotelarstwie polskim, w: Problemy turystyki zagranicznej. Materiały z Sympozjum Naukowego w stulecie zorganizowanej Turystyki Polskiej, Zakopane 19-21 października 1973, s.81-87.

Tablica 4.2

Zatrudnienie w obiektach noclegowych w karkonoskim rejonie turystycznym w 1975 roku

Rodzaje obiektów	Liczba zatrudnionych
Hotele	1000
Domy wycieczkowe	77
Schroniska	73
Schroniska młodzieżowe	14
Kempingi i pola biwakowe	6
Pokoje i kwatery prywatne	30
Domy czasowe FWP	1010
Resortowe domy czasowe	1420
Kolonie	303
Obozy młodzieżowe	38
Sanatoria	800
Inne obiekty	35
Razem	4806

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów statystycznych Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze.

Prawidłowa realizacja funkcji turystycznej wymagać będzie nie tylko ilościowego wzrostu zatrudnienia. K.Secomski zauważył, że "należyte doskonalenie kwalifikacji i tym samym podnoszenia wartości pierwotnie surowego elementu, jakim jest praca niewykwalifikowana, wpływa w sposób radykalny na podniesienie skuteczności wysiłku pracy żywej⁵⁰. Oznacza to, że wyższe kwalifikacje /wykształcenie, staż pracy/ zapewniają wyższą jakość pracy i wyższą jej wydajność a w konsekwencji wyższy stopień zaspokojenia potrzeb społecznych.

50/ K.Secomski: Elementy polityki ekonomicznej, op.cit., s.88.

Ta prosta zależność nie jest w pełni doceniana w turystyce. Według badań przeprowadzonych w rejonie karkonoskim ⁵¹ 40% zatrudnionych w turystyce nie ma kwalifikacji odpowiadających wymogom taryfikatora przy czym 28% z przyczyn niedostatecznego wykształcenia, a 38% badanych ma zaledwie wykształcenie podstawowe, a tylko 7% wyższe. Niepokojący jest fakt, że najbardziej niekorzystne relacje występują w grupie zatrudnionych określanej jako kadra organizacji warunków rozwoju turystyki i wypoczynku. W grupie tej bowiem 24% to osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym, a z wyższym 22%, przy czym kwalifikacje niezgodne z wymogami taryfikatora posiada aż 66% badanych w tej grupie ⁵².

W programie wykorzystania zasobów siły roboczej zaangażowanej do realizacji potrzeb turystów należy więc uwzględnić wzrost ilościowy tych zasobów, odpowiednie przygotowanie kadr bezpośrednio obsługujących turystów co najmniej na poziomie średnim oraz wykorzystanie ich zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami.

Poznane w niniejszym podrozdziale komponenty układu regionalnego i jednocześnie regionalnego rynku turystycznego pozwoliły określić hipotetyczne wielkości podstawowych ogniw podaży turystycznej. Z kolei ustalenie prognostycznych wielkości ruchu turystycznego da możliwość orientacji w sytuacji rynkowej jaka może zaistnieć w okresach przyszłych.

51/ Kwalifikacje zawodowe kadry turystycznej w powiecie jeleniogórskim, Koło Naukowe Turystyki przy jeleniogórskiej filii Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Jelenia Góra 1974 /maszynopis/.

52/ Podobnie pesymistyczne fakty zawierają badania Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki: Kwalifikacje zawodowe kadry turystycznej, GKKFiT, Warszawa 1968.

4.3. Prognoza rozwoju ruchu turystycznego w karkonoskim rejonie turystycznym

Uprzednio ustalone zostało ⁵³, że głównymi determinantami ruchu turystycznego są dochody ludności, liczba miejsc noclegowych i miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych. Ze względu na brak wiarygodnych danych statystycznych o liczbie miejsc konsumpcyjnych w predykcji ruchu turystycznego uwzględniono tylko dwa pierwsze czynniki. W tej sytuacji liniowa funkcja ruchu turystycznego względem dochodów ludności i miejsc noclegowych ma postać:

$$y_t = a_0 + a_1 x_{1t} + a_2 x_{2t} + \xi_t, \quad /4.8/$$

gdzie:

y_t - ruch turystyczny w rejonie karkonoskim,

x_{1t} - miejsca noclegowe w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych w rejonie karkonoskim,

x_{2t} - nominalne dochody ludności przypadające na 1 mieszkańca,

ξ - składnik losowy.

Do oszacowania parametrów przyjętej funkcji ruchu turystycznego wykorzystano metodę najmniejszych kwadratów. Układ równań normalnych, z którego obliczono estymatory a_0 , a_1 , a_2 , po uwzględnieniu obliczeń zawartych w aneksie tabl. 28, ma postać:

$$23,5 = 9a_0 + 315,8a_1 + 171,3a_2$$

$$836,26 = 315a_0 + 11131,88a_1 + 6111,16a_2$$

$$473,45 = 171,3a_0 + 6111,16a_1 + 3473,75a_2$$

Po rozwiązaniu powyższego układu równań estymatory wynoszą:
 $a_0 = 5,2173$, $a_1 = -0,1892$, $a_2 = 0,2120$.

Ujemna wartość parametru a_1 może budzić zastrzeżenia co do poprawności przyjętego modelu, tym bardziej, że ogólnie znany jest fakt dodatniego oddziaływania liczby miejsc noclegowych na ruch turystyczny⁵⁴. Dopuszczalne jest jednak przyjęcie do celów prognostycznych takiego liniowego modelu ekonometrycznego, który nie ma wrażliwości koincydencji, przy czym niemożliwe jest wówczas "... przywiązywanie sensu ekonomicznego do tzw. strukturalnej postaci modelu ekonometrycznego i do oczekiwania, że model ten może przyczynić się do poznania zależności przyczynowo-skutkowych między badanymi zjawiskami ekonomicznymi"⁵⁵. Wartość ujemna współczynnika a_1 wynika bowiem z nadmiernie silnego skorelowania /w szeregu chronologicznym/ miejsc noclegowych z dochodami ludności.

Za przyjęciem proponowanego modelu przemawiają takie kryteria "dobroci", jak:

1/ wartość współczynnika zgodności obliczonego według wzoru⁵⁶:

$$\varphi^2 = \frac{1/n-k-1/s_e^2}{\sum_{t=1}^n /y_t - \bar{y}/^2} = \frac{6 \cdot 0,0454}{3,67} = 0,0742 \quad /4.9/$$

gdzie:

φ^2 - współczynnik zgodności,

n - liczba obserwacji,

k - liczba zmiennych niezależnych,

54/ D.Strahl: Próba zastosowania funkcji produkcji do badań turystyki, Wiadomości Statystyczne nr 12/1975, s.25.

55/ Z.Hellwig: Przechodność relacji skorelowania zmiennych losowych i płynące stąd wnioski ekonometryczne, Przegląd Statystyczny, t.23, z.1, PWN, Warszawa 1976, s.4.

56/ S.Bartosiewicz /red/: Metody ekonometryczne, PWE, Warszawa 1974, s. 53.

- s_e^2 - wariancja składnika losowego,
 y_t - zmienna objaśniana,
 \bar{y} - średnia arytmetyczna y_t ;

wielkość tego współczynnika potwierdza bardzo dobre wygładzenie szeregu empirycznego za pomocą przyjętego modelu.

2/ istotność szacowanych parametrów, dla których średnie błędy szacunków wynoszą:

$$\begin{aligned}
 S/a_0/ &= 2,97, \\
 S/a_1/ &= 0,11, \\
 S/a_2/ &= 0,05.
 \end{aligned}$$

Współczynnik korelacji wielorakiej jest również bardzo wysoki i wynosi $R(y_1, x_1, x_2) = \sqrt{1 - 0,0742} = 0,96$. Wskazuje ona na bardzo silną zależność ruchu turystycznego od zmiennych przyjętych w modelu. Całkowita zmienność ruchu turystycznego jest więc w 92,58% opisana przez liczbę miejsc noclegowych w rejonie i wielkość dochodów osobistych przypadających na jednego mieszkańca.

Model można więc zapisać w postaci:

$$\hat{y}_t = 5,2173 + 0,1892x_{1t} + 0,2120x_{2t}$$

Kształtowanie się x_{1t} w przyszłych okresach zostało już poznane za pomocą funkcji liczby miejsc noclegowych w rejonie względem nakładów inwestycyjnych w województwie, w roku 1980 $43,0 \pm 3,7$ tys. miejsc, w roku 1985 $\div 48,4 \pm 4,8$ tys., w roku 1990 $\div 54,3 \pm 6,1$ tys. miejsc. Natomiast kształtowanie się nominalnych dochodów ludności dobrze opisuje funkcja o postaci ⁵⁷:

57/ Aneks, tabl. 11.

$$\hat{y}_t = 10,2 \cdot 1,09^t,$$

według której nominalne dochody ludności przypadające na jednego mieszkańca osiągną wysokość:

w 1980 roku = 40,5 tys. zł.,

w 1985 roku = 62,3 tys. zł.,

w 1990 roku = 95,8 tys. zł. na 1 mieszkańca, przy średnich błędach prognozy $S/\hat{y}_{1980} / = 1,0$; $S/\hat{y}_{1985} / = 1,3$; $S/\hat{y}_{1990} / = 1,6$.

Po podstawieniu odpowiednich danych do modelu ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim otrzymujemy:

$$\hat{y}_{1980} = 4,646 \text{ mln turystów,}$$

$$\hat{y}_{1985} = 8,151 \text{ mln turystów,}$$

$$\hat{y}_{1990} = 15,253 \text{ mln turystów.}$$

Średnie błędy powyższych prognoz wynoszą ⁵⁸:

$$S/\hat{y}_{1980} / = 0,410 \text{ mln turystów,}$$

$$S/\hat{y}_{1985} / = 1,050 \text{ mln turystów,}$$

$$S/\hat{y}_{1990} / = 2,217 \text{ mln turystów.}$$

Jak widać przyrost ruchu turystycznego będzie niezwykle dynamiczny; niemal czterokrotny wzrost w 1990 r. w porównaniu z rokiem 1975. Należy jednak zauważyć, że kształtowanie się zależności popytu turystycznego od dochodów ma charakter logistyczny ⁵⁹, a dotychczasowy przebieg badanego zjawiska nie pozwala wyznaczyć jeszcze punktu przegięcia, od którego tempo zmian popytu będzie malało. Po przekroczeniu tego punktu model opisujący badane zja-

58/ Obliczenia według wzorów z: W.Welfe /red/: Ekonometryczne modele rynku ..., op.cit., s.35.

59/ A.Adamowicz, Z.Bosiakowski: *Ekonomika turystyki*, op.cit., s.101

wisko przyjmie taką postać, która pozwoli uwzględnić słabnące oddziaływanie dochodów ludności na popyt turystyczny. Stąd wniosek, że na podstawie przyjętego modelu ruchu turystycznego można budować prognozę dla niezbyt długich okresów.

Powyższa teza znajduje również potwierdzenie w przedziałach ufności, które dla poziomu istotności $\alpha = 0,2$ i 6 stopniach swobody wynoszą ⁶⁰:

$$\begin{aligned} 4,056 < \hat{y}_{1980} < 5,236, \\ 6,639 < \hat{y}_{1985} < 9,663, \\ 12,061 < \hat{y}_{1990} < 18,445. \end{aligned}$$

Zbyt duże przedziały ufności nie pozwalają przyjąć prognoz obliczonych dla lat 1985, 1990.

Przebieg liniowego trendu ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim wskazuje ⁶¹, że w roku 1980 można spodziewać się 4527 tys. turystów; w 1985 = 5542 tys., a w 1990 r. 6657 tys. turystów. Prawidłowość przebiegu trendu do 1980 r. potwierdza omówiony wyżej model ekonometryczny ruchu turystycznego. Ustalone wielkości dla tego okresu według trendu modelu są do siebie zbliżone.

Aby mieć pełniejszy obraz różnic w zmianach ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim proponuje się wykorzystać formułę przyjętą do szacunku ruchu turystycznego w układzie regionalnym ⁶². Dla ruchu turystycznego wyrażonego w turystodniach ma ona postać:

$$R_{jt} = /R_{zt} + L_t A_t T_t / a_{jt}, \quad /4.10/$$

gdzie:

60/ Obliczenia według wzoru z W.Welfe /red/: Ekonometryczne modele rynku ..., opacit., s.166.
61/ Obliczenia w aneksie, tabl. 29.
62/ Rozdział 2.2.1.

- R_{jt} = ruch turystyczny w rejonie j w okresie t ,
 R_{zt} = zagraniczny ruch turystyczny w kraju w okresie t ,
 L_t = liczba ludności w okresie t ,
 A_t = aktywność turystyczna społeczeństwa w okresie t
 wyrażająca stosunek uczestników ruchu turystycznego
 do liczby ludności,
 T_t = średni czas uczestnictwa w ruchu turystycznym w
 okresie t ,
 a_{jt} = współczynnik atrakcyjności turystycznej rejonu j w
 okresie t .

Dane liczbowe charakteryzujące ruch turystyczny według poda-
 nej formuły zawiera tablica 4.3. Liczbę ludności dla okresów
 prognostycznych przyjęto według ustaleń Głównego Urzędu Statys-
 tycznego ⁶³, współczynnik aktywności turystycznej obliczono na
 podstawie trendu czasowego ⁶⁴, czas uczestnictwa i prognozę zagra-
 nicznego ruchu turystycznego według obliczeń przeprowadzonych w
 trakcie realizacji problemu węzłowego 09.5.1 "Funkcjonowanie,
 organizacja i kierunki rozwoju handlu wewnętrznego w Polsce" ⁶⁵.
 Przyjmuje się również założenie, że współczynnik atrakcyjności
 turystycznej dla roku 1975 ⁶⁶ w przyszłych okresach nie ulegnie
 zmianie. Założenie to wynika ze specyficznego położenia rejonu
 względem ośrodków miejskich kraju i za granicą oraz przebiegu
 tras tranzytowych z północy na południe i z zachodu na wschód.
 Natomiast średni czas pobytu w rejonie karkonoskim będzie zmniejsza-
 się nieznacznie. Wpłynie na to zwiększająca się mobilność społe-

63/ Rocznik Statystyczny 1975, GUS, s.33.

64/ Aneks, tabl. 30.

65/ J.Prudzienica, H.Wasiak: Przestrzenne zróżnicowanie popytu ...,
 op.cit., s.179-185.

66/ Tablica 2.3.

Tablica 4.3

Hipoteza rozwoju ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim
w latach 1980, 1985, 1990

Lata	Liczba ludności	Współczynnik aktywności turystycznej	Czas uczestwa w ruchu turystycznym	Hipoteza krajowego ruchu turystycznego	Prognoza zagranicznego przyjazdowego ruchu turystycznego	Hipoteza ruchu turystycznego w kraju	Współczynnik atrakcyjności turystycznej rejonu karkonoskiego	Hipoteza ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim	Średni czas jednorazowego pobytu turystycznego w rejonie	Hipoteza ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim
	L_t	A_t	T_t	$R_{kt} = L_t A_t T_t$	R_{zt}	$R_{kt} + R_{zt}$	a_{jt}	R_{jt}		
	w mln		w dniach	w mln turystodni				w mln turystodni	w dniach	w mln turystów
1980	35,3	0,64	26,1	589,5	52,3	642,0	0,03	19,260	3,7	5,205
1985	36,5	0,71	26,3	681,6	66,6	748,2	0,03	22,446	3,5	6,413
1990	37,4	0,78	26,5	773,1	80,9	854,0	0,03	25,620	3,3	7,764

Źródło: Rocznik statystyczny 1975, GUS, s.33; aneks, tabl. 30; J.Prudzienica, H.Wasiak: Przestrzenne zróżnicowanie popytu..., op.cit., s.185; tabl. 2,3; 3.5; obliczenia własne.

czeństwa w wyniku skracania czasu pracy w układzie tygodniowym.

Przedstawione trzy sposoby postępowania zmierzające do ustalenia hipotetycznych wielkości ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim wskazują, że:

- 1/ dla krótkich /pięcioletnich/ okresów możliwe jest stosowanie modelu ekonometrycznego ruchu turystycznego, opisanego liczbą miejsc noclegowych i wysokością dochodów przypadających na 1 mieszkańca;
- 2/ liniowy model ekonometryczny nie daje zadowalających wyników dla okresów dalszych;
- 3/ tempo przebiegu liniowego trendu ruchu turystycznego jest, jak się wydaje, zbyt wolne aby można było na jego podstawie budować prognozę dla okresów ponad pięcioletnich;
- 4/ w związku z powyższym do ustalenia hipotetycznych wielkości ruchu turystycznego w rejonie w okresach długich wystarczające jest posługiwanie się zaproponowaną formułą.

Proponuje się więc przyjąć następujące wielkości ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim: dla roku 1980 = 4,6 mln turystów i 19,3 mln turystodni, dla 1985 r. = 6,4 mln turystów i 22,4 mln turystodni oraz w roku 1990 = 7,8 mln turystów i 25,6 mln turystodni.

4.4. Hipoteza możliwości zaspokojenia potrzeb ruchu turystycznego w rejonie

Relacje jakie wystąpią między przewidywaną wielkością ruchu turystycznego a oczekiwanymi wielkościami zasobów w karkonoskim rejonie turystycznym pozwolą ocenić w pewnym stopniu możliwości zaspokajania potrzeb ruchu turystycznego. W celu porównania ruchu

turystycznego z chłonnością i pojemnością turystyczną rejonu należy znać rozkład czasowy ruchu turystycznego. Przyjmiemy się, że w układzie miesięcznym będzie on kształtował się następująco ⁶⁷:

Rok	1980 = 100,0;	1985 = 100,0;	1990 = 100,0;
styczeń	6,8;	7,2;	7,5;
luty	7,0;	7,6;	7,9;
marzec	7,3;	7,7;	8,3;
kwiecień	4,8;	4,6;	4,6;
maj	6,5;	6,5;	6,6;
czerwiec	10,4;	11,0;	11,3;
lipiec	17,5;	16,2;	15,6;
sierpień	16,1;	15,1;	14,0;
wrzesień	8,0;	7,9;	7,9;
październik	4,9;	4,9;	5,0;
listopad	2,9;	2,8;	2,6;
grudzień	8,0;	8,5;	8,7;

Szczytowe dzienne obciążenie ruchem turystycznym wystąpi w miesiącu lipcu. W wyniku obliczeń przeprowadzonych metodą zaproponowaną przez S.Ostrowskiego ⁶⁸ ustalono, że udział ruchu turystycznego w dniu szczytowego nasilenia w wielkości ruchu w miesiącu lipcu wynosił w latach 1970-1975 od 4,5 do 4,8%, przy czym tendencja była ciągle malejąca. Taka tendencja utrzyma się nadal, ponieważ wzrost częstotliwości wyjazdów oraz skrócenie przeciętnego czasu pobytu spowoduje "spłaszczenie" krzywej sezonowości ruchu turystycznego zarówno w układzie miesięcznym jak również tygodniowym i dziennym. Wielkości obciążenia ruchem turystycznym i jego relacje do chłonności i pojemności turystycznej oraz potencjału pracy żywej zawiera tablica 4.4

67/ A.Kornak, D.Neumann, J.Prudzienica: Program rozwoju produkcji mleka i zaopatrzenia województwa wrocławskiego w produkty mleczarskie, część 3, Turystyka i wypoczynek, AE Jelenia Góra 1974, s.49 /maszynopis/.

68/ S.Ostrowski: Ruch turystyczny w Polsce, w: Turystyka a ochrona środowiska naturalnego. Zielona Góra 1975, materiały przedkonferencyjne, część 1, s.46-49.

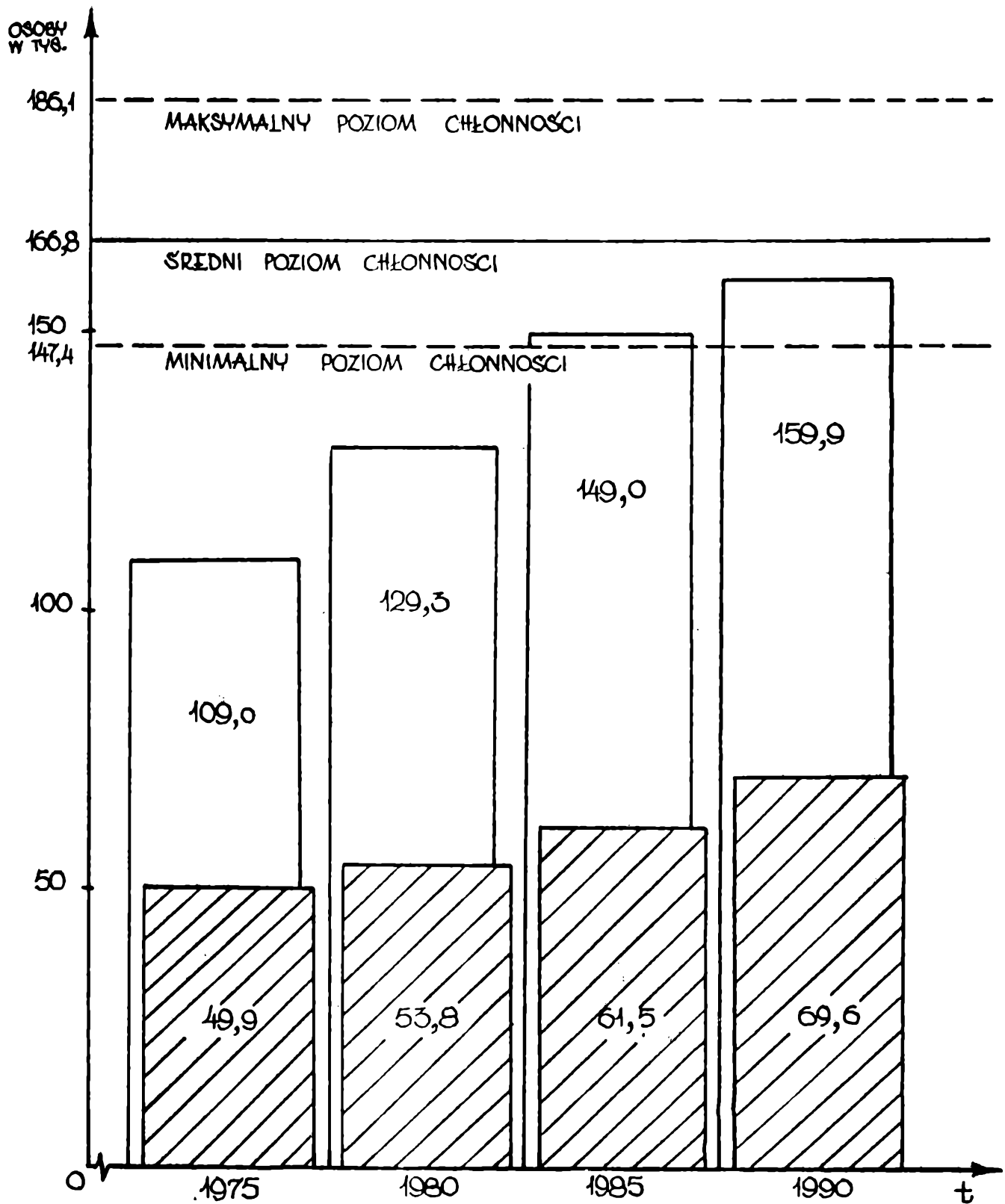
Tablica 4.4

Relacje ruchu turystycznego do zasobów w rejonie karkonoskim
w latach 1980, 1985, 1990

Lata	Chłonność turystyczna rejonu w tys. osób	Pojem- ność turys- tyczna rejonu w tys. osób	Ruch turys- tyczny w tys. turys- tycznych w dniach		Udział szczyto- wego dzienne- go obciążenia w wielkości miesięcz- nej w %%	Szczytowe dzienne obciążenie ru- chem tu- rystycz- nym w tys. osób	Relacja szczyto- wego dzienne- go obciążenia do chłonno- ści tu- rystycz- nej re- jonu	Relacja szczyto- wego dziennego obciążenia do pojemno- ści tu- rystycz- nej re- jonu	Ludność w tys.	Liczba ludności która zapewnia realiza- cję po- pytu tu- rystów w tys.	Relacja ludno- ści do zapo- trzebo- wania
			w roku	w mie- siącu lipcu							
1975	147,4=186,1	49,9	14 946	2 424	4,5	109,0	0,6=0,7	2,2	146,5	123,2	1,2
1980	147,4=186,1	53,8	17 190	3 008	4,3	129,3	0,7=0,9	2,4	155,3	141,3	1,1
1985	147,4=186,1	61,5	22 446	3 636	4,1	149,0	0,8=1,0	2,4	164,4	185,0	0,9
1990	147,4=186,1	69,6	25 620	3 997	4,0	159,9	0,9=1,1	2,3	170,0	211,2	0,8

Źródło: tabl. 4.1; 4.2; Program społeczno-gospodarczego rozwoju miasta i powiatu Jelenia
Góra ..., op.cit., s.6; obliczenia własne.

Rys. 4.3. RELACJE SZCZYTOWEGO NASILENIA RUCHU TURYSTYCZNEGO DO CHŁONNOŚCI I POJEMNOŚCI REJONU KARKONOSKIEGO

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Ruch turystyczny w rejonie karkonoskim, przy założonym rozkładzie czasowym - będzie znacznie obciążał chłonność turystyczną rejonu. W roku 1980 szczytowe nasilenie ruchu turystycznego wyniesie około 70-90% w stosunku do chłonności turystycznej. W następnych okresach prognostycznych bardzo zbliży się, a może nawet przekroczy chłonność turystyczną obszaru.

Szczytowe nasilenie ruchu turystycznego w relacji do przewidywanej pojemności turystycznej badanego obszaru będzie jeszcze bardziej niekorzystne. Będzie ono ponad dwukrotnie większe od pojemności. Ilustrację graficzną omówionych zależności przedstawia rysunek 4.3.

Fakt, że ruch turystyczny znacznie może obciążyć chłonność turystyczną rejonu oraz w dużym stopniu przekroczy przewidywaną pojemność turystyczną powinien uruchomić takie mechanizmy działania podmiotów polityki turystycznej, które z jednej strony będą zmniejszać wahania czasowe ruchu turystycznego, a z drugiej wydłużać czas użytkowania miejsc noclegowych oraz rozbudowę pozwalającą zwiększyć pojemność turystyczną do poziomu chłonności karkonoskiego rejonu turystycznego.

Trzeci składnik, czyli zasoby pracy żywej - według przyjętej w rozdziale 4.2.3 relacji - jeszcze do roku 1980 powinny być wystarczające do zaspokojenia potrzeb turystów. Natomiast po roku 1980 należy spodziewać się wyczerpania rezerw tkwiących w przemyśle i rolnictwie oraz w sile niezatrudnionej. Stąd wniosek, że aby zapewnić prawidłową i pełną realizację potrzeb turystów trzeba będzie wprowadzać intensywne, angażujące więcej pracy uprzedmiotowionej metody gospodarowania w działalności turystycznej.

Z A K O Ń C Z E N I E

Przeprowadzone w niniejszej rozprawie badania wykazały, że z systemu rynku, przy pomocy kryterium branżowego, konieczne jest wyodrębnienie podsystemu rynku turystycznego. Podsystem ten obejmuje ogół stosunków wymiennych zachodzących między osobami i instytucjami zgłaszającymi potrzeby w zakresie turystyki, posiadającymi fundusze na ich realizację, a osobami i instytucjami zaspokajającymi te potrzeby. Przedmiotem rynku turystycznego są między innymi dobra turystyczne, które wyodrębnia ze zbioru dóbr materialnych i usług niematerialnych kryterium funkcji celu, mieszczące się w sferze potrzeb. Oznacza to, że dobrami turystycznymi są dobra wolne i nagromadzone, materialne i niematerialne, które zaspokajają potrzeby konsumentów przed i w czasie podróży oraz pobytu turystycznego.

Na kształtowanie się podstawowych elementów rynku turystycznego decydujący wpływ wywierają:

- rozwój cywilizacji przemysłowej stymulowanej nakładami inwestycyjnymi,
- dochody osobiste ludności,
- czas wolny od pracy,
- aktywność turystyczna społeczeństwa.

Rynek turystyczny jest kategorią ekonomiczną ściśle związaną z przestrzenią. Czynnikiem wiążącym go z przestrzenią są walory turystyczne, których rozmieszczenie wyznacza obszary o występującej rencie turystycznej, gdzie następuje konfrontacja popytu z popytą turystyczną. Występowanie renty turystycznej stanowi kryterium, które wyodrębnia z systemu międzynarodowego rynku turystycznego rynek krajowy, z rynku krajowego - regionalny rynek turystyczny.

Regionalny rynek turystyczny jest tym elementem systemu rynku krajowego, czyli podsystemem regulacji, w którym najwcześniej i najczęściej zachodzą rozbieżności między popytem i podażą, to znaczy zakłócenie równowagi zarówno w układzie przedmiotowym i czasowym.

W turystyce sfera realna, to jest produkcja, obrót i konsumpcja znajdują się głównie na obszarze występowania regionalnego rynku turystycznego. Tylko niewielka część procesów produkcji i spożycia oraz sprzedaży zachodzi poza rejonem turystycznym.

Właściwy przebieg sprzężeń na regionalnym rynku turystycznym oraz między nim a otoczeniem warunkuje zaspokojenie potrzeb turystów zgłaszanych na obszarze turystycznym. Poznanie dróg przebiegu tych sprzężeń oraz elementów układu, między którymi występują sprzężenia przy pomocy zbioru zasad postępowania zmierzających do oceny sytuacji rynkowej stanowi podstawę podejmowania decyzji rynkowej zarówno przez podmioty rynkowe, jak też ośrodki polityki gospodarczej.

Realizacja podjętego w rozprawie zamierzenia, to znaczy opracowanie systemu badań regionalnego rynku turystycznego napotkała na wiele trudności głównie natury metodologicznej. Przyczyną tych trudności jest przede wszystkim brak jednolitego, obejmującego możliwie najpełniej wszystkie układy /przedmiotowy, czasowy i przestrzenny/, systemu informacji o zjawiskach i procesach rynku turystycznego. Zaproponowane w pracy sposoby postępowania pozwalają jednak uchwycić prawidłowości w procesach i zjawiskach regionalnego rynku turystycznego.

W przyjętym do badań karkonoskim rejonie turystycznym pobyt turystów jest zjawiskiem silnie odczuwalnym zarówno w stosunkach społecznych, jak i gospodarczych. Turyści pozostawili w badanym

rejonie w 1975 roku prawie 2 mld zł, co stanowi ponad 14% przychodów uzyskanych ze sprzedaży detalicznej towarów i usług w województwie jeleniogórskim.

Struktura przedmiotowa wydatków turysty nie uległa na przestrzeni lat 1960-1975 znaczącym zmianom, a wysoki udział wydatków na wyżywienie i stałość pozycji wydatków na inne opłaty i usługi nasuwa przypuszczenie, że zestaw dóbr turystycznych uzupełniających i wzbogacających naturalne walory turystyczne jest w rejonie nadal zbyt skromny i niezmienny.

Badania podstawowych elementów podaży turystycznej za rok 1975 wskazują, że:

- 1/ dostępność komunikacyjna rejonu karkonoskiego jest niedostateczna; również system połączeń komunikacyjnych wewnątrzregionalny nie sprzyja prawidłowemu zaspokojeniu potrzeb turystów w zakresie usług transportowych;
- 2/ stopień rzeczywistego wykorzystania zdolności eksploatacyjnej turystyczno-wypoczynkowych obiektów noclegowych odbiega o blisko 35% od poziomu pożądanego, a w hotelach, motelach, domach wycieczkowych i resortowych domach czasowych nie osiąga poziomu wyznaczającego ekonomiczne minimum eksploatacyjne. Występują również rezerwy, które nie są ujawniane, ponieważ obowiązująca statystyka nie ujmuje czasowoczynnych miejsc noclegowych w sezonie zimowym, które mogą być eksploatowane przez cały rok;
- 3/ im atrakcyjniejszy pod względem turystycznym jest badany obszar, tym stosunek miejsc konsumpcyjnych w gastronomii do miejsc noclegowych w bazie ogólnodostępnej jest mniejszy; natomiast w bazie zamkniętej - większy. Oznacza to, że są możliwości bezinwestycyjnego zwiększenia podaży usług gastronomicznych w rejonie karkonoskim poprzez udostępnienie usług gastronomii śro-

dowiskowej turystom finansującym swe potrzeby z indywidualnego funduszu spożycia;

4/ zachodzą istotne zmiany w organizacji dystrybucji dóbr turystycznych oparte na zasadach koncentracji środków i decentralizacji ośrodków dyspozycyjnych, które tworzą się na szczeblach bezpośredniego wykonawstwa /świadczenia usług/, co powinno usprawnić, z punktu widzenia konsumenta, funkcjonowanie gospodarki turystycznej.

Badanie zjawisk rynkowych w krótkim okresie /np. roku/ dają jedynie ocenę, która nie wskazuje w pełni przyczyn istniejącego stanu. Przeprowadzone badania tendencji w rozwoju rynku turystycznego w rejonie karkonoskim pozwalają natomiast odnotować następujące spostrzeżenia:

1. Czynniki stymulujące popyt i podaż turystyczną w rejonie rozwijały się dynamicznie, zwłaszcza nominalne dochody osobiste ludności kraju /średniorocznie ok. 9,6%/ i nakłady inwestycyjne ogółem /średniorocznie 11,5%/.
2. Pod wpływem szybko rosnących dochodów ludności popyt turystyczny /w umownym mierniku fizycznym/ w rejonie karkonoskim wzrastał niezwykle dynamicznie. W strukturze rodzajowej nośników tego popytu zaszły istotne zmiany wskazujące na wzrost ruchu turystycznego w formie wycieczkowej i wypoczynku po pracy. W ogólnej wielkości ruchu turystycznego systematycznie zwiększał się udział turystów zagranicznych. W rozkładzie czasowym ruchu nastąpiły korzystne zmiany z punktu widzenia równowagi rynku wyrażające się złagodzeniem wahań sezonowych.
3. Rozwój podstawowych elementów podaży turystycznej był w porównaniu z popytem - znacznie wolniejszy. W strukturze podaży

zasadnicze znaczenie ma baza noclegowa, w której zauważa się wzrost udziału potencjału usługowego obiektów ogólnodostępnych. W usługach gastronomicznych zmiany są tak znikome, iż można mówić o stagnacji, ponieważ przyrosty potencjału spowodowane były zwiększeniem się liczby miejsc w kawiarniach co z punktu widzenia żywienia turysty nie ma podstawowego znaczenia.

4. Wykorzystanie potencjału usługowego bazy noclegowej w latach 1968-1975 wzrosło o 8%, mimo to daleko odbiegało od poziomu pożądanego z punktu widzenia rachunku społeczno-ekonomicznego. Straty poniesione przez gospodarkę turystyczną w rejonie karkonoskim z tytułu niewykorzystania tylko bazy noclegowej w 1975 roku osiągnęły blisko 140 mln złotych. Natomiast straty społeczne tylko w bazie noclegowej zamkniętej ocenia się na około 114 tys. czteronadobniowych turnusów czasowych, a w bazie ogólnodostępnej równały się niezaspokojeniu potrzeb ponad 80 tys. turystów /przy przeciętnym czasie pobytu 9 dni/.

5. Niewykorzystanie zdolności usługowej środowiskowej bazy gastronomicznej znacznie przekracza 50% zdolności eksploatacyjnej, która jest dużo większa niż zapotrzebowanie określone liczbą turystów korzystających ze środowiskowej bazy noclegowej. Uruchomienie rezerw tkwiących w tej bazie umożliwiłoby, przy dwukrotnej rotacji konsumentów, zaspokojenie potrzeb około 180 tys. czasowiczów na 14-dniowych turnusach, a przy rotacji trzykrotnej - około 430 tys. turystów.

Wykorzystanie rezerw i uniknięcie strat ponoszonych z tytułu niewykorzystania potencjału wymaga przede wszystkim szybkiego usprawnienia systemu organizacji i zarządzania gospodarką turystyczną oraz dostosowania polityki i metod sprzedaży do warunków rynkowych.

6. Wzajemne relacje między popytem a podstawowymi składnikami podaży turystycznej wskazują na duże rozbieżności w rozwoju tych podstawowych elementów rynku turystycznego oraz świadczą o niekorzystnym rozkładzie źródeł podaży w stosunku do rozmieszczenia ruchu turystycznego. Zdolność usługowa bazy noclegowej w latach 1968 - 1975 zmalała względem ruchu turystycznego niemal dwukrotnie. W konsekwencji w układzie przestrzennym największe dysproporcje pomiędzy popytem a podażą wystąpiły w miejscach dużego nasilenia ruchu turystycznego /Szklarska Poręba, Karpacz/. W układzie czasowym - wbrew dotychczasowym stwierdzeniom - największe relatywne odchylenie zapotrzebowania na usługi noclegowe /tym samym i na inne komplementarne usługi turystyczne/ wystąpiło w miesiącu marcu, a nie w lipcu, co świadczy o nieuzasadnionym dużym udziale miejsc noclegowych sezonowych i o złym gospodarowaniu bazą noclegową w rejonie.

W tej sytuacji wydaje się, że podstawowym bieżącym zadaniem podmiotów podaży jest pełne wykorzystanie potencjalnych możliwości usługowych w rejonie, co znacznie zmniejszy rozpiętość między popytem a podażą. W dalszej perspektywie równowaga rynku wymagać będzie ponoszenia nakładów na zagospodarowanie turystyczne rejonu, uwzględniające cele polityki turystycznej państwa.

Turystyka, jak wiadomo jest przedmiotem polityki społecznej socjalistycznego państwa. W konsekwencji realizacji celów polityki społecznej w tym przedmiocie zachodzi wiele procesów gospodarczych, które wchodzą w zakres polityki ekonomicznej. Z racji zróżnicowanego rozmieszczenia ludności, zasobów i warunków środowiskowych w konkretnych miejscowościach i rejonach polityka ta przybiera postać działań przestrzennie skonkretyzowanych i wzajemnie skoordy-

nowanych. Dla jej określenia przyjęto termin "polityka turystyczna"

Zadania polityki turystycznej obejmują:

- kształtowanie potrzeb turystycznych, ich rozmiarów i strukturę,
- wzrost stopnia zaspokojenia indywidualnych i społecznych potrzeb turystycznych,
- podniesienie efektywności działań gospodarczych w turystyce,
- ochronę naturalnego środowiska człowieka.

Między tymi zadaniami występują zależności dialektyczne. Stąd też relacje między poszczególnymi zadaniami polityki turystycznej muszą być optymalnie wyważone.

Głównym czynnikiem ograniczającym możliwości zaspokajania potrzeb turystów jest środowisko naturalne. Jego właściwą eksploatację określa chłonność turystyczna obszaru. Ważnym czynnikiem ograniczającym jest zagospodarowanie badanego obszaru, które wyznacza pojemność turystyczną obszaru. Istotne znaczenie odgrywają również zasoby siły roboczej, warunkujące poziom zaspokojenia potrzeb turystów.

Przeprowadzone badania relacji między wyżej wymienionymi czynnikami a ruchem turystycznym zaszłych w 1975 roku w rejonie karkonoskim wskazują, że chociaż obciążenie środowiska naturalnego wynosiło 65% chłonności turystycznej rejonu, to sposób gospodarowania walorami turystycznymi był daleki od tego, jaki wyznaczają zadania polityki turystycznej. Dowodem tego jest obciążenie środowiska geograficznego /zagospodarowanego/, które przekroczyło ponad dwukrotnie pojemność turystyczną rejonu. Oznacza to, że naruszona była równowaga ekologiczna oraz że potrzeby turystów nie były w pełni zaspokojone. Zasoby siły roboczej pod względem ilościowym były wystarczające dla zaspokojenia potrzeb turystów, natomiast kwalifikacje zatrudnionych w turystyce w dużym stopniu

odbiegały od pożądanego poziomu.

Obliczone prognozy dla poszczególnych elementów omówionych wyżej zależności dowodzą, że jeżeli utrzymane zostaną dotychczasowe tendencje zmian tych elementów, to dysproporcje między zapotrzebowaniem turystów a możliwościami jego realizacji zwiększą się. Rozwój ruchu turystycznego do rozmiarów określonych chłonnością rejonu nie może być ograniczony. Jednak rozkład czasowy i przestrzenny ruchu powinien być stopniowo łagodzony. Wynika z tego, że aby pełniej zaspokajać potrzeby turystów konieczne jest - oprócz wykorzystania ujawnionych rezerw - przedstawienie gospodarki turystycznej w rejonie karkonoskim i w całym kraju na drogę intensywnego rozwoju.

Przedstawiony w niniejszej rozprawie zbiór zasad postępowania w badaniach regionalnego rynku turystycznego nie pretenduje - rzecz oczywista - do miana ostatecznych rozwiązań. Jest pierwszą próbą ich zestawienia oraz zastosowania i może stanowić przyczynek w tworzeniu i doskonaleniu systemu badań regionalnych rynków turystycznych w Polsce. Stosowanie zaproponowanego sposobu postępowania będzie przydatne w polityce turystycznej, której podmioty w oparciu o wyniki badań będą mogły dokonywać permanentnego wyboru korzystnych dla społeczeństwa sposobów oddziaływania na zjawiska i procesy rynkowe.

B I B L I O G R A F I A

1. Adamowicz A., Bosiakowski Z.: *Ekonomika turystyki*. SGPiS, Warszawa 1973.
2. Ałampiew P.M.: *Ekonomiczeskoje rejonirowanie SSSR*. Moskwa 1959.
3. Band-Bowy M.: *Definicje zagospodarowania turystycznego*. SGPiS, Warszawa 1965 /maszynopis/.
4. Bartkowski T.: *O pojęciu zasobów - użytków środowiska geograficznego i metodyce ich mierzenia*. *Przegląd Geograficzny*, t.44, z.1, Warszawa 1972.
5. Bartosiewicz S.: *Prosta metoda wyboru zmiennych objaśniających w modelu ekonometrycznym*. *Prace Naukowe WSE* 43, Wrocław 1974.
6. Bartosiewicz S. /red./: *Metody ekonometryczne*. PWE, Warszawa 1974
7. Berezowski S.: *Wstęp do regionalizacji gospodarczej*. PWE, Warszawa 1964.
8. Bielecki C.: *Ekonomika i planowanie rozwoju regionów*. PWE, Warszawa 1974.
9. Björkman B.: *Market Studies in the Field of International Tourist Traffic*. *Revue de Tourisme* 4/1973.
10. Boczar K., Kossut Z.: *Ekonomika handlu*. PWE, Warszawa 1965.
11. Bosiacki S.: *Analiza wydatków na urlopy i turystykę*. IHW, Warszawa 1973.
12. Bosiacki S.: *Wydatki turystyczne ludności /na podstawie reprezentatywnych badań ankietowych/*. *Rocznik IHW*, z.1, Warszawa 1976.
13. Bosiacki S.: *Wydatki związane z wypoczynkiem urlopowym*. *Rocznik IHW*, z.1, Warszawa 1972.
14. Bosiakowski Z., Walczak M.: *Problemy zarządzania w turystyce, w: Problemy turystyki zagranicznej*, WKFiT, Kraków 1976.

15. Boyer M.: Obliczenie ruchu turystycznego na szczeblu państwowym na przykładzie Francji. Tłumaczenie materiałów dotyczących statystyki ruchu turystycznego w różnych krajach. SGPiS, Warszawa 1961.
16. Bresler-Gaczek W.: Chłonność turystyczna a wymogi ochrony środowiska naturalnego regionu Bieszczadów. Czasopismo Geograficzne, Polskie Towarzystwo Geograficzne, t.XLV, z.3, Wrocław 1974.
17. Bulding K.E.: Principles of Economics Polisy. Englewood Cliffs, New York 1970.
18. Chanas R., Czerwiński J.: Sudety. SiT, Warszawa 1974.
19. Chojnicki Z.: Metody matematyczne w geografii fizycznej. Przegląd Geograficzny, t.43, z.3, Warszawa 1971.
20. Chwieduk R., Libicki B.: Problemy turystyki socjalnej w Polsce. XXVII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Naukowego Ekspertów Turystyki w Polsce, Instytut Turystyki, Warszawa 1977 /maszynopis/.
21. Fajferek A.: Mierniki i metody badań statystycznych w zakresie oceny poziomu gospodarczego regionów. Mierniki rozwoju regionów, GUS, Warszawa 1969.
22. Filipowicz Z.: Problemy ekonomiczne turystyki. SiT, Warszawa 1969.
23. Flank A.: Problemy i kierunki rozwoju przemysłu w Sudetach, w: Ogólnopolska Konferencja nt. Problemy przestrzenne gospodarczego rozwoju Sudetów, TUP, Wrocław 1975.
24. Fuchs R.V.: The Servis Economy. NBER, NEW York 1968.
25. Garbacik E.: Ekonomika obrotu towarowego. PWE, Warszawa 1970.
26. Gaworecki W.W.: Ekonomika i organizacja turystyki. Zagadnienia wybrane. Uniwersytet Gdański 1975.
27. Gieżgała J.: Turystyka w gospodarce narodowej. PWE, Warszawa 1969.
28. Głownia J., Wacławska P.: Ocena ruchu turystycznego w Polsce. w 1975 roku. Instytut Turystyki, Warszawa 1976.

29. Gługiewicz Z.: Taksonomiczna metoda różnic przeciętnych jako metoda delimitacji regionów gospodarczych. Mierniki rozwoju regionów, GUS, Warszawa 1969.
30. Górecka J.: Problemy planowania gospodarki zasobami środowiska naturalnego. Gospodarka Planowa 78, Warszawa 1976.
31. Grossmann M.: O ruchu turystycznym z NRD do PRL w okresie 1964 - 1975. AE Jelenia Góra 1976 /maszynopis/.
32. Hałaciński P.: Ekonomiczne problemy współczesnej turystyki międzynarodowej. Ruch Turystyczny. Monografie 11, SGPiS, Warszawa 1972.
33. Hellwig Z.: Przechodniość relacji skorelowania zmiennych losowych i płynące stąd wnioski ekonometryczne. Przegląd Statystyczny, t. 23, z. 1, PWN, Warszawa 1976.
34. Hodoly A.: Wstęp do badań rynku. PWG, Warszawa 1961.
35. Hunziker W., Krapf K.: Grundriss der Allgemeine Fremdenverkehrslehre. Zurich 1942.
36. Komecki Z., Sołdaczuk J., Sierpiński W.: Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. PWE, Warszawa 1971.
37. Konstytucja PRL. KAW, Warszawa 1975.
38. Kornai J.: Anti-Equilibrium. PWN, Warszawa 1973.
39. Kornak A.: Ekonomika Turystyki. WSE Wrocław 1975.
40. Kornak A.: Elementy prognozowania ruchu turystycznego. Prace Naukowe AE 78, Wrocław 1976.
41. Kornak A.: Miejsce turystyki w rozwoju województwa jeleniogórskiego. Prace Naukowe AE 99, Wrocław 1976.
42. Kornak A.: Społeczno-ekonomiczne funkcje usług turystycznych PWN, Warszawa - Poznań 1972, wkładka: Istota problemu.
43. Kornak A., Neumann D., Prudzienica J.: Program rozwoju produkcji mleka i zaopatrzenia województwa wrocławskiego w produkty mleczarskie, część 3 Turystyka i Wypożyczynki. AE Jelenia Góra 1974 /maszynopis/.

44. Kornak A. /red./: Organizacja i zarządzanie turystyką w województwie. Karkonoskie Towarzystwo Naukowe, Jelenia Góra 1976 /maszynopis/.
45. Kostrowicki A.S.: Zastosowanie badań geobotanicznych w planowaniu przestrzennym. Miasto 9, Warszawa 1972.
46. Kramer J.: Podstawy planowania handlu w regionach gospodarczych. PWE, Warszawa 1968.
47. Kramer T.: Rynek w polskiej gospodarce socjalistycznej, w: Rynek i konsumpcja w gospodarce socjalistycznej. Prace Naukowe AE 73, Wrocław 1975.
48. Kramer T./red./: Analiza rynku. PWE, Warszawa 1971.
49. Krapf K.: La consommation touristique. Aix-en Provence 1964.
50. Krynicki J.: Krajowy i zagraniczny ruch turystyczny. WSE Wrocław 1973.
51. Kukliński A.: Cele regionalnej polityki i zadania planowania regionalnego. Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN 64, Warszawa 1972.
52. Kurihara K.: Introduction to Keynesian Dynamics. Hutchison of London 1956.
53. Kwalifikacje zawodowe kadry turystycznej. GKKFiT, Warszawa 1968.
54. Kwalifikacje zawodowe kadry turystycznej w powiecie jeleniogórskim. Koło Naukowe Turystyki AE, Jelenia Góra 1974 /maszynopis/.
55. Kyn O., Pelikan P.: Cybernetyka a ekonomia. PWE, Warszawa 1967.
56. Lange O.: Całość i rozwój w świetle cybernetyki. PWE, Warszawa 1962.
57. Lange O.: Ekonomia polityczna, t. 1, PWN 1967.
58. Lebau G.: Badanie ruchu turystycznego w Belgii, w: Tłumaczenie materiałów dotyczących statystyki ruchu turystycznego w różnych krajach. SGPiS, Warszawa 1961.

59. Libera K.: Międzynarodowy ruch osobowy. PWE, Warszawa 1969.
60. Łazarek R.: Ekonomia i organizacja turystyki. PWE, Warszawa 1972.
61. Łazarek R.: Przesłanki ekonomiczne kształtujące politykę państwa w dziedzinie turystyki. Ruch Turystyczny 6, SGPiS, Warszawa 1968.
62. Malisz B., Żurawski J.: Metoda analizy progowej. Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, t. XXXIV, Warszawa 1971.
63. Marsz A.: Metoda obliczania pojemności rekreacyjnej ośrodków wypoczynkowych na N⁺żu. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace Komisji Geograficzno-Geologicznej, t.XII, z. 3, Poznań 1972.
64. Menges G.: Die Entwicklung der touristischen Konsum^{cian}quote. Der Fremdenverkehr 11-12/1957.
65. Menges G.: Methoden und Probleme der deutschen Fremdenverkehrsstatistik. Frankfurt am Main 1955.
66. Michalski E.: Badania rynku w przedsiębiorstwach przemysłowych i handlowych. PWN, Warszawa 1971.
67. Mileska M.I.: Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju. PWN, Warszawa 1963.
68. Mynarski S.: Cybernetyczne aspekty analizy rynku. PWN, Warszawa 1973.
69. Mynarski S.: Elementy teorii systemów i cybernetyki. PWN, Warszawa 1974.
70. Ostrowski S.: Ruch turystyczny w Polsce, w: Turystyka a ochrona środowiska naturalnego. Zielona Góra 1975 /materiały przedkonferencyjne cz.1/.
71. Peretiatkowicz R.: Przestrzenno-funkcjonalne powiązania w turystyce, w: Materiały Konferencji nt. Ekonomiczne problemy turystyki, Zakopane 1975 /maszynopis/.
72. Peretiatkowicz R.: Organizacja ośrodków handlowo-usługowych dla obsługi ruchu turystycznego na wsi i w małych miastach. Problemy ekonomiczne, Kraków 1967.

73. Perloff M.S.: Regions Resurries and Economic Growth. John Hopkins Press, Baltimore 1960.
74. Peters M.: International Tourism. Hutchison of London 1969.
75. Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski. Instytut Turystyki, Wrocław 1969 /maszynopis/.
76. Plan przestrzennego zagospodarowania Polski do 1990 roku. GKKFiT, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Warszawa 1973.
77. Pohorille M.: Model konsumpcji w ustroju socjalistycznym. PWE, Warszawa 1971.
78. Pohorille M.: Spożycie zbiorowe i świadczenia społeczne. PWE, Warszawa 1975.
79. Polska 75. PWN, Warszawa 1975.
80. Prażanowski B.: Analiza i ocena połączeń kolejowych obsługujących główne rejony turystyczne Polski. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 1, Warszawa 1976.
81. Prażanowski B.: Kryteria i mierniki oceny dostępności komunikacyjnej. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 6-7, Warszawa 1974.
82. Probst A.: Lokalizacja przemysłu socjalistycznego. Szkice teoretyczne. PWN, Warszawa 1965.
83. Program rozwoju kultury fizycznej i turystyki w latach 1976 - 1990. GKKFiT, Warszawa 1974.
84. Program rozwoju województwa jeleniogórskiego. Urząd Wojewódzki, Jelenia Góra 1977 /maszynopis/.
85. Program społeczno-gospodarczego rozwoju miasta i powiatu Jelenia Góra, Urząd Powiatowy, Jelenia Góra 1973 /maszynopis/.
86. Prudzienica J.: Kierunki zmian w organizacji i zarządzaniu przedsiębiorstwami turystycznymi. Prace Karkonoskiego Towarzystwa Naukowego, seria E, nr 2, Jelenia Góra 1975.

87. Prudzienica J., Wasiaak H.: Przestrzenne zróżnicowanie popytu na usługi w rejonach turystycznych. Problem węzłowy 09.5.1, IHiU AE, Wrocław 1975 /maszynopis/.
88. Regel S.: Chłonność obszarów turystyczno-wypoczynkowych. Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki 2-5, Warszawa 1973.
89. Regel S.: Chłonność i pojemność obszarów, miejscowości, obiektów i szlaków o walorach turystycznych, w: Turystyka a ochrona środowiska naturalnego. Zielona Góra 1975 /materiały przedkonferencyjne, część 3/.
90. Regel S. /red./: Zagospodarowanie obszarów turystyczno-wypoczynkowych województwa chełmskiego. Instytut Turystyki, Toruń 1976. /maszynopis/.
91. Rocznik statystyczny powiatów 1974. GUS, Warszawa 1974.
92. Rocznik statystyczny 1968. GUS, Warszawa 1968.
93. Rocznik statystyczny 1970. GUS, Warszawa 1970.
94. Rocznik statystyczny 1972. GUS, Warszawa 1972.
95. Rocznik statystyczny 1973. GUS, Warszawa 1973.
96. Rocznik statystyczny 1976. GUS, Warszawa 1976.
97. Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego 1970. WUS, Wrocław 1970.
98. Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego 1973. WUS, Wrocław 1973.
99. Rocznik statystyczny województwa wrocławskiego 1974. WUS, Wrocław 1974.
100. Rogalewski O.: Podstawy gospodarki przestrzennej w turystyce. Ruch Turystyczny. Monografie 13, SGPiS, Warszawa 1972.
101. Rogalewski O.: Zagospodarowanie turystyczne. WSiP, Warszawa 1974.
102. Schmidhauser H.: Markfortschung im Fremdenverkehr. Verbandsdruckerei AG, Bern 1962.

103. Schup H.: Zatrudnienie w hotelarstwie stałe i sezonowe w układzie wojewódzkim. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 9, Warszawa 1976.
104. Secomski K.: Elementy polityki ekonomicznej. PWE, Warszawa 1972.
105. Secomski K.: Rozwój gospodarki a postęp społeczny w: Polityka gospodarcza a polityka społeczna. WP, Warszawa 1971.
106. Sierpiński J., Schup H.: Kadry w hotelarstwie polskim, w: Problemy turystyki zagranicznej. Materiały z Sympozjum Naukowego w Stulecie Zorganizowanej Turystyki Polskiej, Zakopane 1973.
107. Skórzyński Z.: Modele gospodarowania czasem a funkcje społeczne czasu wolnego. Kultura i Społeczeństwo, R. 12 nr 4, Warszawa 1969.
108. Sprycha Z., Zabłocki L.: Międzyregionalny transfer pieniądza. Finanse 10, Warszawa 1965.
109. Stan i kierunki rozwoju turystyki w województwie jeleniogórskim do 1990 roku. Urząd Wojewódzki, Jelenia Góra 1976 /maszynopis/.
110. Stalski M.: Metoda określania chłonności turystycznej. Przegląd Geograficzny, t. XLII, z. 4, PWN, Warszawa 1970.
111. Stalski M.: Przestrzenne aspekty zagospodarowania turystycznego. Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, t. XLI, Warszawa 1973.
112. Strahl D.: Próba zastosowania funkcji produkcji do badań turystyki. Wiadomości Statystyczne 12, Warszawa 1975.
113. Styś A.: Rynek usług w ujęciu przestrzennym. AE Wrocław, IHW Warszawa 1975.
114. Szafraniec J.: Koszt własny usług hotelarskich. WSE Wrocław 1973 /praca doktorska/.

115. Szubert W.: Polityka społeczna w systemie gospodarki planowej. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Studia prawno - ekonomiczne, t. I, Łódź 1968.
116. Troisi M.: Ekonomiczna teoria turystyki i renty turystycznej, w: Materiały i dokumenty turystyki, t. III, AWF, Warszawa 1966.
117. Turystyka 1973. GUS, Warszawa 1973.
118. Turystyka i wypoczynek 1974. GUS, Warszawa 1975.
119. Uchwała VI Zjazdu PZPR: O dalszy socjalistyczny rozwój Polski Rzeczpospolitej Ludowej w latach 1971-1975. VI Zjazd PZPR, KiW, Warszawa 1972.
120. Uchwała Rady Ministrów nr 267 zmieniająca uchwałę w sprawie koordynacji działalności w zakresie zagospodarowania turystycznego kraju. M.P.55/1973.
121. Umowa między Rządem PRL a Rządem NRD o wzajemnych podróżach obywateli obu państw podpisana w Warszawie dnia 25 listopada 1971 roku. Dz.U.35/1971.
122. Ustawa o zasadach tworzenia i podziału zakładowego funduszu nagród oraz zakładowych funduszy mieszkaniowego i socjalnego. Dz.U. 7/1975.
123. Warszńska J.: Ocena zasobów środowiska naturalnego dla potrzeb turystyki /na przykładzie województwa krakowskiego/. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Geograficzne, z. 36, Warszawa - Kraków 1974.
124. Wawrzyk J.: Rozwój ruchu i spożycia turystycznego ze środków własnych ludności i społecznych w turystyce krajowej w latach 1966-1970. Problemy ekonomiczne turystyki, GKKFiT, Warszawa 1972.
125. Welfe W. /red./: Ekonometryczne modele rynku, t. 1, Metody ekonometryczne. PWE, Warszawa 1977.
126. Węgiełek J.: Obszary o walorach turystycznych. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 6-7, Warszawa 1975.

127. Winiarski B.: Czynniki i etapy podnoszenia intensywności gospodarki obszarów nierozwiniętych. Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN 31, Warszawa 1964.
128. Winiarski B.: Polityka regionalna. PWE, Warszawa 1976.
129. Wodejko S.: Czynniki wpływające na rozwój turystyki międzynarodowej. Ruch Turystyczny 15, SGPiS, Warszawa 1975.
130. Wolski J.: Uzdrowiska. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki 6-7, Warszawa 1975.
131. Wskaźniki chłonności środowiska przyrodniczego na obszarach turystycznych. Instytut Turystyki, Bydgoszcz 1973.
132. Wspólny dokument polsko-czechosłowacki. Trybuna Ludu z dnia 8 lipca 1977.
133. Wstępne studium do prognoz długookresowych. Problemy ekonomiczne turystyki, GKKFiT, Warszawa 1973.
134. Wykorzystanie urlopów wypoczynkowych przez członków badanych gospodarstw domowych 1969. GUS, Warszawa 1971.
135. Zakrzewski Z.: Ekonomia handlu wewnętrznego. PWE, Warszawa 1972.
136. Zarządzenia nr. 83, 84, 85 Przewodniczącego GKKFiT Dz.Urz. GKKFiT 1/1972.
137. Zawadzki S.M.: Polska - przestrzeń - społeczeństwo. PWE, Warszawa 1973.
138. Ziemołóżyński S.: Elementy prognozy przestrzennego zagospodarowania turystycznego województwa bydgoskiego. Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, Prace Wydziału Nauk Humanistycznych, Warszawa - Poznań 1973.

S P I S T A B L I C

Strona

2.1.	Zatrudnienie w gospodarce uspołecznionej i nakłady inwestycyjne według działów w rejonie karkonoskim w 1973 roku	73
2.2.	Osoby korzystające z noclegów i udzielone noclegi w rejonie karkonoskim w 1975 roku	76
2.3.	Struktura przestrzenna ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim w 1975 roku	83
2.4.	Czasowy rozkład ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim w 1975 roku	86
2.5.	Kryteria oceny jakości połączeń kolejowych	100
2.6.	Jakość połączeń kolejowych z miast wojewódzkich do Jeleniej Góry	100
2.7.	Mierniki cech jakościowych połączeń kolejowych i bezpośrednich połączeń autobusowych z miast wojewódzkich do Jeleniej Góry w 1975 roku /analiza porównawcza/	101
2.8.	Charakterystyka połączeń autobusowych i kolejowych między Jelenią Górą a ważnymi miejscowościami turystycznymi rejonu karkonoskiego w 1975 roku	105
2.9.	Struktura rodzajowa miejsc noclegowych w rejonie karkonoskim, w województwie jeleniogórskim i w Polsce w 1974 roku	107
2.10.	Struktura przestrzenna miejsc noclegowych w bazie turystyczno-wypoczynkowej w rejonie karkonoskim w 1974 roku	110
2.11.	Relacje miejsc noclegowych stałych do sezonowych w obiektach turystyczno-wypoczynkowych w 1974 roku	112
2.12.	Zdolność eksploatacyjna bazy noclegowej według rodzajów obiektów w rejonie karkonoskim w 1974 roku	115
2.13.	Miejsca konsumpcyjne w zakładach gastronomicznych rejonu karkonoskiego w 1975 roku	117

- 2.14. Relacje miejsc noclegowych do miejsc konsumpcyjnych w zakładach gastronomicznych w 1975 roku 119
- 2.15. Rodzaje realizowanych zadań przez jednostki obsługujące ruch turystyczny w rejonie karkonoskim w 1975 roku . . 130
- 2.16. Układ celów i zakresów działań w regionalnym przedsiębiorstwie turystycznym 133
- 3.1. Potencjalne czynniki determinujące popyt i podaż turystyczną w Polsce w latach 1965-1975 138
- 3.2. Nominalne dochody osobiste netto ludności i ich struktura w Polsce w latach 1965, 1970, 1975 139
- 3.3. Korzystający z noclegów i udzielone noclegi w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych w Polsce i karkonoskim rejonie turystycznym w latach 1967-1975. . 147
- 3.4. Zagraniczny ruch turystyczny rejestrowany w bazie noclegowej rejonu karkonoskiego w latach 1967-1975 149
- 3.5. Ruch turystyczny w rejonie karkonoskim w latach 1967-1975 151
- 3.6. Miejsca noclegowe w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych w rejonie karkonoskim w latach 1967-1975 157
- 3.7. Struktura miejsc noclegowych w rejonie karkonoskim według rodzajów obiektów w latach 1968, 1970, 1972, 1974, 1975 158
- 3.8. Miejsca konsumpcyjne w uspołecznionych zakładach gastronomicznych w Polsce i w rejonie karkonoskim w latach 1967-1975 159
- 3.9. Struktura miejsc konsumpcyjnych w uspołecznionych zakładach gastronomicznych według rodzaju w rejonie karkonoskim w latach 1970, 1975 161
- 3.10. Stopień wykorzystania zdolności eksploatacyjnej bazy noclegowej w rejonie karkonoskim w latach 1968, 1970, 1972, 1974, 1975 163

3.11.	Wykorzystanie zdolności eksploatacyjnej bazy noclegowej i koszt jednostkowy osobodnia w domach wczasowych rejonu karkonoskiego w latach 1973, 1974	164
3.12.	Współczynniki korelacji między ruchem turystycznym a bazą noclegową i gastronomiczną w kraju i rejonie karkonoskim	167
3.13.	Relacje między ruchem turystycznym a podażą usług noclegowych w rejonie karkonoskim w 1975 roku według miesięcy	170
3.14.	Zapotrzebowanie turystów na różne elementy bazy usługowej według form i rodzajów turystyki	174
4.1.	Pojemność turystyczna rejonu karkonoskiego w latach 1975, 1980, 1985, 1990	196
4.2.	Zatrudnienie w obiektach noclegowych w karkonoskim rejonie turystycznym w 1975 roku	200
4.3.	Hipoteza rozwoju ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim w latach 1970, 1985, 1990	208
4.4.	Relacje ruchu turystycznego do zasobów w rejonie karkonoskim w latach 1980, 1985, 1990	211

S P I S R Y S U N K Ó W

Strona

1.1.	Graficzny obraz rynku w przekroju przedmiotowym i terytorialnym	9
1.2.	Klasyfikacja dóbr turystycznych	14
1.3.	Podział przedmiotów rynku	16
1.4.	Sprzężenia występujące przy tworzeniu się rejonu turystycznego	51
1.5.	Główne kategorie powiązań wejściowych regionalnego rynku turystycznego z otoczeniem regionu	54
1.6.	Układ regionalnego rynku turystycznego i jego powiązanie z otoczeniem	61
2.1.	Kierunki i miejsca koncentracji ruchu turystycznego w województwie jeleniogórskim	84
2.2.	Sieć dalekobieżnych bezpośrednich połączeń kolejowych i autobusowych Jeleniej Góry w 1975 roku	97
2.3.	Układ przestrzenny obiektów noclegowych ogólnodostępnych i ośrodków FwP w województwie jeleniogórskim	111
2.4.	Sieć zakładów gastronomicznych ogólnodostępnych w rejonie karkonoskim /stan na 31.XII.1975 r./	120
3.1.	Kształtowanie się dochodów osobistych netto ludności ogółem w latach 1965=1975	142
3.2.	Kształtowanie się dochodów osobistych netto ludności przypadających na 1 mieszkańca w latach 1965=1975 . .	143
3.3.	Sezonowość ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim w latach 1970=1975	153
3.4.	Syntetyczny obraz sytuacji na rynku turystycznym w rejonie karkonoskim w 1975 roku	171
4.1.	Relacje między turystyką a środowiskiem społecznym i naturalnym człowieka	185
4.2.	Prognoza rozwoju miejsc noclegowych w karkonoskim rejonie turystycznym	195
4.3.	Relacje szczytowego nasilenia ruchu turystycznego do chłonności i pojemności rejonu karkonoskiego	212

A N E K S

Tablica 1

Obliczenia miary i współczynnika atrakcyjności turystycznej dla województwa w 1975 roku

L.p.	WOJEWÓDZTWA	CECHY DIAGNOSTYCZNE						WARTOŚĆ CECH PO STANDARDYZACJI					
		Obszary I i II kat. /w km ² / o walorach		Miejsca noclegowe na 100 km ² powierz.	Miejsca konsumpcyjne na 100 km ²	Drogi publiczne na 100 km ² powierz.	Linie kolejowe na 100 km ² powierz.	Obszary wypoczynkowe	Obszary krajoznawcze	Miejsca noclegowe	Miejsca konsumpcyjne	Drogi	Linie kolejowe
		wypoczynkowych	krajoznawczych										
	POLSKA	45 560	48 455	267	350	45	8,5	100	100	100	100	100	100
1	Warszawskie-stołeczne	440	-	643	1 629	57	19,1	47	0	241	523	127	225
2	Białostockie	350	-	62	95	27	4,5	38	0	23	27	60	53
3	Białostockie	180	310	41	116	32	5,4	19	31	15	33	71	64
4	Białskie	1 980	1 380	1 277	1 277	62	11,2	213	140	478	365	138	132
5	Bydgoskie	2 140	1 070	222	326	44	12,9	230	108	83	93	98	152
6	Chełmskie	390	-	129	98	30	3,9	42	0	48	28	67	46
7	Ciechanowskie	320	40	47	96	46	5,9	34	4	18	27	102	69
8	Częstochowskie	280	590	94	299	51	9,1	30	60	35	85	113	107
9	Elbląskie	160	1 190	506	249	46	11,4	17	120	190	71	102	134
10	Białskie	2 420	3 230	1 111	635	41	11,8	260	327	416	181	91	139
11	Gorzowskie	2 545	245	165	188	40	9,7	274	25	62	54	89	114
12	Jeleniogórskie	890	3 460	683	680	50	14,2	96	350	256	194	111	167
13	Zaliskie	100	-	55	304	55	10,0	11	0	21	87	122	118
14	Katowickie	120	1 600	153	1 924	49	23,0	13	162	57	550	109	271
15	Kieleckie	1 710	3 650	117	217	56	7,8	164	369	44	62	124	92
16	Konińskie	270	275	128	190	46	7,4	29	28	48	54	102	67
17	Koszalińskie	1 980	2 025	740	229	40	9,9	213	205	277	65	69	116
18	Krakowskie-miejskie	-	1 000	430	1 076	110	8,5	0	101	161	307	244	100
19	Krośnieńskie	3 125	4 770	247	214	37	3,7	336	483	93	61	62	44
20	Legnickie	-	1 230	42	409	55	14,6	0	124	16	117	122	172
21	Leszczyńskie	520	-	195	267	55	12,3	56	0	73	76	122	145
22	Lubelskie	700	550	113	315	39	4,6	75	56	42	90	67	54
23	Łonżyńskie	40	-	37	60	33	2,7	4	0	14	23	73	32
24	Łódzkie-miejskie	60	-	257	1 428	51	11,4	6	0	96	408	113	134
25	Nowosądeckie	3 940	4 380	1 286	667	45	5,5	424	443	482	191	100	65
26	Olsztyńskie	2 550	1 370	251	190	40	7,2	274	139	94	54	89	85
27	Opolskie	295	30	182	600	56	12,5	32	3	68	171	124	147
28	Ostrołęckie	610	-	90	102	40	4,3	66	0	34	29	89	51
29	Pilskie	1 010	-	110	188	34	9,9	109	0	41	54	76	116
30	Piotrkowskie	970	30	129	160	50	4,8	104	3	48	46	111	56
31	Płockie	390	-	113	160	55	5,9	42	0	42	46	122	69
32	Poznańskie	520	-	226	529	49	13,0	56	0	85	151	109	153
33	Przemyskie	-	1 300	63	178	43	5,8	0	132	24	51	96	68
34	Radomskie	720	270	64	140	44	4,6	77	27	24	40	98	54
35	Rzeszowskie	-	470	95	277	58	5,5	0	48	36	79	129	65
36	Siedleckie	600	-	42	102	41	5,4	65	0	16	29	91	64
37	Sieradzkie	470	-	51	119	50	5,2	51	0	19	34	111	61
38	Śkierniewickie	230	730	33	131	52	2,2	25	74	12	37	116	26
39	Śląskie	1 640	485	445	184	38	4,4	176	49	167	53	64	52
40	Suwalskie	4 720	4 815	419	176	31	5,0	508	487	157	50	69	59
41	Szczecińskie	1 320	2 670	766	367	41	11,7	142	270	287	105	91	138
42	Tarnobrzeskie	450	310	72	186	45	4,8	48	31	27	53	100	56
43	Tarnowskie	135	-	96	313	61	4,7	15	0	36	89	136	55
44	Toruńskie	470	1 590	215	350	51	11,7	51	161	81	100	113	138
45	Wałbrzyskie	1 470	2 940	583	640	62	13,9	158	298	218	240	138	164
46	Wrocławskie	400	-	182	245	47	8,0	43	0	68	70	104	94
47	Wrocławskie	130	-	108	536	61	12,9	14	0	40	153	136	152
48	Zamojskie	980	-	33	116	35	5,3	105	0	12	33	78	62
49	Zielonogórskie	620	450	166	246	40	12,0	88	45	70	70	89	141

Źródło: Rocznik statystyczny 1976; Turystyka i wypoczynek 1975; J. Łęgiełek: Obszary o walorach turystycznych, Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki Nr 6 - 7/1975, s.5 - 9; J. Wolski: Uzarońska, tamże s.14 - 15.

c.d.t.1.

Lp	WOJEWÓDZTWA	WERYFIKOWANA WARTOŚĆ OBSZARÓW TURYSTYCZNYCH			Suma wartości ceh po stan- daryzacji i wery- fikacji /mia- ra atrakcyjności turystycznej/	aj1
		Suma standary- zowanych war- tości obszarów turystycznych	Współczynnik wartości walorów	Standaryzowana wartość obsza- rów turystycz. po weryfikacji		
	POLSKA	200	1	200	600	29203=100
1	Warszawskie-stołeczne	47	1,0	47	1 163	2,98
2	Bielskopodlaskie	38	0,3	11	174	0,60
3	Białostockie	50	0,4	20	203	0,69
4	Bielskie	353	0,7	247	1 360	4,66
5	Bydgoskie	338	0,6	203	629	2,15
6	Chełmskie	42	0,2	8	197	0,67
7	Ciechanowskie	38	0,1	4	220	0,75
8	Częstochowskie	90	0,6	54	394	1,35
9	Elbląskie	137	0,6	82	579	1,98
10	Gdańskie	587	1,1	646	1 473	5,04
11	Gorzowskie	299	0,4	120	439	1,50
12	Jeleniogórskie	446	1,2	535	1 263	4,33
13	Kaliskie	11	0,1	1	349	1,19
14	Katowickie	175	0,4	70	1 057	3,62
15	Kieleckie	553	1,0	553	875	2,99
16	Konińskie	57	0,1	6	297	1,02
17	Koszalińskie	418	1,1	460	1 007	3,44
18	Krakowskie-miejskie	101	1,0	101	513	3,13
19	Krośnieńskie	819	1,1	901	1 181	4,04
20	Legnickie	124	0,1	12	439	1,50
21	Leszczyńskie	56	0,5	28	444	1,52
22	Lubelskie	131	0,6	79	352	1,21
23	Łomżyńskie	4	0,4	2	144	0,49
24	Łódzkie-miejskie	6	0,1	1	752	2,57
25	Nowosądeckie	867	1,2	1 040	1 878	6,43
26	Olsztyńskie	413	1,0	413	735	2,51
27	Opolskie	35	0,6	21	529	1,81
28	Ostrołęckie	66	0,4	26	229	0,78
29	Piłskie	109	0,6	65	352	1,20
30	Piotrkowskie	107	0,5	54	315	1,08
31	Płockie	42	0,5	21	300	1,03
32	Poznańskie	56	0,8	45	543	1,86
33	Przemyskie	132	0,5	66	305	1,04
34	Radonskie	104	0,5	52	273	0,93
35	Rzeszowskie	48	0,3	14	323	1,10
36	Siedleckie	65	0,4	26	226	0,77
37	Sieradzkie	51	0,2	10	235	0,80
38	Skiernewickie	99	0,2	20	211	0,72
39	Śląskie	225	1,0	225	581	1,99
40	Suwałskie	995	1,0	995	1 330	4,55
41	Szczecińskie	412	1,1	453	1 074	3,68
42	Tarnobrzęskie	79	0,5	40	276	0,94
43	Tarnowskie	15	0,4	6	322	1,10
44	Toruńskie	212	0,7	148	530	1,80
45	Wałbrzyskie	456	0,7	319	1 079	3,69
46	Wrocławskie	43	0,4	17	353	1,21
47	Wrocławskie	14	0,6	8	489	1,67
48	Zamojskie	105	0,8	84	269	0,92
49	Zielonogórskie	133	0,9	120	490	1,68

Tablica 2

Różnice między ocenami wielkości ruchu turystycznego w Polsce w 1975 roku

L.p.	Województwa	Ruch turystyczny /R ₁ / w tys. osób według współczynników atrak- cyjności turystycznej	Ruch turystyczny /R ₂ / w tys. osób według szacunków wydziałów kultury fizycznej i turystyki	Ruch turystyczny /R ₃ / w tys. osób według oceny Instytutu Turystyki	Różnice bezwzględne		Różnice względne	
					R _{1j} - R _{2j}	R _{1j} - R _{3j}	$\frac{R_{1j} - R_{2j}}{R_{1j}} \cdot 100$	$\frac{R_{1j} - R_{3j}}{R_{1j}} \cdot 100$
	POLSKA	132 400	128 582	106 954	3 818	25 446	2,9	19,2
1	Warszawskie stołeczne	5 270	14 610	8 538	- 9 340	- 3 268	177,2	62,0
2	Bielskopodlaskie	794	335	320	- 459	762	57,4	96,0
3	Białostockie	914	944	1 240	- 30	329	3,3	36,0
4	Bielskie	6 170	7 385	5 161	- 1 215	1 009	19,7	16,4
5	Rydzoskie	2 847	3 898	2 582	- 1 051	265	36,9	9,3
6	Chełmskie	867	206	305	661	562	76,8	65,6
7	Ciechanowskie	993	247	637	746	356	75,1	35,9
8	Częstochowskie	1 787	1 398	1 827	391	40	21,9	2,2
9	Zbąskie	2 622	4 000	1 527	- 1 378	1 095	52,6	41,8
10	Gdańskie	6 673	6 700	5 062	- 27	1 611	0,4	24,1
11	Gorzowskie	1 986	1 083	1 416	903	570	45,5	28,7
12	Jeleniogórskie	5 733	5 980	3 552	- 287	2 181	4,3	38,0
13	Kaliskie	1 576	620	769	956	807	60,6	51,2
14	Zatornickie	4 793	7 041	6 034	- 248	- 1 241	46,9	25,9
15	Mieleckie	3 359	1 800	3 215	2 159	744	54,5	18,8
16	Konińskie	1 350	221	693	1 129	657	83,6	48,7
17	Koscalińskie	4 555	2 691	3 056	- 1 864	- 1 499	40,9	32,9
18	Krakowskie miejskie	4 144	4 535	5 547	391	- 1 403	9,4	33,8
19	Krośnieńskie	5 349	5 000	2 104	349	3 245	6,5	60,7
20	Legnickie	1 986	1 618	816	368	1 170	18,5	58,9
21	Leszczyńskie	2 012	307	489	- 1 705	1 523	84,7	75,7
22	Lubelskie	1 602	3 320	1 527	- 1 718	75	107,2	4,7
23	Konynskie	649	94	362	555	287	85,5	44,2
24	Łódzkie miejskie	3 403	3 282	2 238	121	1 165	3,6	34,2
25	Nowosądeckie	8 513	9 904	7 088	- 581	1 425	6,8	16,7
26	Ciżyńskie	3 323	2 100	2 715	- 1 223	608	55,0	18,3
27	Opolskie	2 396	5 700	2 893	- 3 304	407	137,9	17,0
28	Ostrołęckie	1 033	186	701	847	332	82,0	32,1
29	Piaseczyńskie	1 569	1 299	722	290	867	18,2	54,6
30	Piotrkowskie	1 430	242	1 159	1 188	271	83,1	18,9
31	Płockie	1 364	1 028	1 153	336	211	24,6	15,5
32	Poznańskie	2 463	2 839	3 888	- 376	- 1 425	15,3	57,9
33	Przemyskie	1 378	1 03	595	- 1 275	783	92,5	56,8
34	Radomskie	1 231	1 835	1 116	504	115	40,5	9,3
35	Rzeszowskie	1 456	1 050	1 793	406	- 337	27,9	23,1
36	Siedleckie	1 019	55	637	964	382	94,6	37,5
37	Sieradzkie	1 059	54	762	- 1 005	297	94,9	28,0
38	Skiernewickie	953	157	796	- 1 075	122	83,5	12,8
39	Śląskie	2 635	2 014	1 651	621	984	26,6	37,3
40	Suwańskie	5 024	2 420	2 307	- 3 604	- 2 717	59,8	61,7
41	Szczecińskie	4 872	7 200	5 258	- 2 328	386	47,8	7,9
42	Tarnobrzeskie	1 245	630	643	615	612	49,4	49,1
43	Tarnowskie	1 456	1 130	723	326	733	22,4	50,3
44	Toruńskie	2 621	2 642	1 647	21	974	0,8	37,2
45	Wałbrzyskie	4 885	2 460	3 564	- 2 425	1 321	49,6	27,0
46	Wrocławskie	1 602	1 456	769	146	833	9,1	52,0
47	Wrocławskie	2 212	4 232	2 534	- 2 020	322	91,3	14,5
48	Zamojskie	1 218	73	512	- 1 145	706	94,0	58,0
49	Zielonogórskie	2 224	1 370	2 122	854	102	38,4	4,6

Źródło: Obliczenia własne; J.Głownia, P.Waclawska: Ocena ruchu turystycznego w Polsce w 1975 r., Instytut Turystyki, Warszawa 1976 /maszynopis/.

Tablica 3

Mierniki cech jakościowych połączeń kolejowych miast wojewódzkich z Jelenią Górą w roku 1975

Miasta wojewódzkie	Liczba połączeń w ciągu doby		Długość trasy komunikacyjnej w km	Odległość w linii prostej w km	Współczynnik wydłużenia	Prędkość przejazdu km/h	Ilość przesiadek
	codzienne	okresowe					
Warszawa	4	1	529	390	1,36	68	0
Biała Podl.	2		702	521	1,35	54	1
Białystok	1		703	559	1,26	60	1
Bielsko B.	3		353	263	1,35	45	1
Bydgoszcz	1		444	291	1,53	58	0
Chełm	1		714	538	1,33	55	1
Ciechanów	3		623	398	1,57	61	1
Częstochowa	1	1	303	236	1,28	59	0
Elbląg	1		620	438	1,42	57	1
Gdańsk	1		604	428	1,41	61	0
Gorzów Wlkp.	1		322	206	1,56	54	1
Kalisz	4		276	189	1,46	66	0
Katowice	3	3	298	239	1,25	49	0
Kielce	1		427	342	1,25	60	0
Konin	1		391	227	1,27	59	1
Koszalin	2		546	363	1,48	46	2
Kraków	2	2	376	315	1,19	48	0
Krosno	1		581	444	1,31	46	1
Legnica	5		82	45	1,82	32	1
Leszno	2		222	120	1,85	56	0
Lublin	1		640	472	1,36	61	0
Łomża	1		691	497	1,39	45	1
Łódź	4		396	274	1,45	67	0
Nowy Sącz	1		543	382	1,42	35	2
Olsztyn	2		596	450	1,32	53	1
Opole	3	1	208	156	1,33	45	0
Ostrołęka	1		648	465	1,39	48	1
Piła	1		387	260	1,49	43	1
Piotrków Tr.	1	1	388	279	1,39	46	0
Płock	1		517	331	1,56	40	2
Poznań	3		291	184	1,58	59	0
Przemyśl	2		621	510	1,22	51	1
Radom	1		521	379	1,35	59	0
Rzeszów	2		534	450	1,19	50	1
Siedlce	3		623	469	1,33	57	1
Sieradz	2		329	221	1,49	62	0
Skierniewice	1	1	467	326	1,43	49	0
Słupsk	2		613	407	1,51	48	2
Suwałki	1		767	595	1,29	46	1
Szczecin	1		383	293	1,31	39	0
Tarnobrzeg	2		558	418	1,33	47	1
Tarnów	2		454	383	1,19	48	1
Toruń	2		433	304	1,42	51	1
Wałbrzych	20		47	40	1,18	52	0
Włocławek	2		488	299	1,63	51	2
Zamość	1		758	525	1,44	46	1
Zielona Góra	2		168	116	1,45	29	0
Wrocław	1	1	126	94	1,34	57	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sieciowego rozkładu jazdy pociągów PKP 1975/1976.

Tablica 4

Struktura połączeń miast wojewódzkich z Jelenią Górą według odległości w 1975 roku

Ilość miast wojewódzkich	Ogółem	S t r e f y o d l e g ł o ś c i							
		do 100 km	101-200	201-300	301-400	401-500	501-600	601-700	701-800
w liczbach bezwzględnych	48	2	2	5	10	6	9	9	5
w odsetkach	100	4,2	4,2	10,4	20,8	12,5	18,75	18,75	10,4

Źródło: Obliczenia własne.

Tablica 5

Struktura połączeń miast wojewódzkich z Jelenią Górą według współczynnika wydłużenia w 1975 r.

Ilość miast wojewódzkich	Ogółem	W s p ó ł c z y n n i k w y d ł u ż e n i a							
		1,00-1,20	121-130	131-140	141-150	151-160	161-170	171-180	181-1190
w liczbach bezwzględnych	48	4	6	16	12	6	1	1	2
w odsetkach	100	8,3	12,5	33,3	25,0	12,5	2,1	2,1	4,2

Źródło: Obliczenia własne

Tablica 6

Struktura połączeń kolejowych miast wojewódzkich z Jelenią Górą według czasu przejazdu w godzinach w 1975 roku

Ilość miast wojewódzkich	Ogółem	C z a s p r z e j a z d u w g o d z i n a c h							
		do 4	4-6	6-8	8-10	10-12	12-14	14-16	powyżej 16
w liczbach bezwzględnych	48	4	7	8	9	7	3	2	2
w odsetkach	100	8,3	14,6	16,6	18,75	14,6	18,75	4,2	4,2

Źródło: Obliczenia własne

Tablica 7

Struktura połączeń kolejowych miast wojewódzkich z Jelenią Górą pod względem szybkości przejazdu w 1975 roku

Ilość miast wojewódzkich	Ogółem	Szybkość przejazdu w km/godz.								
		do 30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-70
w liczbach bezwzględnych	48	1	3	2	4	12	8	11	4	3
w odsetkach	100	2,1	6,3	4,2	8,3	25,0	16,6	22,9	8,3	6,3

Źródło: Obliczenia własne.

Tablica 8

Połączenia miast wojewódzkich z Jelenią Górą w ciągu doby w 1975 roku

Ilość miast wojewódzkich	Ogółem	Połączenia bezpośrednie	Połączenia z 1 przesiadką	Połączenia z 2 przesiadkami
w liczbach bezwzględnych	48	21	22	5
w odsetkach	100	43,8	45,8	10,4

Źródło: Obliczenia własne

Struktura przestrzenna uspołecznionych zakładów
gastronomicznych w rejonie karkonoskim w 1975 roku

Jednostki administracyjne	Zakłady	Miejsca konsumpcyjne	
		liczba	struktura
M i a s t a	161	11 336	81,9
Jelenia Góra - Zespół Miejski	63	4 945	35,7
Karpacz	49	3 288	23,8
Kowary	13	651	4,7
Piechowice	7	509	3,7
Szklarska Poręba	29	1 943	14,0
G m i n y	33	2 503	18,1
Janowice Wielkie	6	348	2,5
Jeżów Sudecki	3	312	2,2
Mysłakowice	7	678	4,9
Podgórzyn	13	1 047	7,6
Stara Kamienica	4	118	0,9
REJON KARKONOSKI	194	13 839	100,0

Źródło: Materiały WUS Jelenia Góra

Obliczenia parametrów funkcji trendu dochodów osobistych netto ludności ogółem
w latach 1955 - 1975

$$y = ba^t$$

$$\lg y = \lg b + t \lg a$$

$$v = c + \alpha t$$

y - dochody osobiste netto ludności ogółem

t_i	$t_i - \bar{t}$	y_i	$v_i = \lg y_i$	$/t_i - \bar{t} / ^2$	$/t_i - \bar{t} / v_i$
1	- 5	371,1	2,5695	25	- 12,8475
2	- 4	400,1	2,6022	16	- 10,4038
3	- 3	426,5	2,6299	9	- 7,8897
4	- 2	457,6	2,6608	4	- 5,3216
5	- 1	490,9	2,6910	1	- 2,6910
6	0	525,4	2,7205	0	0,0000
7	1	581,2	2,7644	1	2,7644
8	2	653,4	2,8152	4	5,6304
9	3	742,4	2,8704	9	8,6112
10	4	848,0	2,9284	16	11,7136
11	5	959,2	2,9819	25	14,9095
$N = 11$	\bar{t}	6455,3	30,2342	110	4,4705

$$\bar{v} = \frac{30,2342}{11} = 2,7482$$

$$t = 6$$

$$\alpha = \frac{4,4705}{110} = 0,0406$$

$$c = 2,7482 - 0,0406 \cdot 6 = 2,5046$$

$$\bar{v} = 0,0406t + 2,5046$$

$$\bar{y}_t = 319,6 \cdot 1, \quad t$$

Tablica 11

Obliczenia parametrów funkcji trendu dochodów osobistych netto ludności przypadających na 1 mieszkańca w latach 1965 - 1975

$y = ba^t$,
 $lgy = lgb + t lga$,
 $v = c + \alpha t$,
 y - dochody osobiste na 1 mieszkańca

t_i	y_i	$v_i = lgy_i$	$v_i - \bar{v}$	$t_i - \bar{t}$	$(v_i - \bar{v}) / (t_i - \bar{t})$	$(t_i - \bar{t})^2$	\hat{y}_i
1	11,8	1,0719	- 0,1613	- 5	0,3065	25	11,1
2	12,6	1,1004	- 0,1328	- 4	0,5312	16	12,1
3	13,3	1,1239	- 0,1093	- 3	0,3279	9	13,2
4	14,1	1,1492	- 0,0840	- 2	0,1680	4	14,4
5	15,0	1,1761	- 0,0571	- 1	0,0571	1	15,7
6	16,1	1,2068	- 0,0264	0	0,0000	0	17,1
7	17,7	1,2480	0,0148	1	0,0148	1	18,6
8	19,7	1,2945	0,0613	2	0,1226	4	20,3
9	22,2	1,3464	0,1132	3	0,3396	9	22,2
10	25,1	1,3997	0,1665	4	0,6660	16	24,1
11	28,1	1,4487	0,2155	5	1,0775	25	26,3
66	195,7	13,5656	x	x	4,1112	110	195,1

$\bar{v} = 1,2332$

$\bar{t} = 6$

$\alpha = \frac{4,1112}{110} = 0,0374$

$c = 1,2332 - 0,2244 = 1,0088$

$\hat{v} = 0,0374t + 1,0088$

$\hat{y}_t = 10,2 \cdot 1,09^t$

Tablica 12

Obliczenia współczynnika korelacji między poziomem wykształcenia a wielkością ruchu turystycznego /w latach 1970 - 1975/

y - krajowy ruch turystyczny w mln osobodni,

x - zatrudnieni w gospodarce uspołecznionej z wykształceniem powyżej zasadniczego zawodowego w mln.

t	y_t	x_t	$y_t - \bar{y}$	$x_t - \bar{x}$	$/y_t - \bar{y} /^2$	$/x_t - \bar{x} /^2$	$/x_t - \bar{x} / /y_t - \bar{y} /$
1	240	2,3	- 103,7	- 0,5	10753,69	0,25	51,85
2	230	2,5	- 63,7	- 0,3	4057,69	0,09	19,11
3	311	2,7	- 32,7	- 0,1	1069,29	0,01	3,27
4	353	2,9	9,3	0,1	86,49	0,01	0,93
5	407	3,1	63,3	0,3	4006,89	0,09	18,99
6	471	3,3	127,3	0,5	16205,29	0,25	63,65
	2062	16,8	x	x	36179,34	0,70	157,80

$$\bar{y} = 343,7$$

$$\bar{x} = 2,8$$

$$r = \frac{157,8}{\sqrt{25325,538}} = \frac{157,8}{159,15} = 0,9915$$

Tablica 13

Obliczenia współczynników korelacji między krajowym ruchem turystycznym /w osobodniach/
a wstępnie wybranymi zmiennymi objaśniającymi

L.p.	$x_1 - \bar{x}_1$	$x_2 - \bar{x}_2$	$x_3 - \bar{x}_3$	$x_4 - \bar{x}_4$	$x_5 - \bar{x}_5$	$x_6 - \bar{x}_6$	$(x_1 - \bar{x}_1)^2$	$(x_2 - \bar{x}_2)^2$	$(x_3 - \bar{x}_3)^2$	$(x_4 - \bar{x}_4)^2$	$(x_5 - \bar{x}_5)^2$	$(x_6 - \bar{x}_6)^2$	$(x_1 - \bar{x}_1) / (x_2 - \bar{x}_2)$	$(x_1 - \bar{x}_1) / (x_3 - \bar{x}_3)$	$(x_1 - \bar{x}_1) / (x_4 - \bar{x}_4)$
1	-109,7	-119,9	-205,1	-1,2	-115,3	-163,7	12034,09	14376,01	42066,01	1,44	13294,09	26777,69	13153,03	22499,47	131,64
2	-86,7	-103,7	-174,0	-0,9	-78,4	-114,9	7516,89	10753,69	30276,00	0,81	6146,01	13202,01	8990,79	15085,80	78,03
3	-80,6	-87,2	-140,7	-0,6	-7,1	-72,0	6496,36	7603,84	19796,49	0,36	50,41	5184,00	7028,32	11340,42	46,36
4	-57,5	-78,3	-106,2	-0,4	-3,2	-33,6	3306,25	6130,89	11278,44	0,16	10,24	1128,96	4502,25	6106,50	23,00
5	-17,4	-61,2	-50,4	-0,1	-27,3	-2,7	302,76	3745,44	2540,16	0,01	745,29	7,29	1064,88	876,96	1,74
6	13,4	-3,4	21,8	0,3	14,8	39,5	179,56	11,56	475,24	0,09	219,04	1560,25	-45,56	292,12	4,02
7	55,6	72,3	110,8	0,7	18,0	72,9	3091,36	5227,29	12276,64	0,49	324,00	5314,41	4019,88	6160,48	38,92
8	109,6	157,6	216,4	1,1	90,0	126,0	12012,16	24637,76	46826,96	1,21	8100,00	16384,00	17272,96	23717,44	120,56
9	173,2	223,6	327,6	1,4	108,4	146,6	29998,24	49996,96	107321,76	1,96	11750,56	21491,56	38727,52	56740,32	242,48
	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	Σ	74937,67	122683,44	272859,70	6,53	40640,19	91070,17	94714,07	142819,51	688,75

L.p.	$(x_1 - \bar{x}_1) / (x_5 - \bar{x}_5)$	$(x_1 - \bar{x}_1) / (x_6 - \bar{x}_6)$	$(x_2 - \bar{x}_2) / (x_3 - \bar{x}_3)$	$(x_2 - \bar{x}_2) / (x_4 - \bar{x}_4)$	$(x_2 - \bar{x}_2) / (x_5 - \bar{x}_5)$	$(x_2 - \bar{x}_2) / (x_6 - \bar{x}_6)$	$(x_3 - \bar{x}_3) / (x_4 - \bar{x}_4)$	$(x_3 - \bar{x}_3) / (x_5 - \bar{x}_5)$	$(x_3 - \bar{x}_3) / (x_6 - \bar{x}_6)$	$(x_4 - \bar{x}_4) / (x_5 - \bar{x}_5)$	$(x_4 - \bar{x}_4) / (x_6 - \bar{x}_6)$	$(x_5 - \bar{x}_5) / (x_6 - \bar{x}_6)$
1	12648,41	17957,89	24591,49	143,88	13824,47	19627,63	246,12	23648,03	33574,87	138,36	196,44	18874,61
2	6797,28	9961,83	18043,80	93,33	8130,08	11915,13	156,60	13641,60	19992,60	70,56	103,41	9008,16
3	572,26	5803,20	12269,04	52,32	619,12	6278,40	84,42	998,97	10130,40	4,26	43,20	511,20
4	164,00	1932,00	8315,46	31,32	250,56	2630,88	42,48	339,84	3568,32	1,28	13,44	107,52
5	475,02	46,98	3084,48	6,12	1670,76	165,24	5,04	1375,42	136,08	2,73	0,27	73,71
6	198,32	529,30	-74,12	-1,02	-50,32	-134,30	6,54	322,64	861,10	4,44	11,65	584,60
7	1000,80	4053,24	8010,64	50,61	1301,40	5270,67	77,56	1994,40	8077,32	12,60	51,03	1312,20
8	9864,00	14028,80	34104,64	173,36	14164,00	20172,80	238,04	19476,00	27699,20	99,00	140,80	11520,00
9	18774,88	25391,12	73251,36	313,04	24238,24	32779,76	458,64	35511,84	48026,16	151,76	205,24	15891,44
	50514,97	79704,36	181596,99	862,96	64168,31	98706,21	1315,44	97309,24	152066,05	484,99	765,68	57883,44

$\bar{x}_1 = 297,4$; $\bar{x}_2 = 306,0$; $\bar{x}_3 = 631,6$; $\bar{x}_4 = 15,6$; $\bar{x}_5 = 726,3$; $\bar{x}_6 = 947,3$.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z roczników statystycznych 1967 - 1976 oraz Turystyka 1969.

$$r_{12} = \frac{94714}{\sqrt{9193618654}} = \frac{94714}{95831} = 0,9883$$

$$r_{13} = \frac{142820}{\sqrt{20447582680}} = \frac{142820}{142955} = 0,9987$$

$$r_{14} = \frac{689}{\sqrt{489345}} = \frac{689}{700} = 0,9842$$

$$r_{15} = \frac{50515}{\sqrt{3045480320}} = \frac{50515}{55186} = 0,9153$$

$$r_{16} = \frac{79704}{\sqrt{6824603660}} = \frac{79704}{82611} = 0,9648$$

$$r_{23} = \frac{181597}{\sqrt{33476083380}} = \frac{181597}{182917} = 0,9927$$

$$r_{24} = \frac{863}{\sqrt{801120}} = \frac{863}{895} = 0,9642$$

$$r_{25} = \frac{64168}{\sqrt{4985837120}} = \frac{64168}{70610} = 0,9087$$

$$r_{26} = \frac{98706}{\sqrt{11172740810}} = \frac{98706}{105701} = 0,9338$$

$$r_{34} = \frac{1315}{\sqrt{1781776}} = \frac{1315}{1335} = 0,9850$$

$$r_{35} = \frac{97309}{\sqrt{11089030400}} = \frac{97309}{105304} = 0,9240$$

$$r_{36} = \frac{152066}{\sqrt{24849360200}} = \frac{152066}{157637} = 0,9646$$

$$r_{45} = \frac{485}{\sqrt{265379}} = \frac{485}{515} = 0,9417$$

$$r_{46} = \frac{766}{\sqrt{594688}} = \frac{766}{771} = 0,9935$$

$$r_{56} = \frac{57883}{\sqrt{3701084800}} = \frac{57883}{60837} = 0,9514$$

Krajowy ruch turystyczny w Polsce w latach 1966 - 1975

L a t a	O g ó ł e m		T u r y s t y k a				W y p o c z y n e k p o p r a c y	
	osoby	osobodni	pobykowa		wycieczkowa		osoby	osobodni
			osoby	osobodni	osoby	osobodni		
w mln								
1966	51,3	167,9	6,0	102,0	16,7	33,9	28,6	32,0
1967	56,7	187,7	6,9	114,4	17,8	36,6	32,0	36,7
1968	59,2	210,7	7,9	128,2	20,0	46,5	31,3	36,0
1969	58,7	215,8	8,5	139,7	20,6	47,5	29,6	29,6
1970	63,9	239,9	9,7	154,9	23,0	53,8	31,2	31,2
1971	73,8	280,0	11,2	185,7	25,3	57,0	37,3	37,3
1972	85,4	310,8	12,9	201,5	27,8	64,6	44,7	44,7
1973	101,0	353,0	15,0	225,0	38,0	80,0	48,0	48,0
1974	110,5	407,0	15,5	259,0	38,5	85,0	56,5	63,0
1975	125,1	470,6	16,1	289,8	41,0	102,6	68,0	78,2
w odsetkach /rok poprzedni = 100/								
1966	112,5	110,5	110,0	109,6	109,0	105,9	114,4	119,4
1967	110,5	118,1	115,0	112,2	106,6	108,0	111,9	114,7
1968	104,4	112,3	114,5	112,1	112,3	127,0	97,8	98,1
1969	99,2	102,8	107,6	109,0	103,0	102,2	94,6	82,2
1970	108,8	110,6	114,1	110,9	111,7	113,3	105,4	105,4
1971	115,5	116,7	115,5	119,9	110,0	105,9	119,6	119,6
1972	115,7	111,0	115,2	108,5	109,9	113,3	119,8	119,8
1973	118,3	113,6	116,3	111,7	136,7	123,8	107,4	107,4
1974	109,4	115,3	103,3	115,1	101,3	106,3	117,7	131,3
1975	113,2	115,6	103,9	111,9	106,5	120,7	120,4	124,1

Źródło: Rocznik statystyczny GUS 1976, s.486, obliczenia własne.

Tablica 15

Zagraniczny ruch turystyczny w Polsce w latach 1966 - 1975

Lata	Przyjazdy	Wyjazdy	Przyjazdy	Wyjazdy	Przyjazdy	Wyjazdy
	w tysiącach osób		w odsetkach /rok poprzedni = 100		w odsetkach /rok 1966 = = 100/	
1966	1280	946	110,1	121,6	100,0	100,0
1967	1573	930	122,9	98,3	122,9	98,3
1968	1713	728	108,9	78,3	133,8	77,0
1969	1975	814	115,3	111,8	154,3	86,0
1970	1839	871	95,6	107,0	147,6	92,1
1971	1865	1058	98,7	122,6	145,7	112,9
1972	8339	10600	447,1	992,5	651,5	1120,5
1973	6933	7589	83,1	71,6	541,6	802,2
1974	7893	8287	113,8	109,1	616,6	876,0
1975	9320	8151	113,1	98,4	728,1	861,6

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1976, s.489, obliczenia własne.

Tablica 16

Obliczenia parametrów funkcji trendu dynamiki ruchu turystycznego w osobach y_1 i dynamiki korzystających z noclegów y_2 w Polsce w latach 1957 - 1975

t_i	y_{1i}	y_{2i}	t_i^2	$t_i y_{1i}$	$t_i y_{2i}$
- 4	100,0	100,0	16	- 460,0	- 400,0
- 3	104,5	109,1	9	- 313,5	- 327,3
- 2	104,1	116,0	4	- 208,2	- 332,0
- 1	112,9	119,4	1	- 112,9	- 119,4
0	129,8	133,7	0	0,0	0,0
1	160,7	145,6	1	160,7	145,6
2	185,1	155,5	4	370,2	307,0
3	203,1	155,5	9	609,3	466,5
4	230,5	162,8	16	922,0	651,2
$N = 9$	1330,7	1195,6	60	1017,6	391,6

$$b_1 = 147,9$$

$$a_1 = 17,0$$

$$b_2 = 132,8$$

$$a_2 = 6,5$$

Sezonowość ruchu turystycznego w rejonie karkonoskim w latach 1970 - 1975

Miesiące	1970		1972		1973		1975		Wskaźniki sezonowości przeciętne z lat 1970, 1972, 1973, 1975
	wskaźnik sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	wskaźnik sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	Wskaźnik sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	Wskaźnik sezonowości	Ruch turystyczny w tys. "turystodni"	
Styczeń	60,0	432,3	69,6	517,0	86,4	656,4	71,4	839,3	71,9
Luty	80,4	579,3	81,6	606,1	99,6	763,2	86,7	1079,8	87,2
Marzec	76,8	553,3	84,0	623,9	103,2	795,9	91,9	1144,6	89,6
Kwiecień	60,0	432,3	42,0	312,0	72,0	555,3	65,3	813,3	60,7
Maj	105,5	750,1	74,4	552,6	85,2	657,1	89,9	1119,7	88,8
Czerwiec	132,0	951,1	115,2	855,6	118,8	916,2	124,3	1548,2	122,7
Lipiec	195,7	1410,1	259,2	1925,2	175,2	1351,2	169,5	2111,1	195,5
Sierpień	170,4	1227,7	225,6	1675,6	171,6	1323,5	165,9	2066,3	180,8
Wrzesień	108,0	778,1	97,2	722,0	115,2	888,5	117,8	1467,2	110,8
Październik	78,0	562,0	44,4	329,8	56,4	435,0	77,5	965,3	65,9
Listopad	50,4	363,1	22,8	169,3	26,4	203,6	52,2	650,1	39,8
Grudzień	82,8	596,6	81,0	623,9	90,0	694,1	87,6	1091,1	86,5
Razem	1200,0	8646,0	1200,0	8913,0	1200,0	9255,0	1200,0	14946,0	1200,0

Zródło: Materiały WUS w Jeleniej Górze, WKFiT Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu i Jeleniej Górze, obliczenia własne.

Tablica 18

Obliczenia parametrów regresji liniowej między ruchem turystycznym w rejonie karkonoskim a dochodami ludności /lata 1967 - 1975/

$$y = ax + b$$

y - ruch turystyczny w tys. osób w rejonie karkonoskim,

x - nominalne dochody osobiste netto przypadające na 1 mieszkańca

t	y _t	x _t	y _t - \bar{y}	x _t - \bar{x}	$\frac{y_t - \bar{y}}{x_t - \bar{x}}$	$\frac{1}{x_t - \bar{x}}$	$\frac{1}{y_t - \bar{y}}$	\hat{y}_t	y _t - \hat{y}_t	$\frac{1}{y_t - \hat{y}_t}$
1	2157	13,3	- 453	- 5,7	2604,9	32,49	205209	1906	251	63001
2	2010	14,1	- 500	- 4,9	2940,0	24,01	360000	2005	5	25
3	2185	15,0	- 425	- 4,0	1700,0	16,00	180625	2116	69	4761
4	2303	16,1	- 307	- 2,9	990,3	6,41	94249	2252	51	2601
5	2271	17,7	- 339	- 1,3	440,7	1,69	114921	2449	- 178	31634
6	2449	19,7	- 161	0,7	112,7	0,49	25921	2696	- 247	61009
7	2648	22,2	38	3,2	121,6	10,24	1444	3005	- 357	127449
8	3492	25,1	882	6,1	5380,2	37,21	777924	3364	128	16384
9	3972	28,1	1362	9,1	12394,2	82,31	1855044	3734	238	56644
Suma	23487	171,3	x	x	26359,2	213,35	3615337	x	x	363558

$$\bar{y} = 2610$$

$$\bar{x} = 19$$

$$a_x = \frac{26359,2}{213,35} = 123,55$$

$$b_x = 2610 - 123,55 \cdot 19 = 262,55$$

$$a_y = \frac{26359,2}{3615337} = 0,0072$$

$$b_y = 19 - 0,0072 \cdot 2610 = 0,208$$

$$r = \sqrt{a_x \cdot a_y} = \sqrt{0,8895} \approx 0,943, \quad \hat{y}_t = 123,55x_t + 262,55, \quad \hat{x}_t = 0,0072y_t + 0,208, \quad \psi^2 = 0,1005$$

Tablica 19

Miejsca noclegowe w obiektach turystyczno-wypoczynkowych i sanatoryjnych w Polsce w latach
1967 - 1975

Lata	Miejsca noclegowe w tys.				w procentach	
	w obiektach turystycz- nych	w obiektach wczasowych	w obiektach sanatoryj- nych	Razem	rok 1967= = 100	rok poprzedni= = 100
1967	355,6	255,4	17,6	628,6	100,0	100,0
1968	373,1	274,3	18,2	665,1	106,0	106,0
1969	424,8	294,4	17,9	737,1	117,3	110,7
1970	403,0	320,1	26,3	749,4	119,2	101,7
1971	338,3	350,7	26,7	725,7	115,4	96,8
1972	351,8	389,3	28,5	769,6	122,4	106,0
1973	295,2	449,1	30,8	775,1	123,3	100,7
1974	321,2	494,6	33,2	849,5	135,1	109,6
1975	332,7	502,0	35,4	870,1	138,4	102,4

a/ stan na koniec III kwartału

Źródło: Roczniki statystyczne GUS 1968 - 1976, obliczenia własne.

Tablica 20

Obliczenia zdolności eksploatacyjnej bazy noclegowej w rejonie karkonoskim w latach 1968, 1970, 1972, 1974, 1975.

Wyszczególnienie	M i e j s c a n o c l e g o w e										Minimalny okres eksploatacji w dniach	
	1968		1970		1972		1974		1975		Miejsca stałe	Miejsca sezonowe
	stałe	sezonowe	stałe	sezonowe	stałe	sezonowe	stałe	sezonowe	stałe	sezonowe		
Obiekty turystyczne	3390	1200	3829	1530	3937	1680	5455	1915	5392	1929	300	92
Obiekty wczasowe	14577	x	14428	67	13150	1317	12301	2213	12807	2219	330	92
Obiekty sanatoryjne	783	x	777	x	777	x	770		900		350	92
Pensjonaty i kwatery prywatne	340	100	800	100	550	450	254	827	645	450	270	92
Kolonie i obozy młodzieżowe	x	11887	x	13256	x	14100	x	13576	x	15000	x	92
Miejsca noclegowe razem	19090	13187	19834	14953	18414	17547	18780	18531	19644	19598		
Zdolność eksploatacyjna w tys. osobonoclegów:												
r a z e m	6193,3	1213,2	6597,9	1375,7	5941,1	1614,3	6053,9	1704,9	6292,1	1803,0		
ogółem	7406,5		8073,6		7555,4		7738,8		8101,1			

Źródło: Obliczenia własne na podstawie tabl. 3, 7.

Tablica 21

Obliczenia współczynnika korelacji między ruchem turystycznym a bazą noclegową i gastronomiczną w rejonie karkonoskim w latach 1967 - 1975

y - ruch turystyczny w mln. osobodni,
 x_1 - miejsca noclegowe w tys.,
 x_2 - miejsca konsumpcyjne w tys..

t	y_t	x_{1t}	x_{2t}	$n=9$ $y_t - \bar{y}$	$n=9$ $/y_t - \bar{y}/^2$	$x_{1t} - \bar{x}_1$	$/x_{1t} - \bar{x}_1 ^2$	$/y_t - \bar{y}/ \cdot /x_{1t} - \bar{x}_1/$
1	7,1	31,9	.	- 2,4	5,76	- 3,2	10,24	7,68
2	7,2	32,3	.	- 2,3	5,29	- 2,8	7,84	6,44
3	8,1	32,4	11,3	- 1,4	1,96	- 2,7	7,29	3,78
4	8,6	34,8	12,1	- 0,9	0,81	- 0,3	0,09	0,27
5	8,5	35,1	13,2	- 0,9	0,81	0,0	0,00	0,00
6	8,9	36,0	13,6	- 0,6	0,36	0,9	0,81	- 0,54
7	9,3	36,8	13,4	- 0,2	0,04	1,7	2,89	- 0,34
8	12,9	37,3	13,5	3,4	11,56	2,2	4,84	7,48
9	14,9	39,2	13,8	5,4	29,16	4,1	16,81	22,14
N=9	85,6	315,8	x	x	55,75	x	50,81	46,91
N=7	71,3	x	90,9					

$$\bar{y}/9/ = 9,5$$

$$\bar{x}_1 = 35,1$$

$$\bar{y}/7/ = 10,2$$

$$\bar{x}_2 = 13,0$$

$$r_{/y, x_1/} = \frac{46,91}{\sqrt{2832,6575}} = \frac{46,91}{53,22} = 0,88$$

$$r_{/y, x_2/} = \frac{8,66}{\sqrt{213,2515}} = \frac{8,66}{14,6} = 0,59$$

Tablica 22

Obliczenia współczynników korelacji między ruchem turystycznym a bazą noclegową i gastronomiczną w rejonie karkonoskim w 1975 roku

y - ruch turystyczny w rejonie karkonoskim w mln osobodni,

x₁ - miejsca noclegowe w obiektach turystyczno-wypoczynkowych w tys.,

x₂ - miejsca konsumpcyjne w uspołecznionych zakładach gastronomicznych w tys.

i	Miasta i gminy	y _i	x _{1i}	x _{2i}	y _i - \bar{y}	x _{1i} - \bar{x}_1	x _{2i} - \bar{x}_2	/y _i - \bar{y} / ²	/x _{1i} - \bar{x}_1 / ²	/x _{2i} - \bar{x}_2 / ²	/y _i - \bar{y} / · /x _{1i} - \bar{x}_1 /	/y _i - \bar{y} / · /x _{2i} - \bar{x}_2 /
1	Jelenia Góra	0,7	1,0	3,8	-0,9	-1,1	2,5	0,81	1,21	6,25	0,99	-2,25
2	Jelenia Góra- Cieplice	0,5	1,0	1,1	-1,1	-1,1	-0,2	1,21	1,29	0,04	1,21	0,22
3	Karpacz	6,4	8,4	4,3	4,8	6,3	2,0	23,04	39,69	4,00	30,24	9,60
4	Kowary	0,4	0,5	0,7	-1,2	-1,6	-0,6	1,44	2,56	0,36	1,92	0,72
5	Piechowice	0,3	1,0	0,5	-1,3	-1,1	-0,8	1,69	1,21	0,64	1,43	1,04
6	Szklarska Poręba	5,7	6,4	1,9	4,1	4,3	0,6	16,81	18,49	0,36	17,63	2,46
7	Janowice Wielkie	0,3	0,3	0,3	-1,3	-1,8	-1,0	1,69	3,24	1,00	2,34	1,30
8	Jeżów Sudecki	0,3	0,2	0,3	-1,3	-1,9	-1,0	1,69	3,61	1,00	2,47	1,30
9	Mysłakowice	0,2	0,3	0,7	-1,4	-1,8	-0,6	1,96	3,24	0,36	1,08	0,84
10	Podgórzyn	2,3	3,8	1,1	0,7	1,7	-0,2	0,49	2,85	0,04	0,34	-0,14
11	Stara Kamienica	0,1	0,1	0,1	-1,5	-2,0	-1,2	2,25	4,00	1,44	2,40	1,80
N=11	Suma	17,2	23,0	13,8	x	x	x	53,08	81,35	15,49	62,05	16,89

$$\bar{y} = 1,6$$

$$\bar{x}_1 = 2,1$$

$$\bar{x}_2 = 1,3$$

$$r_{/y,x_1/} = \frac{62,05}{\sqrt{4318,058}} = \frac{62,05}{65,71} = 0,94$$

$$r_{/y,x_2/} = \frac{16,89}{\sqrt{822,2092}} = \frac{16,89}{28,67} = 0,59$$

Tablica 23

Relacje między ruchem turystycznym a podażą usług noclegowych w rejonie karkonoskim w układzie przestrzennym w 1975 roku

Wyszczególnienie	Ruch turystyczny w tysiącach "turystodni"	Miejsca noclegowe w eksploatacji		Zdolność eksploatacyjna w tys. noclegów	Relacja ruchu turystycznego do zdolności eksploatacyjnej
		całorocznej	sezonowej		
miasto Jelenia Góra	1268,0	1898	1424	734,2	1 : 0,58
miasto Karpacz	6431,1	6853	860	2290,5	1 : 0,36
miasto Kowary	145,9	407	114	144,6	1 : 0,99
miasto Piechowice	865,3	1404	204	477,0	1 : 0,55
miasto Szklarska Poręba	5746,9	5570	1062	1900,6	1 : 0,33
gmina Janowice Wielkie	34,5	50	66	21,1	1 : 0,61
gmina Jeżów Sudecki	256,4	328	-	102,2	1 : 0,40
gmina Mysłakowice	282,5	380	65	121,1	1 : 0,43
gmina Podgórzyn	1346,4	2654	303	927,1	1 : 0,69
gmina Stara Kamienica	19,2	100	-	32,7	1 : 1,70
Kolonie i obozy młodzieżowe	767,3	-	15000	1380,0	1 : 1,80
R a z e m	17164,0	19644	19598	8131,1	1 : 0,47

Zródło: Materiały statystyczne Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze, obliczenia własne.

Tablica 24

Użytkowanie gruntów według miast i gmin karkonoskiego rejonu turystycznego w 1975 roku

Wyszczególnienie	Powierzchnia ogólna	Użytki rolne					Lasy	Pozostałe grunty i nieużytki
		Razem	Grunty orne	Sady i ogrody	Łąki	Past- wiska		
w h e k t a r a c h								
Województwo	437 941	206808	122287	977	147435	36109	173711	57422
w tym:								
KARKONOSKI REJON TURYSTYCZNY	73 701	30252	14135	108	9166	6843	35037	8412
M I A S T A	30 409	7016	3189	57	2296	1464	18740	4653
Jelenia Góra	8 927	4199	2245	17	1280	657	1776	2952
Karpacz	5 822	257	50	5	67	155	3228	337
Kowary	5 729	939	305	19	372	243	2426	564
Piechowice	6 365	1162	512	20	412	218	4764	439
Szklarska Poręba	7 566	459	77	6	165	211	6546	561
G M I N Y	43 292	23236	10946	41	6870	5379	16297	3759
Janowice Wielkie	5 773	3067	1284	5	1144	634	2231	475
Jeżów Sudecki	9 393	6012	3091	8	1271	1642	2387	994
Mysłakowice	8 849	4527	2027	10	1352	1138	3412	910
Podgórzyn	8 242	3296	1324	11	1354	607	4225	721
Stara Kamienica	11 035	6334	3220	7	1749	1358	4042	659

Zródło: Wyniki spisu rolniczego 1976 w zakresie użytkowania gruntów, powierzchni zasiewów oraz zwierząt gospodarskich, WUS Jelenia Góra 1976, ss. 12 - 19.

Tablica 25

Obliczenia parametrów funkcji trendu bazy noclegowej w karkonoskim rejonie turystycznym w latach 1967 - 1975

$$y = at + b$$

t	y_t	ty_t	t^2	$y_t - \bar{y}$	$(y_t - \bar{y})^2$	\hat{y}_t	$y_t - \hat{y}_t$	$(y_t - \hat{y}_t)^2$
-4	31,9	-127,6	16	-3,2	10,24	31,5	0,4	0,16
-3	32,3	-96,9	9	-2,8	7,84	32,4	0,1	0,01
-2	32,4	-64,8	4	-2,7	7,29	33,3	0,9	0,81
-1	34,8	-34,8	1	-0,3	0,09	34,2	0,6	0,36
0	35,1	0,0	0	0,0	0,00	35,1	0,0	0,00
1	36,0	36,0	1	0,9	0,81	36,0	0,0	0,00
2	36,8	73,6	4	1,7	2,89	36,9	0,1	0,01
3	37,3	111,9	9	2,2	4,84	37,8	0,5	0,25
4	39,2	156,8	16	4,1	16,81	38,7	0,5	0,25
$\Sigma = 9$	315,8	54,2	60		50,81			1,85

$$b = \frac{315,8}{9} \approx 35,1$$

$$a = \frac{54,2}{60} = 0,9$$

$$\hat{y}_t = 0,9t + 35,1$$

$$\varphi^2 = 0,0364$$

Tablica 26

Obliczenia parametrów regresji liniowej między nakładami inwestycyjnymi w woj. jeleniogórskim a bazą noclegową w rejonie karkonoskim w latach 1967 - 1975

$y = ba^x$, $\lg y = \lg b + x \lg a$, $v = c + xz$,

x - nakłady inwestycyjne w mld zł, /ceny stałe 1971 r./,

y - baza noclegowa

y	x	v	v - \bar{v}	x - \bar{x}	$\frac{v - \bar{v}}{x - \bar{x}}$	$\frac{v - \bar{v}}{x - \bar{x}} / x - \bar{x}$	$\frac{v - \bar{v}}{x - \bar{x}} / x - \bar{x}$	\hat{v}	$\frac{\hat{v}}{v - \hat{v}^2}$
31,9	2,0	1,5038	- 0,0403	- 1,1	0,0443	1,21	0,0016	1,5014	0,00001
32,5	2,5	1,5092	- 0,0349	- 0,8	0,0279	0,64	0,0012	1,5130	0,00001
32,4	2,5	1,5105	- 0,0336	- 0,6	0,0202	0,36	0,0011	1,5208	0,00011
34,3	3,2	1,5445	- 0,0025	0,1	-0,0003	0,01	0,0000	1,5480	0,00004
35,1	2,7	1,5453	0,0012	- 0,4	-0,0005	0,16	0,0000	1,5286	0,00028
36,0	3,5	1,5565	0,0122	0,4	0,0049	0,16	0,0002	1,5597	0,00001
36,3	3,2	1,5558	0,0217	0,1	0,0022	0,01	0,0005	1,5480	0,00032
37,3	3,7	1,5717	0,0276	0,6	0,0166	0,36	0,0008	1,5675	0,00002
39,2	4,4	1,5935	0,0492	1,3	0,0540	1,69	0,0024	1,5947	0,00000
N= 9	27,5	13,8975	x	x	0,1793	4,60	0,0078	13,8817	0,00080

$\bar{v} = 1,5441$

$\bar{x} = 3,1$

$z_1 = \frac{0,1793}{4,6} = 0,0389$

$a = 1,1$
 $b = 26,5$

$c = 1,5441 - 0,0389 \cdot 3,1 = 1,4236$

$\hat{v}_t = 1,4236 + 0,0389 x_t$, $\hat{y}_t = 26,5 \cdot 1,1^{x_t}$

$\varphi^2 = \frac{0,0008}{0,0078} = 0,1025$

$R^2 = 0,8975$, $r_{y,x} = 0,83$

Tablica 27

Obliczenia parametrów funkcji trendu nakładów inwestycyjnych w województwie jeleniogórskim w latach 1967 - 1975

$$y = at + b$$

t	y_t^c	ty_t	t^2	$y_t - \bar{y}$	$/y_t - \bar{y}/^2$	\hat{y}_t	$y_t - \hat{y}_t$	$/y_t - \hat{y}_t/^2$
- 4	2,0	- 8,0	16	- 1,1	1,21	2,1	- 0,1	0,01
- 3	2,3	- 6,9	9	- 0,8	0,64	2,3	- 0,0	0,00
- 2	2,5	- 5,0	4	- 0,6	0,36	2,6	- 0,1	0,01
- 1	3,2	- 3,2	1	0,1	0,01	2,8	0,4	0,16
0	2,7	0,0	0	- 0,4	0,16	3,1	- 0,4	0,16
1	3,5	3,5	1	0,4	0,16	3,4	0,1	0,01
2	3,2	6,4	4	0,1	0,01	3,6	- 0,4	0,16
3	3,7	11,1	9	0,6	0,36	3,9	- 0,2	0,04
4	4,4	17,6	16	1,3	1,69	4,1	0,3	0,09
N = 9	27,5	15,5	60	x	4,60	x	x	0,68

$$b = \frac{27,5}{9} \approx 3,1$$

$$a = \frac{15,5}{60} \approx 0,2583$$

$$\hat{y}_t = 0,2583 t + 3,1$$

$$\varphi^2 = \frac{0,68}{4,60} = 0,1478$$

c/ Dane liczbowe o nakładach inwestycyjnych obliczone według cen stałych z 1971 r. na podstawie rocznika statystycznego 1976, s.128-129, tabl.10,13.

Tablica 28

Obliczenia parametrów funkcji liniowej ruchu turystycznego w karkonośskim rejonie turystycznym /w latach 1967 - 1975/

x_1 - miejsca noclegowe w tys., x_2 - dochody osobiste ludności przypadające na 1 mieszkańca,
 y_1 - ruch turystyczny w mln turystów.

t	x_{1t}	x_{2t}	y_t	x_{1t}^2	x_{2t}^2	$x_{1t}x_{2t}$	$x_{1t}y_t$	$x_{2t}y_t$	y_t^2	$/y_t - \bar{y}/^2$
1	31,9	13,3	2,2	1017,61	176,89	424,27	70,18	29,26	4,84	0,16
2	32,3	14,1	2,0	1043,29	198,81	455,43	64,60	28,20	4,00	0,36
3	32,4	15,0	2,2	1049,76	225,0	485,00	71,28	33,00	4,84	0,16
4	34,3	16,1	2,3	1211,04	259,21	550,28	80,04	37,03	5,29	0,09
5	35,1	17,7	2,3	1232,01	313,29	621,27	80,73	40,71	5,29	0,09
6	36,0	19,7	2,4	1296,00	388,09	709,20	86,40	47,28	5,76	0,04
7	36,8	22,2	2,6	1354,24	492,64	816,96	95,68	57,72	6,76	0,00
8	37,3	25,1	3,5	1391,29	630,01	936,23	130,55	87,85	12,25	0,81
9	39,2	28,1	4,0	1536,64	789,61	1101,52	156,80	112,40	16,00	1,96
Σ	315,8	171,3	23,5	11131,88	3473,75	6111,16	836,26	473,45	65,03	3,67

Źródło: Tabl. 3.1; 3.5; 3.6, obliczenia własne.

Obliczenie parametrów trendu liniowego ruchu turystycznego w karkonoskim rejonie turystycznym w latach 1967 - 1975

$$y_i = a \cdot t_i + b$$

t_i	Ruch turystyczny w tys. turystów y_i	t_i^2	$t \cdot y_i$
- 4	2157	16	- 8628
- 3	2010	9	- 6030
- 2	2185	4	- 4370
- 1	2303	1	- 2303
0	2271	0	0
1	2449	1	2449
2	2648	4	5296
3	3492	9	10476
4	3972	16	15888
N=9	23487	60	12778

$$b \approx 2610 \quad a = 213$$

$$y_i = 213 \cdot t + 2610$$

Obliczenia parametrów trendu liniowego współczynnika aktywności turystycznej

$$y_t = bt^a,$$

$$\lg y_t = \lg b + \lg t,$$

$$V_t = c + az$$

Lata	t	y_t	v_t	z	$v_t - \bar{v}$	$z - \bar{z}$	$(v_t - \bar{v}) / (z - \bar{z})$	$(z - \bar{z})^2$
1965	1	23,4	1,3693	0,0000	- 0,2259	-0,6910	0,1561	0,4775
1966	2	26,4	1,4216	0,3010	- 0,1735	-0,3900	0,0677	0,1521
1967	3	29,5	1,4698	0,4771	- 0,1253	-0,2139	0,0268	0,0458
1968	4	33,0	1,5185	0,6021	- 0,0766	-0,0889	0,0068	0,0790
1969	5	33,0	1,524	0,6990	- 0,0727	0,0080	-0,0006	0,0001
1970	6	37,8	1,5786	0,7782	- 0,0165	0,0872	-0,0014	0,0076
1971	7	42,6	1,6294	0,8451	0,0343	0,1541	0,0053	0,0237
1972	8	49,4	1,6937	0,9031	0,0986	0,2121	0,0209	0,0450
1973	9	57,9	1,7627	0,9542	0,1676	0,2632	0,0441	0,0693
1974	10	60,1	1,7789	1,0000	0,1838	0,3090	0,0568	0,0955
1975	11	63,4	1,8021	1,0414	0,2070	0,3504	0,0725	0,1228
	x	456,9	17,5469	7,6012	x	x	0,4550	1,1184

$$\bar{v} = 1,5951 \quad \bar{z} = 0,6910$$

$$s_2^2 = \frac{1,1184}{11} = 0,1016$$

$$b = 20,6 \quad a = \frac{0,0414}{0,1016} = 0,4074$$

$$\hat{v}_t = 1,3136 + 0,4074 z_t$$

$$c_{ov} / z, v / = \frac{-0,4550}{11} = 0,0414$$

$$c = 1,5951 - 0,4074 \cdot 0,6910$$

$$c = 1,5951 - 0,2815 = 1,3136$$